

Dejiny

*internetový časopis
Inštitútu histórie FF PU v Prešove*

1 / 2011

ISSN 1337-0707

Dejiny 1/2011 – internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove
http://dejiny.unipo.sk/Dejiny_1_2011.pdf

Dejiny 1/2011 – e-Journal of Institute of History, Faculty of Arts,
University of Prešov in Prešov
http://dejiny.unipo.sk/Dejiny_1_2011.pdf

Fotografia na obálke: Trenčiansky hrad / Photography on cover: Trenčín castle / Foto:
Branislav Švorc

Redakčná rada / Editorial Board:

prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., predseda/chairman (Prešovská univerzita, Prešov)
doc. PhDr. Libuša Franková, CSc. (Prešovská univerzita, Prešov)
doc. PhDr. Vladimír Gonč, DrSc. (Masarykova univerzita, Brno)
PhDr. Ivan Halász, PhD. (Maďarská akadémia vied, Budapešť)
doc. PhDr. Ľubica Harbuľová, CSc. (Prešovská univerzita, Prešov)
prof. PhDr. Roman Holec, CSc. (Univerzita Komenského, Bratislava)
PhDr. Zuzana Kollárová, PhD. (MV SR, Štátny archív Levoča, pobočka Poprad)
doc. Igor Lichtej, CSc. (Užhorodská národná univerzita, Užhorod)
PhDr. Martin Lipka, PhD. (Univerzita P. J. Šafárika, Košice)
doc. PhDr. Ján Mojdis, CSc. (Prešovská univerzita, Prešov)
Mgr. Alexander Mušinka, PhD. (Prešovská univerzita, Prešov)
doc. PaedDr. Martin Pekár, PhD. (Prešovská univerzita, Prešov)
Dr. h. c. Prof. Dr. Karl Schwarz (Universität Wien)
Dr. hab. Krzysztof Strykowski (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań)
prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc. (Univerzita P. J. Šafárika, Košice)
PhDr. Darina Vasil'ová, PhD. (Prešovská univerzita, Prešov)
doc. PhDr. Pavol Zubaľ, PhD. (Prešov)

Redakcia / Editors:

PhDr. Darina Vasil'ová, PhD. (zodpovedná redaktorka/liable editor)
PhDr. Martin Ďurišin, Mgr. Martin Klempay, Mgr. Lucia Marcinková,
Mgr. Maroš Melichárek, PhD., Mgr. Ivana Škulecová

- © Vydáva Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v spolupráci s vydavateľstvom UNIVERSUM-EU, spol. s r. o. (www.universum-eu.sk) a Historickou spoločnosťou kráľovského mesta Prešov
- © Issued by Institute of History, Faculty of Arts, University of Prešov in Prešov cooperation with publishing house UNIVERSUM-EU, spol. s r. o. (www.universum-eu.sk) and Historical society of royal town Prešov

Prešov 2011

ISSN 1337-0707

OBSAH

DOMENOVÁ, Marcela <i>Slovo na úvod</i>	15
---	----

ŠTÚDIE

VESELOVSKÁ, Eva <i>Stredoveké notované pramene v slovenských archívnych fondoch</i>	18
PETROVIČOVÁ, Mária <i>Mestská správa Bardejova v prameňoch zo 14. storočia</i>	32
MAGDOŠKO, Drahošlav <i>Správa Abovskej stolice podľa kongregačných zápisníc z rokov 1564 – 1573 ..</i>	38
FORRAIOVÁ, Zuzana <i>Filigrány Abovskej župy z fondov Štátneho archívu v Košiciach do roku 1650</i>	52
MARCINOVÁ, Františka <i>Kniha testamentov Starej Lubovne 1660 – 1747 a možnosti jej využitia z pohľadu pomocných vied historických</i>	65
SZEGHY, Gabriel <i>Pramene a niektoré poznatky o mestských a obecných pečatiach Abovskej a Turnianskej župy</i>	80
PETŐCZOVÁ, Janka <i>Dejiny barokovej hudby na Slovensku v archívnych prameňoch</i>	104

ĽUDIA A DOBA

MATAVOVÁ, Katarína <i>Osobnosť Júliusa Bartáka a jejho význam pre slovenské archívnictvo</i>	116
---	-----

MATERIÁLY

DOMENOVÁ, Marcela <i>K neznámemu rukopisu Viktora Ladomérszkeho „Krátka história Červeného Kláštora s dodatkom o kláštore vo Vranove nad Topľou z r. 1875“</i>	132
---	-----

ROZHOVORY

ĎURIŠIN, Martin <i>50 rokov Inštitútu histórie na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove. Rozhovor s historikom – univ. prof. PhDr. Ferdinandom Uličným, DrSc.</i>	168
---	-----

PREDSTAVUJEME...

- KOVÁČOVÁ, Eubica
Z histórie a súčasnosti Štátneho archívu Prešov, pobočka Prešov 186

RECENZIE/ANOTÁCIE

- ŠVORC, Peter
ŠTEFANSKÝ, Michal: *Studená vojna. Slovensko 1946 – 1954*. Bratislava :
Vojenský historický ústav, 2008. 223 s. ISBN 978-80-969375-5-4 192
- ĎURIŠIN, Martin
VASILOVÁ, Darina et al.: *Osobnosti prešovského školstva z radov
študentov v historickom kontexte 17. – prvej polovice 20. storočia :
Multimediálny slovník/Persönlichkeiten des Prešover Schulwesens
aus den Reihen der Studenten im historischen Kontext des 17. bis
in die erste Hälfte des 20. Jahrhunderts : Multimedia-Wörterbuch*. Prešov :
Vydavateľstvo Michala Vaška, 2009. 406 s. ISBN 978-80-7165-771-2 193
- DRÁBIK, Jakub
JOHNSON, Paul: *Churchill*. Brno : Barrister & Principal, 2010. 186 s.
ISBN 978-80-87029-87-9 196
- VALLOVÁ, Viera
SAVICKÝ, Nikolaj: *Renesance jako změna kódu*. 2. vyd. Praha :
Prostor, 2010. 264 s. ISBN 978-80-7260-236-0 198
- ĎURIŠIN, Martin
*Prešovské kolegiálne gymnázium v historickom kontexte rokov 1804 – 1918
(história, osobnosti, konfesijný, spoločenský a kultúrny aspekt)
I./Prešover kollegiales Gymnasium im historischen Kontext der
Jahre 1804 – 1918 (Geschichte, Persönlichkeiten, konfessioneller,
gesellschaftlicher und kultureller Aspekt)I. : Zborník elektronických
verzií príspevkov na DVD./Sammelband von elektronischer Versionen
der Beiträge auf DVD*. Ed. Darina Vasiľová. Prešov : Vydavateľstvo
Michala Vaška, 2010. 163 s. ISBN 978-80-7165-823-8 200
- ŠVORC, Branislav
KLING, Peter – KLINGOVÁ, Adriana: *Veľké malé pamätihodnosti*.
Košice : vydavateľstvo Harlequin, 2011. 343 s. ISBN 978-80-89082-31-5 203
- HAŠKOVÁ, Veronika
Leonard Stöckel a reformácia v strednej Európe. Zost. Peter Kónya.
Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2011. 262 s.
ISBN 978-80-555-0315-8 204
- PETROVIČOVÁ, Mária
Lexikon stredovekých miest na Slovensku. Ed. Martin Štefánik, Ján Lukačka.
Bratislava : Historický ústav SAV, 2010. 629 s. ISBN 978-80-89396-11-5 209
- ZELENKA, Jaroslav
Fontes Nissae, Prameny Nisy, XI/ 2010 211

KRONIKA

ŠIŠIN, Viktor

Trojmesačný študijný pobyt v hlavnom meste Ruskej federácii – v Moskve
Moskva 1. október – 24. november 2010 214

DOMENOVÁ, Marcela – STARJÁK, Matej

Študenti Gymnázia Pavla Horova v Michalovciach opäť na návšteve
Inštitútu histórie Filozofickej fakulty PU v Prešove. Prešov 12. január 2011 .. 216

MARCINKOVÁ, Lucia

Študijnno-výskumný pobyt v Taliansku. Rím 1. február – 31. júl 2011 217

TOKÁROVÁ, Zuzana

Prezentácia knihy „Tretia ríša“ a vznik Slovenského štátu.
Dokumenty II. Bratislava 10. február 2011 220

DRÁBIK, Jakub

Diskusie nad II. poľskou republikou (1918 – 1939). Stretnutie
s mimoriadnym a splnomocneným veľvyslancom Poľskej republiky
na Slovensku Jeho excelenciou Andrzejom Krawczykom.
Prešov 24. február 2011 221

DRÁBIK, Jakub

Študijný pobyt na Univerzite Karlově v Praze v rámci programu CEEPUS.
Praha 1. marec – 1. máj 2011 222

KOVAL, Peter

ERASMUS mobility na Inštitúte histórie Filozofickej fakulty Prešovskej
univerzity v Prešove. Prednášky PhDr. Jaroslava Pažouta, Ph.D. z Katedry
historie Přírodovědně-humanitní a pedagogické fakulty Technické
univerzity v Liberci. Prešov 21. – 24. marec 2011 224

DOMENOVÁ, Marcela

Odborný seminár Virtuálna knižnica – knižnica tretieho tisícročia.
Banská Bystrica 22. marec 2011 227

ŠKULECOVÁ, Ivana

Konferencia České, slovenské a československé dějiny 20. století VI.
Hradec Králové 22. – 23. marec 2011 232

VALLOVÁ, Viera

Prezentácia monografických prác pedagógov Inštitútu histórie Filozofickej
fakulty Prešovskej univerzity v Prešove za rok 2010. Prešov 30. marec 2011 . 235

VALLOVÁ, Viera

XIV. zjazd a Valné zhromaždenie Slovenskej historickej spoločnosti
pri SAV v Bratislave. Prešov 26. – 28. apríl 2011 237

DŽUJKO, Ján

7. Študentská vedecká konferencia na Filozofickej fakulte Prešovskej
univerzity v Prešove. Prešov 28. apríl 2011 242

BIZOŇOVÁ, Monika	
<i>Dva mesiace vo Viedni. Výskumný pobyt v Rakúskej republike.</i>	
Viedeň 1. máj 2011 – 30. jún 2011	244
PETROVIČOVÁ, Mária	
<i>Heraldika a sfragistika očami súčasníka. Odborný seminár</i>	
<i>z pomocných vied historických.</i> Prešov 3. máj 2011	247
DOMENOVÁ, Marcela	
<i>Prezentácia publikácie doc. PhDr. Vasiľa Franka, CSc. – Personálna</i>	
<i>bibliografia v Knižnici P. O. Hviezdoslava v Prešove.</i> Prešov 17. máj 2011 ...	248
ULIČNÝ, Ferdinand	
<i>Jubilejný 15. ročník Archívnych dní.</i> Humenné 24. – 26. máj 2011	251
JURČIŠINOVÁ, Nadežda	
<i>Politik a národno-osvetový pracovník dr. Vavro Šrobár v centre</i>	
<i>pozornosti historikov a politológov. Vedecká konferencia</i>	
<i>s medzinárodnou účasťou.</i> Martin 23. – 24. jún 2011	254
O AUTOROCH	258
INFORMÁCIE PRE AUTOROV	260

CONTENTS

DOMENOVÁ, Marcela <i>Foreword</i>	15
--	----

SCIENTIFIC ARTICLES

VESELOVSKÁ, Eva <i>Medieval Music Codices from Slovakian Archives</i>	18
PETROVIČOVÁ, Mária <i>Town administration in Bardejov in the sources from the 14th century</i>	32
MAGDOŠKO, Drahošlav <i>The administration of Abov County according to the oldest congregation minutes from the years 1564 – 1573</i>	38
FORRAIOVÁ, Zuzana <i>Watermarks of Abov territory of State archive's funds in Košice until 1650. Reproductions of watermarks and actual tendency of filigranology</i>	52
MARCINOVÁ, Františka <i>The Book of Testaments of Stará Ľubovňa 1660 – 1747 and the possibilities of use from auxiliary sciences of history point of view</i>	65
SZEGHY, Gabriel <i>Fonts and Several Annotations Regarding the City and Village Seals of the Counties of Abov and Turňa</i>	80
PETŐCZOVÁ, Janka <i>History of Baroque music on the territory of Slovakia</i>	104

PEOPLE AND TIME

MATAVOVÁ, Katarína <i>Personality of Július Barták and his significance for Slovak archival science</i> ..	116
---	-----

MATERIALS

DOMENOVÁ, Marcela <i>To the unknown manuscript of Viktor Ladomérszky "Short history of the Red Monastery with supplement on the monastery in Vranov nad Topľou from 1875"</i>	132
--	-----

INTERVIEWS

ĎURIŠIN, Martin <i>50 years of the Institute of History at the Faculty of Arts of the University of Prešov in Prešov. An interview with historian – univ. prof. PhDr. Ferdinand Uličný, DrSc.</i>	168
--	-----

WE INTRODUCE...

- KOVÁČOVÁ, Ľubica
From the history and present of State archive in Prešov, branch Prešov 186

REVIEWS/ANNOTATIONS

- ŠVORC, Peter
ŠTEFANSKÝ, Michal: *Studená vojna. Slovensko 1946 – 1954*. Bratislava :
Vojenský historický ústav, 2008. 223 s. ISBN 978-80-969375-5-4 192
- ĎURIŠIN, Martin
VASILOVÁ, Darina et al.: *Osobnosti prešovského školstva z radov študentov v historickom kontexte 17. – prvej polovice 20. storočia : Multimediálny slovník/Persönlichkeiten des Prešover Schulwesens aus den Reihen der Studenten im historischen Kontext des 17. bis in die erste Hälfte des 20. Jahrhunderts : Multimedia-Wörterbuch*. Prešov :
Vydavateľstvo Michala Vaška, 2009. 406 s. ISBN 978-80-7165-771-2 193
- DRÁBIK, Jakub
JOHNSON, Paul: *Churchill*. Brno : Barrister & Principal, 2010. 186 s.
ISBN 978-80-87029-87-9 196
- VALLOVÁ, Viera
SAVICKÝ, Nikolaj: *Renesance jako změna kódu*. 2. vyd. Praha :
Prostor, 2010. 264 s. ISBN 978-80-7260-236-0 198
- ĎURIŠIN, Martin
Prešovské kolegiálne gymnázium v historickom kontexte rokov 1804 – 1918 (história, osobnosti, konfesijný, spoločenský a kultúrny aspekt) I./Prešover kollegiales Gymnasium im historischen Kontext der Jahre 1804 – 1918 (Geschichte, Persönlichkeiten, konfessioneller, gesellschaftlicher und kultureller Aspekt)I. : Zborník elektronických verzii príspevkov na DVD./Sammelband von elektronischen Versionen der Beiträge auf DVD. Ed. Darina Vasilová. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2010. 163 s. ISBN 978-80-7165-823-8 200
- ŠVORC, Branislav
KLING, Peter – KLINGOVÁ, Adriana: *Veľké malé pamätihodnosti*.
Košice : vydavateľstvo Harlequin, 2011. 343 s. ISBN 978-80-89082-31-5 203
- HAŠKOVÁ, Veronika
Leonard Stöckel a reformácia v strednej Európe. Zost. Peter Kónya.
Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2011. 262 s.
ISBN 978-80-555-0315-8 204
- PETROVIČOVÁ, Mária
Lexikon stredovekých miest na Slovensku. Ed. Martin Štefánik, Ján Lukačka.
Bratislava : Historický ústav SAV, 2010. 629 s. ISBN 978-80-89396-11-5 209
- ZELENKA, Jaroslav
Fontes Nissae, Prameny Nisy, XI/ 2010 211

CHRONICLE

ŠIŠIN, Viktor <i>The 3-month study stay in the capital of Russian federation – in Moscow</i> Moscow 1 October – 24 November 2010	214
DOMENOVÁ, Marcela – STARJÁK, Matej <i>Students of the grammar school of Pavol Horov in Michalovce again at the visit of the Institute of History at the Faculty of Arts of the University of Prešov in Prešov. Prešov 12 January 2011 .....</i>	216
MARCINKOVÁ, Lucia <i>Study and research stay in Italy. Rome 1 February – 31 July 2011 .....</i>	217
TOKÁROVÁ, Zuzana <i>Presentation of the book “The third empire” and establishment of the Slovak state. Documents II. Bratislava 10 February 2011 .....</i>	220
DRÁBIK, Jakub <i>Discussion on the 2nd Republic of Poland (1918 – 1939). Meeting with the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Poland in Slovakia His Excellency Andrzej Krawczyk. Prešov 24 February 2011 .....</i>	221
DRÁBIK, Jakub <i>Study stay at Charles University in Prague within the CEEPUS programme. Prague 1 March – 1 May 2011 .....</i>	222
KOVAĽ, Peter <i>ERASMUS mobility at the Institute of History at the Faculty of Arts of the University of Prešov in Prešov. Lectures of PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D from the Faculty of science, humanities and education of the Technical University in Liberec. Prešov 21 – 24 March 2011 .....</i>	224
DOMENOVÁ, Marcela <i>Specialized seminar Virtual library – library of the third millennium. Banská Bystrica 22 March 2011 .....</i>	227
ŠKULECOVÁ, Ivana <i>Conference Czech, Slovak and Czechoslovak history of 20th century VI. Hradec Králové 22 – 23 March 2011 .....</i>	232
VALLOVÁ, Viera <i>Presentation of the monographs of the teachers of the Institute of History at the Faculty of Arts of the University of Prešov in Prešov for year 2010. Prešov 30 March 2011 .....</i>	235
VALLOVÁ, Viera <i>XIV. Congress and general assembly of the Slovak historical society at SAV in Bratislava. Prešov 26 – 28 April 2011 .....</i>	237

DŽUJKO, Ján	
<i>7th student scientific conference at the Faculty of Arts of the University of Prešov in Prešov. Prešov 28 April 2011 .....</i>	242
BIZOŇOVÁ, Monika	
<i>Two months in Vienna. Research stay in Austria. Vienna 1 May – 30 June 2011 .....</i>	244
PETROVIČOVÁ, Mária	
<i>Heraldry and sphragistics viewed by a contemporary. Specialized seminary of the auxiliary historical sciences. Prešov 3 May 2011 .....</i>	247
DOMENOVÁ, Marcela	
<i>Presentation of the publications of doc. PhDr. Vasil' Franko, CSc. – Professional bibliography in Library of P. O. Hviezdoslav in Prešov. Prešov 17 May 2011 .....</i>	248
ULIČNÝ, Ferdinand	
<i>15th anniversary of Archive days. Humenné 24 – 26 May 2011 .....</i>	251
JURČIŠINOVÁ, Nadežda	
<i>Politician and nation-edifying worker Vavro Šrobár in the centre of attention of historians and political scientists. Scientific conference with international participation. Martin 23 – 24 June 2011 .....</i>	254
A WORD ABOUT AUTHORS	258
INFORMATION FOR CONTRIBUTORS	260

INHALT

DOMENOVÁ, Marcela	
<i>Vorwort</i>	15

STUDIEN

VESELOVSKÁ, Eva	
<i>Mittelalterliche liturgische Kodizes mit Notation in slowakischen Archivbeständen</i>	18
PETROVIČOVÁ, Mária	
<i>Die Stadtverwaltung von Bardejov in den Quellentexten von 1 4. Jahrhundert</i>	32
MAGDOŠKO, Drahoslav	
<i>Die Verwaltung des Komitats Abov nach den ältesten Kongregationsprotokollen aus den Jahren 1564 – 1573</i>	38
FORRAIOVÁ, Zuzana	
<i>Wasserzeichen der Gau Abov aus dem Fond des Staatsarchivs in Košice bis 1650. Reproduktionsmethoden von Wasserzeichen und aktuellen Trends der Filigranologie</i>	52
MARCINOVÁ, Františka	
<i>Das Testamentebuch von Altlublau 1660 – 1747 und die Nutzungsmodalitäten aus Blickwinkel der historischen Hilfswissenschaften</i>	65
SZEGHY, Gabriel	
<i>Archivquellen und weitere Notizen zum Thema Stadt- und Gemeindessiegeln der Komitate Abaujwar und Tornau</i>	80
PETÖCZOVÁ, Janka	
<i>Geschichte der Barockmusik in der Slowakei in archivalischen Quellen</i>	104

MENSCHEN UND ZEIT

MATAVOVÁ, Katarína	
<i>Die Persönlichkeit von Július Barták und ihre Bedeutung für das slowakische Archivwesen</i>	116

MATERIALIEN

DOMENOVÁ, Marcela	
<i>Unbekanntes Manuskript von Viktor Ladamérszky namens „Kurze Geschichte des Roten Klosters mit einem Anhang vom Kloster in Vranov nad Topľou aus dem Jahre 1875“</i>	132

INTERVIEWS

ĎURIŠIN, Martin

- 50 Jahre des Instituts für Geschichte an der Philosophischen Fakultät der Prešover Universität in Prešov. Interview mit dem Historiker – Univ. Prof. PhDr. Ferdinand Uličný, Dr.Sc. ....* 168

REPRÄSENTIEREN ...

KOVÁČOVÁ, Ľubica

- Aus der Geschichte und Gegenwart des Staatsarchivs Prešov, Zweigstelle Prešov .....* 186

REZENSION/ANOTATION

ŠVORC, Peter

- ŠTEFANSKÝ, Michal: *Studená vojna. Slovensko 1946 – 1954*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2008. 223 s. ISBN 978-80-969375-5-4 192

ĎURIŠIN, Martin

- VASILOVÁ, Darina et al.: *Osobnosti prešovského školstva z radov študentov v historickom kontexte 17. – prvej polovice 20. storočia : Multimediálny slovník/Persönlichkeiten des Prešover Schulwesens aus den Reihen der Studenten im historischen Kontext des 17. bis in die erste Hälfte des 20. Jahrhunderts : Multimedia-Wörterbuch*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2009. 406 s. ISBN 978-80-7165-771-2 193

DRÁBIK, Jakub

- JOHNSON, Paul: *Churchill*. Brno : Barrister & Principal, 2010. 186 s. ISBN 978-80-87029-87-9 196

VALLOVÁ, Viera

- SAVICKÝ, Nikolaj: *Renesance jako změna kódu*. 2. vyd. Praha : Prostor, 2010. 264 s. ISBN 978-80-7260-236-0 198

ĎURIŠIN, Martin

- Prešovské kolegiálne gymnázium v historickom kontexte rokov 1804 – 1918 (história, osobnosti, konfesijný, spoločenský a kultúrny aspekt) I./Prešover kollegiales Gymnasium im historischen Kontext der Jahre 1804 – 1918 (Geschichte, Persönlichkeiten, konfessioneller, gesellschaftlicher und kultureller Aspekt)I. : Zborník elektronických verzí príspevkov na DVD./Sammelband von elektronischer Versionen der Beiträge auf DVD*. Ed. Darina Vasil'ová. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2010. 163 s. ISBN 978-80-7165-823-8 200

ŠVORC, Branislav

- KLING, Peter – KLINGOVÁ, Adriana: *Veľké malé pamätihodnosti*. Košice : vydavateľstvo Harlequin, 2011. 343 s. ISBN 978-80-89082-31-5 203

HAŠKOVÁ, Veronika	
<i>Leonard Stöckel a reformácia v strednej Európe.</i> Zost. Peter Kónya. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2011. 262 s. ISBN 978-80-555-0315-8	204
PETROVIČOVÁ, Mária	
<i>Lexikon stredovekých miest na Slovensku.</i> Ed. Martin Štefánik, Ján Lukačka. Bratislava : Historický ústav SAV, 2010. 629 s. ISBN 978-80-89396-11-5	209
ZELENKA, Jaroslav	
Fontes Nissae, Prameny Nisy, XI/ 2010	211
CHRONIK	
ŠIŠIN, Viktor	
<i>Dreimonatlicher Studienaufenthalt in der Hauptstadt der Russischen Föderation in Moskau.</i> Moskau 1. Oktober – 24. November 2010	214
DOMENOVÁ, Marcela – STARJÁK, Matej	
<i>Studenten des Pavol-Horov-Gymnasiums in Michalovce wieder zu Besuch am Institut für Geschichte an der Philosophischen Fakultät der Prešover Universität in Prešov.</i> Prešov 12. Januar 2011	216
MARCINKOVÁ, Lucia	
<i>Studien- und Forschungsaufenthalt in Italien.</i> Roma 1. Februar – 31. Juli 2011	217
TOKÁROVÁ, Zuzana	
<i>Präsentation des Buchs „Das dritte Reich“ und die Entstehung des Slowakischen Staates. Dokumente II.</i> Bratislava 10. Februar 2011	220
DRÁBIK, Jakub	
<i>Diskussionen über der Polnischen Republik (1918 – 1939). Treffen mit dem ausserordentlichen und bevollmächtigten Botschafter der Polnischen Republik in der Slowakei Seiner Exzellenz Andrzej Krawczyk.</i> Prešov 14. Februar 2011	221
DRÁBIK, Jakub	
<i>Studienaufenthalt an der Karlsuniversität in Prag im Rahmen des Pogramms CEEPUS.</i> Prag 1. März – 1. Mai 2011	222
KOVAĽ, Peter	
<i>ERASMUS-Mobilitäten am Institut für Geschichte der Philosophischen Fakultät der Prešover Universität in Prešov. Vorträge von PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D., vom Lehrstuhl für Geschichte an der Geisteswissenschaftlichen und Pädagogischen Fakultät der Technischen Universität in Liberec.</i> Prešov 21. – 24. März 2011	224
DOMENOVÁ, Marcela	
<i>Fachseminar der Virtuellen Bibliothek. Die Bibliothek des 3. Jahrtausends.</i> Banská Bystrica 22. März 2011	227

ŠKULECOVÁ, Ivana	
<i>Konferenz Tschechische, slowakische und tschechoslowakische Geschichte des 20. Jahrhunderts VI. Hradec Králové 22. – 23. März 2011</i>	232
VALLOVÁ, Viera	
<i>Präsentation der monographischen Werke von den Pädagogen am Institut für Geschichte der Prešover Universität in Prešov im Jahre 2010. Prešov 30. März 2011</i>	235
VALLOVÁ, Viera	
<i>Der XIV. Parteitag und Generalversammlung der Slowakischen historischen Gesellschaft bei der Slowakischen Akademie der Wissenschaften in Bratislava. Prešov 26. – 28. April 2011</i>	237
DŽUJKO, Ján	
<i>Die 7. studentische wissenschaftliche Konferenz an der Philosophischen Fakultät der Prešover Universität in Prešov. Prešov 28. April 2011</i>	242
BIZOŇOVÁ, Monika	
<i>Zwei Monate in Wien. Forschungsaufenthalt in der Republik Österreichs. Wien 1. Mai - 30. Juni 2011</i>	244
PETROVIČOVÁ, Mária	
<i>Heraldik und Sphragistik gesehen mit den Augen des Zeitgenossen. Fachseminar aus den historischen Hilfswissenschaften. Prešov 3. Mai 2011</i>	247
DOMENOVÁ, Marcela	
<i>Präsentation der Publikation vom Doz. PhDr. Vasil' Franko, CSc. – Persönliche Bibliographie in der Pavol-Orzságh-Hviezdoslav-Bibliothek in Prešov. Prešov 17. Mai 2011</i>	248
ULIČNÝ, Ferdinand	
<i>Der Jubiläumsjahrgang der Archivtage in Humenné. Humenné 24. – 26. Mai 2011</i>	251
JURČIŠINOVÁ, Nadežda	
<i>Politiker und Persönlichkeit im Bereich der Nationalaufklärung Dr. Vavro Šrobár im Zentrum der Aufmerksamkeit der Historiker und Politologen. Wissenschaftliche Konferenz mit der internationalen Teilnahme. Martin 23. – 24. Juni 2011</i>	254
ÜBER AUTOREN	258
INFORMATIONEN FÜR DIE AUTOREN	260

Slovo na úvod

Aj archivári, resp. výučba archívniectva a pomocných vied historických v Prešove, majú svoje dejiny. V roku 1990 sa zrodili prvé myšlienky a v akademickom roku 1991/92 sa otvoril prvýkrát študijný program archívniectvo (vtedy s kombináciou dejepis) aj na Filozofickej fakulte vtedajšej Univerzity Pavla Jozefa Šafárika. Práve preto si Inštitút histórie na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove (IH FF PU) v jubilejnom roku pripomenul výročie existencie odborného pracoviska na FF, ktoré ako druhé na Slovensku (popri Univerzite Komenského v Bratislave) túto výučbu zabezpečuje. Ocenenie

práce pracoviska sa viazalo aj na počín dekana Filozofickej fakulty prof. PhDr. Rudolfa Dupkalu, CSc., ktorý udelil Katedre archívniectva IH FF PU pri príležitosti 20. výročia vzniku študijného odboru „archívniectvo“ Pamätnú medailu FF PU.

IH FF PU pri príležitosti výročia svojej katedry usporiadal v spolupráci s MV SR – Odborom archívov, MV SR – ŠA v Prešove, Spoločnosťou slovenských archivárov a Slovenskou historickou spoločnosťou dvojdnú vedeckú konferenciu s medzinárodnou účasťou pod názvom *Dejiny Slovenska v archívnych prameňoch ~ Dvadsať rokov archívniectva na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove*. Konferencia sa uskutočnila v dňoch 24. – 25. novembra 2010 v priestoroch Prešovskej univerzity v Prešove. Tematické okruhy vedeckej konferencie ostali zámerne v širšej a interdisciplinárnej rovine. Priestor bol venovaný nielen kolegom archivárom, ale aj historikom, hudobníkom a pamiatkarom. Popri dejinách – bilancovaní a hodnotení výučby archívniectva na Prešovskej univerzite – sa nezabudlo komparatívne nahliadnuť aj na Filozofickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave a rovnako na podmienky a trendy v Českej republike. Všetky referáty potvrdili našu tézu o potrebnosti vysokoškolského vzdelávania odborníkov – archivárov, ktorí budú schopní v budúcnosti vykonávať a realizovať všetky odborné aktivity, ktoré si vyžaduje daná profesia, a to i v podobe vedecko-výskumných a publikačných výstupov. Nastolené otázky na konferencii sa týkali čiastočne vybraných osobností z radov archivárov, dejín vybraných slovenských archívov a podobne jubilujúcej Spoločnosti slovenských archivárov. Viaceré príspevky sa venovali analýze a prezentácii vzácných dokumentov, jednotlivín, vybraných fondov a zbierok, resp. novým poznatkom pri výskume slovenských dejín vo svetle archívnych prameňov. Širší priestor dostali aj jednotlivé pomocné vedy historické, napríklad dejiny správy, diplomatika, ale aj sfragistika, epigrafia a filigranológia. V tomto bloku zazneli hlavne príspevky od prešovských absolventov archívniectva, z ktorých viacerí dnes predstavujú našich kolegov z praxe.

Na konferencii odznelo 28 príspevkov. Z podujatia nevzide samostatný zborník v printovej podobe. Usporiadateľom podujatia preto ponúkla redakčná rada periodika *Dejiny*. Keďže web-priestor umožňuje rýchlejšie a dostupnejšie prostredie pre šírenie vedeckých poznatkov, ako aj prezentáciu nášho pracoviska vo všeobecnosti, jej ponuku sme prijali. Jednotlivé štúdie sa tak stanú odbornej verejnosti dostupnými na

stránkach časopisu *Dejiny*, ktorý je internetovým časopisom Inštitútu histórie FF PU v Prešove. Budú zaradené a prezentované postupne v dvoch samostatných číslach periodika v rubrikách *Štúdie*, *Ludia a doba*, *Materiály*. Textové časti viacerých štúdií sú doplnené o zaujímavé obrazové prílohy s výpovednou hodnotou a najmä dokumentačné prílohy z problematiky filigranológie, epigrafie alebo o fotografie skúmaných a analyzovaných archívnych, muzeálnych či knižničných prameňov. Do tohto čísla sa zaradila aj výberová bibliografia a rozhovor s historikom univ. prof. PhDr. Ferdinandom Uličným, DrSc., ktorý stál pri zrode výučby archívniectva v Prešove. Dúfame, že jednotlivé uverejnené štúdie prispesjú k rozšíreniu a aktualizovaniu poznatkov pri výskume parciálnych tém dejín Slovenska v období stredoveku a novoveku, ale aj archívniectva a pomocných vied historických.

Marcela DOMENOVÁ

ŠTÚDIE

*Múzeum slovenskej dediny v Martine / Museum of the Slovak Village in Martin.
Foto Branislav Švorc*

STREDOVEKÉ NOTOVANÉ PRAMENE V SLOVENSKÝCH ARCHÍVNYCH FONDOCH¹

Eva VESELOVSKÁ

Abstract

Medieval Music Codices from Slovakian Archives. Medieval musical culture of the territory of Slovakia can be reconstructed through the written sources from the end of the 11th until the early 16th century. All preserved manuscripts and fragments include church music, which served the liturgical needs of the medieval church. Unfortunately, a very small number of complete manuscripts have been preserved in Slovakia. Most of the codices come from the period of the 14th – 15th century (except for Evangeliary from Nitra from the 12th century and Pray Codex from the turn of the 12th and 13th century) from church funds (episcopal, chapter, parish, monastery, school or town libraries, related to important religious institutions). A small number of manuscripts belonged to private collections (e.g. L. Egkenfelder, J. Derschwam). Preserved materials accounted for only a tiny part of the liturgical books used here in the Middle Ages (in Slovakia have been preserved only 15 complete medieval notated codices). Recently, therefore, we pay great attention to research of the fragmentary preserved sources, which are located in the archive, museum or library institutions all over Slovakia. The largest number of the fragmentary preserved manuscripts come from town official books, incunabuli and prints from the end of the 15th and the whole 16th century. It is now registered about 600 medieval notated fragments that are stored mainly in state archives of the Slovak Republic, in funds of Evangelical libraries (former Lyceum Library in Bratislava – Central Library of the Slovak Academy of Sciences, the Evangelical libraries in Kežmarok, Levoča) in the state libraries (state scientific libraries in Prešov, Košice, University Library in Bratislava, Pedagogical Library in Bratislava, Slovak National Library in Martin, St. Vojtech Association's Library in Trnava) or museum workplaces (Slovak National Museum – Museum of Music, Western Slovakia Museum in Trnava, Bratislava City Museum, Eastern Slovakia Museum in Košice).

Key words

Slovakia. Middle-Ages. Codex. Fragment. Notation. Music.

Zusammenfassung

Mittelalterliche liturgische Kodizes mit Notation in slowakischen Archivbeständen. Die mittelalterliche Musikkultur vom Gebiet der Slowakei kann dank schriftlicher Quellen vom Ende des 11. bis zum Beginn des 16. Jahrhunderts rekonstruiert werden. Alle erhaltenen Handschriften und Fragmente enthalten Kirchenmusik, die den liturgischen Erfordernissen der mittelalterlichen Kirche gedient hat. In der Slowakei ist leider nur eine sehr kleine Anzahl an kompletter Handschriften erhalten geblieben. Die

---

1 Štúdiá vznikla v rámci projektu VEGA č.2/0125/10 *Pramene stredovekej hudby cirkevných knižníc na Slovensku*.

meisten Codizes stammen aus dem Zeitraum des 14. – 15. Jahrhunderts (eine Ausnahme bilden das Evangelium von Nitra aus dem 12. Jahrhundert und der Pray-Codex von der Wende des 12./13. Jahrhunderts) aus den Kirchenbeständen (Bischöflich-, Kapitel-, Pfarr-, Kloster-, Schul- bzw. Stadtbibliotheken, die mit bedeutenden Kircheninstitutionen zusammenhängen. Eine kleine Anzahl Handschriften war Bestandteil privater Sammlungen (z.B. L. Egkenfelder, J. Derschwan). Die erhaltenen Materialien bildeten nur einen unbedeutenden Teil der bei uns im Mittelalter verwendeten liturgischen Bücher (auf dem Gebiet der Slowakei sind nur 15 vollständige mittelalterliche notierte Codizes erhalten). In letzter Zeit wird daher der Untersuchung von fragmentarisch erhaltenen Quellen, die sich in Archiv-, Museums- oder Bibliotheksinstitutionen der gesamten Slowakei befinden, großes Augenmerk gewidmet. Die größte Anzahl fragmentarisch erhaltener Handschriften stammt aus den Einbänden von Stadtrechnungsbüchern, Inkunabeln und Drucken vom Ende des 15. und aus dem ganzen 16. Jahrhundert. Gegenwärtig sind annähernd 600 mittelalterliche notierte Fragmente erhalten, die vor allem in den Staatsarchiven der Slowakischen Republik, in den Beständen evangelischer Bibliotheken (ehemalige Lyzeumbibliothek in Bratislava – Zentralbibliothek der Slowakischen Akademie der Wissenschaften, evangelische Bibliotheken in Kežmarok, Levoča), in staatlichen Bibliotheken (staatliche wissenschaftliche Bibliotheken in Prešov, Košice, Universitätsbibliothek in Bratislava, Pädagogische Bibliothek in Bratislava, Slowakische Nationalbibliothek in Martin, Bibliothek des Vereins des heiligen Adalbert in Trnava) oder Museen (Slowakisches Nationalmuseum – Musikmuseum, Westslowakisches Museum in Trnava, Stadtmuseum Bratislava, Ostslowakisches Museum in Košice) verwahrt sind.

Schlüsselwörter

Slowakei. Mittelalter. Codex. Fragment. Notation. Musik.

Stredovekú hudobnú kultúru z územia Slovenska je možné rekonštruovať vďaka písomným prameňom z konca 11. až začiatku 16. storočia. Všetky zachované rukopisy a fragmenty obsahujú cirkevnú hudbu, ktorá slúžila liturgickým potrebám stredovekej cirkvi. Na Slovensku sa zachoval žiaľ veľmi malý počet kompletných rukopisov. Väčšina kódexov pochádza z časového obdobia 14. – 15. storočia (výnimku tvorí *Nitriansky evanjelistár* z 12. storočia a *Prayov kódex* z prelomu 12./13. storočia) z cirkevných fondov (biskupské, kapitulské, farské, kláštorne, školské či mestské knižnice, súvisiace s významnými cirkevnými inštitúciami). Malý počet rukopisov bol súčasťou súkromných zbierok (napr. L. Egkenfelder, J. Derschwan).

Zachované materiály tvorili len nepatrnú časť používaných liturgických kníh u nás v stredoveku (na území Slovenska sa zachovalo len 15 úplných stredovekých notovaných kódexov). V poslednom období preto venujeme veľkú pozornosť výskumu fragmentárne zachovaných prameňov, ktoré sa nachádzajú v archívnych, muzeálnych alebo knižničných inštitúciách celého Slovenska.² Najväčší počet fragmentárne zachovaných rukopi-

2 V rámci projektu Agentúry pre vedu a vývoj (APVV) č. APVV-51-043605 – *Pramene stredovekej cirkevnej hudby na Slovensku* Ústavu hudobnej vedy SAV a Katolíckej univerzity v Ružomberku prebiehal od r. 2006 systematický výskum stredovekých notovaných materiálov zo všetkých archívnych, muzeálnych a knižničných inštitúcií z celého územia Slovenska, spojený s ich detailnou evidenciou, analýzou, vyhodnotením a digitalizáciou. Projekt nadviazal na výsledky výskumov

sov pochádza z väzieb mestských úradných kníh, inkunábul a tlačí z konca 15. a celého 16. storočia. V súčasnosti je evidovaných približne 600 stredovekých notovaných zlomkov, ktoré sú uložené najmä v štátnych archívoch Slovenskej republiky, vo fondoch evanjelických knižníc (bývalá Lyceálna knižnica v Bratislave – Ústredná knižnica Slovenskej akadémie vied, evanjelické knižnice v Kežmarku, Levoči), v štátnych knižniciach (štátne vedecké knižnice v Prešove a v Košiciach, Univerzitná knižnica v Bratislave, Pedagogická knižnica v Bratislave, Slovenská národná knižnica v Martine, knižnica Spolku sv. Vojtecha v Trnave) alebo muzeálnych pracoviskách (Slovenské národné múzeum – Hudobné múzeum, Záposlovenské múzeum v Trnave, Múzeum mesta Bratislavy, Východoslovenské múzeum v Košiciach). Za malý počet zachovaných stredovekých liturgických kódexov zodpovedá niekoľko historických faktorov. Najstaršie pramene boli zničené pravdepodobne v čase stredovekých vojenských konfliktov, požiarov a nestabilnej cirkevno-politickej situácie (nástup reformácie a následne rekatolizácie). Veľká časť nepoužívaných rukopisov bola najmä v 15. – 17. storočí použitá ako vhodný materiál na spevnenie väzieb a obalov mestských úradných kníh a rukopisov mladšieho obdobia. Množstvo vzácnych rukopisov bolo vyvezených mimo územie Slovenska (Bratislava, Levoča, a i.). Časť kódexov sa stratila po vzniku Československej republiky v roku 1918, kedy mnohé stredoveké rukopisy skončili v zahraničných súkromných zbierkach.

Komplexným cieľom vedecko-výskumnej práce posledného obdobia bol celoslovenský archívny výskum všetkých notovaných materiálov z obdobia stredoveku s následnou hĺbkovou analýzou a vyhodnotením v stredoEurópskom kontexte.

Najviac stredovekých rukopisov a fragmentov sa zachovalo v bratislavských inštitúciách (Slovenský národný archív, Archív mesta Bratislavy, Univerzitná knižnica, Útredná knižnica SAV, Slovenské národné múzeum – hudobné múzeum, Múzeum mesta Bratislavy, Štátny archív v Bratislave, Slovenská pedagogická knižnica). Spolu sa tu nachádza 7 kompletných notovaných rukopisov (5 bratislavských antifonárov, 2 misály) a niekoľko desiatok fragmentov (cca 140 jednotiek).³ Dva rukopisy spišskej provenien-

---

slovenského muzikológa Richarda Rybariča, slovenského kodikológa Júliusa Sopka, maďarskej hudobnej historičky Janky Szendrei a na pramenné výskumy autorky VESELOVSKÁ, Eva: *Stredoveké liturgické kódexy s notáciou v slovenských archívnych fondoch. Stredoveké notačné systémy z územia Slovenska. Dizertačná práca*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, 2004. 266 s.; VESELOVSKÁ, Eva: *Mittelalterliche liturgische Kodizes mit Notation in den Archivbeständen von Bratislava*. Bratislava : Slovenské národné múzeum – Hudobné múzeum, 2002. 134 s.; VESELOVSKÁ, Eva: *Mittelalterliche liturgische Kodizes mit Notation in den Archivbeständen von Bratislava II*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, 2006. 118 s.; VESELOVSKÁ, Eva: *Stredoveké notačné systémy z územia Slovenska. K najnovším výsledkom bádania. Počiatky kresťanskej hudby v Európe : zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Počiatky kresťanskej hudby v Európe*. Ed. Šimon Marinčák. Bratislava : Centrum spirituality Východ – Západ Michala Lacka, 2005, s. 129-166; VESELOVSKÁ, Eva: *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi e civitatibus Modra et Sanctus Georgius. Ed. Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi in Slovacia*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, 2008. 131 s.

- 3 Počet fragmentov nie je celkom presný, keďže len v Archíve mesta Bratislavy sa napr. pod sign. EC Lad. 6, kde je uložený *Bratislavský antifonár III*, nachádza aj 25 ďalších fragmentov, ktoré pochádzajú z minimálne dvoch úplne iných rukopisov. Porovnaj VESELOVSKÁ, Eva: *Mittelalterliche liturgische Kodizes mit Notation in den Archivbeständen von Bratislava*. Bratislava : Slovenské národné múzeum – Hudobné múzeum, 2002, č. 27-27a, s. 75-77. Taktiež predpokla-

cie sú dodnes uložené na svojom pôvodnom mieste – v Spišskej Kapitule. Dva kódexy sa nachádzajú v Slovenskej národnej knižnici v Martine (graduál a lamentácie), v Štátnej vedeckej knižnici v Prešove (žaltár a notovaný breviár z roku 1375). Úplné kódexy s notáciou sa zachovali taktiež v Košiciach. Vo Východoslovenskom múzeu sú uložené dva rukopisy (žaltár a notovaný misál z roku 1379). V Biskupskej knižnici v Nitre je uložený najstarší notovaný rukopis na území Slovenska tzv. *Nitriansky kódex (evanjelistár)*. Zo slovenských archívov sa najväčšie počty notovaných fragmentov na väzbách mestských účtov, protokolov, kopiačov a pod. nachádzajú v štátnych archívoch v Modre (69 jednotiek), Banskej Štiavnici (68), Banskej Bystrici (53), Kremnici (46), Levoči (25), Bardejove (20), Poprade (19), Trenčíne (18). Z knižničných inštitúcií sa najviac stredovekých fragmentov s notáciou nachádza v Knižnici evanjelického a. v. cirkevného zboru v Levoči (60), vo fonde bývalej Lyceálnej knižnice v Bratislave – dnes Ústredná knižnica SAV (52) a v Slovenskej národnej knižnici v Martine (34).

Hodnotiace analýzy v oblasti hudobnej paleografie poukázali na niekoľko základných bodov. Najstarším notačným systémom z územia Slovenska je nemecká bezlinajková, tzv. adiaSTEMatická notácia, ktorá je doložená fragmentárne zachovanými rukopismi od konca 11. do začiatku 13. storočia a jedným rukopisom (Nitriansky evanjelistár). Základným a dominantným notačným typom z územia Slovenska v časovom období od konca 13. až do začiatku 16. storočia bola notácia métsko-gotická, ktorá sa na naše územie dostala z francúzsko-nemecko-rakúskeho prostredia. Na našom území získala špecifickú vnútornú štruktúru, ktorá sa od okolitých krajín (dnešné Poľsko, Čechy, Rakúsko, Nemecko, Maďarsko) jasne odlišovala. Mimoriadne zaujímavým špecifikom je používanie tohto notačného systému na našom území napriek faktu, že obsah rukopisov prísne dodržiaval liturgickú tradíciu hlavného cirkevného centra stredovekého Uhorska – Ostrihomu. Napriek tomu však zachované kódexy a fragmenty z územia Slovenska neboli notované typickým, v Ostrihomi používaným – ostrihomským notačným systémom, ale práve notáciou métsko-gotickou (4 bratislavské antifonáre, 2 spišské kódexy, žaltár a notovaný breviár zo Štátnej vedeckej knižnice v Prešove a žaltár s misálom z Východoslovenského múzea v Košiciach). Druhým najpoužívanejším systémom na našom území bola notácia kvadratická, ktorú reprezentujú 2 rukopisy (kartuziánsky graduál zo SNK v Martine a Notovaný misál z Ústrednej knižnice SAV v Bratislave) a niekoľko desiatok fragmentov z časového obdobia od konca 13. do začiatku 16. storočia. Používala sa v kláštornom prostredí, keďže ju mali predpísané viaceré rehoľné spoločensvá (na našom území napr. františkáni, dominikáni, kartuziáni). Treťou najpoužívanejšou notáciou bola notácia česká, pričom zachované materiály z územia Slovenska dokumentujú veľký vplyv českého kultúrneho prostredia, najmä od konca 14. po začiatok 16. storočia (1 kódex – *Bratislavský antifonár V*).⁴ Prekvapujúco málo prameňov (1 kódex – *Bratislavský misál I*, len niekoľko fragmentov) reprezentuje ostrihomský notačný systém, ktorý bol hlavným notačným systémom stredovekého Uhorska

---

dáme, že viacero notovaných väzieb sa nachádza v bývalej Regionálnej knižnici (ústne zmienky starších kolegov z iných odborov), v ktorej ešte výskum stredovekých notovaných väzieb nebol realizovaný.

4 VESELOVSKÁ, Eva: Die böhmische Notation in der Slowakei im 14. und 15. Jahrhundert. In: *Musicologica Istropolitana VI*. Ed. Marta Hulková. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta; Katedra hudobnej vedy, Stimul Bratislava, 2007, s. 9-56.

od konca 12. po začiatok 18. storočia. Ostrihomska notácia vznikla ako domáci produkt miešaním métskych a nemeckých neumových štruktúr, pričom vznikol úplne samostatný notačný systém (medzi najstaršie rukopisy, ktorý dokumentuje ostrihomska notáciu patrí napr. *Prayov kódex*).⁵ V našich prameňoch sa najmenej vyskytuje notácia nemecká gotická chorálna, ktorá sa na naše územie dostala pravdepodobne len prostredníctvom exportu z nemeckého prostredia (z nemeckého prostredia pochádza už novoveký rukopis *AXXX V 1-52 Lamentácie proroka Jeremiáša* z druhej polovice 16. storočia /1564/ zo SNK v Martina a nemeckou gotickou chorálnou notáciou je notovaný aj *Bratislavský misál* R II 134 z Alba Julie v Rumunsku z roku 1377).

Východiská a problémy výskumu. Otázky terminológie a metódy spracovania notovaných kódexov a fragmentov, analýza stredovekých notačných systémov

Prvotný výskum prebiehal na základe doteraz publikovaných prác o stredovekých kódexoch (E. Selecká,⁶ J. Sopko,⁷ J. Szendrei,⁸ R. Rybarič,⁹ I. Kotvan,¹⁰ okrajovo F. Matúš¹¹). Obsahovo najbohatšie súpisy J. Sopka a I. Kotvana sa notovanými kódexami a fragmentami bližšie z muzikologického hľadiska nezaoberali. Notované fragmenty bývalých cirkevných knižníc z územia Slovenska sa len v jednoduchej popisnej forme (informácia o notovanej väzbe) nachádzajú v súpisoch Slovenskej národnej knižnice v Martine (K. Komorová, H. Saktorová, E. Petrenková, L. Fábryová, J. Agnet a i.).¹²

5 Podrobnejšie: VESELOVSKÁ, Eva: Notatio Strigoniensis – ostrihomska notácia na Slovensku. In: *Musicologica Slovaca*, roč. 1/27, 2010, č. 1, s. 46-79.

6 SELECKÁ, Eva: *Stredoveká levočská knižnica*. Martin : Matica slovenská, 1974. 213 s.

7 SOPKO, Július: *Stredoveké latinské kódexy v slovenských knižniciach*. Martin : Matica slovenská, 1981. 304 s.; SOPKO, Július: *Stredoveké latinské kódexy slovenskej proveniencie v Maďarsku a Rumunsku*. Martin : Matica slovenská, 1982. 339 s.; SOPKO, Július: *Kódexy a neúplne zachované rukopisy v slovenských knižniciach*. Martin : Matica slovenská, 1986. 256 s.

8 SZENDREI, Janka: *A magyar középkor hangjegyes forrásai*. Budapest : MTA Zenetudományi Intézet, 1981. 302 s.; SZENDREI, Janka: *Középkori hangjegyíráások Magyarországon*. Budapest : MTA Zenetudományi Intézet, 1999. 329 s.

9 RYBARIČ, Richard: *Vývoj európskeho notopisu*. Bratislava : Opus, 1982. 222 s.; RYBARIČ, Richard: *Dejiny hudobnej kultúry na Slovensku I. Stredovek, renesancia, barok*. Bratislava : Opus, 1984. 231 s.

10 KOTVAN, Imrich: *Inkunábuly na Slovensku*. Martin : Matica slovenská, 1979. 556 s.; KOTVAN, Imrich – FRIMMOVÁ, Eva: *Inkunábuly zo slovenských knižníc v zahraničných inštitúciách*. Martin : Matica slovenská, 1996. 262 s.

11 MATÚŠ, František: *Hudobná kultúra v historickom vývine východoslovenských miest : Dizertačná práca*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, 1985. 207 s.

12 SAKTOROVÁ, Helena et al.: *Tlače 16. storočia vo fondoch Slovenskej národnej knižnice Matice slovenskej*. Tomus I. Martin : Matica slovenská, 1993. 462 s.; SAKTOROVÁ, Helena et al.: *Tlače 16. storočia v piaristických knižniciach*. Tomus II. Martin : Matica slovenská, 1997. 534 s.; STRELKA, Vojtech: *Tlače 16. storočia v piaristickej knižnici v Trenčíne*. Tomus IXa. Martin : Matica slovenská, 1996. 102 s. STRELKA, Vojtech et al.: *Tlače 16. storočia v trnavských knižniciach*. Tomus IXb. Martin : Matica slovenská, 1998. 149 s.; FÁBRYOVÁ, Lívia: *Tlače 16. storočia v Diecéznej knižnici v Nitre*. Tomus IXc. Martin : Slovenská národná knižnica, 2000.

Keďže sa v inventároch jednotlivých archívnych fondov údaje o notácií nie vždy nachádzali, boli písomne oslovené takmer všetky štátne archívy, múzeá a knižnice na území Slovenska najskôr formou žiadosti o štúdium stredovekých notovaných kódexov alebo fragmentov.¹³ Na základe odpovede príslušného riaditeľa alebo iného zodpovedného pracovníka tej ktorej inštitúcie, boli stredoveké notované materiály spracované analyticky (kodikologický, liturgický a hudobnopaleografický popis + digitalizácia dokumentu podľa dohody s vlastníckou inštitúciou). Stredoveké notované materiály boli v drvivej väčšine použité ako obaly a väzby na písomnostiach mladšieho charakteru (mestské účtovné knihy, právne protokoly, zápisnice, matriky, kópiare a i.). Časť najvýznamnejších notovaných materiálov z územia Slovenska je deponovaná v Slovenskom národnom archíve v Bratislave a v najväčších slovenských mestských archívoch – v Archíve mesta Bratislavy (ktorý bol ziaľ počas spracovania témy zatvorený a komparatívne kontrolné výskumy nemohli byť realizované) a v Archíve mesta Košice, kde sa stredoveké notované kódexy a fragmenty zachovali vo svojej primárnej aj sekundárnej funkcii. Medzi najvýznamnejšie zdroje stredovekých notovaných materiálov patria fondy bývalých cirkevných knižníc (bývalé kapitúlske knižnice – Bratislava, Spišská Kapitula a evanjelické knižnice – v Bratislave – dnes Ústredná knižnica SAV, Lyceálna knižnica v Levoči a Kežmarku). V muzeálnych inštitúciách sa stredoveké materiály objavujú taktiež (Východoslovenské múzeum v Košiciach, Múzeum mesta Bratislavy, Slovenské národné múzeum – Hudobné múzeum, Západoslovenské múzeum Trnava). Stredoveké notované fragmenty sa na základe priamych terénnych heuristicko-komparatívnych výskumov nachádzajú v nasledovných štátnych archívoch (ďalej ŠA): ŠA v Banskej Bystrici, pobočka Banská Bystrica, ŠA v Banskej Bystrici, pobočka Banská Štiavnica, ŠA v Banskej Bystrici, pobočka Kremnica, ŠA v Banskej Bystrici, pobočka Zvolen, ŠA v Bratislave, pobočka Modra, ŠA v Bratislave, pobočka Skalica, ŠA v Bratislave, pobočka Trenčín, ŠA v Bratislave, pobočka Trnava, ŠA v Bytči, ŠA v Bytči, pobočka Žilina, ŠA v Bytči, pobočka Liptovský Mikuláš, ŠA v Levoči, ŠA v Levoči, pobočka Levoča, ŠA v Levoči, pobočka Poprad, ŠA v Levoči, pobočka Stará Ľubovňa, v ŠA v Prešove, pobočka Bardejov).

Vo väčšom počte sa stredoveké notované pramene nachádzajú aj v knižničných inštitúciách – najpočetnejšie je zastúpená Slovenská národná knižnica v Martine (s našim výskumom úzko súvisel a priamo naň nadväzoval projekt č. APVV-0165-06 *Prieskum, konzervovanie a kultúrnohistorické zhodnotenie pergamenových dokumentov v Slovenskej národnej knižnici*, zodpovedný riešiteľ Ing. Alena Maková, Slovenská národná

---

368 s.; KOMOROVÁ, Klára et al.: *Tlače 16. storočia v knižnici A. A. Baníka*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2005. 174 s.

13 Ak sme nedisponovali informáciou o existencii stredovekých notovaných kódexov alebo fragmentov (publikované súpisy a práce J. Sopka, R. Rybariča, J. Szendrei, I. Kotvana a i.), inštitúcií sme zaslali všeobecnú žiadosť, ktorá obsahovala základnú otázku, či sa vôbec v danom fonde stredoveké notované materiály nachádzajú. Pramenné výskumy na Slovensku predpokladáme ukončiť po kontrolných výskumoch v oblastných archívoch v Prešove, Košiciach a Levoči, kde boli výskumy realizované len čiastočne. Touto cestou sa chceme veľmi poďakovať všetkým riaditeľom a pracovníkom navštívených inštitúcií, ktorí vždy mimoriadne ochotne pomáhali pri výskume notovaných fragmentov a často poskytli nenahraditeľné informácie o výskyte notovaných zlomkov.

knižnica Martin),¹⁴ Univerzitná knižnica v Bratislave, Štátna vedecká knižnica v Prešove a v Košiciach, Pedagogická knižnica v Bratislave a knižnica Spolku sv. Vojtecha v Trnave. Cieľom bádania sa stala hĺbková systematizácia poznatkov pramenného materiálu spolu so stanovením základných, štrukturálnych znakov jednotlivých stredovekých notácií, používaných na Slovensku. Mnohé otázky vzniku a pôvodu rukopisov však ešte zostali nezodpovedané. Torzovitý stav niektorých prameňov neumožňoval presné stanovenie vedeckovýskumných záverov (napr. v prípade fragmentov, kedy bola na väzbu použitá len nepatrná časť fólia kódexu). Najmä v prípade veľkorozmerných kódexov nebolo vždy možné identifikovať presný liturgický obsah zlomku.¹⁵ Do úvahy bolo treba brať aj dôležitý fakt, že v rámci výskumu stredovekej písomnej kultúry sa v prípade hudobnej paleografie pohybujeme v priestore, kedy bola anonymita notátora úplne bežná. Ani v kompletne zachovaných rukopisoch sa zvyčajne meno notátora neuvádzalo. Najčastejšie sa zachovali údaje s datovaním rukopisu, prípadne s menom jeho skriptora alebo iluminátora.¹⁶ O notátorovi sa v stredovekých rukopisoch zachovali zmienky len výnimočne.¹⁷ Špecifický je aj ďalší faktor vedecko-výskumnej práce hudobného paleografa. Malá diferenciácia vnútorných prvkov hudobnej písomnej kultúry totiž neumožňuje vždy definitívne určenie vyhotoviteľa alebo datovanie rukopisu (napr. notačné písmo mohlo byť v rovnakej štrukturálnej podobe používané 500 i viac rokov).¹⁸ Kým na poli

14 VESELOVSKÁ, Eva: Hudobnopaleografické špecifiká stredovekých notovaných rukopisov v Archíve literatúry a umenia SNK. In: *Knižnica : revue pre knihovníctvo, bibliografiu, knižnú kultúru, informačné systémy a technológie, biografistiku, archív a múzeum knihy a literárnych pamiatok*, roč. 11, 2010, č. 2-3, s. 28-39.

15 Napr. fragmenty s českou notáciou zo Štátneho archívu v Bratislave, pobočka Modra, pochádzajú z kódexu obrovských rozmerov. Dá sa predpokladať, že rukopis mohol mať rozmery okolo 500x270 mm, podobne ako napr. Kutnohorský graduál Mus. Hs. 15501 Rakúskej národnej knižnice vo Viedni (497x266 mm). VESELOVSKÁ, Eva – KLUGSEDER, Robert: *Mus. Hs. 15501 GRADUALE (Kuttener Cantionale)*. Dostupné na internete: <<http://www.oeaw.ac.at/kmf/cvp/beschreibungen/15501.pdf>>.

16 Napr. zápis skriptora Henrika Stephani v *Bratislavskom misáli* z r. 1377 (Alba Julia, R II 134) f. 256vb „*Finitus est iste liber per manus Henrici dicti Stephani de Westfalia, plebani in Schukaria, cum scriptura, illuminatura, ligatura. Anno domini M^{ccc}°lxxvij^o. Deo gracias.*“ SOPKO, Julius: *Stredoveké latinské kódexy slovenskej proveniencie v Maďarsku a Rumunsku*. Martin : Matica slovenská, 1982. 339 s., č. 400, s. 248-251; ŠEDIVÝ, Juraj: *Mittelalterliche Schriftkultur im Pressburger Kollegiatkapitel*. Bratislava : Chronos, 2007, s. 110-111. Iluminátori uvádzali svoje mená najmä vo svojich ilumináciach, prípadne tieto iluminácie datovali. Napr. *Bratislavský antifonár II* (Múzeum mesta Bratislavy, A/5) obsahuje datovanie iluminácie s textom „*Loquebantur variis linguis app/ostoli/ 1487*“.

17 Zápis o vyplatení mzdy za notovanie antifonára pre notátora sa nachádza vo vizitáciach z Klosterneuburgu. Pri vyhotovení 4-zväzkového antifonára bola v 20. rokoch 15. storočia v Klosterneuburgu jasná deľba práce pri vyhotovení kódexov na skriptorov, iluminátorov a notátorov. Za informáciu ďakujem Dr. Aloisovi Haidingerovi. Niekedy sa ale objavuje údaj, že rukopis napísala, notovala aj iluminovala tá istá osoba ako v prípade Ofícia o sv. Stanislavovi z Rakúskej národnej knižnice vo Viedni Cod. 1765, f. 24 „*Thomas scripsit*“. VESELOVSKÁ, Eva – KLUGSEDER, Robert: *Cod. 1765 OFFICIUM SANCTI STANISLAI*. Dostupné na internete: <<http://www.oeaw.ac.at/kmf/cvp/beschreibungen/01765.pdf>>.

18 Česká i ostrihomská notácia sa používali takmer paralelne takmer 600 rokov – od 12. do konca 18. storočia. Kvadratická notácia sa dokonca od stredoveku používa v niektorých vydaniach

vied o výtvarnom umení sa dá mimoriadne presne stanoviť jednotná práca určitej iluminátorskej školy alebo dokonca konkrétnej dielne, spolu s presným datovaním, v prípade hudobnej paleografie je analýza jednotlivých notačných štruktúr najmä ukazovateľom pôvodu (proveniencie) notátora. V niektorých prípadoch môže byť paleografická identifikácia zhodná s liturgickým obsahom rukopisu podľa konkrétnej liturgickej tradície. Pražský liturgický rítus spolu s českou notáciou dokladá napr. *Bratislavský antifonár V*.¹⁹ Ojedinele sa ale objavujú prípady, kedy je notačný systém (český) odlišný od používanej liturgie (ostrihomská). Takým príkladom sú fragmenty s českým notačným systémom zo ŠA v Kremnici, ktoré obsahujú ostrihomskú liturgickú tradíciu.

V prípade, že meno skriptora, iluminátora, notátora, objednávateľa alebo vlastníka rukopisu (mohlo ísť o datovaný ale aj o nedatovaný rukopis) nebolo známe, bola pre stanovenie pôvodu stredovekého liturgického kódexu alebo fragmentu dôležitá analýza niekoľkých vnútorných a vonkajších prvkov konkrétneho prameňa. Pre určenie proveniencie bola z hudobno-liturgického hľadiska podstatná analýza liturgického obsahu pamiatky (kalendár, *proprium de sanctis a i.*),²⁰ ktorou sa dá stanoviť presný používateľ rukopisu (diecézne – monastické prostredie, konkrétna inštitúcia: fara – kláštor – kaplnka – oltár, spoločenstvo: bratstvo, cech a pod.).

Na základe komparácie liturgických zvyklostí bolo možné stanovenie inštitúcie, ktorá mohla daný kódex používať. Niektoré špecifické vlastnosti omšovej alebo oficiovej liturgie presne stanovujú liturgickú alebo hudobnú prax daného mesta, kláštora alebo inej inštitúcie. Striktné normy síce viažu celý temporál a sanktorál svätej omše i oficiových modlitieb, ale napriek tomu je v každom liturgickom kódexe množstvo špecifických obsahových jednotiek, ktoré dokumentujú konkrétnu lokalitu, región, ekonomickú silu objednávateľa a pod.²¹ Medzi významné činitele určenia proveniencie sa zaraďujú napr. spevy na sviatky svätých (patrón kostola, kláštora, mesta, fary, oltára a pod., v neskorom stredoveku sú často notované iným ako čiernym atramentom, najdôležitejšie sviatky najmä zlatou, prípadne červenou alebo modrou farbou) – rýmované oficiá, z omšového repertoára niektoré alelujové verše (radenie alelujových veršov po nedeli Zoslania Ducha Svätého), sekvencie, omšové ordinária a trópované spevy, presahujúce základný repertoár. Ojedinele sa môžu vyskytnúť aj polyfónne vsuvky alebo prípisiky v národnom jazyku.

---

dodnes. Napr. *Graduale Triplex*. Paris – Tournai : Abbaye Saint-Pierre de Solesmes & Desclée, 1979. 918 s.

19 Slovenský národný archív 17. *Bratislavský antifonár V* [elektronický zdroj] UNESCO, Pamäť sveta. Ed. Dušan Buran, Ľubomír Jankovič, Július Sopko, Eva Veselovská. Martin : Slovenská národná knižnica, 2007.

20 Na základe komparácie liturgických zvyklostí je možné presné stanovenie inštitúcie, ktorá daný kódex používala. Napr. v prípade oficiových spevov je smerodajným činiteľom oficium za zosnulých, ktorého radenie rezponzórií je veľmi ojedinelé a typické pre konkrétne diecézy, kláštory, mestá a pod. Pri omšových formulároch je dôležitá analýza používania a radenia alelujových veršov v cezročnom období, ktorá môže stanoviť presné zaradenie liturgie ku konkrétnemu rítu.

21 DOBSZAY, László: Niekoľko aspektov skúmania stredovekých hudobných kódexov Bratislavy. In: *Hudobné tradície Bratislavy a ich tvorcovia* (Zv. 18). Bratislava : Stredné polygrafické učilište, 1989, s. 11-22.

V prípade oficiových spevov je smerodajným činiteľom napr. oficium za zosnulých,²² v ktorom je radenie responzórií veľmi špecifické a typické pre konkrétne diecézy, kláštory, mestá a pod.²³ Podobne dôležité je aj radenie adventných antifón a antifón v období cez rok.²⁴ Pri omšových formulároch je dôležitá analýza používania a radenia alelujových veršov v cezročnom období, ktorá môže stanoviť presné zaradenie liturgie ku konkrétnemu rítu.²⁵ Hudobnopaleografická stránka rukopisu (konkrétny typ notácie), môže naznačiť pôvod notátora.

O všetkých notovaných prameňoch boli počas pramenných výskumov spracované základné údaje (kodikologický opis, textová analýza, hudobnopaleografický opis, zápis melódie, digitalizácia podoby rukopisu). Hlavným metodickým postupom v identifikácii paleografickej stránky stredovekých notovaných prameňov z územia Slovenska bolo vyhodnotenie a porovnanie jednoduchých neum punktu, tractulu, pesu, clivisu, scandicu, climacu, torculu, porrectu a popis vonkajších paramentrov notácie (dvojité rámovanie, počet riadkov v linajkovej osnove, porovnanie rozmerov zrkadla, výšky notovej osnovy, medzery v notovej osnove, veľkosti základného notačného elementu punktu). Na základe zhody parametrov bolo napr. možné priradiť niektoré zlomky k pôvodne jednému kódexu.

Charakteristiky a paleografické zaradenia sme realizovali najmä v súvislosti s výsledkami výskumov Janky Szendrei a s uprednostnením jej typológie a klasifikácie.²⁶ Analýza a komparácia jednotlivých prameňov bola realizovaná s prameňmi stredo-európskeho charakteru, ktoré boli publikované u Janky Szendrei,²⁷ Josefa Huttera,²⁸ Václa-

22 OTTOSEN, Knud: *The Responsories and Versicles of the Latin Office of the Dead*. Aarhus : Aarhus University Press, 1993. 449 s.

23 Oficiové spevy je možné komparatívne porovnávať taktiež na niekoľkých interentových databázach, kde je možné vytypovať mimoriadne presnú liturgickú väzbu ku konkrétnej inštitúcii alebo liturgickému rítu: www.publish.uwo, www.uni-Regensburg.de/Fakultaeten/phil_Fak_I/Musikwissenschaft/cantus, napr. databáza oficia za zosnulých: „Responsories of the Latin Office of the Dead“

24 Databáza: „Post-Pentecost Cantica Antiphons“. Dostupné na internete: <www.uni-Regensburg.de/Fakultaeten/phil_Fak_I/Musikwissenschaft/cantus>.

25 Databáza: „Post-Pentecost Alleluias“. Dostupné na internete: <www.uni-Regensburg.de/Fakultaeten/phil_Fak_I/Musikwissenschaft/cantus>.

26 Zdôvodnenie používanej terminológie v prípade stredovekých notačných systémov na Slovensku a presný terminologický rozbor stredovekých notačných systémov z územia Slovenska pozri VESELOVSKÁ, Eva: *Stredoveké liturgické kódexy s notáciou v slovenských archívnych fondoch. Stredoveké notačné systémy z územia Slovenska : Dizertačná práca*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, 2004. 266 s.

27 SZENDREI, Janka: *Graner Choralnotation*. In *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 30, Budapest : Akadémiai Kiadó, 1988, s. 5-234; SZENDREI, Janka: Choralnotation als Identitätsausdruck im Mittelalter. In: *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 27, Budapest : Akadémiai Kiadó, 1985, s. 139-170; SZENDREI, Janka: Choralnotationen in Mitteleuropa. In: *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 30, Budapest : Akadémiai Kiadó, 1988, s. 437-446.

28 HUTTER, Josef: *Česká notace I. Neumy*. In *Hudební věda*. Praha : Hudební závod A. Neuberta, 1926. 85 s.; HUTTER, Josef: *Česká notace. Nota choralis*. In: *Sbírka pojednání a rozprav XVII*. Praha : Filosofická fakulta University Karlovy, 1930. 164 s.

va Plocka,²⁹ Bruna Stäbleina,³⁰ na internetovej stránke Maďarskej akadémie vied,³¹ Rakúskej akadémie vied³², v databáze *CANTUS*³³ ale najmä v databáze Manuscriptorium.³⁴

Každopádne je však dôležité podčiarknuť jeden fakt. Napriek snahe preštudovať, analyzovať a vyhodnotiť všetky stredoveké pramenné materiály z územia Slovenska je vysoko pravdepodobné, že budú v budúcnosti objavené ešte ďalšie notované fragmenty.³⁵

Súčasný stav bádania stredovekých notovaných kódexov v strednej Európe, v Čechách a na Slovensku

Problematika výskumu stredovekej cirkevnej hudby sa v súčasnosti spracováva niekoľkými spôsobmi. Najmä prostredníctvom internetových databáz sú prístupné napr. kompletne liturgické obsahy notovaných rukopisov oficií z časového obdobia 9. – začiatku 16. storočia: vyše 100 rukopisov z takmer všetkých európskych krajín + USA je online v databáze *CANTUS* (www.publish.uwo).³⁶ Podobnú databázu publikuje Maďarská akadémia vied v rámci projektu *Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae*, ktorá liturgický obsah rukopisov sprístupňuje v databáze CAO-ECE www.zti.hu (jedná sa najmä o liturgické tradície strednej Európy, publikované boli taktiež v knižnej podobe).³⁷ Kombináciu oficiových i omšových liturgických zvyklostí stre-

29 PLOCEK, Václav: *Catalogus codicum notis musicis instructorum qui in Bibliotheca publica rei publicae Bohemicae socialisticae in Bibliotheca universitatis Pragensis servantur*. Zv. 1. Praga : Academia, 1973, s. 417; PLOCEK, Václav: *Catalogus codicum notis musicis instructorum qui in Bibliotheca publica rei publicae Bohemicae socialisticae in Bibliotheca universitatis Pragensis servantur*. Zv. 2. Praga : Academia, 1973, s. 419-830.

30 STÄBLEIN, Bruno: *Schriftbild der einstimmigen Musik*. In: *Musikgeschichte in Bildern*. Bd. III/4. Leipzig : 1975. 260 s.

31 Databáza Maďarskej akadémie vied uverejňuje pramene stredovekej hudby z celého stredoeurópskeho regiónu, ako napr. z Maďarska, zo Slovenska (často bez povolenia inštitúcie, v ktorej sa dané materiály nachádzajú), z Chorvátska, z Rumunska: <http://www.zti.hu>.

32 Databáza notovaných rukopisov Rakúskej národnej knižnice vo Viedni: <http://www.oeaw.ac.at/kmf/cvp>

33 Databáza Cantus Planus: http://www.uni-regensburg.de/Fakultaeten/phil_Fak_I/Musikwissenschaft/cantus

34 <http://www.manuscriptorium.com>

35 Skúsenosti z pramenných výskumov sú niekedy mimoriadne rozdielne, podľa faktu, či sú notované fragmenty v danej inštitúcii spomínané v inventárnych zoznamoch (napr. Štítny archív v Bratislave, pobočka Modra). V niektorých prípadoch sa nám stalo, že žiadaný notovaný fragment sa na pôvodnom mieste (tlačí) už nenachádzal, ale na danej signatúre bol uložený úplne iný rukopis (napr. knižnica Spolku sv. Vojtecha).

36 Databáza CANTUS vychádza z edície J. Hesberta: *Corpus Antiphonarium Officii I-IV*. Ed. Jean René Hesbert. Roma : Herder, 1963-1970, 6 vols.

37 DOBSZAY, László – PRÓSZEKY, Gábor: *Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae. A preliminary Report*. Budapest : Zenetudományi Intézet MTA, 1988. 393 s.; DOBSZAY, László: *Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae. I/A Salzburg (Temporale)*. Budapest : Zenetudományi Intézet MTA, 1990. 254 s.; CZAGÁNY, Zsuzsa: *Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae. II/A Bamberg (Temporale)*. Budapest : Zenetudományi Intézet MTA, 1994. 201 s.; CZAGÁNY, Zsuzsa: *Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae. III/A Praha (Temporale)*. Budapest : Zenetudományi Intézet

dovekej Európy sprístupňuje databáza La Trobe University (www.lib.latrobe.edu.au). Liturgické analýzy významných prvkov provenienčného stanovenia pôvodu stredovekých rukopisov publikuje databáza Univerzity v Regensburgu (www.uni-regensburg.de/Fakultaeten/phil_Fak_I/Musikwissenschaft/cantus/; databáza alelujových veršov cezročného obdobia /po Zoslaní Ducha svätého/, adventných responzórií, responzórií oficií zosnulých, oficií sviatkov svätých, antifón v cezročnom období, databáza spevov akvilejského patriarchátu a Regensburgu). Najnovšiu internetovú databázu s katalogovými popismi stredovekých notovaných prameňov Rakúskej národnej knižnice vo Viedni sprístupňuje Rakúska akadémia vied, Komisia pre hudobnú vedu v rámci projektu *Musikalische Quellen des Mittelalters in der Österreichischen Nationalbibliothek* (www.oeaw.ac.at/kmf/cvp/).

Druhou možnosťou, ako sa spracúvajú a publikujú stredoveké hudobné rukopisy, je vydávanie pramenných, faksimilových edícií rukopisov. Najstaršia a vo svete najznámejšia faksimilová edícia stredovekých notovaných rukopisov je edícia *Paléographie Musicale*, ktorá od r. 1889 dodnes publikovala niekoľko desiatok rukopisov z celej Európy.³⁸ V Maďarsku sú od roku 1982 spracovávané pramene stredo európskej proveniencie v edícii *Musicalia Danubiana*.³⁹ V Čechách bol najnovšie publikovaný *Jistebnický kancionál* v edícii *Monumenta Liturgica Bohemica II*.⁴⁰ V databáze CANTUS boli niektoré

MTA, 1996. 226 s.; CZAGÁNY, Zsuzsa: *Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae. III/B Praha (Sanctorale, Commune Sanctorum)*. Budapest : Zenetudományi Intézet MTA, 2002. 304 s.; GILÁNYI Gabriella – KOVÁCS, Andrea: *Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae. IV/A Aquileia (Temporale)*. Budapest 2003. 320 s.; DOBSZAY, László – KOVÁCS, Andrea: *Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae.V/A Strigonium (Temporale)*. Budapest : Zenetudományi Intézet MTA, 2004. 371 s.; KOVÁCS, Andrea: *Corpus Antiphonarium Officii – Ecclesiarum Centralis Europae.V/B Strigonium (Sanctorale)*. Budapest : Zenetudományi Intézet MTA, 2006. 479 s.; KOVÁCS, Andrea: *Corpus Antiphonarium Officii–Ecclesiarum Centralis Europae VI/A Kalocsa-Zagreb (Temporale)*. Budapest : Zenetudományi Intézet MTA, 2008. 222 s.; KOVÁCS, Andrea: *Corpus Antiphonarium Officii–Ecclesiarum Centralis Europae VI/B Kalocsa-Zagreb (Sanctorale)*. Budapest : Zenetudományi Intézet MTA, 2008. 300 s.

38 Napr. *Le codex 239 de la bibliothèque de Laon*. In *Paléographie Musicale. Les principaux Manuscrits de chant grégorien, ambrosien, mozarabe, gallican publiés les moines de Solesmes*. Tomus X. Solesmes - Bern : Association Jean-Bouglher Solesmes & Éditions P. Lang, 1992. 29 s.+178 ff.

39 *Missale notatum Strigoniense ante 1341 in Posonio*. Ed. Janka Szendrei, Richard Rybarič. Budapest : MTA, 1982. 692 s.; *Graduale Strigoniense, s. XV/XVI (Vols. I-II)*. Ed. Janka Szendrei. Budapest : MTA, 1993, s. 465; *Breviarium notatum Strigoniense, saeculi XIII*. Janka Szendrei. Budapest : MTA, 1998. s. 73+328 ff.; *The Istanbul Antiphonal*. Ed. Janka Szendrei. Budapest : MTA, 1999, s. 78+303ff.; *Subsidia 1: Liber Ordinarius Agriensis (1509)*. Ed. László Dobstay. Budapest : MTA, 2000, s. 416; *Atiphonarium Ecclesiae Parochialis Urbis Kranj*. Ed. Gabriella Gilányi, Jurij Snoj. Budapest : MTA, 2007, s. 52+248ff+236ff.

40 *Jistebnický kancionál Ms. Praha, Knihovna Národního muzea, II C 7. Kritická edice*. In: *Monumenta Liturgica Bohemica II*. Ed. Jaroslav Kolár, Anežka Vidmanová, Hana Vlhová Wörner, David Holeton. Vol. 1. Graduale. Brno : Nakladatelství L. Marek, 2005. 294 s. Ako prvý zväzok edície bol publikovaný Litoměřický graduál. *The Litoměřice Gradual of 1517: Lovosice, Státní okresní archiv Litoměřice, IV C 1*. In: *Monumenta liturgica Bohemica*. Ed. Barry F. H. Graham. Brno : Nakladatelství L. Marek, 1999. 307 s.

rukopisy spracované taktiež formou pramenných edícií (napr. rukopisy z Klosterneuburgu, Utrechtu, Zwiefalten alebo a i.).⁴¹

Tretiu skupinu výskumov tvoria špecializované edície stredovekých notovaných prameňov, ktoré sa zameriavajú na určitú tématickú oblasť (najnovšie napr. spracovanie repertoáru stredovekých antifón strednej Európy (*Monumenta Monodica Medii Aevii, Antiphonae*, Band V/I – III),⁴² trópy (edícia *Corpus Troporum*,⁴³ omšové trópy stredovekých Čiech⁴⁴), spracovanie notovaných fragmentov (E. Veselovská, J. Bednáriková,⁴⁵ R. Klugseder,⁴⁶ spracovanie oficií konkrétnych svätcov: edícia *Historiae* (vydané boli oficiá sviatkov viacerých svätcov napr.: sv. Afra, Alžbeta Uhorská, Emerám a Erhard z Regensburgu, Marta, Martin, Wolfgang z Regensburgu a i.),⁴⁷ alebo špecializované liturgicko-muzikologické témy, charakteristické pre určitú oblasť.⁴⁸

Pramene stredovekej cirkevnej hudby z územia Slovenska boli v poslednom období systematicky spracovávané v rámci projektu č. APVV-51-043605 „Pramene stredovekej cirkevnej hudby z územia Slovenska“, pričom bolo evidencie, analyticky a komparačne spracovaných všetkých 14 notovaných kódexov z územia Slovenska.⁴⁹ Publikované boli 2 knižné pramenné edície kódexov zo Spišskej Kapituly⁵⁰ a 4 CD-Rom bratislavských

41 Napr. LACOSTE, Debra: Four Klosterneuburg Antiphoners: Augustiner-Chorherren Stiftsbibliothek, 1013, 1012, 1017, 1018. In: *Musicological Studies*, no. LV/7. Ottawa : Institute of Mediaeval Music, 1998. 296 s.

42 *Monumenta Monodica Medii Aevii, Antiphonae*, Band V/I – III. Ed. Benjamin Rajeczky, Janka Szendrei, László Dobszay. Kassel – Basel etc. : Bärenreiter, 1999, s. 1348.

43 BJÖRKVAL, Gunilla – IVERSEN, Gunilla – JONNISON, Ritva: *Corpus Troporum III. Tropes du prope de la messe. Cycle de Pâques*. Acta Universitatis Stockolmiensis XXV. Stockholm : Almqvist&Witsell, 1982, s. 377.

44 *Tropi Proprii Missae*. Edícia *Repertorium Troporum Bohemiae Medii Aevi*. Vol. 1. Ed. Hana Vlhová-Wörner. Praha : Editio Bärenreiter, 2004, s. 175; *Tropi Ordinarii Missae*. Edícia *Repertorium Troporum Bohemiae Medii Aevi*. Vol. 2. Ed. Hana Vlhová-Wörner. Praha : Editio Bärenreiter, 2006, s. 272.

45 BEDNÁRIKOVÁ, Janka: *Frammenti gregoriani in Slovacchia. Frammenti rekopisów gregoriańskich na Slowacji*, Lublin : Norbertinum, 2009, s. 154; BEDNÁRIKOVÁ, Janka: *Stredoveké hudobné pamiatky v knižnici Evanjelického a. v. cirkevného zboru v Levoči*. Ružomberok : Verbum, 2010. 148 s.; BEDNÁRIKOVÁ, Janka: *Notované fragmenty gregoriánskeho chorálu v archívno-knižničných fondoch Bardejova, Prešova a Levoče*. Ružomberok : Verbum, 2010. 190 s.

46 KLUGSEDER, Robert: Neue Zeugnisse der frühen Liniennotation aus den Klöstern St. Ulrich & Afra Augsburg und Aldersbach. In: *Beiträge zur Gregorianik* 44, 2007, s. 127-144; KLUGSEDER, Robert: *Quellen des gregorianischen Chorals für das Offizium aus dem Kloster St. Ulrich & Afra Augsburg*, Tutzing : Schneider, 2008, s. 234.

47 Napr. FICKETT, Martha: *Historia Sancti Martini*. In: *Historiae*. Musicological Studies Vol. LXV/11. Ottawa : Institute of Mediaeval music, 2006. 52 s.

48 Napr. *The Transitoria of the Ambrosian Mass*. Collected Works Vol. XXI. Ed. Terence Bailey. Ottawa : Institute of Mediaeval Music, 2002. 102 s.

49 Od roku 2010 bol výskum stredovekých notovaných rukopisov slovenskej proveniencie rozšírený aj na výskum materiálov v zahraničí (Maďarsko, Rumunsko) v rámci projektu VEGA č.2/0125/10 *Pramene stredovekej hudby cirkevných knižníc na Slovensku*.

50 AKIMJAK, Amantius – ADAMKO, Rastislav – BEDNÁRIKOVÁ, Janka: *Spišský graduál Juraja z Kežmarku z roku 1426*. Ružomberok : Katolícka univerzita, Pedagogická fakulta, 2006. 605 s.; AKIMJAK, Amantius – ADAMKO, Rastislav – BEDNÁRIKOVÁ, Janka: *Spiski gradual Juraja z Kežmarku z 1426 roku*. Lublin : Norbertinum, 2008. 605 s.; ADAMKO, Rastislav – VE-

antifonárov I-V v edícii UNESCO – Pamäť sveta.⁵¹ a približne 600 fragmentov (tri samostatné monografie: E. Veselovská 2006, 2008; J. Bednáriková 2009, 2010; štúdie: R. Adamko,⁵² J. Bednáriková,⁵³ E. Veselovská⁵⁴) z územia Slovenska, ktoré sa stali súčasťou pripravovanej celoslovenskej databázy stredovekých notovaných prameňov.⁵⁵

Linky:

<http://hlab.dyndns.org/projekten/webplek/CANTUS>

<http://musicologia.unipv.it/baroffio>

<http://mwi.unibas.ch/mikrofilmarchiv/musikhandschriften-online>

SELOVSKÁ, Eva – ŠEDIVÝ, Juraj: *Spišský antifonár*. Ružomberok : Katolícka univerzita, 2008. 600 s.

- 51 *Bratislavský antifonár II* [elektronický zdroj] UNESCO, Pamäť sveta. BURAN, Dušan – JANKOVIČ, Ľubomír – SOPKO, Július. Martin : Slovenská národná knižnica, 2002; *Bratislavský antifonár I* [elektronický zdroj] UNESCO, Pamäť sveta. BURAN, Dušan – JANKOVIČ, Ľubomír – SOPKO, Július – VESELOVSKÁ, Eva. Martin : Slovenská národná knižnica, 2004; *Bratislavský antifonár III* [elektronický zdroj] UNESCO, Pamäť sveta. BURAN, Dušan – JANKOVIČ, Ľubomír – SOPKO, Július – VESELOVSKÁ, Eva. Martin : Slovenská národná knižnica, 2005; *Bratislavský antifonár IV* [elektronický zdroj] UNESCO, Pamäť sveta. Ed. Dušan Buran, Ľubomír Jankovič, Julius Sopko, Eva Veselovská. Martin : Slovenská národná knižnica, 2007; *Bratislavský antifonár V* [elektronický zdroj] UNESCO, Pamäť sveta. Ed. Dušan Buran, Ľubomír Jankovič, Julius Sopko, Eva Veselovská. Martin : Slovenská národná knižnica, 2007.
- 52 ADAMKO, Rastislav: Príspevok k problematike kalendára v misáli R. 387. In: *Slovenská hudba : revue pre hudobnú kultúru*, roč. 32, 2006, č. 2, s. 144-151.
- 53 BEDNÁRIKOVÁ, Janka: Novoobjavené hudobné pamiatky v archíve Ústrednej knižnice Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Semiologický pohľad na adiatematické fragmenty. In: *Slovenská hudba : revue pre hudobnú kultúru*, roč. 32, 2006, č. 2, s. 171-183; BEDNÁRIKOVÁ, Janka: Gregoriánsky chorál v podobe fragmentárne zachovaných pamiatok vo vybraných cirkevných archívno-knižničných inštitúciách. In: *Zmapovanie liturgicko-hudobného dedičstva na Slovensku*. Ed. Ján Veľbacký. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2010, s. 117-131.
- 54 VESELOVSKÁ, Eva: K najnovším objavom stredovekých notovaných fragmentov z Univerzitnej knižnice v Bratislave. In: *Slovenská hudba : revue pre hudobnú kultúru*, roč. 32, 2006, č. 2, s. 152-170; VESELOVSKÁ, Eva: Najnovšie objavy stredovekých notovaných fragmentov z Ústrednej knižnice SAV v Bratislave. In: *Hudobnohistorický výskum na Slovensku začiatkom 21. storočia. I*. Ed. Marta Hulková. Bratislava : univerzita Komenského; Filozofická fakulta; Katedra hudobnej vedy, 2007, s. 19-60; VESELOVSKÁ, Eva: *Štruktúra stredovekých notačných systémov z územia Slovenska. Pomer domácich a zahraničných prvkov*. In: *Slovenská hudba : revue pre hudobnú kultúru*, roč. 33, 2007, č. 3-4, s. 339-360; VESELOVSKÁ, Eva: *Stredoveké notované fragmenty zo ŠA v Levoči – pobočka Poprad*. In: *Musica Scopusii Veteris – Stará hudba na Spiši*. Ed. Janka Petöczová. Prešov; Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV; Prešovský hudobný spolok *Súzvuk*, 2008, s. 45-70; VESELOVSKÁ, Eva: Lamentatio Jeremiae v stredovekých prameňoch so vzťahom k územia Slovenska. In: *Lament v hudbe*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy : AEPRESS, 2009, s. 146-180; VESELOVSKÁ, Eva: Choralnotationen der Mittelalterlichen Liturgischen Kodizes des 14. und 15. Jahrhunderts in Slowakischen Archivbeständen. In: *De musica disserenda*, 2009, let. V, št. 1, s. 85-106.
- 55 Po dohode podmienok a ochrany autorských práv vlastníckych inštitúcií je plánované sprístupnenie databázy notovaných rukopisov a fragmentov z územia Slovenska v rámci projektu *Európske dimenzie umeleckej kultúry Slovenska (ŠF)*.

www.bautz.de
www.cantus-augusta.de
www.ceec.uni-koeln.de
www.cesg.unifr.ch
www.columbia.edu/acis/ets/Graesse
www.gregofacsimil.net
www.heiligenlexikon.de
www.hist-einband.de
www.lib.latrobe.edu.au
www.liturgy.dk
www.manuscripta-mediaevalia.de
www.manuscripta-mediaevalia.de/gaeste/grotefend
www.manuSkriptorium.com
www.oeaw.ac.at
www.publish.uwo
www.vl-ghw.uni-muenchen.de
www.uni-Regensburg.de/Fakultaeten/phil_Fak_I/Musikwissenschaft/cantus
www.zti.hu

Recenzent: *doc. PhDr. Juraj Šedivý, MAS, PhD.*
(*Preklady resumé Lucia Hrkútová – anglický jazyk;*
Ute Kurdel – nemecký jazyk)

MESTSKÁ SPRÁVA BARDEJOVA V PRAMEŇOCH ZO 14. STOROČIA

Mária PETROVIČOVÁ

Abstract

Town administration in Bardejov in the sources from the 14th century. The paper deals with some issues of the town administration in the 14th century in Bardejov. Urban governance in Bardejov developed in two periods, between 1320 – 1376, it was a period of the “scultetus” and after the year 1376 a period of freely elected administration. Based on the analysis of royal privileges of the 14th century, the author points out that the right of free choice of the “iudex” granted Bardejov in the charter of King Louis I., completed the legal and administrative autonomy of burghers in Bardejov. Another specific feature of the development of the town administration is the free choice of the pastor. In the case of Bardejov this right was not granted in a specific document, but indirectly, in a deed from King Sigismund in 1391. The contribution shows the importance of review known facts about the town administration in medieval Bardejov and their re-interpretation in the context of new knowledge about the history of the town.

Key words

Town. Town administration. 14th century. Bardejov. Free choice of the iudex. Free choice of the pastor.

Zusammenfassung

Die Stadtverwaltung von Bardejov in den Quellentexten von 14. Jahrhundert. Der Beitrag beschäftigt sich mit einigen Fragen der Stadtverwaltung in Bardejov im 14. Jahrhundert. Die Stadtverwaltung in Bardejov entwickelte sich in zwei Perioden. In den Jahren 1320–1376 handelte es sich um die Periode der Erbrichterschaft und nach dem Jahr 1376 handelte es sich um die Periode der frei gewählten Stadtselbstverwaltung. Auf Grund der Analyse der Königsprivilegien von 14. Jahrhundert betont die Autorin, dass das Recht der Freiwahl, das der Stadt Bardejov durch das Dokument vom König Ludwig I. erteilt war, vollendete die gerichtliche und administrative Autonomie der Bardejoever Bürger. Das weitere spezifische Merkmal der Entwicklung der Stadtselbstverwaltung ist die Freiwahl des Pfarrers. Im Fall von Bardejov handelt es sich nicht um die Erteilung dieses Rechts in einem spezifischen Dokument, sondern indirekt, in dem Dokument vom König Sigismund im Jahre 1391, das die Autorin tiefgründig analysierte. Der Beitrag hinweist auf die Bedeutung der Überprüfung der bekannten Fakten über die Geschichte von Bardejov und deren Wiederausdeutung im Rahmen der neuen Erkenntnisse über die Geschichte der Stadt.

Schlüsselwörter

Stadt. Stadtverwaltung. 14. Jahrhundert. Bardejov/Bartfeld. Freiwahl des Richters. Freiwahl des Pfarrers.

Téma mestskej správy Bardejova v stredoveku bola dosiaľ čiastkovo spracovaná vo viacerých prácach.¹ Aj keď autor staršej monografie dejín Bardejova konštatuje, že „*správa Bardejova bola pomerne jednoduchá a nevykazovala v porovnaní s inými mestami nejaké pozoruhodnejšie osobitosti,*“² z dôkladnej analýzy zachovaných prameňov vyplýva viacero zaujímavých otázok o mestskej správe Bardejova, ktorými sa zaoberali doteraz publikované práce len okrajovo. Vo svojom príspevku chcem poukázať na možnosti interpretácie niektorých zachovaných listín mestských výsad v súvislosti s otázkou slobodnej voľby richtára a slobodnej voľby farára v Bardejove v 14. storočí.

Vývoj mestskej administratívy úzko súvisí s mestotvorným procesom a miera autonómie v mestskej správe odráža úroveň a kvalitu mestského života. V prípade Bardejova sa o vývoji mestskej správy dozvedáme z listín z obdobia 14. storočia. O význame Bardejova v 13. storočí svedčí existencia miestneho trhu, umiestnenie kráľovskej opevnenej mýtnice a zrejme aj colnice.³ Prvé desaťročia 14. storočia súvisia s usadením nemeckých hostí v Bardejove.⁴ Táto fáza rozvoja Bardejova vyvrcholila vydaním privilegia kráľa Karola Róberta v roku 1320, ktorým bolo z hľadiska skúmania dejín správy ustanovené dedičné richtárstvo ako forma správy tejto lokality.⁵ Obdobie dedičného richtárstva

-
- 1 Najnovšia monografia Stanislava Sroku sa v niektorých kapitolách zaoberá aj vybranými predstaviteľmi mestskej správy. SROKA, A. Stanisław: *Średniowieczny Bardiów i jego kontakty z Małopolską*. Kraków : Towarzystwo naukowe Societas Vistulana, 2010, s. 65-68, 227-229. Pôsobeniu bardejovských mestských notárov sa venuje štúdia PETROVIČOVÁ, Mária: Mestskí a verejní notári v Bardejove v 15. storočí. In: *Annales historici Presovienses*, vol. 8, 2008, Prešov : Univerzum, 2009, s. 287-298 a taktiež PETROVIČOVÁ, Mária: Bártfa város jegyzői a XV. században. In: *Középkortörténeti tanulmányok*, vol. 6, 2010, Szeged : Szegedi középkorász műhely, 2010, s. 169-178. Dosiaľ najpodrobnejšie preskúmal fungovanie orgánov bardejovskej mestskej správy v stredoveku Ferdinand Uličný v štúdiu ULIČNÝ, Ferdinand: K vývinu správy šarišských a zemplínskych miest a mestečiek v 14. – 16. storočí. In: *Vývoj správy miest na Slovensku*. Zost. Richard Marsina. Martin : Osveta, 1984, s. 119-132. Ostatné práce o stredovekých dejinách Bardejova uvádzajú buď všeobecné poznatky o organizácii mestskej správy, alebo čiastkové informácie o niektorých jej predstaviteľoch. Napr. *Dejiny Bardejova*. Zost. Andrej Kokuľa, Andrej Lukáč, Ladislav Tajták. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1975, s. 33-217; JANKOVIČ, Vendelín: *Dejiny mesta Bardejova za feudalizmu*. In: *60. rokov Šarišského múzea v Bardejove*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1967, s. 135-241; ULIČNÝ, Ferdinand: K dejinám Bardejova v 13. a 14. storočí. In: *Šarišské múzeum v Bardejove 2*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1969, s. 23-36; GÁCSOVÁ, Alžbeta: *Spoločenská štruktúra Bardejova v 15. storočí a v prvej polovici 16. storočia*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1972.
  - 2 *Dejiny Bardejova*. Zost. Andrej Kokuľa, Andrej Lukáč, Ladislav Tajták. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1975, s. 55.
  - 3 ULIČNÝ, Ferdinand: *Dejiny osídlenia Šariša*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1990, s. 23-24.
  - 4 Ferdinand Uličný predpokladá záujem nemeckých hostí o Bardejov už v období okolo roku 1247, v súvislosti s listinou o majetkoch bardejovských cisterciátov. Vladimír Rábik datuje príchod nemeckých hostí do Bardejova na začiatok 14. storočia. ULIČNÝ, Ferdinand: *K dejinám Bardejova v 13. a 14. storočí*. In: *Šarišské múzeum v Bardejove 2*, Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1969, s. 29; RÁBIK, Vladimír: *Nemecké osídlenie na území východného Slovenska v stredoveku*. Bratislava : Karpatskonemecký spolok na Slovensku, 2006, s. 130.
  - 5 Listina kráľa Karola Róberta sa zachovala v Štátnom archíve (ŠA) Prešov, pobočka Bardejov, vo fonde Magistrát mesta Bardejov (MMB), sign. 17. vo forme konfirmácie Ľudovíta Veľkého z r. 1362, potvrdzujúcej skoršiu konfirmáciu z r. 1346. Dedičným richtárom v Bardejove sa stal

v Bardejove malo svoje špecifiká. Jedným z nich boli mimoriadne právomoci Vavrince a jeho nástupcov v oblasti mestského súdnictva, ktoré im umožňovali súdiť obyvateľstvo Bardejova (po udelení práva meča aj okolité obyvateľstvo) za najťažšie zločiny a vynášať rozsudok smrti.⁶ Dôvodom týchto mimoriadnych právomocí bola pohraničná poloha Bardejova a zložitá bezpečnostná situácia v jeho okolí.⁷ Ďalšou črtou bardejovského dedičného richtárstva bol postupný vývoj samosprávneho orgánu prísazných, ktorí sa podieľali na spravovaní mestského života popri dedičnom richtárovi.⁸ Keďže Bardejov prechádzal v 14. storočí prudkým hospodárskym rozvojom, je úplne pochopiteľné, že inštitúcia dedičného richtárstva s monopolom na niektoré oblasti mestského hospodárstva sa časom stala neprijateľnou pre hospodársky a spoločensky emancipovanú komunitu bardejovských mešťanov. Navyše, ak máme veriť istému nedatovanému dokumentu popisujúcemu dôvody odstránenia dedičného richtárstva v Bardejove, v poslednej tretine 14. storočia si bardejovskí šoltýsi voči mestskému obyvateľstvu počínali svojvoľne a násilnícky.⁹ Z tohto dôvodu vyvinuli bardejovskí mešťania značné úsilie, aby dosiahli u panovníka odstránenie takejto formy samosprávy a nahradili ju voleným richtárom. Listinou, ktorá potvrdzovala výsadu slobodnej voľby richtára je privilegium

---

Vavrincec, syn Vavrince, z ktorého iniciatívy prebiehalo doosídľovanie Bardejova nemeckými hosťami. Ako dedičný richtár získal súdnu právomoc nad obyvateľstvom Bardejova a hospodárske výsady spočívajúce v darovaní majetkov o rozlohe dvoch usadlostí oslobodených od platenia daní a právo na výstavbu mlynov v Bardejove. „*Statuimus eciam, ut omnes causas et earum articulos, tam furti quam incendii, homicidii et omnium aliorum, quocunque nomine censeantur, Laurencius, filius Laurentii, eo quod dictam civitatem nostram populosam efficiet, cui iudicatum eiusdem in filios filiorum et heredum succesorum contulimus, iudicabit iuris ordine et decernet (...)* Item omnia loca molendinorum in dicta civitate existencia ad predictum Laurencium et eius heredes pertineant pacifice possidenda et nullus in ipsis locis molendinorum preter ipsum Laurencium et eius heredes molendina edificandi habeant facultatem. Ceterem volumus ut de duobus fundis curie in prefata civitate existentibus, quos ipsi Laurencio consideratis suis fidelitatibus prescripto Laurencio perpetuo duximus conferendum, idem Laurencius et sui heredes nullam collectam et exactionem nomine nostro, vel qualibet de causa exigere debendam, solvere teneantur.“ *Výsady miest a mestečiek na Slovensku I. (1238 – 1350)*. Ed. Ľubomír Juck. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1984, s. 94-95.

- 6 Právo meča udelil bardejovským správnym orgánom kráľ Ľudovít Veľký v roku 1365. ŠA Prešov, pobočka Bardejov, MMB, sign. 19.; JANOTA, Eugeniusz: *Bardyjów. Historyczno – topograficzny opis miasta i okolicy*. Krakov : W Drukarni c.k. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1862, s. 143.
- 7 ULIČNÝ, Ferdinand: K dejinám Bardejova v 13. a 14. storočí. In: *Šarišské múzeum v Bardejove 2*, Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1969, s. 32-33.
- 8 Prísazní sa objavujú v bardejovských písomnostiach od polovice 14. storočia. Vyvinuli sa pravdepodobne z prísediacich na súde dedičného richtára, avšak postupne nadobudli postavenie samostatného orgánu mestskej správy, ako o tom svedčí napr. spomenutá listina z roku 1365, kde sa súdna právomoc na obyvateľstvom udeľuje šoltýsovi, prísazným a mešťanom Bardejova: „... *advocato, juratis et civibus ejusdem nostre civitatis...*“. JANOTA, Eugeniusz: *Bardyjów. Historyczno – topograficzny opis miasta i okolicy*. Krakov : W Drukarni c.k. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1862, s. 143; ULIČNÝ, Ferdinand: K vývinu správy šarišských a zemplinských miest a mestečiek v 14. – 16. storočí. In: *Vývoj správy miest na Slovensku*. Zost. Richard Marsina, Martin : Osveta 1984, s. 126.
- 9 Nedatovaný fragment písomnosti je uložený vo fonde MMB pod sign. 36.

panovníka Ľudovíta Veľkého z roku 1376.¹⁰ V listine sa nachádza formulácia, že panovník pripojil Bardejov k počtu kráľovských miest Budína a Košíc,¹¹ avšak podstatou tejto listiny je nadobudnutie slobôd a výsad, ktoré užívali mešťania týchto miest. Z nich sa výslovne spomínajú voľba richtára a výsada ohľadom *lucrum camerae* ako aj ďalšie, bližšie nešpecifikované slobody a výsady.¹² Listina potvrdzuje likvidáciu dedičného richtárstva v Bardejove a uvádza podmienky za akých k nemu došlo: panovník odkúpil od posledného šoltýsa Henricha jeho majetky, ktoré mu patrili (domy, mlyny a ďalšie majetky) a udelil ich do večného vlastníctva mestu. Za to bolo mesto povinné platiť panovníkovi každý rok *census* päťsto zlatých na sviatok sv. Juraja.¹³ V kontexte skúmania dejín správy Bardejova v 14. storočí považujeme udelenie výsady slobodnej voľby richtára za vyvrcholenie samosprávneho úsilia bardejovských mešťanov, ktorí dosiahli odstránením dedičného richtárstva úplnú autonómiu v súdnej a administratívnej oblasti. Keďže v dosiaľ publikovaných prácach sa udelenie spomenutých privilégií chápe ako akt „*povýšenia Bardejova na slobodné kráľovské mesto*“,¹⁴ resp. že Bardejov sa stal „*skutočným*“ mestom,¹⁵ alebo „*mestom v pravom zmysle slova*“,¹⁶ prirodzene sa vynára otázka, aký význam má udelenie tejto výsady pre vývoj Bardejova ako mesta. Odpoveď na túto otázku je značne determinovaná tým, ktoré kritériá mestskosti považujeme za určujúce. V kontexte poznatkov o Bardejove v 14. storočí niet pochybností o jeho mestskom charaktere pred udelením práva slobodnej voľby richtára. Aj obdobie dedičného richtárstva malo ako etapa vývoja mestského zriadenia v Bardejove svoje opodstatnenie a keď sa ukázalo, že je už nevyhovujúce bolo z iniciatívy bardejovských mešťanov a pa-

10 ŠA Prešov, pobočka Bardejov, MMB, sign. 27. Listina sa zachovala v hodnovernom odpise Spišskej kapituly z roku 1387.

11 „...*in numerum, collegium et catervam civitatum nostrarum regalium Cassensis et Budensis de benignitate regia duximus aggregandam...*“. JANOTA, Eugeniusz: *Bardyjów. Historyczno – topograficzny opis miasta i okolicy*. Krakov : W Drukarni c.k. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1862, s. 144.

12 „... *ut a modo in antea fideles cives et hospites nostri de dicta Bardfa tam in lucro camerae et electione iudicis eorum, quam etiam aliis quibuscunque immunitatibus, libertatibus, gratiis, concessionibus et praerogativis perpetuis temporibus utantur, gratulentur et potiantur, quibus cives nostri fideles Cassienses et Budenses gaudent potissime et fruuntur.*“ JANOTA, Eugeniusz: *Bardyjów. Historyczno – topograficzny opis miasta i okolicy*. Krakov : W Drukarni c.k. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1862, s. 144.

13 „*Praeterea domos, molendina et alias quaslibet possessiones, quas in eadem civitate nostra quidam Hanrech scultetus, in volgo woyth nuncupatus, conservabat et quas ab eodem pretio comparavimus, usui prefatorum civium nostrorum fidelium de dicta Bardfa applicavimus perempter per ipsos possidendas. Nihilominus statuentes commisimus, ut dicti fideles cives nostri de dicta Bardfa in recognitionem domini nostri naturalis pro eorum collecta annuali annis singulis in festo sancti Georgii mart. quingentos florenos aureos nobis et ad cameram nostram regiam persolvere teneantur...*“ JANOTA, Eugeniusz: *Bardyjów. Historyczno – topograficzny opis miasta i okolicy*. Krakov : W Drukarni c.k. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1862, s. 144.

14 *Dejiny Bardejova*. Zost. Andrej Kokuľa, Andrej Lukáč, Ladislav Tajták. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1975, s. 47.

15 *Dejiny Bardejova*. Zost. Andrej Kokuľa, Andrej Lukáč, Ladislav Tajták. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1975, s. 48.

16 SROKA, A. Stanisław: *Średniowieczny Bardiów i jego kontakty z Małopolską*. Kraków : Towarzystwo naukowe Societas Vistulana, 2010, s. 31.

novníka odstránené. Z tohto hľadiska interpretujeme výsadu slobodnej voľby richtára v listine z roku 1376 ako začiatok novej, kvalitatívne hodnotnejšej etapy mestského života v Bardejove, nie však ako nadobudnutie mestskosti. Ak hodnotíme proces vývoja mestskej správy v Bardejove, musíme sa zmieniť o jej ďalšom zaujímavom aspekte, ktorým bola slobodná voľba farára. Tejto otázke sa dotýka ďalšia analyzovaná listina z roku 1391 vydaná kráľom Žigmundom Luxemburským.¹⁷ Ak berieme do úvahy fakt, že výsada slobodnej voľby farára bola popri výsade slobodnej voľby richtára jednou z najvýznamnejších slobôd udeľovaných komunitám hostí, čoho vyjadrením je aj to, že v niektorých listinách mestských výsad sa uvádza na prvom mieste pred výsadou slobodnej voľby richtára,¹⁸ je prekvapujúce, že v prípade Bardejova sa s ňou nestretávame v žiadnej zo spomenutých listín mestských výsad. Ako naznačujú zachované písomnosti, miera autonómie bardejovských mešťanov prešla aj v tejto otázke svojím vývojom. Listina Karola Róberta z roku 1320 sa o slobodnej voľbe farára komunitou hostí nezmieňuje. Spolu s neobvyklým rozdelením desiatku¹⁹ poukazujú jej ustanovenia na to, že rozhodovanie o obsadzovaní farského miesta v Bardejove ostalo v réžii panovníka. Ani spomínaná listina z roku 1376 výslovne neudeľuje právo slobodnej voľby farára. Je oprávnené sa domnievať, že obsadzovanie bardejovskej fary bolo naďalej v réžii panovníka, aj keď skutočnosti obsiahnuté v listine z roku 1391 naznačujú, že všeobecné ustanovenia o slobodách podľa vzoru mešťanov Košíc a Budína podnietili bardejovských mešťanov k snahe uplatniť aj v tejto otázke svoju slobodnú voľbu podľa vzoru spomenutých miest. Keď v Bardejove koncom 14. storočia zomrel farár, kráľ Žigmund sa rozhodol na jeho miesto dosadiť svojho kaplána a familiára, na čo Bardejovčania reagovali vyslaním svojich zástupcov na kráľovský dvor, ktorí informovali panovníka o vôli bardejovských mešťanov po smrti svojho farára zvoliť si farára spomedzi seba spoločným súhlasom členov farského spoločenstva.²⁰ Panovník však požiadal Bardejovčanov, aby jeho kaplána Przibyslava prijali za svojho farára bez odporu a spôsobovania ťažkostí.²¹ Zároveň ich uistil, že touto voľbou im nechce spôsobiť škodu a preto im

17 ŠA Prešov, pobočka Bardejov, MMB, sign. 30.

18 ULIČNÝ, Ferdinand: Výsadnosť mešťanov od 13. storočia. In: *Historický časopis*, roč. 49, 2001, č. 3, s. 424; RÁBIK, Vladimír: Národnostní kňazi (kazatelia) v živote stredovekých miest na Slovensku. In: *Studia historica Tyrnaviensia 6/ 2006*, Trnava : Trnavská univerzita v Trnave; Filozofická fakulta, 2006, s. 137.

19 Polovica desiatku mala patriť miestnemu farárovi, polovica panovníkovi. „...*quod decime ipsorum frugum equaliter in agris divise, una pars media plebano ipsorum cedat, alia media parte nobis remanente.*“ *Výsady miest a mestečiek na Slovensku I. (1238 – 1350)*. Ed. Lubomír Juck. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1984, s. 94.

20 „...*quomodo vos pridem defuncto plebano vestro unum ex medio vestri vigore libertatum vestrarum pristinarum de communi consensu parochianorum prefate ecclesiae in vestrum concorditer ellegissetis plebanum.*“ *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis X/I*. Ed. Georgius Fejer. Budae 1829 – 1844, s. 686.

21 „*Volumus igitur (...) quatenus (...) praefatum Magistrum Przibislaum (...) sine contradictione et difficultate aliquali in vestrum et verum et legitimum Plebanum recipere debeatis.*“ „...*quomodo vos pridem defuncto plebano vestro unum ex medio vestri vigore libertatum vestrarum pristinarum de communi consensu parochianorum prefate ecclesiae in vestrum concorditer ellegissetis plebanum.*“ *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis X/I*. Ed. Georgius Fejer. Budae 1829 – 1844, s. 686.

dovoliť, aby si po magistrovi Przibyslavovi už mohli voliť slobodne svojho farára.²² Odpovedať na otázku, odkedy si Bardejovčania volili svojho farára na základe tejto listiny nie je vôbec jednoduché. Nateraz môžeme konštatovať, že v skúmaných písomnostiach sa aj v tejto oblasti mestskej samosprávy odráža úsilie bardejovských mešťanov o dosiahnutie úplnej autonómie a listina z roku 1391 predstavuje (hoci nepriamo) potvrdenie a faktické zaistenie tejto slobody do budúcnosti.

Skutočnosti uvedené v našom príspevku sú iba náčrtom otázok skúmania správy stredovekých miest. Poukazujú na to, že napriek všeobecne známym poznatkom o vývoji mestskej správy sa každá lokalita vyvíjala jedinečným spôsobom. Na príklade Bardejova môžeme pozorovať, že autonómna mestská správa bola výsledkom procesu, v ktorom spolupôsobili mnohé činitele. Skúmanie tohto procesu si vyžaduje nielen dôkladnú analýzu zachovaných prameňov, ale aj prehodnotenie dosiaľ známych faktov a ich reinterpretáciu v širšom kontexte dejín mesta.

Recenzent: Mgr. Karin Fábrová, PhD.

(Preklady resumé Mária Petrovičová – anglický jazyk;
Aneta Sopúchová – nemecký jazyk)

---

22 „*Ceterum ex speciali gratia concedimus et annuimus vobis , vt vos admissio et recepto praefato Magistro Przibislao in vestrum Plebanum in antea temporibus perpetuis unum de medio vestri seu quem vobis placuerit iuxta priuilegia et libertates vestras pristinas eligere secure et libere valeatis.*“ „...*quomodo vos pridem defuncto plebano vestro unum ex medio vestri vigore libertatum vestrarum pristinarum de communi consensu parochianorum praefate ecclesiae in vestrum concorditer ellegissetis plebanum...*“. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis X/1*. Ed. Georgius Fejer. Budae 1829 – 1844, s. 686.

SPRÁVA ABOVSKEJ STOLICE PODĽA KONGREGAČNÝCH ZÁPISNÍC Z ROKOV 1564 – 1573

Drahoslav MAGDOŠKO

Abstract

The administration of Abov County according to the oldest congregation minutes from the years 1564 – 1573. The Abov congregation minutes have preserved since the year 1564. In this study we have focused on description of county administration using data of the first two protocols. They include mostly recordings of the county court. County hereditary lord (comes) was not member of the county court any more and we do not have any further information which would indicate he had other responsibilities. However, county hereditary lord (comes) could affect the election of county vice-lord (vice comes), who could also come from his employees. County vice-lord (vice comes) was, like the other members of the court (four judges, iudices nobilium, and variable members of sworn, iurati assessores), elected annually at the local nobility congregations. He was a chairman of the court and could adjudicate in some civil cases independently, even with nobles who were not regular members of the court (what contrary Kingdom Acts). Four judges (iudices nobilium) judicared less important cases on the spot of the crime, which belonged to their district. The sworn, iurati assessores, assisted them in the district and evidenced legal acts. Only notarius and county vice-lord (vice comes) are explicitly mentioned to get permanent salary which proves respectability of their offices. There are notes just about few other county representatives in the congregation minutes – delegates to the Diet of Hungary and other negotiations as well as tax collectors. County assemblies, congregations, had not had the nature of the early modern congregations (which were already concerned with administration issues) yet. The minutes, which served primarily to the court, can not accurately reflect the frequency and the content of the congregations. Most of the administration acts were affirmed during meetings of the court that were occasionally county assemblies at the same time. The court (sedria, sedes iudiciaria) used to settle the dispute about numerous civil and criminal cases of nobles as well as criminal cases of villains. Nearly half of the juridical hearings were occupied property cases. The Court House was first mentioned in 1571 when assemblies were held in the town Gönc.

Key words

Abov County. Congregation minutes. County representatives. County congregations and court. Public administration. The Early Modern History.

Zusammenfassung

Die Verwaltung des Komitats Abov nach den ältesten Kongregationsprotokollen aus den Jahren 1564 – 1573. Die Abov Kongregationminuten sind seit dem Jahre 1564 beibehalten. In der Studie konzentrieren wir uns auf die Beschreibung der Komitatsadministration nach den ersten beiden Protokollen. Sie beinhalten besonders Notierungen des Gespanschaftsgerichts. Der hereditäre Hauptgespan war nicht Mitglieder des Gerichts

mehr und wir kennen keine Berichte über ihre andere Kompetenzen. Sie beeinflussten jedoch die Wahl des Vizegespans, der jemals aus dem Kreis ihrer Angestellten war. Die Versammlung (später genannte als die Generalkongregation) der Komitatsnobilität kürte einen Vizegespan jährlich als auch vier Edelrichter (*iudices nobilium*) und veränderliche Anzahl der Geschworenen (*iurati assessores*). Der Vizegespan präsierte dem Gericht und konnte einige (Zivil-)Fälle selbst judizieren – auch mit den Herren, die nicht Mitglieder des Gerichts waren (was im Gegensatz zu den königlichen Gesetzen war). Die vier Edelrichter, *iudices nobilium*, judizierten minder schwere Fälle auf der Stelle der Handlung in ihrem Distrikt, ausführten Aufträge des Gerichts und sammelten Steuern für die Zwecke der Gespanschaft. Die Geschworenen standen im Distrikt bei und waren Zeugen bei den Rechtsgeschäften. Nur für den Notar und den Vizegespan haben wir da einige Berichte über ordentlichen Lohn, was von der Ernsthaftigkeit dieses Büros spricht. Aus den anderen Offizieren wissen wir nur über Delegierten für das Parlament und für andere Verhandlungen im Namen der Gespanschaft, sowie Zöllner. Die Komitatsversammlungen hatten noch nicht die Natur der Kongregationen aus der frühen Neuzeit, die bereits mit vorwiegend administrativen Angelegenheiten behandelt wurden. Aus den Protokollen, die vor allem dem Gericht dienten, könnten wir nicht genau ihre Frequenz und Inhalt konstatieren. Die Mehrheit der Verwaltungsakte hat an den Sitzungen des Gerichts aufgestiegen, von denen einige auch Gespanschaftsversammlungen waren. Das Gericht (*sedria*, *sedes iudiciaria*) behandelte zahlreiche zivil- und strafrechtliche Fälle der Nobilität und strafrechtliche Fälle der Landsassen. Fast die Hälfte der Anhörung waren Streitigkeiten über die genutzten Immobilien. Das Gerichtshaus wurde erstmals im Jahre 1571 erwähnt, wann die Gespanschaftsversammlungen und Gerichtssitzungen in der Stadt Gönc abgehalten wurden.

Schlüsselwörter

Das Komitat (Gespanschaft) Abov. Die Kongregationprotokolle. Die Komitatsvertreter. Die Komitatsversammlungen (Kongregationen) und Gericht. Die Publikadministration. Die Neuzeit.

Cieľom príspevku je podať informácie o funkcionároch a zborových orgánoch správy Abovskej stolice ako sa javia v zápisoch dvoch najstarších protokolov.¹ Keďže časové rozpätie je úzke, ide skôr o sondu do problematiky, ktorá je v niektorých prípadoch doplnená informáciami z ďalších zápisníc.

Protokoly slúžili predovšetkým pre zaznamenanie aktov konaných pred stoličným súdom. Išlo o právne sťažnosti i žiadosti zemepánov a (doslovné) výpovede sporných strán na súdnych pojednávaniach. Len niekedy zapísali uznesenia verejnosprávneho charakteru, čo limituje výpovednú hodnotu protokolov.

---

1 Uložené sú v Štátnom archíve v Košiciach a pokrývajú roky 1564 – 1570 (93 fólii), 1570 – 1573 (94 fólii). Zachovali sa v origináloch. Súvislý sled siedmich zápisníc až do roku 1632 skatalogizoval a viaceré cenné informácie z nich uviedol ANDRÁŠI, Ladislav: Najstaršie kongregačné a sedriálne zápisnice Abovskej župy. In: *Slovenská archivistika*, roč. 10, 1975, č. 2, s. 208-219.

Župan

Abovský župan sa v kongregačnej zápisnici spomína predovšetkým v súkromných súdnych záležitostiach a pri zápisoch z reštauračných zhromaždení (ako *Supremus Comes*, niekedy stručne *Comes*). Preto je k jeho kompetenciám minimum správ. Stoličnú správu, úzko spätú so súdnictvom, mali na starosti volení funkcionári. Na podžupana (a nie župana) ako hlavného sudcu sa obracali sporné strany. Istý obhajca raz charakterizoval súd práve ako zasadnutie podžupana, slúžnych a prísazných prísediacich.² Jeden zápis tiež vyslovene poukazuje na županovu neprítomnosť počas sedriálneho zasadnutia.³ Vystupoval však niekedy na (súdnych) zhromaždeniach, napríklad raz, keď sa objavilo obvinenie voči požupanovi kvôli prepadnutiu a okradnutiu poddaných.⁴ Zriedka sa objavuje aj v niektorých záležitostiach stolice.⁵

Úrad župana Abovskej stolice bol dedičný v rode Peréniovcov. Meno aktuálneho župana sa objavuje až v roku 1570, keď na prvom januárovom sedriálnom zasadnutí prečítali listinu, ktorou panovník vymenoval za župana Juraja Peréniho, syna Františka Peréniho⁶ (ten sa ako nebohý spomína už od roku 1564). Nový župan o týždeň neskôr zložil prísahu pred stoličným zhromaždením, kedy sa konala aj voľba členov sedrie.⁷ Udeľoval súhlas zvolenému podžupanovi, ktorý mohol zložiť služobnú prísahu až po tomto povolení.⁸ Služní a prísediaci skladali iba prísahu.⁹ Až z reštaurácie v roku 1635 je v inom protokole zmienka o tom, že podľa starého zvyku navrhoval župan na funkciu podžupana štyri osoby a stolica dve, čo vtedy odmietal akceptovať, no po súhlase s touto praxou zvolila stolica predsa jeho kandidáta.¹⁰

Župan Juraj Peréni nebol najstarším žijúcim synom nebohého Františka Peréniho. Pred sedriou žiadal, aby Ján, ako starší brat, prevzal listiny a záväzky voči rodovým majetkom, ten však požadoval ich rovné rozdelenie.¹¹

2 Štátny archív v Košiciach. Abovská župa. Správne písomnosti 1498 – 1850. Kongregačná zápisnica Abovskej župy 1570 – 1573, inv. č. 3 (KZ 1570 – 1573), kat. z. 1371, fól. 46a: „... *facit iudicium ... Vice Comes et Judium cum assessoribus* ...“

3 KZ 1570 – 1573, kat. z. 1554, fól. 79a: „*Nullae omnino sedes celebratae ... quod dominus Vice Comes vocatus fuerit per dominum Comitem Supremum*.“

4 Štátny archív v Košiciach. Abovská župa. Správne písomnosti 1498 – 1850. Odpis kongregačnej zápisnice Abovskej župy 1574 – 1578, inv. č. 94 (KZ 1574 – 1578), kat. z. 1663, fól. 130a – 130b: „*Negotium Andreae Putthon ... contra dominum Vice Comitem ... ex deliberatione domini Supremi Comitis et totius Comitatus ... prorogata est* ...“

5 V roku 1564 žiadal (bez zapísania dôvodu) od stolice zväžanie dreva do obce Füzér. Štátny archív v Košiciach. Abovská župa. Správne písomnosti 1498 – 1850. Kongregačná zápisnica Abovskej župy 1564 – 1570, inv. č. 2 (KZ 1564 – 1570), kat. z. 27, fól. 2a. Neskôr v roku 1575 s pečaťou jeho a podžupana zakazovali odvoz vína. KZ 1574 – 1578, kat. z. 582, fól. 46b.

6 KZ 1570 – 1573, kat. z. 1, fól. 1a.

7 KZ 1570 – 1573, kat. z. 1 - 4, fól. 1a: „... *coram Universitate nobilium* ...“

8 KZ 1570 – 1573, kat. z. 2, fól. 1a: „... *subsequenti gratiosissimo consensu et confirmatione*...“, tiež kat. z. 422, fól. 13b.

9 Napr. KZ 1570 – 1573, kat. z. 3-4, fól. 1a-1b.

10 ANDRÁŠI, Ladislav: Najstaršie kongregačné a sedriálne zápisnice Abovskej župy. In: *Slovenská archivistika*, roč. 10, 1975, č. 2, s. 218.

11 KZ 1570 – 1573, kat. z. 1263-1264, fól. 40b - 41a.

Podžupan

Volila ho každoročne miestna šľachta.¹² Až z roku 1635 je však zmienka, že kandidátov podľa starého zvyku navrhoval župan aj stolica.¹³ Výber kandidátov bol prostriedkom na presadenie županovho vplyvu. Istá správa napovedá, že podžupan Imrich Mintszenthy, zvolený viackrát v 60. až 80. rokoch 16. storočia, býval tiež v zamestnaneckom pomere voči rodine dedičných županov.¹⁴ Okrem jedného prípadu¹⁵ neboli podžupani v tomto období pred a po svojej funkcii členmi sedrie.

Podžupan po svojom zvolení musel od župana obdržať súhlas a až potom mohol zložiť prísahu, ktorou sa ujal úradu. Latinské pomenovanie jeho funkcie je vždy *Vice Comes*. Len jediný zápis priamo pomenúva stoličné zhromaždenie, aj to, že ho viedol podžupan.¹⁶ Niektoré zhromaždenia sa ale mohli konať i bez jeho účasti.¹⁷ Tá však bola nevyhnutná pre zasadnutie súdnej stolice. Inak sa podžupan spomína hlavne v konečnom štádiu súdnych káuz, kedy je poverený vykonaním rozsudku sedrie, po vzhľadnutí nariadení vyšších sudcov ho sedria poveruje ich uskutočnením, vykonáva reštitúcie majetkov a ich rozdelenie ako výsledok sporu či na žiadosť šľachticov, zatyka zemanov a niekedy ho požiadali aj ako nezávislého arbitra, aby spolu s ním vybranými osobami mimosúdne vyriešil spory. O jeho autorite svedčí tiež to, že niekedy ustanovili obhajcov iba pred ním samotným, kým zvyčajne sa tak stávalo pred viacerými osobami, teda pred sedriou, slúžnym s prisažným alebo hodnoverným miestom.

Právni historici poukazujú okrem sedrie aj na nižšie fóra podžupanskej a slúžnovskej stolice. Podžupan na svojom súde mal (za prítomnosti slúžneho a prisažného) riešiť civilné záležitosti, ktorých odvolania smerovali na sedriu.¹⁸ Jedna zmienka v zápisnici naznačuje existenciu takéhoto samostatného fóra, no so špecifikom pre Abov, protirečiacim krajiniským zákonom. Podžupanovi totiž stolica udelila právomoc súdiť za prítomnosti troch či štyroch dôveryhodných zemanov, ktorí neboli prisažnými.¹⁹

12 Podľa reštaurácií a ďalších zmienok boli podžupanmi Michal Kornis (1564 – 1566), Ján Semsey (1567), Imrich Mintszenthy (1568 – 1570) a Juraj Cheby (1571 – 1573). ANDRÁŠI, Ladislav: Najstaršie kongregačné a sedriálne zápisnice Abovskej župy. In: *Slovenská archivistika*, roč. 10, 1975, č. 2, s. 208-210.

13 ANDRÁŠI, Ladislav: Najstaršie kongregačné a sedriálne zápisnice Abovskej župy. In: *Slovenská archivistika*, roč. 10, 1975, č. 2, s. 218.

14 KZ, 1564 – 1570, kat. z. 1732, fól. 71a: „... Mynthzenthy ... *tanquam servitor mercede conductus* ...“

15 Z troch zaznamenaných reštaurácií sa len v 1564 spomína Juraj Cheby ako prisažný prisediaci.

16 KZ, kat. z. 1330, fól. 43a: „... *cum dominus Vice Comes commune fecisset Universitatem Nobilium super conferendis expensis ad prosecutionem causarum* ...“

17 KZ 1570 – 1573, kat. z. 1554, fól. 79a. Hoci sedria bola zrušená, aj v neprítomnosti podžupana prijímali súdne podnety a stoličné ustanovenia.

18 STIPTA, István: *Dejiny súdnej moci v Uhorsku do roku 1918*. Košice : Nica, 2004, s. 96.

19 Zmienka pri jednom z najväčších majetkových sporov medzi Turzovcami, Dobóvcami a na čas aj čanádkym biskupom a spišským prepoštom Gregorom Bornemisom o mestecká Gönc a Telkibánya. Jedna strana sa na niekoľkých pojednávaniach sťažovala, že podžupan napriek krajiniským zákonom súdi so zemanmi, ktorí nezložili sudcovskú prísahu. KZ 1570 – 1573, kat. z. 1574, fól. 87a: „*I. protestatur, quod contra constituta regni non potuisset Comitatus quicquam statuere ergo iudicibus saltem iuratis deberet dominus Vice Comes facere iudicium* ...“; kat. z. 1577, fól. 92a: „*I. protestatur, quod non sunt iurati*...“ Odpoveď súdu na fól. 84b: „... *communi*

Ani počas zastávania funkcie sa niektorí podžupaní neštítali vážnejších prečinov. Dvaja z nich čelili obvineniam z prepadnutia a okradnutia cudzích poddaných.²⁰

Podžupan bol okrem notára jediným úradníkom, ktorého plat sa spomína v najstarších zápisniciach. V auguste 1571 mu stolica zo svojej hotovosti odsúhlasila 100 zlatých.²¹ O rok sa už mali prostriedky na jeho a notárovu mzdu získať zdanením poddaných, ktorí platili 25 denárov od každej porty. Každý richtár tiež zabezpečil polovicu gbelu ovsu.²² Podžupanovi, ako aj ostatným sudcom, pripadali čiastky z pokút udelených sedriou.²³ V prípade mimoriadnych výdavkov mu stolica udelila aj diéty.²⁴

Podžupan držal v úschove peňažnú hotovosť stolice a iste každoročne mal predkladať vyúčtovanie svojho hospodárenia. To však spomínajú len dva zápisy.²⁵ Za prípadné nezrovnalosti zodpovedali podžupaní svojim majetkom, takisto ako slúžni, ktorí tiež vyúčtovali im zverené stoličné peniaze.²⁶

Slúžni

Kongregačná zápisnica potvrdzuje, že slúžni (*iudices nobilium*, častejšie *judlium*) boli volení podľa okresov. Abovská stolica mala v tomto období vždy štyroch slúžnych a tiež toľko im prislúchajúcich obvodov.²⁷ Vlastné pomenovania okresov sa ešte nepoužívali, vždy boli nazývané menami príslušných slúžnych. Podľa portálneho súpisu z roku 1427 sa pôvodne označovali iba číslami, koncom 18. storočia už mali vlastné názvy: Füzérsky, Košický, Čerhátsky a Szikszovský.²⁸

Každý slúžny mal na starosti svoj okres.²⁹ Napriek tomu jeho kompetencie neboli striktné obmedzené iba na zverení obvod. V protokoloch sa nachádzajú dve protichodné uznesenia v tejto veci. V auguste 1571 stolica rozhodla, že slúžny môže vykonávať svoje právomoci v inom okrese iba ak je pre to odôvodnená príčina.³⁰ O trištvrte roka neskôr

---

decreto sancitum est totius Comitatus istaque autoritas domino Vice Comiti ut semper penes se tres aut quattuor nobiles bonae fidei habere possit, ideoque huiusmodi sua autoritate uti et dictas personas penes se habere, vellet et possit.“ Teda v zápisniciach môžu byť (neodlíšené) prípady riešené aj na nižších súdnych fórach, nielen pred sedriou.

20 KZ 1564 – 1570, kat. z. 698, fól. 22b; KZ 1574 – 1578, kat. z. 1661, fól. 129b a kat. z. 1663, fól. 130a – 130b

21 KZ 1570 – 1573, kat. z. 671, fól. 20b.

22 KZ 1570 – 1573, kat. z. 1067, fól. 33b.

23 Už zák. čl 3/1435. MÁRKUS, Dezső: *Codex juris Hungariae 1000 – 1526*. Budapest : Franklin-Társulat, 1899, s. 254.

24 KZ 1570 – 1573, kat. z. 1417, fól. 52b.

25 KZ 1564 – 1570, kat. z. 379, fól. 12b; KZ 1570 – 1573, kat. z. 1179, fól. 38a.

26 KZ 1570 – 1573, kat. z. 647, fól. 19b.

27 KZ 1570 – 1573, kat. z. 3, fól. 1a: „... secundum numerum quattuor processuum quattuor Judlium.“

28 ŽUDEĽ, Juraj: *Stolice na Slovensku*. Bratislava : Obzor, 1984, s. 29.

29 KZ 1570 – 1573, kat. z. 763, fól. 23b: „... illius processus Judlium habet interesse ad hanc causam ideo ex alio processu transmittitur.“

30 KZ 1570 – 1573, kat. z. 705, fól. 21b: „Comitatus una omnium voluntate constituit: processus quattuor Judlium in exequucionibus observandos esse ita quod nisi rationabilis adsit causa unus Judlium extra suum processum inalterius iuridicam exequucionem nequeat peragere.“

už stolica odobruje, že slúžni môžu konať v ktoromkoľvek okrese.³¹ Prvé rozhodnutie tak bolo skôr snahou o korigovanie zvyčajného postupu. Napovedajú tomu aj niektoré rozhodnutia sedrie v prebiehajúcich sporoch.³² Hlavným poľom pôsobnosti však ostával zverený okres.

Slúžni vykonávali ohodnotenia majetkov i škôd a riešili proces prepúšťania poddaných k iným zemepánom. Odvolania posudzovala sedria. Z poverenia súdnej stolice predvolávali šľachticov i poddaných, vypočúvali svedkov a zbierali svedectvá, strany pred nimi ustanovovali obhajcov a jeden slúžny asistoval podžupanovi pri vážnejších úkonoch na tvári miesta, ako boli rozdelenia majetkov a vykonania rozsudkov. Z ich činnosti mimo sedrie však v zápisnici chýbajú konkrétnejšie zmienky. Nedá sa napríklad osvetliť účasť slúžnych na zemepanských súdoch.

Druhá časť ich povinností tvorilo zúčastňovanie sa sedriálnych zasadnutí.

V najstarších zápisniciach nie sú pri vyhlásených daniach na účely stolice spomínané osoby, ktoré ich vyberali od poddaných i šľachticov. Išlo o fungujúcu zvyklosť. Ďalšie protokoly už dosvedčujú, že nimi boli práve slúžni.³³ Vyhlasovali tiež výber štátnej dane, diki, aj iné nariadenia panovníka a snemov.³⁴

V rokoch 1564 – 1573 nie je záznam o ich plate. Dostávali časť z pokút, ktoré mohli byť vyplatené v hotovosti alebo formou zálohu majetku (i s poddanými).³⁵ Z roku 1588 je prvá zmienka o výbere portálnej dane na mzdu slúžnych a notára.³⁶

Prísazní prisediaci

Ako vyplýva z pomenovania *iurati assessores*, zúčastňovali sa zasadnutí súdnej stolice. Každoročne boli volení na stoličných reštauráciách a ich mená sa zvyknú opakovať, čo je dané predchádzajúcim skúsenosťami. Výslovne sa uvádza, že ide o osoby z okresu, ktorý mal na starosti zodpovedajúci slúžny.³⁷ To súvisí s ich ďalším poslaním, ako pomocníkov slúžnych v danom obvode. Počet zvolených prisazných sa každoročne menil a to aj dosť výrazne. Len niektorí z nich sa ale spomínajú pri plnení úloh.

Spolu so slúžnymi vykonávali predvolania, oznamovali žiadosti o vrátenie okupovaného majetku či prepustenie poddaných, prípadne pred nimi boli ustanovení právni zástupcovia. Keďže konali pod služobnou prisahou, boli dôležitými svedkami právnych

31 KZ 1570 – 1573, kat. z. 846, fól. 26b: „Comitatus decrevit ut Judlium indifferenter exequutionem peragere valeant sine exceptione in quolibet processu“

32 3. apríl 1570, KZ 1570 – 1573, kat. z. 1383, fól. 49a: „... licet enim uni Judlium ad alterius processum ire ad exequutionem.“

33 Štátny archív v Košiciach. Abovská župa. Správne písomnosti 1498 – 1850. Kongregačná zápisnica Abovskej župy 1584 – 1590, inv. č. 5 (ďalej ako KZ 1584 – 1590), kat. z. 1523, fól. 307a.

34 KZ 1570 – 1573, kat. z. 1576, fól. 90a: „Pedery et Bozynkay (obaja slúžni, pozn. autora) ... exequutionem quoque negotii Caesareae Maiestatis, peragendam promulgandam dicam et alia iuxta contenta articulorum ...“

35 KZ 1570 – 1573, kat. z. 358, fól. 12a: „... inscripsit pro onere repulsionis ... quoad partem iudicis unum colonum Petrum Nagy in Kalsa“; tiež kat. z. 1400, fól. 50b.

36 KZ 1584 – 1590, kat. z. 1523, fól. 307a.

37 KZ 1570 – 1573, kat. z. 4, fól. 1a: „Et ex quolibet processu certi iurati assessores. Ex processu Georgii Wendeghy ...“

úkonov. Neprítomnosť prísazného, napr. pri prepúšťaní poddaného či požiadaní o vrátenie majetkov, bola dôvodom pre protest.³⁸

Viacerí prísazní pôsobili aj ako obhajcovia. Ak v súdnom prípade vystupovali v oboch funkciách, sedria vždy rozhodla, že sa musia vzdať zastupovania spornej strany.³⁹

V protokole niet správy o ich plate. Prvú zmienku máme z roku 1609, kedy prísazný dostával už 80 zlatých.⁴⁰

Notár

Prvýkrát menovite sa uvádza ako stoličný notár Albert Barchy 29. marca 1568.⁴¹ Posledné zmienky o ňom sú v tretej zápisnici v roku 1577. Autorstvo pri písaní kongregačných protokolov uviedol najmä pri tom druhom z rokov 1570 – 1573.⁴² Dôležitosť notárskej funkcie vystihuje fakt, že spolu s podžupanom sú jedinými osobami, ktorých platy sa zmieňujú v najstarších zápisniciach. V roku 1571 dostal 32 zlatých.⁴³

Notár uschovával listiny⁴⁴ a mal na starosti vedenie zápisnice i iné písomnosti. Ich produkcia bola už rozsiahla. Okrem listín vydaných v mene stolice (v súdnych sporoch predvolania, ustanovenia obhajcov, rozsudky, atď.) boli početnými aj odpisy priebehu procesov a dôkazných listín zo súdnych pojednávaní na žiadosť strán.

Albert Barchy vlastnil majetky v Abovskej stolici. Preto aj býval účastníkom sporov.⁴⁵ Zároveň bol notárom jasovského konventu.⁴⁶

Popri svojej zapisovateľskej funkcii sa stával aj riadnym členom súdneho tribunálu.⁴⁷ Poverovali ho tiež inými úlohami. Napríklad raz spolu s ním a prípadne ďalšími osobami mal podžupan vyúčtovať peniaze od predchádzajúceho podžupana a slúžnych.⁴⁸

38 Napr. KZ 1570 – 1573, kat. z. 1494, fól. 65a.

39 Napr. KZ 1570 – 1573, kat. z. 1534, fól. 68b – 69a.

40 Štátny archív v Košiciach. Abovská župa. Správne písomnosti 1498 – 1850. Kongregačná zápisnica Abovskej župy 1595 – 1618, inv. č. 7 (KZ 1595 – 1618), kat. z. 1623, fól. 296a.

41 KZ 1564 – 1570, kat. z. 1045, fól. 32a.

42 Napr. na vnútornej strane pôvodnej väzby: „*Est Alberti Barchy opus.*“ Na novej reštaurovanej väzbe z roku 2006 sa však už tento zápis nenachádza, podobne, ako aj označenie protokolu písmenom „B“. Pozri ANDRÁŠI, Ladislav: Najstaršie kongregačné a sedriálne zápisnice Abovskej župy. In: *Slovenská archivistika*, roč. 10, 1975, č. 2, s. 210 ako aj fotografie *Protokolárneho záznamu o reštaurovanom diele* priloženého k zápisnici. Písmo niektorých zápisov dosvedčuje tiež iných pisárov.

43 KZ 1570 – 1573, kat. z. 671, fól. 20b; KZ 1570 – 1573, kat. z. 1067, fól. 33b.

44 KZ 1570 – 1573, kat. z. 1426, fól. 54b: „*Causa prorogata ad futuram sedem ut Notarius perquirat litteras preceptorias si apud ipsum sunt*“

45 Napr. KZ 1570 – 1573, kat. z. 1433, fól. 55a.

46 KZ 1570 – 1573, kat. z. 1573, fól. 84b: „... *excepit contra Notarium quia esset servitor Ingerentis mercede adstrictus quia Notarius esset Jaszoviensis ... Notarius tam in Conventu ...*“ Ingerentom bol čanátsky biskup, spišský a (podľa tejto zmienky aj) jasovský prepoš Gregor Bornemisa.

47 Zápis pri spomínanom prípade súdneho fóra podžupana. KZ 1570 – 1573, kat. z. 1577, fól. 92a: „*I. protestantur ... quod Notarius esset servitor qui quoque non posset esse iudex ...*“

48 KZ 1570 – 1573, kat. z. 647, fól. 19b.

Ďalší stoliční funkcionári

V prvých zápisniciach sa nachádza len niekoľko zmienok o ďalších osobách súvisiacich so správou Abovskej stolice. Ide o delegátov v záležitostiach stolice (väčšinou na krajský snem) a výbercov daní.

Snemoví vyslanci sa spomínajú v súvislosti s výrubom daní na ich diéty.⁴⁹ Mená však nezapisovali.⁵⁰ V jednom prípade si stolica zvolila delegátov, ktorí ju mali zastupovať na rokovaní v Jágri ohľadom desiatkov. Išlo o Ladislava Dobszaya a Mateja Zandyho, ktorí patrili medzi obvyklých obhajcov. Kvôli pokrytiu nákladov dostali 25 zlatých.⁵¹

Raz sa uvádza aj dikátor, teda vyberač štátnej dane. Na spoločný návrh jeho a služných schválila stolica daň pre poddaných pokrývajúcu príjmy podžupana a notára.⁵² V tomto období ho ešte menoval panovník, ale mal pochádzať z radov stoličnej šľachty.⁵³

Medzi úlohy stolice patrila tiež starostlivosť o protiturecké opevnenia. Pôvodné práce poddaných na opevnení v Szendrő mala podľa stoličného uznesenia z januára 1573 nahradiť daň. Výberom 80-tich denárov od porty bol poverený Peter Mondolay (v predchádzajúcom roku prísazný prisediaci). Počas práce mu patril plat 6 zlatých za každý mesiac.⁵⁴ V prípade mimoriadnej dane si teda zvolili osobitného výbercu.

Stoličné zhromaždenie (kongregácia)

Historici kladú do posledných desaťročí 16. storočia odčlenenie stoličných zhromaždení, kongregácií ako fóra pre administratívne záležitosti od súdnictva, ktoré zostalo v kompetencii sedrií. Zvolávanie novovekých kongregácií si vyžiadali čoraz početnejšie rôznorodé vojenské i daňové povinnosti stolíc. Tie bolo nutné odsúhlasiť miestnou šľachtickou pospolitosťou. Odlišovali sa tak od pôvodných, menej často konaných, stoličných zhromaždení, na ktorých sa riešili skôr súdne záležitosti. Proces etablovania nového druhu zhromaždení sa prejavoval aj používaním pre ne osobitného pomenovania *congregatio*.⁵⁵

Časové rozpätie 1564 – 1573 je príliš úzke, aby poskytlo komplexnejšie informácie pre opis tohto vývoja v Abovskej stolici. Zasadnutia v tomto období nebývajú pomenované, uvádza ich väčšinou len dátum.⁵⁶ Podľa obsahu ide o záznamy, ktoré sa viažu pre-

49 KZ 1570 – 1573, kat. z. 831, fól. 26a; kat. z. 1120, fól. 36a.

50 Len zo súdneho pojednávania je jedna zmienka. KZ, 1564 – 1570, kat. z. 1797, fól. 76b: „*Dominus Rheghy ... iuxta electionem comitatus ad Conventum ...*“; taktiež kat. z. 1814, fól. 77b.

51 KZ 1570 – 1573, kat. z. 1326, fól. 43a.

52 KZ 1570 – 1573, kat. z. 1067, fól. 33b.

53 ULIČNÝ, Ferdinand: Administratívny vývin Šarišskej župy do 18. storočia. In: *Slovenská archivistika*, roč. 25, 1990, č. 1, s. 91- 92.

54 KZ 1570 – 1573, kat. z. 1215, fól. 39a; kat. z. 1324, fól. 43a.

55 Pozri MATULAY, Ctibor: Kongregačný protokol Zvolenskej župy z r. 1506 – 1579. In: *Historické štúdie*, 11, 1966, s. 211; ULIČNÝ, Ferdinand: Administratívny vývin Šarišskej župy do 18. storočia. In: *Slovenská archivistika*, roč. 25, 1990, č. 1, s. 91- 92; KERESTEŠ, Peter: Najstarší kongregačný protokol Nitrianskej stolice a jej správa v rokoch 1572 – 1607. In: *Slovenská archivistika*, roč. 40, 2005, č. 1, s. 35-37.

56 Len zriedka výslovne uvedené. Napr. KZ 1570 – 1573, fól 2a: „*Prima sedes iudiciaria ... celebrata ...*“

dovšetkým k pôsobnosti sedrie. Iba niekedy sa medzi súdnymi zápsmi nachádzajú aj stručné verejnosprávne uznesenia, za ktorými by sme mohli tušiť prejav súhlasu šľachtickej pospolitosti. Notár teda nepovažoval za potrebné odlišiť takéto zápisy a vznikali ešte na tom istom zhromaždení ako prejednávania súdnych záležitostí.

Pojem *congregatio* sa objavuje raz vo význame zhromaždenia pre podávanie sťažností.⁵⁷ Pre pomenovanie stoličného zhromaždenia sa v tejto dobe používalo (aj) spojene *universitas nobilium* – podľa jedinej zmienky na takomto zhromaždení riešili otázku súdnych trov.⁵⁸

Len reštaurácie môžeme v tomto období bezpochyby identifikovať ako zhromaždenia, kongregácie, abovskej šľachty. Nemávali však vlastné pomenovanie, ale charakterizovali ich vyjadreniami, že *universitas nobilium* či *totus comitatus* zvolili funkcionárov jednomyseľne. Podobné variácie slovných zvrátov o jednohlasnosti a všeobecnej podpore sa potom objavujú tiež pri zápisoch verejnosprávnych ustanovení počas niektorých sedriálnych zasadnutí. V rokoch 1564 – 1573 ich nachádzame od žiadneho po šesť termínov ročne. Okrem spomínaných reštaurácií úradníkov (jediných bez súdnych zápisov) či predĺženie ich funkčného obdobia, ide o určenie daní pre šľachticov alebo poddaných, vymeranie plátov funkcionárov, splnomocnenia pre podžupana na vyberanie pokút a zatýkanie lúpežníkov, určenie pôsobnosti slúžnych v okresoch, potvrdenie harmonogramu, podľa ktorého mala sedria riešiť súdne prípady, schválenie postupu pri prepúšťaní poddaných, atď.

Väčšina z nich je už zaznamenaná (oproti vyjadreniam pri reštauráciách) stručne v mene *comitatus*.⁵⁹ Keďže poznáme niektoré výslovné uznesenia sedrie,⁶⁰ aj pomenovanie *comitatus* naznačuje vyjadrenú vôľu väčšieho počtu osôb. Je však tiež prípad, kedy v ten istý deň bolo jedno uznesenie prijaté hlasmi *comitatus* a ďalšie už vďaka *totus comitatus*.⁶¹ Spôsob zápisov teda nemusí vyjadrovať pevnú terminológiu. Napriek slovám o všeobecnej podpore pritom nemožno predpokladať vo väčšine prípadov pri schvaľovaní takýchto uznesení účasť celej šľachty. Napríklad ešte v septembri 1582 sa stalo, že rozhodnutie o zvýšení dane pre majetnejších zemanov muselo počkať na definitívne schválenie, až kým sa overí ich stanovisko.⁶²

Verejnosprávne ustanovenia teda ešte vznikali na zasadnutiach sedrie počas prijímania sťažností i žiadostí, keď jej členovia aj s prítomnými šľachticmi mali možnosť prero-

57 KZ 1570 – 1573, kat. z. 832, fól. 26a: „*Dominus Vice Comes protestatur quod si quis ad futuram congregationem non comparuerit propter suas querelas ideoque eas nollet prosequi ...*“

58 KZ, kat. z. 1330, fól. 43a: „... *cum dominus Vice Comes commune fecisset Universitatem Nobilium super conferendis expensis ad prosecutionem causarum ...*“

59 Napr. KZ 1570 – 1573, kat. z. 705, fól. 21b: „*Comitatus una omnium voluntate constituit ...*“ KZ 1570 – 1573, kat. z. 846, fól. 26b: „*Comitatus decrevit ...*“

60 Napr. KZ 1570 – 1573, kat. z. 437, fól. 14a: „*Sedes iudiciaria Comitatus Abawywariensis deliberavit, constituit et ordinavit ...*“

61 KZ 1570 – 1573, kat. z. 1120 a 1122. V máji 1572 poveril členov sedrie opätovným ročným vedením svojich funkcií (takže akt reštaurácie) tiež stručne *comitatus*. KZ 1570 – 1573, kat. z. 843, fól. 26b.

62 Už z obdobia pôsobnosti iného notára, ktorý nepoužíval pojem *comitatus* samostatne. KZ 1578 – 1584, kat. z. 1352, fól. 209b: „*Conclusum est communi omnium voto et consensu ... Hoc dilatatum est in sedem proxime venturam maturius concludendum, ut interim primarii quoque et potiores nobiles certificentur.*“ Finálne uznesenie malo byť teda prijaté na sedriálnom zhromaždení.

kovat' aktuálne mimosúdne záležitosti.⁶³ Uvedené stretnutia v prípade potreby mohli byť zároveň väčšími alebo častejšími skôr čiastkovými stoličnými zhromaždeniami. Stávalo sa tak tiež za neprítomnosti podžupana, keď musela byť zrušená plánovaná sedria.⁶⁴

Prvýkrát pritom zapísali zhromaždenie ako *congregatio universitatis nobilium* v treťom protokole v decembri 1576, kedy sa konala reštaurácia.⁶⁵ Pojem *congregatio* sa postupne objavuje aj pri niektorých zhromaždeniach a reštaurácie už od 90. rokov po menúvali ako *congregatio generalis*. Na zhromaždeniach však naďalej riešili aj súdne záležitosti. Pretrvávala terminologická a kompetenčná neujasnenosť. Až v roku 1616 sa stretávame s mienkou istého zemana, že protesty (a iste tiež iné súdne akty) sa majú podávať iba pred sedriou, nie na kongregácii.⁶⁶ Práve od nasledujúcej dekády možno sledovať dôsledné rozlišovanie sedriálnych a kongregačných zasadnutí (nazývaných už aj *congregatio generalis*).

Volebné zhromaždenie

V najstarších protokoloch sú záznamy iba o troch reštauráciách (3. júl 1564, 9. január 1570 a 15. január 1571).⁶⁷ V máji 1572 stolica splnomocnila osoby zvolené v predchádzajúcom roku, aby naďalej zastávali svoj úrad.⁶⁸ Nešlo o ojedinelý spôsob riešenia voľby. Už v máji 1565 sa objavuje krátka zmienka, že podžupan bol opätovne potvrdený vo svojej funkcii.⁶⁹

Zo zmienok pri súdnych aktoch je možné zistiť mená podžupanov v ostatných rokoch, náročnejšie a neúplne i pre početných prisažných a slúžnych.

63 Zápisy v mene *comitatus* i *sedrie* charakterizovali ako výsledok sedriálneho zasadnutia (aj) MATULAY, Ctibor: Kongregačný protokol Zvolenskej župy z r. 1506 – 1579. In: *Historické štúdie*, 11, 1966, s. 206-207 a KERESTEŠ, Peter: Najstarší kongregačný protokol Nitrianskej stolice a jej správa v rokoch 1572 – 1607. In: *Slovenská archivistika*, roč. 40, 2005, č. 1, s. 35. Kongregácie sa v Nitrianskej stolici v 70. rokoch konali dvakrát, od 80. rokov trikrát ročne. KERESTEŠ, Peter: Najstarší kongregačný protokol Nitrianskej stolice a jej správa v rokoch 1572 – 1607. In: *Slovenská archivistika*, roč. 40, 2005, č. 1, s. 36. V Šariši sa zachovali kongregačné protokoly od roku 1562, kedy je zachytené jedno zhromaždenie šľachty oproti 14 sedriám. V roku 1600 je tento pomer už 14 ku 4, čo podľa Ferdinanda Uličného svedčí o vzraste nesúdnych záležitostí, ale aj o konvenčnom používaní slova *congregatio*. ULIČNÝ, Ferdinand: Administratívny vývin Šarišskej župy do 18. storočia. In: *Slovenská archivistika*, roč. 25, 1990, č. 1, s. 95.

64 KZ 1570 – 1573, kat. z. 1554, fól. 79a: „Nullae omnino sedes celebratae ... quod dominus Vice Comes vocatus fuerit per dominum Comitem Supremum.“ Napriek tomu prijímali súdne podnety a tiež dve stoličné ustanovenia. Podobný prípad aj z apríla 1617, z obdobia, kedy sa už udomácnil pojem *congregatio*. KZ 1593 – 1618, fól. 438b: „...conversa est sedria in Congregationem propter absentionem domini Vice Comititis.“ Teda na sedriálnych zasadnutiach býval dostatočný počet osôb, aby sa ich rokovanie mohlo nazvať kongregáciou.

65 KZ 1574 – 1578, kat. z. 1029, fól. 96a. ANDRÁŠI, Ladislav: Najstaršie kongregačné a sedriálne zápisnice Abovskej župy. In: *Slovenská archivistika*, roč. 10, 1975, č. 2, s. 211.

66 KZ 1595 – 1618, kat. z. 1728, fól. 361b.

67 KZ 1564 – 1570, kat. z. 290-292, fól. 10a-10b; KZ 1570 – 1573, kat. z. 1 – 4, fól. 1a – 1b; kat. z. 421 – 424, fól. 13b.

68 KZ 1570 – 1573, kat. z. 843, fól. 26b.

69 KZ 1564 – 1570, kat. z. 441, fól. 15a. ANDRÁŠI, Ladislav: Najstaršie kongregačné a sedriálne zápisnice Abovskej župy. In: *Slovenská archivistika*, roč. 10, 1975, č. 2, s. 209.

Funkčné obdobie členov sedrie trvalo rok, hoci voľby nemali pravidelný termín. Po uplynutí obdobia sa sami vzdávali úradu.⁷⁰ Osobitné pomenovanie pre volebné zhromaždenia sa však ešte nevyskytuje. Charakterizujú ho vyjadrenia, že funkcionárov zvolili *universitas nobilium* či *totus comitatus* jednohlasne. V roku 1576 pre reštauráciu použili vyjadrenie *congregatio universitatis nobilium*,⁷¹ od 90. rokov už pravidelnejšie *congregatio generalis*.⁷²

Sedria

Členov súdnej stolice (*sedes iudiciaria, sedria*) si miestna šľachta volila na každoročných reštauráciách. Predsedal jej podžupan a spolu s ním ju tvorili štyria slúžni a variabilný počet prísediacich. Zmienka v tretej zápisnici upresňuje, že sedria mohla súdiť v prípade neúčasti jedného slúžneho a podmienkou bola pravdepodobne aj účasť aspoň polovice prisažných.⁷³

Zasadnutia abovskej sedrie sa konali v pondelok a čoraz častejšie pokračovali aj v utorok. V jednom prípade, počas poslednej tohoročnej sedrie, je zápis taktiež z tretieho dňa, kedy boli vydané a publikované listiny stolice.⁷⁴ Súd sa zvykol konať do západu slnka.⁷⁵ Spravidla išlo o dvojtyždenné, zriedka trojtyždenné intervaly. To však platí iba pre roky, z ktorých sú početnejšie zápisy. Rôzne veľké časové medzery a chýbajúce súvislosti medzi súdnymi pojednávaniami naznačujú, že do protokolov sa nedostali všetky prípady. Niektoré pauzy iste spôsobovali aj praktické dôvody, ako obdobie zasadania vyšších krajinských súdov,⁷⁶ žatva,⁷⁷ či iné nezaznamenané príčiny. Na zápisy najbohatšie roky 1568 – 1572 udávajú 13 až 21 dní ročne (nerátajúc jednodňové reštaurácie bez súdnych záznamov), v ostatných rokoch 4 až 9 dní.⁷⁸

Sedria riešila civilné i trestné záležitosti šľachticov a trestné prípady poddaných. Poddaní sa objavujú v predvolaniach a menej častých proskripciách - kvôli spáchaným násilnostiam na majetkoch i osobách susedných zemepánov. Ďalšími zmienkami sú žiadosti o prepustenie poddaných k iným zemepánom. Tieto prípady patria k najpočetnejším zápisom, čo dosvedčuje šľachtou síce kontrolovanú (požiadavku vyslovoval

70 KZ 1564 – 1569, kat. z. 1932, fól. 82b: „*Dominus Vice Comes et Judlium resignarunt eorum officia ...*“

71 KZ 1574 – 1578, kat. z. 1029, fól. 96a. ANDRÁŠI, Ladislav: Najstaršie kongregačné a sedriálne zápisnice Abovskej župy. In: *Slovenská archivistika*, roč. 10, 1975, č. 2, s. 211.

72 ANDRÁŠI, Ladislav: Najstaršie kongregačné a sedriálne zápisnice Abovskej župy. In: *Slovenská archivistika*, roč. 10, 1975, č. 2, s. 211 a 213.

73 KZ 1574 – 1578, fól. 58b – 59a: „... *quia media pars assessorum adesset, et non obstante uno Judlium sedes esset integra.*“

74 KZ 1570 – 1573, kat. z. 818, fól. 25b.

75 KZ 1570 – 1573, kat. z. 1534, fól. 71a: „*I. protestatur quod suspecta hora esset quia sol occubisset.*“

76 Poznámka pri dátume z 10. júla 1570. KZ 1570 – 1573, fól. 6a: „... *finitis octavalibus iudiciiis prima sedes.*“

77 Taktó odôvodnená pauza v 1575 (KZ, 1574 – 1578, kat. z. 565) a 1576 (kat. z. 916).

78 V Nitrianskej stolici zasadala sedria do začiatku 17. storočia každoročne 13 – 22 dní. KERES-TEŠ, Peter: Najstarší kongregačný protokol Nitrianskej stolice a jej správa v rokoch 1572 – 1607. In: *Slovenská archivistika*, roč. 40, 2005, č. 1, s. 41.

nový zemepán), ale častú migráciu v rámci stolice. Inak dominujú najmä šľachtické záležitosti: v prvej polovici zápisnic krátke (väčšinou jednovetné) záznamy protestov, napomenutí, zákazov, ustanovení a odvolaní obhajcov, zálohov, v druhej polovici už dlhšie (aj niekoľkostranové) pojednávania majetkových sporov i násilností z toho istého obdobia ako krátke zápisy. Ich informačnú hodnotu však znižuje napríklad aj to, že nikdy presne nelokalizovali sporný či ohodnotený majetok (maximálne uviedli názov obce) ani necitovali výsledky vyšetrovania z miesta činu. Často vleklé pojednávania tvorili najmä procesné námietky.

Právomoc sedrie bola ohraničená do výšky 100 zlatých. Je to tiež najvyššia suma, ktorá sa objavuje v žalobách. Tú však mohli podať aj v prípade, ktorý prevyšoval 100 zlatých s tým, že sa strany súdili len o veci do tejto sumy.⁷⁹ Početné sú pritom spory o nehnuteľnosti, ktoré zjavne presahovali túto sumu. Stoličné sedrie totiž získali už zák. čl. 15/1454 právomoc pre súdenie okupácie pozemkov, neskôr aj sporov o zálohy (zák. čl. 7/1504).⁸⁰ Aj ďalšie snemové uznesenia z polovice 16. storočia nariaďovali podžupanom a slúžnym rýchlo riešiť početné odcudzenia majetkov, ktoré sa rozmohli v období po moháčskej bitke.⁸¹ Práve tieto prípady mimoriadne rozšírili prácu sedrie, podobne, ako si neskôr administratívne akty vyžiadali vznik samostatných kongregácií. V rokoch 1564 – 1573 je z vyše 150 súdnych pojednávanií polovica majetkových a v nich úplne dominujú okupácie pozemkov. Oproti trestným súdnym prípadom mali majetkové kauzy náročnejší až niekoľkoročný priebeh. Extrémom je spor o mestecká Gönc a Telkibánya, ktorých vlastníctvo bolo otázne od pomoháčskych čias. Prípád reflektuje prvá zápisnica a rieši sa ešte v 90. rokoch 16. storočia. Približne tretina súdnych sporov pripadá na násilnosti (majetkové škody a krádeže, poranenia, vraždy), zvyšok sú pojednávania najmä kvôli prekážkam pri prepúšťaní poddaných (odvolania z prvej inštancie slúžnovského súdu), pokutovanie urážok (medzi spornými stranami, za rúhanie i za urážku súdnej stolice) a ďalšie.

Jedno uznesenie, ktorým stolica potvrdila starší zvyk, naznačuje aj harmonogram prejednávania prípadov. V prvý deň riešili podľa poradia slúžnych odvolania na sedriu a tiež žiadosti o prepustenie poddaných. V nasledujúcich sa prípady súdili podľa svojej, no nekonkretizovanej, postupnosti.⁸² Počas pojednávania mohli byť z listín odovzdaných sudcom vyhotovené iba kópie, originály vrátili len s bližšie nešpecifikovaným poplatkom.⁸³ Kauzy chudobnejších zemanov bývali riešené v prvý deň,⁸⁴ pravdepodobne, aby boli ušetrení výdavkov počas dvojdňových zasadanií.

79 KZ 1570 – 1573, kat. z. 1456, fól. 58b: „... usque ad florenos 100 actionem proseguere posset.“

80 MÁRKUS, Dezső: *Codex juris Hungariae 1000 – 1526*. Budapest : Franklin-Társulat, 1899, s. 324 a 676.

81 Zák. čl. 4 /1542, 5/1542, 43/1563. MÁRKUS, Dezső: *Codex juris Hungarici 1526 – 1608*. Budapest : Franklin-Társulat, 1899, s. 82-84, 506.

82 KZ 1570 – 1573, kat. z. 1122, fól. 36a: „...aliis diebus subsequentibus iuxta seriem superinde conscriptam.“ Radené vecne a chronologicky.

83 Napr. KZ 1570 – 1573, kat. z. 1382, fól. 49a: „... quia litterae apud manus iudicis existerent ideo restitui non possunt sed paria debent dari et si vult restitui deponat cum onere.“

84 KZ 1570 – 1573, kat. z. 1513, fól. 66b: „... constitutio sedis deliberavit ... prima dies pauperum ....“

Inak spleť stoličných a viacerých krajinských súdnych fór veľmi zneprehľadňovala riešenie sporov. Stávalo sa, že žaloba bola podaná na rôznych súdoch, prípadne sa objavila nová v už raz vyriešenej kauze. Sedria takéto prípady pokutovala.⁸⁵

Popri rozhodnutiach v sporoch súdna stolica riešila ďalšie záležitosti. Raz rozhodla, že mimo jej zasadaní môžu na tvári miesta konať aj obhajcovia, ktorí nezložili prísahu.⁸⁶ Inokedy oslobodila istého muža od povinnosti platiť desiatok a deviatok, pretože sa oženil so zemiankou a nadobudol tak dedičské práva.⁸⁷

Stoličný dom

Lokalita zasadaní sa sporadicky uvádzala pri ich dátume, nikdy však pomenovanie budovy, kde sa konali. Išlo o tieto miesta: obec Garadna (1564 – 1566) a Tornynosnémeti (1566 – 1570), Veľká Ida (raz v roku 1568 – mestečko bolo županovým sídlom), mestečko Gönc (1570 – 1573). Od polovice roku 1570 zostal Gönc obvyklým miestom, hoci výnimky (hlavne pri kongregáciách) neboli v nasledujúcich desaťročiach zriedkavé.

Stoličné sudy i šľachta v stredoveku zasadali na ľubovoľnom vhodnom mieste. Podľa zák. čl. 57/1514 už mali stolice využívať vlastnú budovu, k čomu však mnohé dospeli až od konca 16. storočia. Prvá zmienka v abovských protokoloch je z marca 1571, keď sa spomína sedriálny dom, v ktorom zadržovali aj väzňa.⁸⁸ Miesto nie je spomenuté, v tom období však bol Gönc ustálenou lokalitou zasadaní a ako mestečko iste poskytoval primerané možnosti. Je už otázkou, či takúto budovu rezervovanú pre účely sedrie, ale tiež zhromaždení, mala stolica aj skôr, v iných obciach.

Menoslov stoličných funkcionárov

(prepisy podľa údajov zo zaznamenaných reštaurácií):

Rok 1564: podžupan Michal Kornis, slúžny Ján Fay (v jeho okrese prisažní prisediaci Ján de Baxa, Štefan de Janok, Benedikt Etthre, Blažej Fulo de Fay, Vavrinec Szendy, Blažej Fanchaly, Juraj Vendeghy, Peter Putnoky, Lazar Pedery), František Czeczey (Jakub Erney, Štefan Alpary, Juraj Cheby, Ján Chobady, Michal Fulo, Benedikt Kynyszy), Valentín Borsvay (František Olchwary, Juraj Olchwary, Melchior Madach, Ján Kekedy, Peter Suytay), Urban Belsey (Štefan Berenchy, Mikuláš Chani, Tomáš Bozinkay, Juraj Marothy, Michal Lanczy)

85 napr. KZ 1570 – 1573, kat. z. 1376, fól. 47b; kat. z. 1388, fól. 49b.

86 KZ 1570 – 1573, kat. z. 437, fól. 14a.

87 KZ 1570 – 1573, kat. z. 1081, fól. 34b.

88 KZ 1570 – 1573, kat. z. 1460, fól. 59a: „... colonum in domo sedis captivari et per gradus detrudi fecerit ...“ Bez záznamu v katalógu k zápisnici. V Nitrianskej stolici sa zhromaždenia aj sedria schádzali v jednom z nitrianskych kostolov a koncom 16. storočia už stolica získala svoju vlastnú budovu – vežu v mestskom opevnení. KERESTEŠ, Peter: Najstarší kongregačný protokol Nitrianskej stolice a jej správa v rokoch 1572 – 1607. In: *Slovenská archivistika*, roč. 40, 2005, č. 1, s. 38. V roku 1584 sa v šarišských kongregačných protokoloch spomína stoličný súdny dom v Prešove a o tri roky aj voľba jeho vrátnika. ULIČNÝ, Ferdinand: Administratívny vývin Šarišskej župy do 18. storočia. In: *Slovenská archivistika*, roč. 25, 1990, č. 1, s. 92 a 101.

Rok 1570: podžupan Imrich Mindszenty, slúžny Juraj Vendeghy (prisažní Ján Fay, Blažej Fulo, Lazár Pedery), Martin Thomory (Benedikt Kynyssy, Ján Chyobady, Ján Zemerey), Tomáš Bozinkay (Urban Bewlsey, Mikuláš Chany, Michal Lanczy), Peter Balaythy (Valentín Borsway)

Rok 1571: podžupan Juraj Cheby, slúžny Ján Fay (prisažní Svorad Zedy, Matej Fulo, Blažej Fulo, Sebastián Zemerey, Peter Fyghedy, Juraj Vendeghy, Gašpar Monay, Peter Mondolay), Martin Thomory (Michal Fulo, Ján Chygherdy, Matúš Fyghedy, Ladislav Dopszay, Ján Kery, Gašpar Nagy Bely, Juraj Kornys, Benedikt Kynyssy, Ján Chyobady), Valentín Borsway (Volfgang Olchwary, Melchior Madach, Ján Suytay, Tomáš Literát de Wywar), Lazár Pedery (Juraj Barczay, Peter Balaythy, Tomáš Bozynkay, Juraj Gergel-falussy, Juraj Zobonya)

Recenzent: *Mgr. Karin Fábrová. PhD.*

*(Preklady resumé Drahoslav Magdoško – anglický jazyk;
Drahoslav Magdoško – nemecký jazyk)*

FILIGRÁNY ABOVSKEJ ŽUPY Z FONDŮV ŠTÁTNEHO ARCHÍVU V KOŠICIACH DO ROKU 1650

Reprodukčné metódy filigránov a aktuálne trendy filigranológie

Zuzana FORRAIOVÁ

Abstract

Watermarks of Abov territory of State archive's funds in Košice until 1650. Reproductions of watermarks and actual tendency of filigranology. Watermark as a trademark of paper-mills used exclusively in Europe had served for closer specification of the product in relation to its territory, craftsman or paper-mill. The oldest watermark, discovered by famous Charles M. Briquet, traces back to 1282. It is a symbol of „pommeé“ cross (greek cross with balls at the end of the crossbars). Its initial function was to protect both the producer and user from competition, later it started to be used as a device to prove credibility of the sources and today it presents a subject of interest of historical science also due to the fact of being one of the last witnesses of the history of paper-mills of Europe. The basic fault and problem of filigranology (study of watermarks) until recently had been incorrect understanding of identification of the watermarks (i. e. not accepting of real and fake variants and the existence of twin wire molds and stages of their development) and mechanical application of the Charles M. Briquet's data scheme – with its imperfections nowadays being observed by the researchers who also tend to apply new methods. The author has selected 180 watermarks out of the total amount. It has proved possible to conveniently type 47 watermarks in the following manner: the amount of 15 watermarks into contemporary Germany, 3 into Austria, 11 into Poland, 6 into Ukraine and 12 into the area contemporary Slovakia. The works of Slovak provenience were produced in the paper-mill of Spišská Teplica and Cajla near Pezinok. Two more exemplars with the motive of the double line cross on a triple mount – symbol of upper Hungary or contemporary Slovakia – also belong into this group, yet without the identification of the paper mill from which they originate. Specific section of watermarks had been a group of the motive of crowned double-headed eagle with letter K, which requires more profound analysis as the origin of this large and variable group has only been explained rather vaguely and repugnantly. The study of watermarks also requires adequate reproductions. Methods such as backlight, dylux method with the use of photosensitive paper and radiographic methods are being nowadays used for this purpose.

Key words

Historical paper. Watermarks. 16. –17. century. Abov territory. Cajla – Pezinok. Spišská Teplica. Double line cross on a triple mount – a symbol of Slovakia (in the past known territory of upper Hungary). Crowned double-headed eagle with letter K. Reproduction methods.

Zusammenfassung

Wasserzeichen der Gau Abov aus dem Fond des Staatsarchivs in Košice bis 1650. Reproduktionsmethoden von Wasserzeichen und aktuellen Trends der Filigranologie.

Wasserzeichen, als Herstellerzeichen von Papiermühlen wurde ausschließlich in Europa eingesetzt und diente zu einer näheren Spezifizierung eines Produkts zu bestimmten Territorium, Meister, beziehungsweise Papiermühle. Der ursprünglich ältester Nachweis, entdeckt durch den Bekannten Charles M. Briquet, stammt aus einem Dokument datiert in Jahr 1282. Es ist ein Symbol des griechischen Kreuzes (dessen Armenenden in Kugeln enden, auf eng. Cross-Pommée bezeichnet). Seine ursprüngliche Bedeutung war seinen Hersteller und auch Verbraucher vor der Konkurrenz zu bewahren, später hat man auch auf seine beweisfähige Kraft der vertrauenswürdigen Quellen Rücksicht genommen. In der Gegenwart stellt Wasserzeichen ein Gegenstand des geschichtswissenschaftlichen Interesse dar, auch wegen der interessanten Tatsache, dass Wasserzeichen beinahe letzter Zeuge der Papiermühlengeschichte in Europa ist. Grundfehler und Problem der Filigranologie jüngstvergangenen Zeiten war das irrtümliche Verständnis bei Identifikation der Wasserzeichen (das heißt ablehnen von echten und unechten Varianten und die Existenz paariger Formen und ihrer Entwicklungsstufen) und mechanische Applizierung der Datumschemen des Charles M. Briquet, auf deren Defizit die Forscher schon heutzutage in manchen Fällen Rücksicht nehmen und deshalb neue Verfahrensweisen annehmen. Aus der gesamten Menge bildeten 180 Wasserzeichen das Forschungsgegenstand der Autorin. Provinziell konnte man 47 Wasserzeichen wie folgt sortieren: 15 in das heutige Deutschland, 3 ins Österreich, 11 ins Polen, 6 in die Ukraine und 12 in das Gebiet der Slowakei. Produkte slowakischen Gebietes wurden von Papiermühle in Teplitz (Spišská Teplica), in Zeil bei Bösing (Cajle, Stadtbezirk von Pezinok) hergestellt. Aber man zählt zu diesen auch zwei Exemplare mit dem Motiv eines Doppelkreuzes an einem Dreieck – Symbol des ehemaligen Obrigen Ungarn und auch heutigen Slowakei, bislang aber ohne näher bestimmter Papiermühle. Spezifischen Teil der Wasserzeichen bildete eine Gruppe mit dem Motiv eines gekrönten Doppeladler mit der Letter K, die eine tief greifende Analyse forderte, indem der Ursprung dieser vielfältigen und variablen Gruppe von Autoren unklar und in manchen Fällen auch irrtümlich dargestellt wird. Forschung der Wasserzeichen verlangt auch ihre adäquate Reproduktion. Für diesen Zweck benutzt man solche Methoden wie die Hintergrundbeleuchtung, Dylux-Methode, die am fotosensitivem Papier basiert und der radiografischen Methode.

Schlüsselwörter

Das historische Papier. Das Wasserzeichen. Das 16. – 17. Jahrhundert. Der Gau Abov. Zeil bei Bösing. Teplitz. Das Doppelkreuz an einem Dreieck – Symbol des ehemaligen Obrigen Ungarn also heutiger Slowakei. Der gekrönte Doppeladler mit Letter K. Die reproduktion Methode.

Výsledky výskumu prezentované v tejto štúdií vychádzajú zo staršieho bádania,¹ ktorého cieľom bolo zistiť hlavne zastúpenie filigránov z typologického a provenienčného hľadiska, zistiť, akej produkcie filigrány prevládajú, respektíve v akom početnom zastúpení sú, či sa podarí nájsť a v akom pomere k zahraničnej proveniencii, papier domácej produkcie. Rovnako v bádani bola dôležitá zvedavosť otázky, či sa podarí nájsť doklad ku košickej papierni, založenej v roku 1640.² Príspevok je rozdelený na časť všeobecnú, s teoretickými informáciami z oblasti filigranológie i s informáciami o stave filigranológie v súčasnosti, a na časť konštatujúcu zistenia spomínaného staršieho výskumu.

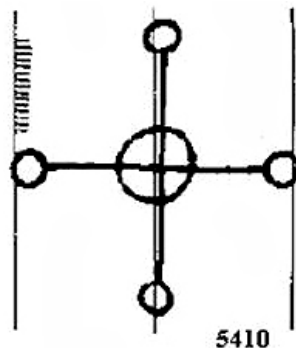
Cieľom príspevku je poukázať na prístup, postupy a informácie, ktoré by sme pri záujme o filigrány mali v budúcnosti brať na zreteľ.

***

Filigrán bol výrobnu, obchodníckou značkou, ktorú používali iba papiernické mlyny v Európe na označenie svojich produktov. Vyjadrovali tak príslušnosť k teritóriu, majstrovi a papierni, no zásadný impulz ich tvorby spočíval hlavne v snahe odlišiť a ochrániť výrobok pred konkurenciou. Ich zmyslom tak bolo ochraňovať výrobcu, ale i spotrebiteľa, a preto boli spisované kodifikované zásady o priestupkoch aj v rámci tohto remesla. Najstaršou kodifikovanou zásadou sú bolonské štatúty z roku 1389. Neskôr sa k pôvodnému významu filigránov pripája ďalší a vtedy sa vedľa hlavného znamenia objavujú už aj doplnujúce značky vypovedajúce o druhu, veľkosti a kvalite papiera.

Zatiaľ najstarší doklad filigránu, ktorý objavil Ch. Briquet, pochádza z roku 1282 a je to motív kríža „pommée“ (grécky kríž s plnými zaguľatenými brvnami – obrázok 1).³ V období 13. až 14. storočia boli motívmi filigránov jednoduché tvary s hrubými líniami krížov, kruhov, trojuholníkov, trojvrší. Od prelomu 14. a 15. storočia sa ich línie stenšili, čím sa filigrány stali viac detailnejšími, pričom sa už objavujú aj iné motívy.

Výber motívu bol ponechaný na papierenského majstra respektíve majiteľa papierne a niekde sa ujal úzus potvrdzovať voľbu motívu privilégiami od zemepánov či miest.⁴

Obrázok 1 „Pommée“ kríž

1 FORRAIOVÁ, Zuzana: *Filigrány Abovskej župy z fondov Štátneho archívu v Košiciach do roku 1650 : Diplomová práca*. Prešov : Filozofická fakulta, 2009.

2 Zatiaľ sa nepodarilo nájsť jednoznačný doklad košického filigránu. Je známe, že košická papieraň bola založená Jánom Spilenbergerom v roku 1640 v údolí Čermeľa, a že používala ako znak aj motív ľalie, avšak nakoľko je to dost' všeobecný motív, navyše možno používaný až v novšom období, z objavených motívov filigránov – ľalií, nemôžem konštatovať pozitívny záver. K dejinám papierne pozri: DECKER, Viliam: *Dejiny ručnej výroby papiera na Slovensku*. Martin : Matica slovenská, 1982, s. 13-14. Pozri aj obrazovú prílohu monografie k filigránom košickej papierne.

3 Pozri BRIQUET, Mois Charles: *Les filigranes II. Hildesheim*. New York : Georg Olms Verlag, 1977, s. 325.

4 Pozri DECKER, Viliam: *Dejiny ručnej výroby papiera na Slovensku*. Martin : Matica slovenská, 1982, s. 80.

Filigrány sa zhotovovali najprv z jemného mosadzného drôtu, ktorý sa pripevnil k situ formy jemnými drôtikmi. Až neskôr sa využívala kombinácia drôtikov a plieškov, čím vznikal tieňovaný plasticky pôsobiaci filigrán. Pri identifikácii pôvodu papiera sa stretávame s väčšími problémami pri filigránoch zhotovených prvým spôsobom, pretože sa u nich objavuje široká diferenciácia detailov, ktorá chýba pri filigránoch, ktorých šablóny sa vlisovávali do sita.

Počiatky filigranológie možno nájsť už v 14. storočí u Bartola de Saxoferatto, talianskeho právnika, ktorý upriamoval pozornosť na ich význam v právnom hľadisku a vyzýval k ich ochrane pred napodobňovaním.⁵ Podobne na silu filigránov, dokazovať v súdnych sporoch dôveryhodnosť prameňov, poukázal v polovici 17. storočia Leon Al-laci a postupne sa podobné názory objavujú čoraz častejšie. S vedomím právnej sily filigránov začali vznikať prvé zbierky⁶ výrobných značiek a tak sa položili základy tejto vednej disciplíny. Prvá fáza filigranológie, ktorá filigrán vnímala ako prostriedok pri riešení základnej otázky kritiky prameňa s cieľom určiť pravosť písomnosti, podnetne vplývala na prehlbenie záujmu o filigrány. Výraznejšie vzrastá počet nových zbierok, avšak nesprávnou metodikou práce dochádza k nepresným výsledkom. Neprihliadalo sa na detaily, odlišnosti aj zdanlivo totožných filigránov. Chýbalo vedomie existencie variánt filigránov a potreby presného záznamu ich proporcií a detailov. Na druhej strane prínosom pre filigranológiu bolo štúdium filigránov v spojení s dejinami piapierní.

Na prelome 18. a 19. storočia nastala zmena pri rozšírení záujmu o filigrány popri Anglicku a Nemecku aj na iné európske krajiny. V tomto období je cenným autorom Gotthelf Fischer von Waldheim, ktorý teoreticky objasnil význam filigránu pre datovanie časovo nezaradených písomností, ale hlavne jeho snaha ustanoviť zásady postupu pri určovaní veku bola prínosom, na základe ktorého vyvstala nutnosť kontextualizovať štúdium filigránov. V tejto etape sa zavŕšil proces založenia filigranológie, ale bolo to obdobie, kedy sa o vývoji filigránov nevedelo povedať nič podstatné, zásadnejšie. Až neskôr sa pozornosť upriamuje nielen na poznanie vlastnej podstaty filigránov, ale aj na ich štruktúru a vývoj. Bádanie sa presúva k technike zhotovenia filigránov, vzťahu k forme, k deformáciám nastávajúcim v procese výroby a tým sa z filigranológie na prelome 19. a 20. storočia konštituuje samostatná vedná disciplína. V tejto fáze vysokým tempom pribúdajú práce z dejín piapiernictva, ako aj práce k filigranologickej tematike kulminujúce v diele Ch. M. Briqueta. Záslužná činnosť Briqueta poznamenala ďalší vývoj filigranológie. Zdôraznila význam systematického výskumu, dôležitosť štúdia filigránov z hľadiska typu, času, proveniencie, stanovila zásady reprodukcie, registrácie filigránov a prispela k rozpracovaniu otázky datovania filigránov. V súčasnej dobe je filigranológia moderne napredujúcou vedou, ktorá pracuje na medzinárodnej úrovni. Výraznejšia pozornosť sa venuje bilancii doterajších výsledkov, problémom metód filigranologickej práce, otázkam registrácie filigránov, zásadám budovania zbierok, dokumentácii, klasifikácii, identifikácii filigránov. V období 20. storočia a prevažne od jeho druhej polovice túto disciplínu obohatili práce Gerharda Piccarda a Theodora Gérardy-

5 Pozri FLODR, Miroslav: *Filigranologie. Úvod do studia filigránů*. Brno : Universita Jana Evangelisty Purkyně, 1974, s. 8

6 Humphrey Wanley (1672 – 1726) – jeho rozsiahla zbierka obsahuje 1 000 papierových originálov a v súčasnosti je uchovaná v Britskom národnom múzeu.

ho, ktorými sa záslužne pričínili pri revidovaní Briquetovej datovacej schémy,⁷ a vznik zbierky filigránov, ktorú Piccard vytvoril z prameňov proveniencie západnej Európy v časovom rámci do konca 17. storočia a ktorá v súčasnosti patrí medzi najväčšie on-line databázy. Nie je možné nespomenúť snahy o vytváraní databáz filigránov aj v iných krajinách. Niektoré sa v súčasnosti nachádzajú online na internete. V rámci projektu Bernstein – the memory of paper, ktorého cieľom je vytvoriť európsky digitálny priestor pre poznanie a históriu papiera, boli sprístupnené okrem databázy G. Piccarda aj databáza WZMA, WILC a NIKI's.⁸ Jednou z úloh projektu bolo vytvoriť medzičlánok, ktorý by bádateľovi umožnil rýchle vyhľadávanie konkrétneho motívu v databázach filigránov (k tomuto účelu boli takto spracované štyri vyššie uvedené databázy, no okrem nich sa na stránke projektu bádateľ dostane aj k iným online databázam filigránov), v bibliografických údajoch celosvetovej tvorby k téme historický papier-filigrán. Okrem iných zaujímavých nástrojov, ktoré stránka projektu ponúka⁹, je zaujímavosťou súčasnej filigranológie automatizovaný systém zatriedňovania filigránov, ktorý je tiež jedným z výsledkov projektu. Sprístupnený je komponentný model, ktorý bol testovaný na motívoch – volská hlava, trojvršie a písmeno P. Tento systém funguje pri klasifikácii filigránov ako alternatívny a naďalej sa využívajú na tento účel klasické štandardy, ktorých formu a kritériá je možné stiahnuť z internetovej stránky medzinárodnej asociácie historikov papiera.¹⁰

Problémy filigranológie

Prečo skúmať filigrány, som naznačila vyššie, ale aký postup dodržiavať pri ich skúmaní, mnohí bádatelia nepoznajú¹¹ alebo sa stále pridržiajú dnes už prekonaných postupov. Základom analýzy filigránu je jeho identifikácia, t. j. stotožnenie s formou, z ktorej papier vzišiel, a príslušná dátacia filigránu. Základnou chybou pri identifikácii filigránu je ten bod, kedy bádateľ ľahkovážne vníma hoc len nepatrné diferencie zdanlivo rovnakých filigránov. Môžu to byť hlavne odchýlky rozmerové a odchýlky ukotvenia filigránu v site formy. Odchýlky, ktoré pri takmer totožných filigránoch rozoznávame, sú vlastne deformáciami vzniknutými pred výrobným procesom papiera (pravé varianty) alebo už v priebehu výrobného procesu (nepravé varianty). Za pravé varianty je v skutočnosti zodpovedný každý mechanický zásah do formy, respektíve filigránu. Nepravé varianty vznikali v priebehu výroby na už vyrobenom archu papiera.

7 Bibliografia k filigranologickým prácam od Theodora Gérardyho i Gerharda Piccarda je dostupná na internete: <http://www.memoryofpaper.eu:8080/BernsteinPortal/appl_start_disp>.

8 WZMA (wasserzeichen des mittelalters) zahŕňa filigrány rakúskej proveniencie v období stredoveku. WILC (watermarks in incunabula printed in the Low Countries) zahŕňa filigrány holandskej proveniencie 15. storočia. NIKI's databáza zahŕňa filigrány 15. – 18. storočia s medzinárodnou provenienciou.

9 Pozri stránku projektu, ktorá je dostupná na internete: <<http://www.bernstein.oeaw.ac.at/>>.

10 Dostupné na internete: <<http://www.paperhistory.org/>>.

11 A to aj napriek skutočnosti, že o zásadách identifikácie a datácie filigránov informoval československý bádateľ Miroslav Flodr už v roku 1974 vo svojej práci, ktorá bola syntézou vtedy dostupných vedomostí z odboru filigranológie. Pozri FLODR, Miroslav: *Filigranologie. Úvod do studia filigránů*. Brno : Universita Jana Evangelisty Purkyně, 1974, s. 121-161.

K takýmto deformáciám mohlo dôjsť pri lisovaní ešte mäkkého, mokrého archu alebo pri jeho ďalšej úprave, či pri samotnom použití papiera v tlačiarni. K nepravým variantám priradíme aj zmeny vzniknuté z vystavenia papiera vonkajším degradačným faktorom.

Identifikáciu komplikuje aj fakt, že každá papiereň pracovala s tzv. párovými formami a niektoré využívali súbežne aj viac ako jednu párovú formu. Pri identifikácii je potrebné si existenciu párových foriem uvedomiť spolu s ich vývojovými etapami a poznamenať ich. Tieto informácie potom pri datácii filigránov posúvajú časové hranice opäť bližšie k skutočnému času vzniku papiera.

Pokiaľ ide o časové zaradenie filigránu, tak až do polovice 20. storočia bola v západnej Európe, a nielen v nej, uznávaná a uplatňovaná datovacia schéma Ch. Briqueta, ktorú publikoval hlavne vo svojom katalógu *Les filigranes*. Prišiel s návodom, ako zodpovedať otázku časového zaradenia konkrétneho filigránu za využitia štatistických metód. Svoju teóriu rozpracoval na báze vyselektovaného počtu totožných 2 558 filigránov, ktoré rozdelil do troch skupín chronologicky a v rámci toho ešte do dvoch podskupín, podľa formátu papiera. Výsledkom jeho skúmania bolo zistenie, že 90 % prameňov sa vyskytuje v rozpätí 15 rokov pri bežných formátoch a pri veľkých formátoch je rozpätie 30 rokov. Tieto čísla sa potom stali podkladom k datovacím prepočtom.¹²

V druhej polovici 20. storočia, po zistení nedostatkov Briquetovej datovacej schémy, bola vypracovaná nová metóda. Jej východiskom sa stala komplexná analýza vzťahu doby spotreby papiera k dobe používania formy a prostriedkom na výpočet časového zaradenia filigránov sa stali postupy matematickej štatistiky. To znamená, že sa pozornosť začala upriamovať na sledovanie frekvencií jednotlivých foriem, frekvencií papiera – zistenie podmienok spotreby a na týchto vedomostiach potom konfrontovať výsledky analýz uskutočnených nad jednotlivými formami papierenských dielní spolu s údajmi o čase a mieste výskytu papiera pochádzajúceho z jednotlivých foriem.

Stav poznatkov na Slovensku

Na Slovensku filigranológia doposiaľ nenadobudla status samostatnej, organizovanej sa vyvíjajúcej vedy. Predmetu jej štúdiá sa u nás venovalo minimum pozornosti, všimli si ho hlavne paleografici, diplomatici pri svojej práci s prameňmi. Výnimkou je dielo Viliama Deckera pozostávajúce zo štúdií k jednotlivým papierňam, ako aj systematické dielo o slovenských ručných papierňach a katalóg filigránov Pavla Križka, ktoré publikoval.¹³ Pavol Križko v archíve mesta Kremnica zozbieral menšiu zbierku filigránov, aby bol pochopený pôvod historického papiera používaného u nás v minulosti. Zbierku neskôr usporiadal podľa zásad klasifikácie vtedy používanej a vyhotovil k nim aj popisy

12 Briquetovu datovaciu schému preberala väčšina bádateľov mechanicky a ich jednoduché aplikovanie schémy viedlo k nepresným, respektíve skresleným výsledkom. Postačujúce totiž nemôže byť, ak objavíme medzi filigránmi podobnosť a pritom nezaručíme ich totožnosť s rovnakou formou, respektíve s jej vývojovou variantou. Často sa preberali tiež údaje uvádzané Ch. Briquetom bez uskutočnenia analýzy a konfrontácie.

13 Okrem Viliama Deckera k slovenským ručným papierňam písal štúdie aj Ivan Houdek a Eugen Saból. Bibliografia autorov je dostupná na internete: <http://www.memoryofpaper.eu:8080/BernsteinPortal/appl_start.disp>.

o pôvode filigránov.¹⁴ Na prácu Viliama Deckera dodnes nikto nenadviazal so zámerom posunúť záujem o filigrány a papierne ďalej do hĺbky. Snahy týchto dvoch autorov bohužiaľ dodnes nenašli adekvátne pokračovanie. V konečnom dôsledku je bádateľ hlavne pre prítomnosť papiera cudzej proveniencie až do 17. storočia odkázaný na zahraničnú tvorbu.¹⁵ V nej okrem prác zameraných teoreticky, sú cennými pomôckami zbierky filigránov¹⁶, z ktorých mnohé sa už dnes digitalizujú a sprístupňujú ako on-line databázy.

Pre skúmané obdobie bola významným zdrojom informácií k analyzovaniu pôvodu filigránov zbierka Gerharda Piccarda, ktorá patrí medzi najväčšie on-line databázy na svete. Práve táto zbierka ponúkla nové možnosti nazerania na pôvod väčšiny filigránov.

Štátny archív Košice – filigrány na písomnostiach Abovskej župy do roku 1650

Pramennú bázu, sledovaného obdobia do roku 1650, tvorilo 11 zápisníc, 358 sedriálnych a 98 kongregačných spisov z fondu Abovskej župy uloženého v Štátnom archíve v Košiciach. Selekciami som z počtu 770 fotiek filigránov získala konečných 180 filigránov, ktoré sa javili ako najzreteľnejšie alebo ktoré pri pozorovaní voľným okom až takou zreteľnosťou nevynikali, no zaujali po obsahovej stránke, respektíve kvôli ich nízkej frekvencii výskytu v sledovanej báze prameňov. Z množstva 180 filigránov som ďalej po analýze dokázala 47 filigránov identifikovať s ich pôvodom, čiastočne identifikovať pôvod bolo možné u 69 filigránov a 64 zostalo zatiaľ nezaradených. Analýzou 47 filigránov identifikovaných, som prišla k záveru, že provenienčne ich 15 spadá na územie dnešného Nemecka, 3 do dnešného Rakúska, 11 do Poľska, 6 na Ukrajinu a 12 aj na územie dnešného Slovenska.

Z okruhu slovenskej proveniencie je zastúpených 7 filigránov z papierne v Spišskej Teplici, ktorá ako záloh patrila mestu Levoča, a preto boli motívy filigránov vyjadrením levočského mestského erbu (obrázok 2, 3, 4). Filigrány, motívom totožné s obrázkom filigránu číslo 2, sa našli, ako uvádza Viliam Decker, v početnejšom zastúpení už od roku 1613, t. j. od roku založenia spišskoteplíckej papierne Samuelom Spilenbergerom.¹⁷ Podľa príkladov uvedených autorom je zjavné, že existovalo niekoľko typov variánt s motívom levočského erbu a je preto otázkou budúceho výskumu, zaradiť tieto varianty chronologicky do ich vývojových etáp a ujasniť dobu ukončenia používania tohto motívu v spišskoteplíckej papierni.

14 Tvrdenia Viliama Deckera o pôvode niektorých filigránov, ako uvediem nižšie, vzbudzujú dnes mierne pochybnosti.

15 Mohli by sme povedať, že istú dobu do spoločnej domácej (československej) tvorby o papierňach a filigránoch patrili práce autorov pôvodom z územia dnešného Česka, ktorí ale písali o minulosti piapierní nachádzajúcich sa na území Čiech. Bibliografia k prácam českých autorov je dostupná na internete: <http://www.memoryofpaper.eu:8080/BernsteinPortal/appl_start disp>.

16 Známe sú zbierky od Ch. M. Briqueta, G. Piccarda, W. Budku, A. Mareša. Bibliografia autorov je dostupná na internete: <http://www.memoryofpaper.eu:8080/BernsteinPortal/appl_start disp>.

17 DECKER, Viliam: *Dejiny ručnej výroby papiera na Slovensku*. Martin : Matica slovenská, 1982, s. 35. Pozri aj obrazovú prílohu monografie k filigránom spišskoteplíckej papierne.

Druhú zložku predstavujú 3 filigrány z papierne v Cajle pri Pezinku. Motívy filigránov sú inšpirované rodovým znakom rodiny Pálffy, ktorá papieren vlastnila od roku 1620. Prevažná časť ich produkcie mala odbyt v trnavskej kníhtlačiarňi. V archíve Abovskej župy sa tento papier zachoval vo väčšine prípadov ako došlá pošta vo forme obežníkov, iba jeden bol datovaný priamo v roku 1650 v Košiciach a podpísaný Pavlom Pálffym (obrázok 5).

Skúmaním časového výskytu týchto slovenských produktov v archívnom fonde som zistila, že spišskoteplický papier je prítomný až od 30. rokov 17. storočia a pezinský až od roku 1648. Ako som už naznačila vyššie, z terajších poznatkov možno povedať, že pezinský papier Abovskou župou nakupovaný nebol, aj keď papieren, čo sa týka domácich pomerov, patrila medzi najstaršie a najvýznamnejšie papierenne tej doby. Spišskoteplický papier sa podľa doterajších poznatkov do Abovskej župy nakupoval, no odpoveď na otázku, v akom rozsahu, prinesie ďalší výskum.

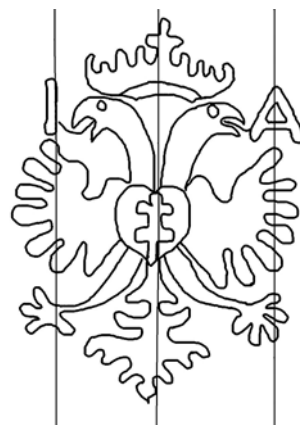
Zložku filigránov slovenskej proveniencie dopĺňajú ešte dva filigrány s motívom dvojkríža na trojvrší (obrázok 7, 8). Tieto filigrány neboli doposiaľ publikované v žiadnom katalógu. Nakoľko je symbol dvojkríža na trojvrší známy ako symbol územia

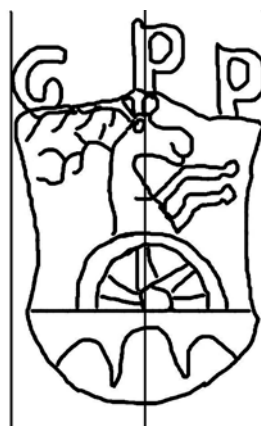
Obrázok 2 Jediný exemplár s vyjadrením levočského mestského erbu nájdený v skúmanom fonde na písomnosti datovanej v roku 1637

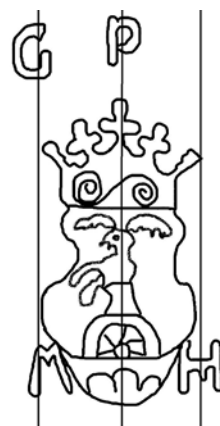
Obrázok 3 (1634 – Zborov)

Obrázok 4 (1635 – ?)

Obrázok 5 (1650 – Košice)

Obrázok 6 (1650 – ?)

našlo viac príkladov, ktoré teóriu o type Kremsmünster nemôžu jednoznačne potvrdiť. Napríklad je to aj papier s filigránom typu Kremsmünster, ale datovaný v Augsburgu tamojším známym obchodníkom Fügerom a rovnako papier vydaný mestom Kempten.²⁰ Zdá sa nepravdepodobné, ak by Fügerovci alebo mesto Kempten nevyužili domáce zdroje a nakupovali mimo svoje možnosti.

Je celkom možné, že v početnej skupine orlov s literou K sa môžu nachádzať aj produkty viacerých papierní, no v prípadoch spomenutých vyššie to tvrdiť celkom nie je možné.²¹ Je tak na zváženie, či ide o znaky jednej papierne, alebo viacerých, a ak, tak aké boli medzi nimi vzťahy a prepojenia. V prípade nálezov ako sú filigrány uvedené v ukázkach nižšie, môže ísť o vývojovú etapu párovej formy, respektíve formy, alebo o snahu odlišiť syna od otca (vieme, že iniciály H. H. patria Hansovi Hurrenbeinovi). V každom prípade otázku striedania litery K je potrebné hlbšie analyzovať.

Tretí okruh vyselektovaných filigránov, neurčeného pôvodu, tvoria prevažne také, ktoré sú príliš všeobecné, respektíve málohovoriace bez sprievodných symbolov, a preto je ich identifikácia pri využití súčasných poznatkov zložitá. Pre zaujímavosť spomeniem aspoň niektoré motívy: poštové trúby²², rastliny, budovy, náboženské motívy ako kalich, berla, niektoré zvieracie motívy, hlavne napríklad kohút alebo kohút v kombinácii s rybou, portréty ľudí.

Identifikovať materiál, po ikonografickej stránke tak rozsiahly, je zväčša dlhotrvajúci a nie vždy úspešný proces. Začínajúc pochopením významu jednotlivých symbolov, ich používania, priestorového a časového zaradenia a končiac určením totožnosti s osobou či inštitúciou, si každý uvedomí potrebu na jednej strane širokohlého rozsahu vedomostí a na strane druhej, potrebu spolupráce s jednotlivými krajinami v tejto téme už zainteresovanými. O to viac je vzájomná integrácia žiaduca, ak má slovenský bádateľ záujem čo najobjektívnejšie zhodnotiť pôvod objaveného filigránu, ak pôvod historického papiera v našich archívoch a knižniciach je takmer do polovice 17. storočia zahraničný.

***

Štúdium filigránov by nebolo možné bez ich vhodného zachytenia – reprodukcie. Každý, kto sa o filigrány niekedy zaujímal, zistil, že metódy využívajúce sa na reprodukciu filigránov sú viaceré, no nenesú rovnaké kvalitatívne hodnoty.

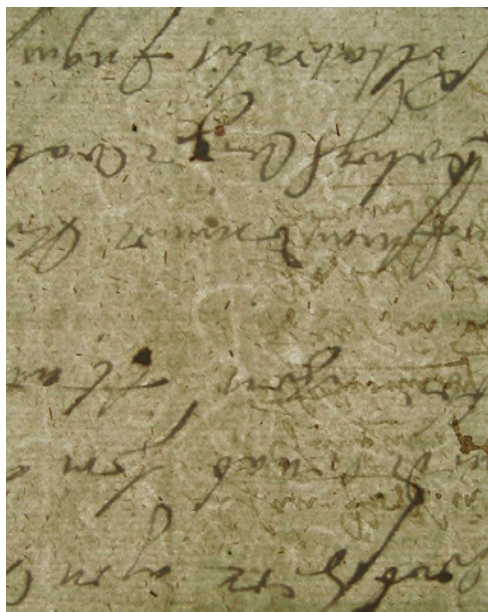
Mojím cieľom je poukázať na metódu, ktorú som ako amatér použila pri diplomovej práci, a na metódy, ktoré sa využívajú v praxi všade tam, kde sa o filigrány organizovane zaujíma.

Reprodukcie filigránov som k diplomovej práci vyhotovila improvizovanou metódou, kombinovanou s metódou podsvietenia (tzv. Backlight) a prácou v grafickom edi-

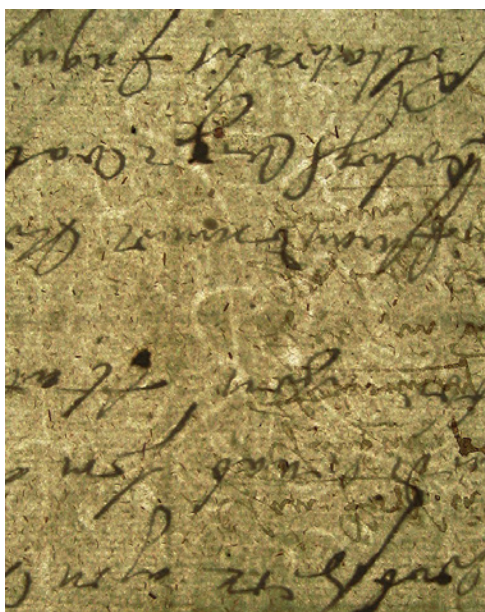
20 Dostupné na: <<http://www.piccard-online.de>>.

21 V poriadku by bolo, ak by sme poznali názor iných bádateľov na túto problematiku. Zatiaľ chcem poukázať na tento stav, aby sa staršie konštatovania o týchto filigránoch bez hlbšieho uvažovania o ich pôvode v budúcnosti nepreberali.

22 Poštové trúby alebo neskôr už od 17. storočia aj postilión na koni slúžili na označenie prevažne istej kvality, respektíve účelu, ktorému konkrétny arch papiera slúžil. Išlo tu o listový papier. Napríklad na označenie tlačového papiera sa zvykol používať symbol hradnej brány. Pozri DECKER, Viliam: *Dejiny ručnej výroby papiera na Slovensku*. Martin : Matica slovenská, 1982, s. 81.

Obrázok 11

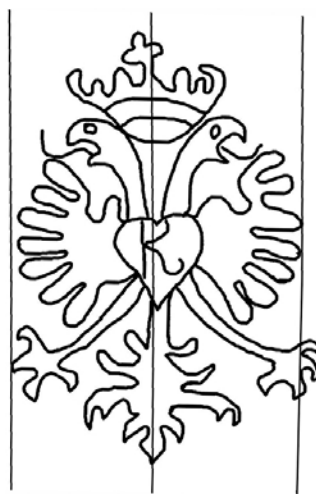
Obrázok 12

tore (obrázok 11, 12, 13). Najprv som konkrétny prameň previedla do digitálnej podoby, následne za použitia grafického editora som ich spracovávala a upravovala ďalej, aby som pri slabo viditeľných filigránoch dosiahla čo najlepšiu viditeľnosť. Nasledovalo obtiahnutie línií filigránu, až samotný výstup. Ako amatér – začiatočník, bez vedenia konkrétnej štandardizácie pri postupe a bez vhodného technického vybavenia (chýbal mechanizmus na podsvietenie; nevhodný typ fotoaparátu, technického vybavenia a neznalosť správnych postupov...), moja technika reprodukovania filigránov odhalila aj isté nedokonalosti. Pri ich vyriešení je možné v budúcnosti dosahovať touto metódou veľmi pozitívne výsledky.

Za najzávažnejšie nedostatky odhalené spomínanou metódou pokladám:

- nemožnosť zachytenia štruktúry formy sita (sito je viditeľné len na digitálnom zázname – na fotke),
- nemožnosť rovnako kvalitných výstupov filigránov (fotografovanie pri rôznych citlivostiach snímača fotoaparátu, pri rôznych nastaveniach vyváženia bielej farby),
- ako menší nedostatok absenciu mierky na digitálnom zázname filigránov (rozmery filigránov som dodatočne manuálne odmeriavala).

Napriek týmto negatívam som touto technikou dospela aj ku pozitívnemu výsledku, ktorým je možnosť veľmi detailne zaznamenať filigrán, hlavne filigrán voľným okom ťažko identifikovateľný.

Obrázok 13 (1636 – ?)

Metódy využívané bežne:

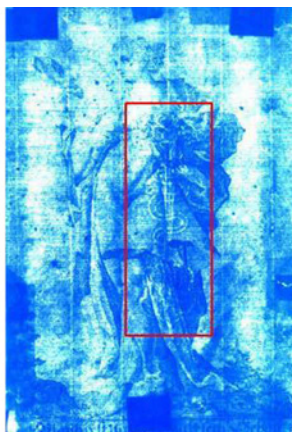
- Tracing alebo u nás známe obkresľovanie filigránu cez kopírovací papier, pričom dokument je potrebné postaviť do svetla, aby nám konkrétny filigrán bolo vidieť.²³
- Backlight alebo u nás známe podsvietenie dokumentu (obrázok 14). Metóda využíva sklenenú alebo priehľadnú tabuľu, pod ktorou je umiestnený svetelný zdroj. Skôr než sa začne táto technika využívať, je potrebné odfotografovať čistý hárok obyčajného podsvieteného papiera a následne vyrovať v grafickom editore rozdiely vo svetlosti spôsobené nerovnomerným, respektíve rozptýleným osvetlením. Dané nastavenie je potrebné uložiť, aby mohlo byť v budúcnosti automaticky aplikované pri spracovávaní ďalšieho materiálu.

Moderné reprodukčné metódy:²⁴

- Dyluxová metóda využívajúca fotosenzitívny papier (obrázok 15).
- Rádiografia je úspešnou metódou, pretože lúče jej žiarenia preniknú aj skrz atrament, respektíve iné prekážky (plesne), ktoré by pri použití iných metód viditeľnosť filigránu skresľovali alebo bránili v zreteľnosti. Uvádžam dva typy:
  - beta rádiografia (obrázok 16) s expozičným časom 4 – 8 hodín,
  - röntgenová rádiografia (obrázok 17) s expozičným časom 7 – 15 minút odкрýva viac detailov ako beta rádiografia, pretože lúče jej žiarenia preniknú lepšie skrz atrament, plesne a iné nečistoty ako pri beta rádiografii.

Obrázok 14

Obrázok 15

Obrázok 16

Obrázok 17

Kvalitu rádiografických reprodukcí je možné vidieť na vyššie uvedených ukážkach. Beta rádiografická reprodukcia je vysoko zreteľná, no menej ako reprodukcia röntgenovými lúčmi. Mierne zašumenie – rozmazanie línií obrazu, je spôsobené chybou pri

23 Je to najstaršia technická metóda, ktorou sú reprodukované filigrány napríklad v katalógu filigránov od Ch. M. Briqueta. Vyznačuje sa vysokou mierou nepresnosti, skreslenosti, nehovoriac o vedľajších nedostatkoch s dopadom na samotného bádateľa.

24 Príklady k metódam sú prevzaté z prezentácie vytvorenej ku projektu Bernstein – The memory of paper. Dostupné na internete: <<http://www.bernstein.oeaw.ac.at/>>.

pracovnom postupe snímania, no zreteľnejší, čistejší výsledok druhej rádiografickej metódy sa dosiahol pre schopnosť lúčov tohoto typu žiarenia prenikať aj cez atramentové vrstvy.

Nevýhodou týchto metód je ich finančná náročnosť, a preto sa aj v zahraničí využívajú pri spracovávaní len tých najcennejších zbierok. Ich aplikácia je vhodná pri starých tlačiach, kde miera vyťaženia papiera textom a kresbou je vysoká a zastiera celý obraz filigránu.²⁵ Pri dokumentoch listinného, listového charakteru je podľa môjho názoru dostatočne efektívna metóda backlight – podsvietenia. Avšak v prípade použitia metódy backlight je vhodná aj jej kombinácia s prácou v grafickom editore.

***

Príspevkom som chcela poukázať na problematiku v našich dejinách, ale aj spoločných európskych dejinách, ktorá svoje maximálne využitie stále hľadá a najmä na Slovensku ešte len čaká na svoje intenzívnejšie analyzovanie. Skutočnosťou, že proveniencia papiera je u nás do 17. storočia vyslovene zahraničná (v prípade skúmaného fondu nemecká, rakúska, poľská, ukrajinská) a aj v 17. storočí sa výrazne prelína s domácou produkciou, som chcela poukázať nielen na zmysel spolupráce so zahraničím, ale hlavne na možnosti takejto spolupráce. Zároveň, poukázaním na viacero reprodukčných metód, na dôležitosť kvalitnej reprodukcie filigránov, bez ktorej bádateľ môže sklíznuť do nepravdivých, nepravdivých záverov.

Recenzent: *Mgr. Marcela Domenová, PhD.*

*(Preklady resumé Zuzana Forraiová – anglický jazyk;
Zuzana Forraiová – nemecký jazyk)*

---

25 V týchto prípadoch je možné zachytiť filigrán aj inou metódou, najlepšie backlight – podsvietenie, avšak časovo sa práca na jednom filigráne podstatne znásobí, nakoľko je potrebné potom samotný obraz vyskladat' z jednotlivých fragmentov. To znamená z častí filigránu, ktoré sú skrz husto pokrytú stranu viditeľné. Úspešnosť tohto spôsobu vyskladania filigránu ale podmieňuje počet totožných hárkov papiera obsiahnutých v knihe a ich kvalita hľadaných informácií.

KNIHA TESTAMENTOV STAREJ ĽUBOVNE 1660 – 1747 A MOŽNOSTI JEJ VYUŽITIA Z POHĽADU POMOCNÝCH VIED HISTORICKÝCH

Františka MARCINOVÁ

Abstract

The Book of Testaments of Stará Ľubovňa 1660 – 1747 and the possibilities of use from auxiliary sciences of history point of view. The Book of Testaments of Stará Ľubovňa 1660 – 1747 is the unique source covering a large amount of information about (once) one of the most important towns at the Spiš deeded territory . There is not a multitude of written sources considering exactly the history of Stará Ľubovňa, therefore, the use of this source is so valuable. The Book of Testaments confirms and completes yet known historical events; however, its informational value provides many different explanations. This volume introduces the possibilities of The Book of Testaments applications from the auxiliary sciences of history point of view. It is not dealing with the final conclusions or detailed examples, it rather offers some instructions to the possibilities of use. It represents the point of view of the alma mater of the auxiliary sciences of history – diplomatics. According to the formal-diplomatics analysis, the paleographic application is observable. The paleography clarifies the circumstances of the particular testament's origin by handwriting. The informational wealth that The Book of Testament's provides in the sphere of the history of administration presents the possibility to create comparisons with the already known knowledge. For the archontology, the testaments are irreplaceable sources for the archontological profiles creation. The use from the other auxiliary sciences of history point of view, e. g. numismatics, historical geography and metrology, comes practically out of the contents of testaments as such. The content of each testament is really an important and wide source for the real life picture of townsmen of Stará Ľubovňa, whose testaments were written into The Book of Testaments. Exactly because of the source analysis it is possible to create from an ostensibly unknown man the real, living historical personality.

Key words

Book of testaments. Examination of form and content of documents. History od administration. Archontology. Historical geography. Metrology. Numismatics. Everyday history (the history of the everyday).

Zusammenfassung

Das Testamentebuch von Altlublau 1660 – 1747 und die Nutzungsmodalitäten aus Blickwinkel der historischen Hilfswissenschaften. Das Testamentebuch von Altlublau (1660 – 1747) ist eine einzigartige Quelle, die viele Informationen über (früher) eins der wichtigsten Städte des gepfändeten Teils der Zips beinhaltet. Die Stadt Altlublau besitzt nicht viele schriftliche Quellen die wesentlich seine Geschichte beschreiben, deshalb ist die Verwertung dieser Quelle umso kostbarer. Das Buch der Testamente bestätigt und erweitert schon früher bekannte historische Umstände, doch der Informationswert

bietet auch weitere Blickwinkel an. Der Aufsatz stellt die Möglichkeiten der Nutzung des Testamentebuches aus der Sicht von verschiedenen historischen Hilfswissenschaften vor. Es handelt sich dabei nicht um Endauswertungen, sondern um eine Art von Anleitung für die Nutzungsmöglichkeiten. Es wird die Alma Mater der historischen Hilfswissenschaften vorgestellt, die Diplomatik. Aus der formal-diplomatischen Analyse ergibt sich auch die paläografische Verwertung, die entlang den Händen von Schreibern die Umstände der Entstehung der jeweiligen Testamente präzisiert. Das Informationsreichtum, die das Testamentebuch im Bereich von Verwaltungsgeschichte zur Verfügung stellt, ist eine Möglichkeit des Vergleichs mit dem derzeitigen Forschungsstand. Für die Archontologie sind Testamente unersetzbare Quellen für die Erstellung von archontologischen Profilen. Die Nutzung aus der Sicht von historischen Hilfswissenschaften wie Numismatik, historische Geographie und Metrologie ergibt sich praktisch aus den Inhalten der jeweiligen Testamente. Der Inhalt der jeweiligen Testamente ist eine sehr kostbare und unerschöpfliche Quelle für eine Erstellung des Bildes über das tägliche Leben der Bürger von Altlublau, deren Testamente in das Testamentebuch verzeichnet worden sind. Gerade auf der Analyse der Quelle ist es möglich aus einem scheinbar unbekanntem Menschen, eine lebhaft historische Person zu machen.

Schlüsselwörter

Testamentebuch. Urkundenkritik. Verwaltungsgeschichte. Archontologie. Historische Geografie. Historische Metrologie. Numismatik. Alltagsgeschichte.

Kniha testamentov Starej Lubovne 1660 – 1747 je nevyčerpatelňou studnicou, ktorá ponúka množstvo poznatkov z rôznych uhlov pohľadu. Je prameňom predstavujúcim rozhodnutia jednotlivých ľudí, ktorí pred smrťou zhodnocujú to, čo po nich na tomto svete ostane.

Tento príspevok prezentuje niekoľko poznatkov o využití prameňa, ako je *Kniha testamentov Starej Lubovne* z pohľadu pomocných vied historických. Nejde o konečné výsledky, ale o akýsi návod na interpretáciu prameňa. Z celej škály pomocných vied historických boli vybrané diplomatika, paleografia, dejiny správy, archonológia, historická geografia, metrológia, numizmatika a historická antropológia.

Pre porozumenie prameňa je potrebné poznať okolnosti jeho vzniku, kultúrne, historické a tak trochu aj literárne pozadie. Stará Lubovňa je mesto

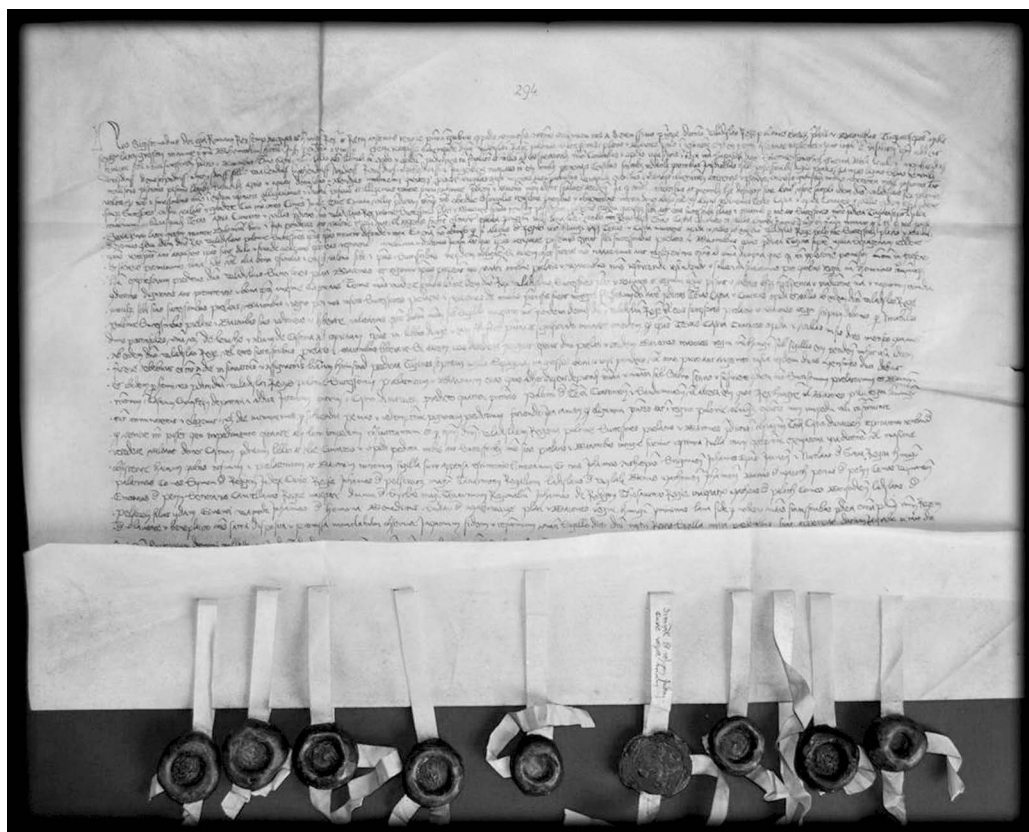

*Pohľad na mesto Stará Lubovňa.
Foto osobná zbierka autora*

1 Štátny archív (ŠA) Levoča, pobočka Stará Lubovňa, fond Magistrát mesta Stará Lubovňa. *Kniha testamentov Starej Lubovne 1660 – 1747* (KTSE), šk. 3, inv. č. 10.

so zaujímavou históriou. Nahliadnutie do celkového dejinného diania by však zmenilo charakter a predovšetkým obsah daného príspevku. Je však potrebné predstaviť aspoň tie dejinné udalosti, ktoré sa odzrkadlili v *knihе testamentov*.

Aj keď počiatočným rokom zápisov do *knihy testamentov* je rok 1660, veľmi významným rokom pre mesto a celé okolie a tiež rokom, ktorý predurčil dianie v ďalšom období, bol rok 1412, kedy sa Stará Ľubovňa spolu s ďalšími 15 spišskými mestami dostala do poľského zálohu. *Spišské starostovstvo* pod poľským vplyvom, ktoré malo pôvodne trvať len pár rokov, ovplyvňovalo históriu zálohovanej časti Spiša až do roku 1772. *Knihа testamentov* predstavuje obdobie zálohu, kedy na čele *spišského starostovstva* stála rodina Ľubomirskich. Roku 1591 Šebastián Ľubomirski odkúpil od Gašpara Maciejowského spišské starostovstvo, čím sa zároveň stal správcom Spiša. Postupne sa na starostovskom stolci vystriedalo päť generácií tejto rodiny. Jeho príchodom sa začína takmer 150-ročná vláda Ľubomirskych na zálohovanom území. Postupne sa tu vystriedalo päť generácií, a to Šebastián (1546 – 1613), ktorý bol spišským starostom v rokoch 1591 – 1605, Stanislav (1583 – 1649), ktorý bol starostom v rokoch 1605 – 1634, Juraj

Faksimile zálohovej listiny z roku 1412. Foto Ľubovnianske múzeum - hrad

Šebastián (1616 – 1667) bol starostom v rokoch 1634 – 1660, Stanislav Heraklius (cca. 1642 – 1702) zastával funkciu starostu v rokoch 1660 – 1700 a posledným bol Teodor Ľubomirski (1683 – 1745), ktorý bol spišským starostom do roku 1745. Hlavnou úlohou

Šebastiána bola ochrana bezpečnosti zverenej oblasti s hlavným sídlom na hrade Lubovňa a tiež bol silným **rekatolizátorom** zálohovaného územia.² V *knihe testamentov* sa citeľnejšie odráža až pôsobenie druhého spišského starostu z rodu Lubomirskich, a to Stanislava Lubomirského. V období jeho starostovania bola zmenená správa zálohovaného územia. Namiesto dvoch podstarostov bol ustanovený jeden spišský podstarosta, ktorý sídlil na Lubovnianskom hrade, častokrát sa spišskí podstarostovia spomínajú v testamentoch. Taktiež sa zmenila funkcia provizora 13 spišských miest, ktorý sa nazýval už gubernátorom 13 spišských miest.³ V období starostovania Stanislava Lubomirského sa roku 1617 po prvýkrát v prameňoch objavuje zmienka o škole v Starej Lubovni.⁴ Škola sa spomína aj v *knihe testamentov*, a to roku 1669 v súvislosti s pohrebom testátora Andreja *Kowalského*, ktorý škole odkázal tri zlaté.⁵ V roku 1639 mesto zachvátil požiar. V testamente Alžbety *Wilczopolskej* z roku 1672 je uvedené, že testátorka so svojim manželom *postavili dom od základov a to po veľkom ohni roku 1639, po ktorom zostalo iba prázdne miesto.*⁶ Okrem tohto záznamu sa požiar spomína ešte dvakrát, a to roku 1656 a roku 1668. V oboch prípadoch sa testátori sťažovali, že v ohni prišli o majetok.⁷ S menom Stanislava Lubomirského sa spája aj založenie piaristického kláštora v Podolínci. Zakladacia listina piaristického kolégia bola spísaná 8. novembra 1642 na Waweli. Vybudovanie piaristického kolégia malo významnú úlohu aj pre Staroľubovňanov,⁸ čo potvrdzujú aj zmienky z *knihy testamentov*, kde sa piaristi spomínajú v testamente Alberta *Pruszkowského* z roku 1669, ako aj v testamente Agnešky *Trzesniowskej* z roku 1690. V obidvoch prípadoch im testátori zanechali značnú sumu peňazí.⁹

Ďalšou udalosťou zaznamenanou v *knihe testamentov* je návšteva poľského panovníka Jána Kazimíra v roku 1656, kedy na hrade boli uložené poľské korunovačné klenoty.¹⁰ Neznámy testátor sa sťažuje: *nečudo, že je pivovar poškodený, lebo počas Švédskej vojny (1655 – 1660 pozn. autora) a špeciálne počas návštevy jeho kráľovskej milosti na hrade stálo všade množstvo šľachtických koní, nie iba v pivovare, ale aj v stajniach a táboriskách, v tom čase bolo zničených množstvo nádob (v pivovare).*¹¹ V *knihe testamentov* sa odrazilo aj konanie štvrtého z rodiny Lubomirských, a to Stanislava Heraklia

2 MARCINOWSKA, Maria: Lubomirscy jako starostowie spiscy. In: GLAKIEWICZ, Ryszard – HOMZA, Martin: *Terra Scepusiensis*. Levoča; Wrocław : Lúč, 2003, s. 609.

3 ŠTEVÍK, Miroslav – TIMKOVÁ, Michaela: *Dejiny hradu Lubovňa*. Stará Lubovňa : Lubovnianske múzeum, 2005, s. 70.

4 ŠTEVÍK, Miroslav – TIMKOVÁ, Michaela – DLUGOLINSKÝ, Vladimír: *Stará Lubovňa v premenách storočí*. Stará Lubovňa : Mesto Stará Lubovňa, 2006, s. 22.

5 ŠA Levoča, pobočka Stará Lubovňa, fond Magistrát mesta Stará Lubovňa. KTSE, šk. 3, inv. č. 10 – 26b.

6 ŠA Levoča, pobočka Stará Lubovňa, fond Magistrát mesta Stará Lubovňa. KTSE– 34b – „z niebosczykiem (slawney pamieci) malzonkiem swoim wszytek budynek z gruntu z gruntu(!) zbudowała a to po ogniu wielkim Anno 1639, po ktorým ogniu tylko plac goły został“.

7 ŠA Levoča, pobočka Stará Lubovňa, fond Magistrát mesta Stará Lubovňa. KTSE– 10b, 19a.

8 ŠTEVÍK, Miroslav – TIMKOVÁ, Michaela – DLUGOLINSKÝ, Vladimír: *Stará Lubovňa v premenách storočí*. Stará Lubovňa : Mesto Stará Lubovňa, 2006, s. 23.

9 ŠA Levoča, pobočka Stará Lubovňa, fond Magistrát mesta Stará Lubovňa. KTSE – 60a, 62b.

10 ŠTEVÍK, Miroslav – TIMKOVÁ, Michaela: *Dejiny hradu Lubovňa*. Stará Lubovňa: Lubovnianske múzeum, 2005, s. 77.

11 ŠA Levoča, pobočka Stará Lubovňa, fond Magistrát mesta Stará Lubovňa. KTSE – s. 19b.

Lubomirského. V roku 1672 sa pričínili o založenie špitála pre chudobných v Starej Ľubovni.¹² Okrem špitála v meste pôsobili aj rôzne náboženské bratstvá, ako napr. Bratstvo sv. Ruženca, sídlom ktorého bola Kaplnka sv. Anny, nachádzajúca sa v Kostole sv. Mikuláša. Druhé bratstvo bolo Bratstvo sv. Ruženca, ktoré bolo založené v Starej Ľubovni roku 1672.¹³ Obe tieto bratstvá sa často objavili v testamentoch ako prijímatelia mnohých peňažných darov, dokonca niektorí z testátorov boli členmi týchto bratstiev.¹⁴ V tomto období nastal v Starej Ľubovni aj výrazný rozvoj cechov a remesiel. Existenciu niektorých cechov ako tkáčov či ševcov dosvedčuje aj *knihá testamentov*.¹⁵ Posledným starostom z rodu Lubomirských bol Teodor Lubomirski. Ten sa stal spišským starostom roku 1700.¹⁶

Z roku 1728 sa zachovala vizitácia Spišského dekanátu Krakovskej diecézy, ktorá poskytuje veľmi zaujímavé informácie o Kostole sv. Mikuláša. Tento kostol bol často spomínaný aj v testamentoch, spomínali sa opravy rôznych častí či jeho výzdoba, ako napr. pozlátenie hlavného oltára.¹⁷ Roku 1740 bola rekonštruovaná veža, o čom svedčia aj zápisy v *knihách testamentov*.¹⁸ Rokom 1772 bola Stará Ľubovňa zaradená medzi ostatné mestá v habsburskej ríši. Stratila svoje výsadné postavenie a tým aj svoj význam.

Knihá testamentov z pohľadu diplomatiky

Knihá testamentov Starej Ľubovne 1660 – 1747 je uložená v Štátnom archíve Levoča pobočka Stará Ľubovňa vo fonde Magistrát mesta Stará Ľubovňa 1330 – 1839 pod inventárnym číslom 10. v škatuli číslo 3.¹⁹ Kedysi bola súčasťou archívu mesta Stará Ľubovňa, v ktorom sa nachádzal „*celý rad kníh, i tzv. čierna kniha*“.²⁰ V súčasnosti zostalo z týchto kníh iba niekoľko, pričom za najdôležitejšie z pohľadu histórie mesta možno pokladať dve knihy, a to mestskú knihu z rokov 1513 – 1583²¹ a knihú testamentov 1660 – 1747.

12 MARCINOWSKA, Maria: Lubomirscy jako starostowie spiscy. In: GŁAKIEWICZ, Ryszard – HOMZA, Martin: *Terra Scepusiensis*. Levoča; Wrocław : Łúč, 2003, s. 612.

13 TRAJDOS, Tadeusz M.: Reformacja i kontrareformacja na Spiszu. In: GŁAKIEWICZ, Ryszard – HOMZA, Martin: *Terra Scepusiensis*. Levoča; Wrocław : Łúč, 2003, s. 477.

14 ŠTEVÍK, Miroslav – TIMKOVÁ, Michaela – DLUGOLINSKÝ, Vladimír. *Stará Ľubovňa v premenách storočí*. Stará Ľubovňa : Mesto Stará Ľubovňa, 2006, s. 23.

15 Napr. ŠA Levoča, pobočka Stará Ľubovňa, fond Magistrát mesta Stará Ľubovňa. KTSE – 43b, 86a.

16 MARCINOWSKA, Maria: Lubomirscy jako starostowie spiscy. In: GŁAKIEWICZ, Ryszard – HOMZA, Martin: *Terra Scepusiensis*. Levoča; Wrocław : Łúč, 2003, s. 613.

17 ŠA Levoča, pobočka Stará Ľubovňa, fond Magistrát mesta Stará Ľubovňa. KTSE – 43b.

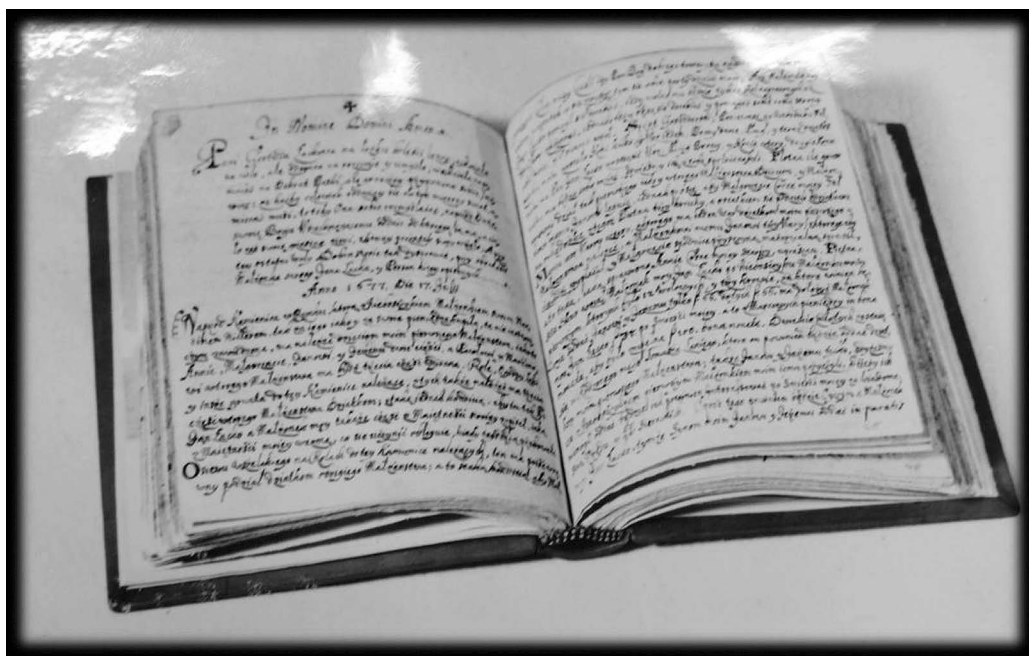
18 Napr. ŠA Levoča, pobočka Stará Ľubovňa, fond Magistrát mesta Stará Ľubovňa. KTSE – 62b, 88b.

19 ŠA Levoča, pobočka Stará Ľubovňa, fond Magistrát mesta Stará Ľubovňa, šk. 3, inv. č. 10. *Knihá testamentov Starej Ľubovne (1660 – 1747)*.

20 CHALUPECKÝ, Ivan: *Magistrát mesta Stará Ľubovňa 1330 – 1834. Inventár*. Stará Ľubovňa : Štátny okresný archív Stará Ľubovňa, 1988, s. 3, autor však neuvádza, čo bola táto čierna kniha, pravdepodobne ide o smolnú knihu.

21 ŠA Levoča, pobočka Stará Ľubovňa, fond Magistrát mesta Stará Ľubovňa, šk. 2, inv. č. 8. *Mestská kniha 1513 – 1583*.

Kniha má rozmery 160x200 mm. V roku 1977 bola reštaurovaná v reštaurátorskej dielni Slovenského národného archívu Ivanom Galambošom. Písacou látkou je papier bez vodoznaku. Do knihy sa zapisovalo železodubienkovým atramentom, ktorý má pri

Kniha testamentov Starej Lubovne 1660 – 1742. Foto osobná zbierka autora, Kniha uložená v ŠA LE, p. SL (viď citované pramene)

rôznych testamentoch rôznu intenzitu čitateľnosti. Kniha obsahuje celkovo 103 listov, pričom od strany 2a až do 90a sa nachádza súvislý text. Medzi stranami 10 a 11 je však text prerušený. Zjavne tu chýba strana. Táto strana sa nachádza mimo originálny text, ale je uložená vo fonde *Magistrát mesta Stará Lubovňa*.²² Pôvodná foliácia je označená arabskými číslicami 1 až 9. Na strane 11A sa pôvodná foliácia končí. Označenie tejto strany je špeciálne, pretože ak by bola označená číslom použitým v tejto práci, narúšala by pôvodné označenie, použité podľa čísel fôlií, ktoré sa nachádza v *knihe testamentov* a pravdepodobne tu bolo dopísané neskôr ceruzkou. Preto bude táto strana aj ďalej v texte označovaná ako 11A alebo 11B. Označenie používané v tejto práci sa nachádza na recto strane v pravom dolnom rohu, na rozdiel od pôvodného paginovania, ktoré sa nachádza na recto strane v pravom hornom rohu. Hlavným jazykom používaným v knihe je poľština. Stará Lubovňa v období, ktoré zahŕňa *kniha testamentov*, patrila do poľského zálohu. Od roku 1700 (1702) do roku 1745 bol spišským starostom Teodor Lubomirsky, o ktorom je známe, že chcel na zálohovanom území zaviesť poľštinu ako úradný jazyk.²³ Vyskytuje sa jeden zápis v nemeckom jazyku. Je to však oje-

²² ŠA Levoča, pobočka Stará Lubovňa, fond Magistrát mesta Stará Lubovňa, šk. 4, inv. č. 17. *Testament Doroty Sakmarin*.

²³ ŠTEVÍK, Miroslav – TIMKOVÁ, Michaela: *Dejiny hradu Lubovňa*. Stará Lubovňa : Lubovnianske múzeum, 2005, s. 90.

dinelý záznam. Posledným jazykom vyskytujúcim sa v *knihe testamentov* je latinčina. V mnohých testamentoch je veľa popoľštených latinských výrazov, ako napr. v teste Jakuba Baltazara²⁴: ... *i wola ostatnia nie była cassowana w niczym, ale owssem confirmowana; y aby małzonka iego pozostała z dźiatkami ukrzywdzona nie została, y od nikoho turbowana.*

Prakticky kniha predstavuje kópia, čo dokazujú aj samotné zápisy v knihe. Jej obsahom sú testamenty v počte 40, ktoré pôvodne boli zapísané ako listiny,²⁵ podľa klasifikácie, mestské listiny vydané v záujme mešťanov. Pri použití rozdelenia testamentov podľa D. Lehotskej, testamenty použité v tejto knihe sú testamentmi verejnými.²⁶ Okrem samotných testamentov kniha obsahuje aj osobitné záznamy o konfirmácii²⁷ alebo o vyplnení testamentu dedičmi – inventár testamentu.²⁸

Úvodná stránka dodržiava formálne náležitosti mestských kníh. Je tvorená názvom, obsahom, predstavuje vtedajší mestský magistrát, dátumom počiatku záznamov v knihe, menom pisára a miestom zápisu: *Testamenty albo dispositye dobr przy ostateczney woley ludzi roznych, stanú rozneho czyńiace przed śmiercią swoią w dobrej pamięci; Dla lepszego porzadku, latwieyszego znaleźienia a lepszego obwarowania, w te kźięgi poczęte pisać za urzędu sławetnego pana Eliassa Nekla, pana Jana Demeka; pana Jerzego Mauritiusza; pana Jana Gnieskiego y pana Jana Komnackiego. Anno restaurata, salutis vid(ell)ice); 1660 Die vero 16. mensis Septemb(ris). Notario pro tunc existente, Paulo Kochanowio, Lubloviae.*²⁹

Nasledujúce zápisy začínajú úvodnou formulkou, ktorá hovorí o zázname, či ide o testament, alebo konfirmáciu testamentu, alebo posmrtné vyrovnanie sa dedičov.³⁰ Ďalej úvodná formulka obsahuje meno testátora a dátum³¹. Tieto tri časti má každá úvodná formulka. Niektoré testamenty v úvode obsahujú aj oznámenie o svedkoch: ... *uczyniona przy obecności ludzi godnych nizey podpisanych z Ucciwego Urzędu zesłanych ...*³² alebo akým spôsobom boli vykonané: ...*uczyniona y rozporządzana na ten nizey opisany sposob ...*³³, ...*uczyniony w gniewie Bozym...*³⁴. Za úvodnou formulkou nasleduje vlastný text testamentu, ktorý má podobu a skladbu listiny.

24 ŠA Levoča, pobočka Stará Ľubovňa, fond Magistrát mesta Stará Ľubovňa. KTSE – 4b – 6a.

25 Vo fonde Magistrátu mesta Stará Ľubovňa sa však nezachovala ani jedna testamentárna listina. To, že ide o kópia, je však možné usúdiť z formy zápisov testamentov v knihe.

26 LEHOTSKÁ, Darina: *Príručka diplomatiky*. Bratislava : Slovenská archívna správa, 1972, s. 316.

27 ŠA Levoča, pobočka Stará Ľubovňa, fond Magistrát mesta Stará Ľubovňa. Napr. KTSE 55a – 55b.

28 ŠA Levoča, pobočka Stará Ľubovňa, fond Magistrát mesta Stará Ľubovňa. Napr. KTSE 74b – 78b.

29 ŠA Levoča, pobočka Stará Ľubovňa, fond Magistrát mesta Stará Ľubovňa. KTSE – 2a.

30 ŠA Levoča, pobočka Stará Ľubovňa, fond Magistrát mesta Stará Ľubovňa. *Testamentum sive ultima voluntas...* – KTSE 12a, *Zapis ugody przyiacielskiej między Dźiatkami pozostalemy ...* – KTSE 56b; ... *ten sami oprobuję Konfirmuję* – KTSE 56a.

31 Testátori sú prevažne mešťania mesta Stará Ľubovňa, ale nie je to podmienkou. Dátum používajú pisári klasický, ako poznáme dnes, nie podľa cirkevných sviatkov, ako to bolo v staršom období.

32 ŠA Levoča, pobočka Stará Ľubovňa, fond Magistrát mesta Stará Ľubovňa. KTSE – 6a.

33 ŠA Levoča, pobočka Stará Ľubovňa, fond Magistrát mesta Stará Ľubovňa. KTSE – 72b.

34 ŠA Levoča, pobočka Stará Ľubovňa, fond Magistrát mesta Stará Ľubovňa. KTSE – 83a.

Testamenty sa začínajú invokáciou. Najčastejšie v podobe: *In nomine Domini. Amen* alebo *In nomine sanctissime Trinitatis. Amen*,³⁵ a to v latinskom jazyku, ako aj v poľskom jazyku.³⁶

Intituláciu a inskripciu v testamentoch nahrádza úvodná formulka, alebo je testátor ešte predstavený v rámci arengy, či narácie.

Ďalšou časťou sú arengy. Základom arengy bolo predstavenie blížiacej sa smrti alebo hrozba smrti – čiže smrteľnosť človeka. V mnohých prípadoch možno arengu spojiť s naráciou, keďže sa tieto dve časti v testamentoch prepájajú do jedného obsahu. Často boli arengy tvorené iba jednoduchou formuláciou *všetko čo sa rodí, aj umrieť musí ... (pamiętając iz kazdy ktorykolwiek sie na swiat rodzi, umrzec musi...)*.³⁷ Okrem toho, že arengy hovoria o smrti, odvolávajú sa aj na Božie nariadenie – *dekret Bosky*.

Narácia je spojená s arengou a veľmi úzko prepojená s dispozíciou. Hlavným obsahom narácie je ubezpečenie, že testament nebol zapísaný pod nátlakom, alebo bol zapísaný pri plnom vedomí testátora³⁸.

Dispozícia takmer vždy priamo nadväzuje na naráciu s arengou, a to pripojením jednoduchého slova *...dysponuje...* alebo *...rozporządzam...* alebo *...czynię...*, za čím nasleduje vlastný text testamentu. Vlastný text má rôznu štruktúru, ktorá závisí od pisára a od rozsahu dedeného majetku. Keďže prevažným predmetom dedenia boli nehnuteľnosti, obsahuje dispozícia = vlastný text testamentu metačnú formulku.

Vlastný kontext dopĺňa sankcia, ktorá sa v poradí strieda s koroboráciou. *Nakoniec vyznávam, že ak by niekto chcel tento testament porušiť, vyzývam ho na strašný súd všemohúceho Boha. (Na ostatek deklaruje sie, že gdyby ktokolwiek ten Testament łamacz chciał, tedy go wzywam na straszny Sąd Boga wszechmogącego)*³⁹. V takomto duchu sa niesli sankcie, ak sa v testamentoch vyskytovali. Ich prítomnosť však nebola podmienkou. Inou skupinkou sankcií boli sankcie, v ktorých žiadali, aby testament nebol nijak *annihilowany*, či *kasowany*. Keď bola k sankcii pripojená koroborácia, tak k týmto slovám patrila ešte žiadosť o *confirmowanie*. Práve v sankcii sú najčastejšie použité popoľštené latinské výrazy, ako napr. *cassowany*, *turbowany*, *confirmowany*, *annihilowany*, či tiež *kto by sie odwazil kontradycowac*. Koroboráciu, okrem tej, ktorá bola pripojená k sankcii, možno rozdeliť do akýchsi dvoch typov. Jeden typ tvoria koroborácie uvádzajúce svedkov, ktorí sa zúčastnili pri spisovaní. Tento typ koroborácie je veľmi podobný subskripcii.⁴⁰ Ďalej boli títo svedkovia často označovaní ako *opatrownicy*, *tútori* a *sprostredkovatelia*. Vymenovanie a podpisy svedkov dodávali testamentu právnu silu. V knihe však nie sú prítomné ich skutočné podpisy, ale zápisy o podpisoch doplnené pisárom. Ako svedkovia boli privolaní predovšetkým mestskí hodnostári a ich počet bol ustálený na troch svedkov. V prípade mešťanov z radov patricijov mohlo

35 ŠA Levoča, pobočka Stará Lubovňa, fond Magistrát mesta Stará Lubovňa. Napr. KTSE – 41b, 72b, 81b, 51b .

36 ŠA Levoča, pobočka Stará Lubovňa, fond Magistrát mesta Stará Lubovňa. Napr. KTSE – 21b, 70b, 29b.

37 ŠA Levoča, pobočka Stará Lubovňa, fond Magistrát mesta Stará Lubovňa. KTSE – 33a, 72b.

38 ŠA Levoča, pobočka Stará Lubovňa, fond Magistrát mesta Stará Lubovňa. KTSE – 15a, 33a, 72b.

39 ŠA Levoča, pobočka Stará Lubovňa, fond Magistrát mesta Stará Lubovňa. KTSE – 13a.

40 ŠA Levoča, pobočka Stará Lubovňa, fond Magistrát mesta Stará Lubovňa. KTSE – 9a.

ísť aj o stoličných alebo hradných funkcionárov, čo dosvedčuje, že svedkovia mali byť z rovnakého alebo vyššieho stavu.

Druhým spôsobom koroborácie pre upevnenie právnej sily testamentu je *znak svojej ruky (znak reki swoiey)*, čo mohol predstavovať buď samotný podpis testátora, alebo len znak kríža. K tomuto druhu možno priradiť ešte žiadosť, *aby bol testament zapísaný a vovedený do mestských kníh*.⁴¹ Tento zápis zároveň potvrdzuje, že testamenty boli najprv spísané v listinnej podobe a neskôr *pre lepšiu silu a hodnovernosť (dla lepszey pewnosci i wiary)*⁴² boli zapísané do mestskej knihy. Niektoré testamenty boli potvrdené aj pečaťou, a to buď pečaťami svedkov, alebo *mestskou pečaťou (piecieciou mieskou)*⁴³. V knihe sa však tieto pečate fyzicky nenachádzajú.

Na záver bol dátum, ktorý bol veľmi často zapísaný v podobe *anno et die quo/ut supra*. V niektorých prípadoch bol k tomuto dátumu pripojený aj dátum *introduktu*, čiže zápisu do *knihy testamentov* a lokácia. Táto sa vyskytuje však len u váženejších mešťanov, ako napr. *...uzatváram tento testament. Písal som ho na Hrade Lubovňa 7. júna 1669*.⁴⁴

V jednom prípade je na záver použitá aprekácia, a to v testamente Juraja Krygiera na strane 68a v podobe slova *Amen*. Pravdepodobne však nejde o aprekáciu, ale o ukončenie sankcie, ktoré malo znamenať jej umocnenie alebo potvrdenie. Úplným záverom testamentu sú vždy podpisy.

Ďalšou súčasťou zápisu testamentov do knihy môže byť konfirmácia⁴⁵ v podobe záznamu o zapísaní do knihy testamentov, prípadne ide o pozmenenie testamentu. Okrem samotných odpisov testamentov sa v knihe nachádzajú aj inventáre, ktoré oboznamujú o vyplnení poslednej vôle. Nie sú však odpismi, ale originálnymi zápsmi vykonanými po smrti testátora. Nemajú stálu formu ani obsah.

Kniha testamentov z pohľadu paleografie

Do *knihy testamentov* zapisovali notári, mestskí pisári, čo dokazujú aj záznamy pri podpisoch jednotlivých pisárov – napr. *notarius juratus eius loci* alebo *assessor ac ordinarius notarius*.⁴⁶ Kedy v meste vznikla mestská kancelária, nie je známe. Z polovice 16. storočia sa zachovala najstaršia mestská kniha zmlúv, majetkových prevodov a záväzkov.⁴⁷ Je to súdna kniha civilného súdnictva. Táto kniha je natoľko vyhranená, že tu možno predpokladať vyvinutú fungujúcu kanceláriu.

41 ŠA Levoča, pobočka Stará Lubovňa, fond Magistrát mesta Stará Lubovňa. KTSE – 49a.

42 ŠA Levoča, pobočka Stará Lubovňa, fond Magistrát mesta Stará Lubovňa. KTSE – 70a.

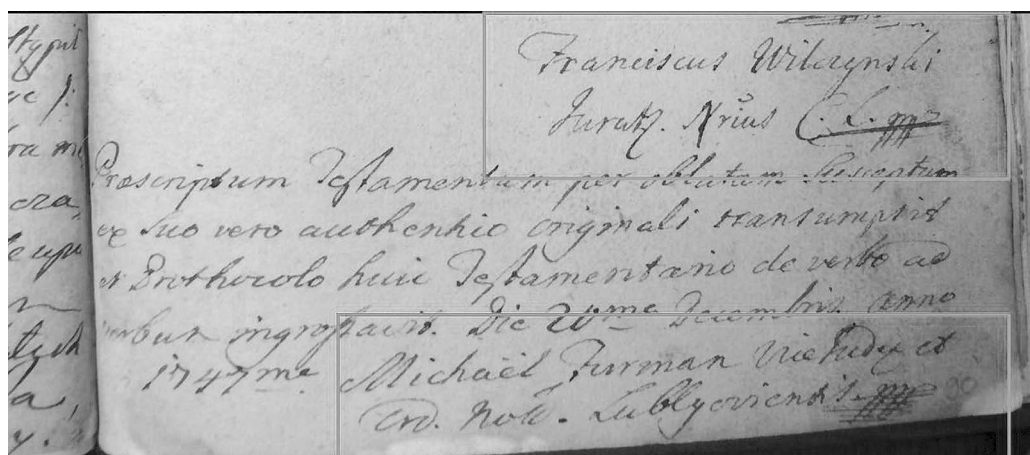
43 ŠA Levoča, pobočka Stará Lubovňa, fond Magistrát mesta Stará Lubovňa. Pečate svedkov, napr. KTSE – 70a, mestská pečať 49a.

44 ŠA Levoča, pobočka Stará Lubovňa, fond Magistrát mesta Stará Lubovňa. KTSE – 29a.

45 Konfirmácie boli potvrdeniami o zápise do knihy testamentov, prípadne informáciami o pozmenení niektorých častí pôvodného testamentu. Názov *Konfirmacia* sa nachádzal aj v nadpise jednotlivých záznamov v knihe testamentov, preto bol použitý aj pre odlišenie týchto zápisov od samotných testamentov.

46 ŠA Levoča, pobočka Stará Lubovňa, fond Magistrát mesta Stará Lubovňa. Napr. KTSE – 49a, 90a.

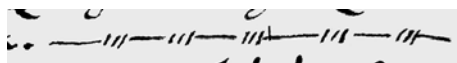
47 ŠA Levoča, pobočka Stará Lubovňa, fond Magistrát mesta Stará Lubovňa, šk. 2, inv. č. 8. *Mestská kniha 1513 – 1583*. Táto kniha je bližšie opísaná v štúdiu MISLOVIČOVÁ, Virgínia: *Súdna právomoc Starej Lubovne v zrkadle najstaršej mestskej knihy*. In: *Z minulosti Spiša*, roč. 7 – 8, 1999/2000, s. 73-90.

Kniha testamentov Starej Lubovne 1660 – 1742 – 90a. Foto osobná zbierka autora

Písmo knihy testamentov je najčastejšie humanistická kurzíva v dvoch rôznych podobách. V prípade testamentu Doroty Sakmarovej⁴⁸ je zápis zaznamenaný kurrentom tzv. neogotickým písmom. Kniha testamentov zaznamenáva obdobie rokov 1659 – 1747. Pretože záznamy neboli vždy radené chronologicky, stávalo sa, že sa tu striedali mnohé písárske ruky. Celkovo v knihe vystupuje 16 pisárov. Prvým z nich bol Pavol Kochanko, na príklade ktorého je možné predstaviť si analýzu písárskych rúk.⁴⁹

V knihe testamentov zaznamenal úvod z roku 1660, 4 testamenty z rokov 1659 – 1663, pri ktorých je zapísané jeho meno. Napísal aj 1 testament z roku 1661 a 1 inventár z roku 1663, pri ktorých sa meno neuvádza, no boli zaradené k Pavlovi Kochankovi podľa písma. Používa bežný estetický typ kancelaresky. Písmo je individuálne, ovplyvnené národným jazykom. Text je rozložený na strane, pričom autor vytvára okraje, z ktorých spodný okraj je dvakrát dlhší ako vrchný. Na rube listu sa nachádza reklamant. Pri prvých testamentoch používa na vyplnenie voľného priestoru v riadku výplň.

Pre zvýraznenie písma používa humanistickú kurzívu – *italiku*. Na titulnej strane je názov zvýraznený *humanistickou kapitálou*.

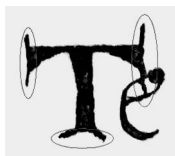
TESTAMENTY, albo

Riadky sú uložené rovnomerne. Písmo je stredne veľké a takmer bez sklonu, len v niektorých prípadoch má mierny sklon doprava, s rovnomernými ťahmi písma. Autor používa ligatúry *sz* a *rz*, ale nie pravidelne. Taktiež používa vetné iniciálky na začiatku

48 ŠA Levoča, pobočka Stará Lubovňa, fond Magistrát mesta Stará Lubovňa. KTSE – 11B – 11a.

49 ŠA Levoča, pobočka Stará Lubovňa, fond Magistrát mesta Stará Lubovňa. KTSE – 2a, 3a – 4a, 4a – 4b, 4b – 6a, 6a – 7a, 7b – 8a, 8b – 10a, 10b – 11A.

testamentu. Horné dĺžky litier sú zakončené tupo (napr. písmeno *t*), slučkou (napr. *d*, *l*, *k*) alebo ohnutím vpravo (napr. *s*, *f*). Pri majuskulných písmenách v úvode používa tŕne.

Dolné dĺžky litier sú zakončené tupo (napr. *p*), slučkou (napr. *g*) alebo nepravou slučkou, či odsadením pera (napr. *y*). Písmená *m* a *n* vytvárajú efekt pílkových zubov. Písmeno *z* v ligatúre *rz* hlboko zasahuje pod základnú linku. Písmeno *s* používa okrúhle, najmä na začiatku slova a dlhé *s* zakončené tupo alebo ohnutím. Arabské číslice sú vždy ozdobne zapísané. Bodky v rámci interpunkcie používa aj na zmäkčenie písmen *s*, *c*, *n*.

Písmo je úhľadné, ľahko čitateľné. Problém vytvára iba používanie viacerých grafém pre vyjadrenie jednej hlásky, ako napr. *š* - *sz*, *s*, *ś*. Pisár dodržiava poľskú ortografiu v písmenách *q*, *ę* a *ł*, pričom *q* a *ę* sú zakončené nepravou slučkou a *ł* sa zapisuje ako *l* s prečiarknutou slučkou.⁵⁰

Kniha testamentov z pohľadu dejín správy a archontológie

Kniha testamentov poskytuje množstvo poznatkov pre vytvorenie obrazu mestskej správy a zároveň začlenenia mestskej správy do širšej správy. Poskytuje menoslov osôb zastúpených v danej správe v zaznamenanom období. Podáva obraz troch skupín predstaviteľov správy, a to: mestskej správy, kde poukazuje na mestských funkcionárov; funkcionárov cirkevnej správy a stoličnej správy alebo správy *spišského starostovstva*.

Zloženie mestskej samosprávy Starej Ľubovne sa neodlišovalo od iných kráľovských miest – tvorili ju richtár, mestská rada a volená obec. Mestskú radu predstavoval richtár, notár a prisažní. Podľa viacerých prameňov boli prisažní štyria. Medzi orgány mestskej samosprávy patrila aj širšia rada, ktorá mala 20 členov. Nie je isté, či tvorila jeden celok, alebo sa skladala z viacerých častí ako v Hniezdom. Ak sa skladala z viacerých častí, určite jednou z týchto častí bola rada starších. Postupne sa v mestskej samospráve vykryštalizovali špecializované funkcie, ako napr. sirotsky otec.⁵¹ Z mestskej správy sa v knihe spomína 54 mestských funkcionárov. Ide prevažne o richtárov, prisažných a notárov. V menšej miere o členov širšej rady. V niektorých prípadoch sa neuvádza presná funkcia iba, že daná osoba je členom úradu.

Čo sa týka cirkevných hodnostárov, v *knihе testamentov* sa uvádzajú predovšetkým kňazi. Ich počet je veľmi nízky, spomínajú sa ako svedkovia alebo pôvodní zapisovatelia testamentu. Nejedná sa iba o kňazov pôsobiacich priamo v Starej Ľubovni, ale tiež o kňazov z blízkeho okolia, napr. farár z obce Chmeľnica.⁵²

50 MARCINOVÁ, Františka: *Kniha testamentov Starej Ľubovne 1660 – 1747 : Diplomová práca*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta, 2009, s. 36-37.

51 MARCINOVÁ, Františka: *Kniha testamentov Starej Ľubovne 1660 – 1747 : Diplomová práca*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta, 2009, s. 48-49.

52 ŠA Levoča, pobočka Stará Ľubovňa, fond Magistrát mesta Stará Ľubovňa. KTSE – 20b, 25b.

Poslednú časť správy tvoria hradní, stoliční hodnostári a hodnostári *spišského starostovstva*. Stará Ľubovňa počas zálohu bola vo veľmi zaujímavom rozporení. Vzhľadom na to, že sa nachádzala v Spišskej stolici do diania častokrát zasahovali stoliční hodnostári. Zaznamenanie hradných hodnostárov bolo pochopiteľné, no treba podotknúť, že bolo veľmi výrazné ich oddelenie od hodnostárov spišského starostovstva. V mnohých prípadoch sa však mohli tieto funkcie prekrývať. V testamentoch vystupujú daní hodnostári predovšetkým ako svedkovia.

V rámci testamentov sa vyskytol aj testament Andreja *Kowalského*⁵³, ktorý bol kapitánom vojska na hrade Ľubovňa. Práve na jeho príklade je možné predstaviť archontologický profil vytvorený na základe jeho testamentu. Archontologické profily sú z veľmi širokého pohľadu špecifickými životopismi. Na základe zistených skutočností predstavujú jednotlivé osoby z minulosti. Takéto profily predstavujú skutočnú osobu, a tak trochu aj jej život.

Andrej Kowalsky

<i>Meno a priezvisko:</i>	<i>Jędzrey Kowalsky, Andrzej Kowalsky</i>
<i>Spoločenský pôvod:</i>	mešťan mesta Stará Ľubovňa, ako aj hodnostár hradu Ľubovňa, mohlo však ísť aj o šľachtica.
<i>Rodinný stav:</i>	sptomínal manželku, neuvádzal jej meno. Išlo však o druhú manželku. Z prvého manželstva mal dvoch synov, staršieho Jána a mladšieho Andreja. Z druhého manželstva mal synov Tomáša, Štefana a Vladislava a dcéry Dorotu a Agátu. Neistý je záznam, kde hovorí, že pánu <i>Pruszkowskému</i> vydal, alebo má vydať mladšiu dcéru Žofiu. Vychovával tiež sirotu Viliama.
<i>Vzdelanie:</i>	vedel písať a čítať.
<i>Zamestnanie:</i>	kapitán pechoty hradu Ľubovňa.
<i>Kariérny postup:</i>	pravdepodobne bol aj chmeľníckym šoltýsom, ale šoltýstvo mal v prenájme do 19. apríla.
<i>Bydlisko:</i>	v Starej Ľubovni, len nie je isté, či v meste, alebo na hrade.
<i>Majetok:</i>	- domy a iné budovy: <i>folwarczek</i> ⁵⁴ ležiaci niekde v lesoch, dom v meste Ľubovňa so všetkými lúkami a roľami k nemu patriacimi, domy ako <i>Pieczonskych</i> a <i>Tyralowskych</i> ⁵⁵ , mlyn asi ležiaci v Chmeľnici. - role, lúky a rovne: roľa pri moste, role so stodolami ležiace na lazoch. - statok: rožný dobytok – voly, drobný statok – prasatá, kone. - obilie a poľnohospodárske produkty: pšenica, jačmeň, marec, víno.

53 ŠA Levoča, pobočka Stará Ľubovňa, fond Magistrát mesta Stará Ľubovňa. KTSE – 21a, 58a, 24a – 29b.

54 Folwark – hospodársky dvor mimo osady, samota.

55 Asi ide o druh domu so špecifickou architektúrou alebo tiež o domy pomenované podľa pôvodných majiteľov.

- iný majetok: domáce náradie, hospodárske náradie – pluh, brázda, voz, zbrane.
- cennosti: 12 strieborných lyžíc.
- Písomné pramene:* testament zo 7. júna 1669, potvrdený v knihe testamentov na s. 24a – 29b.
- Dátum a miesto úmrtia:* nebolo zaznamenané, kedy zomrel, podľa žiadosti bol uložený v Kostole sv. Mikuláša v Starej Ľubovni v spoločnom hrobe s pánom Vojtechom *Pruszkowskim*.
- Heraldický prameň:* neuvádzal sa, pravdepodobne neexistoval.⁵⁶

Kniha testamentov z pohľadu historickej geografie a topografie

Kniha testamentov je veľmi dobrým prameňom topografických údajov. Hoci sa mnohé z názvov používajú dodnes, vyskytujú sa tu aj také, ktoré sa neskôr zmenili alebo lokality, ktoré označovali, zanikli. V *knihe testamentov* boli zachytené miestne názvy, názvy obcí a miest v Uhorsku i Poľsku a názvy väčších správnych celkov ako stolíc a vojvodstiev.

Miestne názvy, ktoré sa spomínajú v *knihe testamentov*, je možné rozdeliť do troch skupín. Prvú tvoria miestne názvy alebo názvy spájajúce sa s budovami, ako sú napr. kaplnky, kostoly, stodoly či domy. Druhú skupinu predstavujú názvy riek, z ktorých mnohé dnes majú iné pomenovanie. Tretiu skupinu tvoria miestne názvy jednotlivých územných častí. Niektoré lokality sa nedali presne určiť, pretože neboli osobitne pomenované a identifikovali sa iba podľa majiteľa, napr. *záhrada oproti lúke Petra Ziębinského*.⁵⁷

Lokalizácie vyskytujúce sa v *knihe testamentov* používajú ako orientačný bod statický predmet, teda budovu. Najčastejšie sa v *knihe testamentov* objavuje *starý mlyn*⁵⁸. Ďalšie objekty spomínané v *knihe testamentov* sú kaplnky. Na území mesta Stará Ľubovňa sa nachádzalo niekoľko kaplniek. V *knihe testamentov* sa však spomínajú iba dve. Kaplnka sv. Rochusa⁵⁹ a Kaplnka sv. Anny.⁶⁰ Ďalšia budova uvádzaná ako lokalizujúci bod je mestský špitál. Ide o už spomínaný mestský chudobinec.⁶¹ Zaujímavým objektom vyskytujúcim sa v *knihe testamentov* je tzv. *pasternia*. Pravdepodobne je to salaš, ktorý sa nachádzal za hradom Ľubovňa.

Okrem budov sa v testamentoch často spomínajú rieky a cesty. Najčastejšie je uvádzaná rieka Poprad a rieka Jakubianka, ktorá sa označuje ako rieka *Lubowelka*.⁶² *Kniha*

56 MARCINOVÁ, Františka: *Kniha testamentov Starej Ľubovne 1660 – 1747 : Diplomová práca*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta, 2009, s. 48-78.

57 ŠA Levoča, pobočka Stará Ľubovňa, fond Magistrát mesta Stará Ľubovňa. KTSE – 31a.

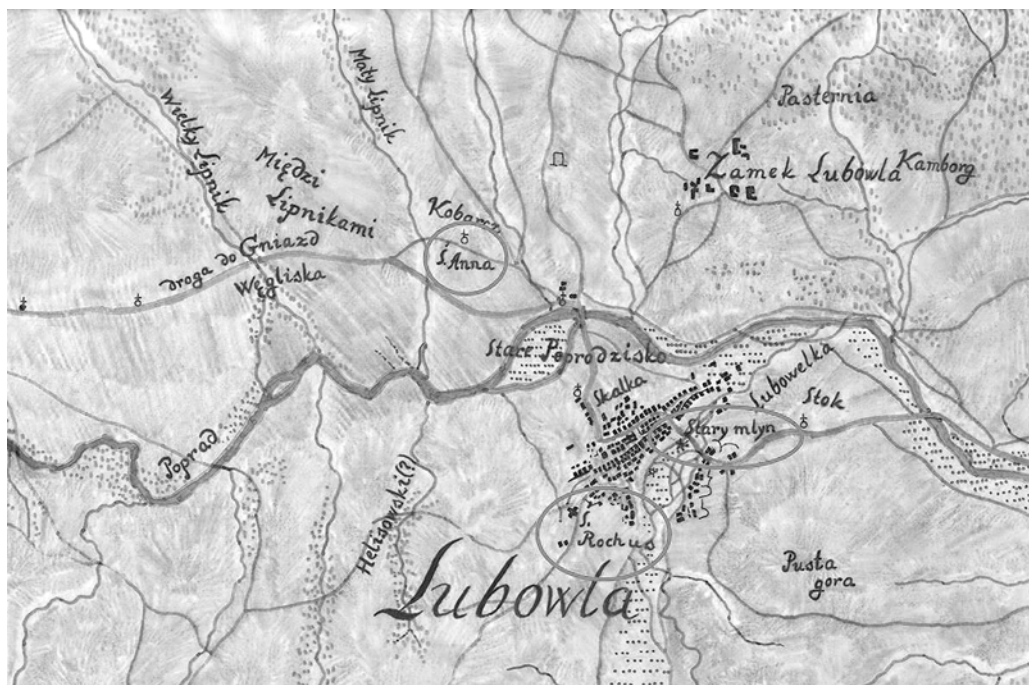
58 ŠA Levoča, pobočka Stará Ľubovňa, fond Magistrát mesta Stará Ľubovňa. Napr. KTSE – 4a, 17a.

59 ŠA Levoča, pobočka Stará Ľubovňa, fond Magistrát mesta Stará Ľubovňa. KTSE – 31b, 62b, 63b, 89a.

60 ŠA Levoča, pobočka Stará Ľubovňa, fond Magistrát mesta Stará Ľubovňa. KTSE – 89b.

61 ŠTEVÍK, Miroslav – TIMKOVÁ, Michaela – DLUGOLINSKÝ, Vladimír: *Stará Ľubovňa v premenách storočí*. Stará Ľubovňa : Mesto Stará Ľubovňa, 2006, s. 28.

62 ŠA Levoča, pobočka Stará Ľubovňa, fond Magistrát mesta Stará Ľubovňa. KTSE – 5b, 12b, 30b, 84a.

Mapa Starej Ľubovne okolo roku 1770. Foto Miroslava Ištoková

testamentov obsahuje množstvo miestnych názvov, ktoré sa v mierne modifikovanej podobe používajú dodnes, napr. *Paria*, *Venglisky*, *medzi Lipnikami*, *Štok* a *Kobarka*, ktoré sa nachádzajú v blízkosti mesta Stará Ľubovňa, kde mali mešťania svoje pozemky.

Kniha testamentov z pohľadu metrologie

Stará Ľubovňa patrila v období rokov 1656 – 1747, ktoré je zachytené v *knihe testamentov*, do poľského zálohu. Bola významným trhovým mestom, čo potvrdzujú aj mnohé privilégia. Keďže Stará Ľubovňa obchodovala najmä s Poľskom, riadila sa najskôr poľskými mierami. Merný systém v Poľsku mal agronomický charakter, kvôli čomu sa na území Poľska vytvorilo viacero lokálnych mier. Mnohé miery, aj keď rovnakého názvu, mali v rôznych oblastiach Poľska inú veľkosť. Postupným rozvojom remesiel sa do merného systému dostávajú aj nové miery, ktorých veľkosť sa odvíjala od ľudského tela.⁶³ Zálohované mestá boli ovplyvňované hlavne krakovskými mierami alebo mierami oblasti Malopoľska. Miery možno rozdeliť do troch skupín: *dĺžkové miery*, a to: *krok*, *palica* a *laket*; *duté miery* ako: *sud*, *gbel*, *korec* a *war* a miery *hmotnosti*, čiže *funt*, pričom bola doplnená skupina *plošné miery* ako *štvrtina*.

63 SZYMAŃSKI, Józef: *Nauki pomocnicze historii od schyłku IV. do końca XVIII. w.* Varšava : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1976, s. 144-146.

Kniha testamentov z pohľadu numizmatiky

Peniaze, od obdobia počiatku ich vzniku a využívania, tvoria neoddeliteľnú súčasť života ľudskej spoločnosti. Ich hodnota pre človeka hrala vždy podstatnú úlohu v jeho konaní. Je pochopiteľné, že sa peniaze objavujú aj v testamentoch. Sú tu prítomné v troch podobách. Po prvé ako dedičný majetok, keď testátor zanecháva dedičom určitú finančnú hodnotu. Po druhé, peniaze ako dlžoba (či už testátora ako dlžníka, alebo inej osoby, ktorá je dlžná testátorovi) a po tretie sa peniaze objavujú ako prostriedok vyjadrenia hodnoty dedených predmetov.

V Starej Ľubovni sa *pravdepodobne*, ako v trhovom meste, stretávali mnohé druhy platidiel z rôznych krajín. Výhodou je, že sa v *knihe testamentov* rozlišuje označenie poľské a uhorské peniaze⁶⁴. Ťažko je však určiť, o aké peniaze ide, ak je suma zadaná v „dobrej mene“. Špecifikom pre Starú Ľubovňu je tzv. „ľubovniansky zlotý“⁶⁵, kde však nejde o platidlo, ale o mernú jednotku. V *knihe testamentov* sa spomína niekoľko druhov jednotlivých poľských mincí, ako napr. *zloti, orlanki, pulkopki*. Z uhorských mincí sa uvádza iba „uhorský zlatý“. Ťažko je však zaradiť označenie *toliar*, pretože nie je jasné, či ide o uhorský, alebo poľský toliar.

Kniha testamentov z pohľadu dejín každodennosti

Pestrú škálu informácií, ktoré poskytuje *kniha testamentov*, dopĺňajú informácie o každodennom živote jednotlivých testátorov. Život človeka sa premieta do vecí, ktorými je obklopený. Na základe dedeného majetku je možné vytvoriť si obraz o majetkových pomeroch, o úrovni života atď. Každý predmet, ktorý je uvedený v testamentoch, charakterizuje svojho majiteľa. Testátori odkazovali veci, ktoré pre nich mali určitý význam alebo hodnotu. *Kniha testamentov* udáva informácie o odievaní, o meštianskom živote i o majetkových pomeroch v období najväčšieho rozvoja mesta Stará Ľubovňa.⁶⁶

Život každého človeka tvorí niekoľko etáp: narodenie, detstvo, dospelosť a smrť. S každou z týchto etáp sa spájajú určité životné situácie. Pred smrťou človek zhodnocuje, čo po ňom na tomto svete ostane. *Kniha testamentov Starej Ľubovne* je prameňom, ktorý predstavuje takéto rozhodnutia jednotlivých ľudí. Je bohatým zdrojom obrazu života jednotlivých ľudí – testátorov, ale približuje aj okolnosti, v ktorých ten-ktorý testament vznikol. Je nevyčerpatelnou studnicou informácií, ktoré vždy ukážu niečo nové, treba si len vybrať, z akého uhla je potrebné sa na danú informáciu pozrieť. Tento príspevok nepredstavuje ani konečné možnosti využitia, ani koncové výsledky, je len akýmsi návodom či náčrtom možností, analýz prameňa a ukázkou všestranného využitia.

Recenzent: *Mgr. Marcela Domenová, PhD.*

(*Preklady resumé Miroslava Ištoková – anglický jazyk;*

Filip Fetko – nemecký jazyk)

64 ŠA Levoča, pobočka Stará Ľubovňa, fond Magistrát mesta Stará Ľubovňa. *Wegiersky zloty* – napr. KTSE – 85a, *polski zloty* – napr. KTSE – 13b.

65 ŠA Levoča, pobočka Stará Ľubovňa, fond Magistrát mesta Stará Ľubovňa. Napr. KTSE – 38b.

66 MARCINOVÁ, Františka: *Kniha testamentov Starej Ľubovne 1660 – 1747*. s. 116-120.

PRAMENE A NIEKTORÉ POZNATKY O MESTSKÝCH A OBECNÝCH PEČATIACH ABOVSKÉJ A TURNIANSKEJ ŽUPY¹

Gabriel SZEGHY

Abstract

Fonts and Several Annotations Regarding the City and Village Seals of the Counties of Abov and Turňa. The author has extensively researched the city and municipal seals of the former Abov and Turňa counties. These seals had not been completely researched prior to the author's study. The thesis constitutes the latest scholarship in this area of auxiliary sciences of history. The work is divided into two parts. The first part gives a detailed presentation of the existing sphragistics, or the study of seals and signets, as well as the available heraldic literature. Some important notes regarding the city and municipal seals of the former Abov and Turňa counties are here recorded. This section focuses primarily on the archived fonts that create the basis for the research of the municipal seals of Abov and Turňa counties. The second section, although shorter in length, provides a specific time-line. Developmental milestones in the history of the municipal seals for both counties are distinguished. The text, however, is limited to only the most basic information. With the addition of new information, it corrects the rule concerning the primacy of the patronal seal motif. The author's original study, combined with the prior sphragistic research of others, has produced the most current summary of annotations regarding municipal seals in a form of tablets. The thesis concludes with an appendix of various seals, as well as an appendix of the most important time-line events in the history of municipal sealing.

Key words

Seal. Municipal sealing. Sphragistics. Abov county. Turňa county. Development of sealing. Herladry.

---

1 Na konferencii Dejiny Slovenska v archívnych prameňoch – *Dvadsať rokov archívniectva na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove*, ktorá sa uskutočnila v dňoch 24. – 25. novembra 2010, sme predniesli príspevok pod názvom *Porovnanie obecných a mestských pečatí Abovskej a Turnianskej župy*. Tu sme sa však rozhodli zverejniť iba časť z neho, reflektujúcu na samotný názov konferencie, ktorá bola zameraná na archívne pramene. Možno by sa zdalo, že pojem župa je v tomto názve práce zvolený neadekvátne, a že by tam skôr mal byť použitý termín stolica (keďže pojem župa sa používal až od roku 1848, resp. 1918), ale použili sme ho preto, lebo veľká časť nami získaných obecných pečatí pochádza z 19. a začiatku 20. storočia. Taktiež i predchádzajúce práce takéhoto druhu (FOJTÍK, Juraj: *Mestské a obecné pečate Trenčianskej župy*. Bratislava : SAS, 1974; PETROVIČ, Jozef: *Pečate miest a obcí Šarišskej župy : Diplomová práca*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta, 1978.) používali tento termín.

Zusammenfassung

Archivquellen und weitere Notizen zum Thema Stadt- und Gemeindegeln der Komitate Abaujwar und Tornau. Autor des Beitrags forschte in letzter Zeit die Stadt- und Gemeindegeln der ehemaligen historischen Komitate Abaujwar und Tornau auf dem Gebiet der heutigen Ostslowakei. Diese wurden nie komplex historisch untersucht. Vorgelegter Beitrag bringt neue Kenntnisse aus dem Gebiet zweier historischen Hilfswissenschaften – aus der Heraldik und aus der Sphragistik. Im ersten Teil beschreibt der Autor so ältere, als auch neue sphragistische und heraldische Fachliteratur, in der die analysierten Siegel erwähnt worden sind. Weiter konzentriert er sich vor allem auf alle zugängliche Archivquellen, die er als Grundbasis für seine Forschung benutzt hat. Anhand einer tiefgreifenden Analyse beschreibt er konkrete Entwicklungsphasen und Meilensteine in der Stadt- und Gemeindegelung beider Komitate. Eine vollständige inhaltliche und formelle Analyse der einzelnen Archivadokumente wird allerdings nicht vorgelegt. Unter anderem ist es dem Autor gelungen, die unter Historikern oft verbreitete These, dass das Siegelmotiv mit einem heiligen Patron immer originär sei, widerzulegen. Der Autor bietet dem Leser seine Forschungsergebnisse in Form von einer Tabelle, die mit einem Bildanhang ergänzt wird.

Schlüsselwörter

Siegel. Gemeindegelung. Sphragistik. Das Komitat Abaujwar (Neuburg). Das Komitat Tornau (Turna). Siegelungsentwicklung. Heraldik.

Obecné a mestské pečate nám veľakrát dotvárajú históriu jednotlivých lokalít. Na základe pečatného obrazu vieme zistiť konkrétne skutočnosti zo života obce, ktoré by sme ani ináč nepoznali. Napríklad to, aké bolo majoritné zamestnanie v obci, kto bol patrónom farského kostola, architektonické či prírodné danosti obce, alebo i to, že kedy sa obec stala mestečkom. A tak sú niekedy jediným prameňom k zisteniu týchto skutočností, ktoré nám dotvárajú miestne dejiny, dejiny celého regiónu, a tak dopĺňajú i mozaiku dejín Slovenska – takže – hovoríme o dejinách Slovenska v archívnych prameňoch.

Ak chceme hovoriť o pečatiach obcí, ktoré sa nachádzajú na území historickej Abovskej a Turnianskej župy, musíme načrtnúť aj ich stručný politicko-správny vývoj, ako aj tú skutočnosť, kde sa spomínané župy rozprestierali. K väčším zmenám v spomínaných samosprávnych jednotkách došlo až v poslednej tretine 18. a v druhej polovici 19. storočia, kedy boli v dôsledku štátnych reforiem trikrát zlúčené do jednotnej Abovsko-Turnianskej župy a následne i rozdelené (1785 – 1790; 1850 – 1860; 1882 – 1918). Taktiež tu treba spomenúť, že počas danej doby zopár obcí pripadlo susednej, t. j. Gemerskej župe, čo sa dotklo hlavne niektorých okrajových turnianskych obcí.² Poslednýkrát boli oba historické administratívne celky spojené v roku 1882, a to až do konca svojej existencie, kedy bolo ich územie (v prípade oboch žúp) po druhej svetovej vojne definitívne

2 ANNA, Peter: *Dejiny obce Lipovník do r. 1945 : Diplomová práca*. Prešov : Prešovská univerzita; Filozofická fakulta, 2006, s. 37. Autor spomína, že pri treťom zlúčení niekdajšie turnianske obce (Drnava, Kováčová, Lúčka, Bôrka, Silica, Silická Brezová a Lipovník) pripadli do Gemerskej župy. Spomínaný údaj objavil v Štátnom archíve (ŠA) Košice, pobočka Rožňava, Magistrát Rožňava 1323 – 1922, Rada 16/1982.

rozdelené na dve približne rovnaké časti. Slovenská časť Abovskej župy ležala prevažne v Košickej kotline a jej maďarská časť pri rieke Hornád. Menšia Turnianska župa sa zase nachádzala v rázovitej krasovej oblasti, kde jej slovenskú časť tvorilo územie Slovenského krasu a jej maďarskú časť oblasť Észak Borsodi-karasz-t-u, pričom do oboch zasahoval výbežok Košickej kotliny.³

Na komplexné a čo najobjektívnejšie načrtnutie vývoja spečatovania v danom priestore sme do výskumu zahrnuli všetky lokality spomínaných žúp, čiže aj tie, ktoré sa v súčasnosti nachádzajú na území Maďarskej republiky. Našou snahou bolo zachytiť vývoj spečatovania od najstarších čias až po rozpad Rakúsko-Uhorskej monarchie.

Pri evidencii lokalít oboch žúp sme vychádzali hlavne z viacerých súpisov miest – Nomina Locorum z konca 18. storočia,⁴ keďže práve z tohto obdobia pochádza majorita nami preskúmaných archívnych dokumentov. Tento výber bol determinovaný aj reformami Jozefa II., kedy bola v roku 1785 po prvýkrát k Abovskej župe (delenej na štyri slúžnovské okresy)⁵ pripojená Turnianska župa (s dvomi slúžnovskými okresmi),⁶ čím sa zmenili hranice, ako aj počet jednotlivých obcí v nej ležiacich. A práve preto je určujúci stav do tohto obdobia. Pečate Košíc sme do nášho spektra nezaradili, pretože išlo o jediné slobodné kráľovské mesto, ktoré malo v rámci župy samostatné postavenie a taktiež absentovalo v súpisoch, z ktorých vychádzame.

V starších historických prácach sa v minulosti obecným pečatiam všeobecne venovala malá pozornosť. K uhorským historikom, ktorí sa týmto problémom začali aspoň čiastočne zaoberať, patril napríklad aj Károly Tagányi. Ten sa však vo svojej práci⁷ väčšinou zaoberal mestskými, rodovými erbmi a erbmi rôznych inštitúcií ako väčšina ďalších historikov jeho doby.⁸ Ako sme naznačili, spomína aj niektoré mestské a obecné

3 ŽUDEĽ, Juraj: *Stolice na Slovensku*. Bratislava : Obzor, 1984, s. 27.

4 ŠA Košice, Abovska župa I (AŽI), Správne písomnosti (SP), Urbárske spisy (US), škatuľa (šk.): 386, 392, 441. Celý názov súpisov je nasledovný: *Series Locorum totius Comitatus Abaujvariensis, juxta peractas annuas Urbariales Investigationes pro Anno ... elaborata et quidem* (z r. 1774 – 1782). ŠA Košice, Turnianska župa (TŽ), Urbarialia, Spisy číslované, r. 1769 – 1788 (Sč), inv. č. 460, šk. 200 (z r. 1771) a Spisy nečíslované, r. 1720 – 1773 (Snč), inv. č. 461, šk. 202 (z r. 1774). Názov súpisov: Nomina Locorum Comitatus Tornensis.

5 Tu je vhodné ešte spomenúť, že AŽ sa v nami skúmanom období, t. j. pred jej prvým zlúčením v roku 1785 s Turnianskou župou, delila (až do roku 1787, kedy k nej pribudol ďalší okres Gönc) na 4 okresy – Cserehát (Processus Cserehatiensis, Cserehāti járás atď.), Füzér, Košice a Szikszó. Z týchto 232 obcí župy (ku ktorým sme pridali ešte ďalších 7 patriacich do tejto župy; 239) bolo v okrese Cserehát 56 obcí. Z nich mestečkami boli Jasov, Moldava nad Bodvou, (Nižný) Medzev a Vyšný Medzev. V okrese Füzér 71 obcí, v okrese Košice 52 obcí, z nich mestečkom bola Hanská. V okrese Szikszó 53 obcí, z nich mestečkami boli Gönc, Abaujzászántó a Szikszó + Aszaló. Z toho nám vyplýva, že v Abovskej župe bolo 9 mestečiek a mesto Košice, ktoré sme však do našej práce nezaradili.

6 Podľa uvedených urbárskych súpisov do celej župy patrilo 42 obcí, z toho vo Vyšnom okrese (Processus Superioris) ležalo 21 (z nich jedno mesto Turňa nad Bodvou – oppidum Torna) a v Nižnom okrese (Processus Inferioris) rovnako 21 obcí.

7 TAGÁNYI, Károly: *Magyarország címertára*. Budapest 1880. Vo svojej práci uverejnil napríklad reprodukciu erbu Vyšného Medzeva alebo pečate obcí Medzev, Golop, Forró, Čaña a iných.

8 K tomu pozri NOVÁK, Jozef: *Slovenské mestské a obecné erby*. Bratislava : SAS, 1967, s. 272-276. Autor vo svojej práci uviedol väčšinu uhorských prác zaoberajúcich sa touto problematikou, preto ich na tomto mieste nebudeme uvádzať všetky.

pečate. Jej prínos spočíva hlavne v tom, že uvádza značné množstvo reprodukcí erbov a pečatí, a to aj niektorých obcí nachádzajúcich sa na území súčasného Slovenska.

Skôr heraldikou, ale taktiež aj mestskými erbmi a pečatami sa zaoberal Oszkár Bárczay. Jeho práca⁹ je oveľa hutnejšia a z hľadiska pomocných vied historických viac prínosná, čo samozrejme súvisí i s približne 20-ročným odstupom od diela predošlého autora. Spomíname ju tu hlavne preto, lebo od nej sa odvíjali i práce ďalších historikov a je svojím spôsobom priekopnícka. Rovnako ako Bárczay, tak aj A. Áldásy sa zaoberal viac pomocnými vedami historickými, a to hlavne heraldikou a sfragistikou.¹⁰ V tomto období ojedinele vychádzali aj štúdie zaoberajúce sa pečatami miest a obcí v rôznych historicko-vedných časopisoch, ako je Turul, Archaeológiai értesítő a v ďalších.

Zo slovenských historikov, ktorí sa venovali heraldike a sfragistike a opierali sa aj o vyššie uvedené práce, a v neposlednej miere o vlastný výskum, musíme spomenúť Jozefa Nováka a jeho prelomovú prácu.¹¹ Je výnimočná tým, že je na Slovensku prvá takéhoto druhu, keďže sa zaoberá čisto slovenskými mestskými a obecnými erbmi. Jej podstatnú časť tvorí samotný opis jednotlivých mestských a obecných erbov a pečatí. Napriek tomu, že táto práca je priekopnícka, má aj isté nedostatky. Tieto spočívajú v tom, že pri spomínanom opise neuvádza vo viacerých prípadoch priemer a ani kruhopis jednotlivých pečatí. Taktiež je potrebné spomenúť i to, že pri blazone (popise) erbov (pečatí) neudáva presnú polohu ich popisovaných figúr na štíte (pečatnom poli), čo znemožňuje následné vytvorenie ich erbu na základe daného blazonu (ak hovoríme o pečati). Takúto a aj inú nejednotnosť pri blazonovaní badať aj v niektorých ďalších prácach. Napriek tomu však treba povedať, že jeho práca je veľkým prínosom, keďže v nej uviedol vyše 800 mestských a obecných erbov a znakov z územia Slovenska. Z nich približne 50 patrí obciam ležiacim na území bývalej Abovskej župy¹² a 10 pečatí¹³ zase prislúcha obciam ležiacim v niekdajšej Turnianskej župe. V poslednom čase vyšlo z pera toho istého heraldika aj dvojjazykové dielo pod názvom Pečate miest a obcí na Slovensku.¹⁴ Práca v skutočnosti odráža jeho približne 40-ročnú bádateľskú činnosť v tejto oblasti, za čo si zasluhuje aj patričný obdiv. I napriek tomu, že je to jedinečná práca, obsahuje značné množstvo faktických (prevzatých) chýb a omylov (aspoň čo sa týka obecných pečatí patriacich do bývalej Abovskej a Turnianskej župy), tak ako to už zvykne byť pri takýchto veľkých syntézach, ak ju robí jeden človek. Oba zväzky sa

9 BÁRCZAY, Oszkár: *A heraldika kézikönyve műszótárral*. Budapest 1897.

10 ÁLDÁSY, Antal: *Címertan*. Budapest 1923. Tenže: *A pecsétek*. Budapest 1902.

11 NOVÁK, Jozef: *Slovenské mestské a obecné erby*. Bratislava : SAS, 1967. 291 s.

12 Výsledky našej vedeckej práce boli stručne publikované (okrem diplomovej práce) a prednesené na vedeckej konferencii pod názvom Pečate a ich používatelia, uskutočnenej 12. – 13. septembra 2006 v Martine. SZEGHY, Gabriel: Pečate obcí Abovskej župy. In: *Pečate a ich používatelia*. Zost. Júlia Ragačová. Bratislava : MV SR, 2007, s. 35-47. ISBN 978-80-969122-6-1. Z tohto dôvodu svoju pozornosť viac upriamime na obecné pečate Turnianskej župy.

13 Uvedené pečate patria týmto obciam: Bôrka, Dvorníky, Hrušov, Kováčová, Lipovník, Silická Jablonica, Turňa nad Bodvou, Včeláre, Žarnov. Pre obec Chorváty je uvedený odtlačok pečate, ktorý však patrí obci ležiacej v Maďarsku.

14 NOVÁK, Jozef: *Pečate miest a obcí na Slovensku* – I. zv., A-M, II. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta, 2008. 720 s. ISBN 978-80-89236-49-7. NOVÁK, Jozef: *Pečate miest a obcí na Slovensku* – II. zv., N-Ž. Bratislava: Univerzita Komenského; Filozofická fakulta, 2008. 648 s. ISBN 978-80-89236-53-4.

snažia zachytiť všetky mestské a obecné pečate z územia Slovenska. Prvý zväzok od A – M a druhý od N – Ž. Obce sú v nich radené alfabeticky a jednotlivé pečate samozrejme chronologicky od najstaršej nájdenej po najmladšiu. Nedostatkom je aj neudávanie veľkosti (priemeru) odtlačkov pečatí, ako ani farebnosti vosku. To však podľa autora nebolo ani jej cieľom. Taktiež neuverejňuje ani reprodukcie všetkých popisovaných pečatí. Okrem toho v oboch župách máme niekoľko desiatok pečatí z územia Slovenska (samozrejme plus pečate maďarských obcí), ktoré spomínaná práca neuvádza. Pri našom výskume bola hlavne nápomocná v tom, že sme si ňou doplnili viacero nápisových pečatí z 19. storočia, keďže v nami skúmanom materiáli sa takéto skoro vôbec nenachádzali.

Chýbajúce, resp. ďalšie obecné pečate sa dajú doplniť aj z príslušnej literatúry monografického charakteru.

Čo sa týka mestských a obecných pečatí Abovskej a Turnianskej župy, tak doposiaľ neexistovala žiadna ucelená práca¹⁵ o týchto pečatiach. Okrem spomínaných prác J. Nováka, ktoré obsahujú aj niektoré nami preskúmané pečate, existuje ešte jedna štúdia od M. Markuša,¹⁶ ktorá sa venuje týmto pečatiam. Pojednáva o 12 pečatiach obcí ležiacich na území bývalej Turnianskej župy.¹⁷ Taktiež obsahuje aj pečate obcí nachádzajúcich sa na území Maďarska. Tieto pečate väčšinou pochádzajú zo zbierok Východoslovenského múzea v Košiciach. Jej malý počet súvisí s jej úzkou špecializáciou iba na pečate s poľnohospodárskou tematikou, kde uvádza ich opis, ako aj ich reprodukcie. Spomínaná štúdia uvádza aj pečate približne 13 obcí Abovskej župy.

Majorita nami získaných informácií pochádza z archívov. Pri uvažovaní o tom, ktorý archív alebo iná vedecká inštitúcia bude z hľadiska sfragistického materiálu pre nás najvýdatnejšia, sme došli k samozrejmemu záveru. Najviac zachovaného písomného materiálu historickej Abovskej a Turnianskej župy sa nachádzalo v bývalom župnom archíve Abovskej, neskoršej Abovsko-Turnianskej župy, keďže aj písomnosti tejto župy v ňom boli uložené. Ide o Štátny archív s regionálnou územnou pôsobnosťou v Košiciach. Logicky ide o najlepší pramenný zdroj k celkovej histórii spomínaných žúp. Čo sa týka dotknutého archívu, resp. písomností v ňom uložených, tak ich osud visel tiež veľakrát na vlásku. Pri každom zlúčení a osamostatnení sa oboch žúp sa archív Turnianskej župy stále sťahoval do Košíc a späť do Turne nad Bodvou. Máme informácie, že pri poslednom prenášaní v roku 1882 po ceste sa z voza stratilo niekoľko fasciklov spisov.¹⁸ K takýmto presunom (Slovensko – Maďarsko) dochádzalo aj v 40. a 60. rokoch 20. storočia, čo sa tiež neobišlo bez strát a bez premiešania archívneho materiálu. Okrem toho vieme aj o veľkom požiari v Turni nad Bodvou z roku 1816, kedy horel aj župný dom

15 Porovnaj poznámku č. 12 a SZEGHY, Gabriel: *Pečate miest a obcí Turnianskej župy a ich komparácia s mestskými a obecnými pečatami Abovskej župy : Rigorózná práca*. Prešov : Prešovská univerzita; Filozofická fakulta, 2009, 116 čísl. s.

16 MARKUŠ, M.: Erby a pečate s poľnohospodárskou tematikou v zbierkach Východoslovenského múzea v Košiciach. In: *Agrikultúra II*, 1963, s. 217-227.

17 Ide o tieto obce: Bôrka, Dvorníky, Hrušov, Kováčová, Lipovník, Silická Jablonica, Szin, Szinpetri, Szögliget, Teresztenye, Včeláre, Žarnov.

18 FEDORJAKOVÁ, A. – ŠALAMON, Pavol: *Turnianska župa 1569 – 1850. Čiastkový inventár*. Košice 1977, s. 12.

a došlo k poškodeniu archívu.¹⁹ Všetky tieto skutočnosti v istom zmysle napomohli k istej degradácii aj sfragistického materiálu.

Výber konkrétneho archívneho fondu, zbierok pečatí a písomností bol uľahčený predošlým bádáním.²⁰ Okrem toho sme z príslušnej odbornej literatúry vedeli, ktoré archívne dokumenty sú najdôslednejšie opatrené obecnými pečatami.²¹ Jednoducho je stále potrebné prejsť všetky tie fondy, v ktorých sa dá predpokladať obecná korešpondencia, opatrená odtlačkami pečatí v styku s nadriadenými kráľovskými (štátnymi), župnými úradmi alebo s rôznymi inými funkcionármi. Vo fonde Turnianskej župy (1569 – 1850) sme na základe vyššie uvedeného prešli dokumenty (Urbárske záležitosti – urbarialia), ktoré pozostávali hlavne z urbárskych spisov a písomností (1720 – 1848) – 6 škatúl, v ktorých sa v podstate nachádzalo najviac sfragistického materiálu. Podobne tomu bolo aj pri obecných pečatiach Abovskej župy, s tým, že tu existuje a zachovalo sa 13 škatúl týchto písomností.²²

Spomínané písomnosti pochádzajú z urbárskej reformy Márie Terézie, resp. z investigácií, t. j. z vyšetrovania dodržania tejto reformy, ktoré sa prevádzali v 70. – 80. rokoch 18. storočia. Dá sa povedať, že ide o najprínosnejší materiál pre sfragistický výskum obcí a miest predmetných žúp. Práve preto, ako aj pre najväčší vplyv na vývoj spečaťovania v oboch župách, sa na chvíľu pristavíme pri tomto archívnom materiáli.

Zjednodušene povedané, urbárska reforma určovala povinnosti poddaných voči vrchnosti a práva vrchnosti voči poddaným. Každéj obci však pribudla i ďalšia povinnosť, a to písomne odpovedať na 9 bodov²³ týkajúcich sa urbárskej reformy. Pravdivosť týchto odpovedí sa mala potvrdiť podpisom zástupcov obcí a tiež i pritlačenou obecnou pečatou. Ak obec pečatidlo nemala, malo to byť uvedené latinskou formulkou na danej písomnosti.²⁴ Neskôr sa kvôli neuspokojivým výsledkom začala vykonávať vyššie uvedená investigácia. Predpokladáme, že podobne ako Kráľovská miestodržiteľská rada v roku 1773 zaslala Trenčianskej župe inštrukcie na vykonávanie tejto urbárskej investigácie,²⁵ takisto ich zaslala aj Abovskej a Turnianskej župe, len o čosi skôr. Domnievame sa tak na základe toho, že prvé investigácie pochádzajú už z roku 1772. V Abovskej župe zase o rok neskôr ako v Trenčianskej župe.²⁶ Investigácie podľa nami preskúmaného materiálu končia rokom 1783. Podobne ako pri odpovediach na 9 otázok, aj pri investigáciách vydávali zástupcovia obcí, t. j. richtár a prisazní, prehlásenia, ktoré mali vlastnoručne podpísať a spečatiť, že či sa u nich urbárska reforma vykonáva podľa pred-

19 FEDORJAKOVÁ, A. – ŠALAMON, Pavol: *Turnianska župa 1569 – 1850. Čiastkový inventár*. Košice 1977, s. 12-13.

20 SZEGHY, Gabriel: Pečate obcí Abovskej župy. In: *Pečate a ich používatelia*. Zost. Júlia Ragačová. Bratislava : MV SR, 2007, s. 37.

21 Napríklad FOJTÍK, Juraj: *Mestské a obecné pečate Trenčianskej župy*. Bratislava : SAS, 1974, s. 26.

22 SZEGHY, Gabriel: Pečate obcí Abovskej župy. In: *Pečate a ich používatelia*. Zost. Júlia Ragačová. Bratislava : MV SR, 2007, s. 37; MV SR ŠA Košice, AŽI, SP, Urbárske spisy, šk., 386-401.

23 Bližšie túto problematiku rozoberá a popisuje práca TAKÁCS, Péter – UDVARI, István: *Zemlén megyei jobbágy- vallomások az úrbérendezési korából*. I, II, Nyíregyháza 1995 a 1996; FOJTÍK, Juraj: *Mestské a obecné pečate Trenčianskej župy*. Bratislava : SAS, 1974, s. 26-27.

24 FOJTÍK, Juraj: *Mestské a obecné pečate Trenčianskej župy*. Bratislava : SAS, 1974, s. 26.

25 FOJTÍK, Juraj: *Mestské a obecné pečate Trenčianskej župy*. Bratislava : SAS, 1974, s. 26.

26 FOJTÍK, Juraj: *Mestské a obecné pečate Trenčianskej župy*. Bratislava : SAS, 1974, s. 26.

pisov a nariadení a či nemajú voči svojmu zemepánovi žiadnu sťažnosť. Túto kontrolu v obciach vykonávali zástupcovia župy, ktorí v našich prípadoch aj vo všeobecnosti boli slúžnymi a prisažnými župy. Ak obec nemala typárium, alebo z rôznych dôvodov s ním nepečatila (napríklad v čase pečatenia nebolo prítomné v obci, richtár bol nesvedomitý alebo ho jednoducho odtajili), zástupcovia župy mali povinnosť tento fakt overiť. Ak ho v skutočnosti obec nemala, mali to uviesť. Tieto formulky boli približne stále rovnaké, napríklad: *Carentiam sigilli recognoscimus et in vim testimonii subscribimus, anno, die, locore ut supra; Coram nobis carentiam sigilli recognoscentibus*, alebo: *Quod possessio hac sigillo comunitatis careat huius recognoscimus*. Takéto prípady sa vyskytli hlavne v Abovskej župe.²⁷ Týmto nepotvrdovali len to, že obec nemá typárium, a že to, čo je napísané, je pravdou, ale aj, že krížiky, ktoré urobili na písomnostiach richtári a prisažní, sú ich vlastnoručné (keďže väčšinou nevedeli písať). Musíme však povedať, že ani táto kontrola nebola stopercentná.²⁸ Ak obec svoje pečatidlo použila a všetko bolo v poriadku, vtedy sa župní funkcionári len podpísali s uvedením svojej funkcie za krátku formulku *Coram me* (Predo mnou). Sťažnosti na zemepánov sme vôbec nezaznamenali, no i tak mali všetky obce povinnosť každoročne tieto vyhlásenia odovzdávať a tie mali byť následne prešetrené zástupcami župy. Po preskúmaní týchto písomností môžeme jednoznačne povedať, že vďaka spomínanej reforme a investigáciám stúpol výskyt obecných pečatí nielen v Abovskej a Turnianskej župe, ale aj v Šarišskej a v Trenčianskej župe,²⁹ čo malo samozrejme veľký vplyv na vývoji spečatovania v jednotlivých župách.

---

27 ŠA Košice, AŽI, SP, Urbárske spisy, č. šk. 386-401 (na viacerých písomnostiach).

28 Vyskytli sa prípady, kedy obec, hoci mala potvrdené, že nemá typárium, tak pri nasledujúcej investigácii už pečatila typáriom, ktorého rok vyhotovenia bol mladší. Možno i z istej pohodlnosti zástupcov župy sa mohlo stať, že tieto potvrdenia vyhotovovali bez zistenia skutočného stavu. Tiež sa napríklad stalo, že obec v koroboračnej formulke uviedla, že má pečatidlo (pečať), toto však nepoužila a župní úradníci sa k tomuto nijako nevyjadrili. ŠA Košice, TŽ, Urbarialia, Spisy nečíslované (Snč), inv. č. 461, šk. 202 (z r. 1774). Časť koroboračnej formulky: „...ezen Hellység Pecséttyével, és saját kezünk kereszt vonásával megerössített Testimonialis Levelünkét ...“ V skutočnosti však v jednom prípade obec toto pečatidlo mala (Tornanádaska. Na písomnosti z 23. septembra 1774. To značí, že k vyhotoveniu typária muselo dôjsť v priebehu roku 1774.) a v druhom (Bódvalenke) ho prvýkrát použila až o dva roky. ŠA Košice, TŽ, Urbarialia, Snč, inv. č. 461, šk. 203. Na písomnosti z 2. februára 1776. Župní úradníci sa nevyjadrili ani v prípade obce Becskéháza („...pecsétünk nagyon meg nem lévén :/ Saját kezünk kereszt vonásával meg erőssitem.“) a Tornabarakony, s tým, že tu obe obce uviedli, že vlastnú pečať nemajú. V tom istom roku, ale o čosi neskôr, už obidve obce pečatili vlastnými pečaťami (Na písomnosti z 10. septembra 1774.).

29 SZEGHY, Gabriel: Pečate obcí Abovskej župy. In: *Pečate a ich používatelia*. Zost. Júlia Ragačová. Bratislava : MV SR, 2007, s. 40. ISBN 978-80-969122-6-1. PETROVIČ, Jozef: *Pečate miest a obcí Šarišskej župy : Diplomová práca*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta, 1978, s. 71-72; FOJTÍK, Juraj: *Mestské a obecné pečate Trenčianskej župy*. Bratislava : SAS, 1974, s. 26-29.

Do príslušného fondu v podstate patria aj urbáre jednotlivých obcí Turnianskej župy,³⁰ ktorých bolo 28. Výskyt obecných pečatí v týchto však bol minimálny. Rovnako tomu bolo aj pri Abovskej župe.³¹

Pri výskume možno prejsť aj ďalšie archívne oddelenia toho istého fondu z približne rovnakého časového úseku, ako bol predchádzajúci. Ide v prvom rade o Insurekčné a vojenské (Insurrectionalia et militaria) písomnosti (1809 – 1840), týkajúce sa hlavne rôznych vojenských šetrení³² – 1 škatuľa. Potom o písomnosti Župnej sedrie (1757 – 1850), ktoré obsahujú rôzne občiansko-právne, súdne a administratívne prejednávania zapisované na župných kongregáciách – 4 škatule. Tiež rôzne zemianske spisy a písomnosti (Nobilitaria; 1630 – 1849) – 2 škatule a spisy a zápisnice Panskej stolice (1744 – 1844) – 1 škatuľa a župných funkcionárov Nižného okresu Turnianskej župy (1716 – 1811) – 1 škatuľa. Okrem týchto posledne uvedených, v ktorých však bol výskyt obecných pečatí minimálny, zachovali sa aj daňové súpisy obcí za roky 1778 – 1869 – 2 škatule, v ktorých je totožný stav výskytu. Podobne tomu bolo aj pri výskume obecných pečatí Abovskej župy, kde sme prešli i rôzne županské a podžupanské písomnosti – 10 škatúl a taktiež niekoľko škatúl zo správnych a súdnych písomností.³³

V bývalom župnom archíve sa nachádzajú aj viaceré zbierky pečatí. Jednou z nich je Zbierka odtlačkov pečatí obcí Abovsko-Turnianskej župy, ktorá je súčasťou fondu podžupana spomínanej župy. Obsahuje pečiatky z roku 1905 od známeho budapeštianskeho majstra I. Felsenfelda.³⁴ Okrem tejto je pre sfragistický výskum Abovskej župy potrebné použiť aj ďalšie dve zbierky pečatí nachádzajúce sa v danom archíve.³⁵

Ďalším archívom, bez materiálu ktorého by nebolo ukončené aspoň základné sfragistické bádanie, je Archív mesta Košice. V ňom uložené písomnosti opatrené obecnými pečatami sú prínosné hlavne pre obce Abovskej župy. Prínosný je hlavne fond Tabularium metropolitanae in superioribus partibus regiae ac liberae civitatis Cassoviensis IV. s jeho oddelením Supplementum H., ktoré bolo utvorené hlavne z množstva iregistrát a písomností vylúčených spod hesla Missiles. Tento materiál je, žiaľ, v podstate nespracovaný a neexistuje k nemu žiadna archívna pomôcka i napriek tomu, že je to veľmi bohatý materiál na informácie, ako aj na sfragistický materiál. Dokumenty sú v ňom uložené v chronologickom slede v 55 škatuliach (1400 – 1737).³⁶ Pre náš výskum sme využili hlavne jednotliviny zo 16. storočia. Zopár odtlačkov abovských obecných pečatí

30 ŠA Košice, Turnianska župa 1569 – 1850 (TŽ), Urbárske záležitosti – urbarialia (Urbarialia), Knihy, Urbáre obcí, inv. č. 431-458.

31 ŠA Košice, AŽI, SP, Urbarialia, Knihy, Urbáre obcí. Pečate na urbároch sme našli iba v niektorých prípadoch, napríklad pri obciach: Nižný Medzev, Myslava.

32 Napríklad rôzne inštrukcie vo veci prepustenia insurgenta pre biedny stav jeho manželky a detí.

33 SZEGLY, Gabriel: Pečate obcí Abovskej župy. In: *Pečate a ich používatelia*. Zost. Júlia Ragačová. Bratislava : MV SR, 2007, s. 37; ŠA Košice, AŽI, SP, Prvý podžupan, šk. 430; Druhý podžupan, šk. 431-432. ŠA Košice, AŽI, SP, Hlavný slúžnovský okres, šk. 434-438.

34 ŠA Košice, Abovsko-Turnianska župa (ATŽ) – Podžupan, Zbierka odtlačkov pečatí obcí ATŽ, č. spisu. 3921/1905, inv. č. 682, šk. 745.

35 SZEGLY, Gabriel: Pečate obcí Abovskej župy. In: *Pečate a ich používatelia*. Zost. Júlia Ragačová. Bratislava : MV SR, 2007, s. 37; ŠA Košice, Zbierka pečatí a pečatidiel, sign. F1-F3, šk. 33-34, a Abovská župa II, Zbierka pečatí obcí Abovskej župy, šk. 519.

36 HALAGA, Ondrej R.: *Archív mesta Košíc. Spríevodca po fondoch a zbierkach*. Praha : ASMV, 1957, s. 62.

sme objavili aj v oddelení Schvartzenbachiana (1256 – 1737), ktoré v sebe zahrňuje písomnosti prevažne mestskej kancelárskej proveniencie.³⁷

V Archíve mesta Košice sa ešte nachádza aj Zbierka pečatí, podpisov a nobility, ktorá obsahuje vybrané písomnosti zrejme z viacerých fondov, opatrené najzachovalejšími odtlačkami pečatí, okrem iných aj obecnými. Skladá sa zo 6-tich škatúl v časovom rozpätí 1738 – koniec 19. storočia. Väčšinu týchto odtlačkov pečatí sme objavili aj v bývalom župnom archíve.

Veľmi prínosným prameňom pri výskume obecných pečatí Abovsko-Turnianskej župy je aj Maďarský krajinový archív (Magyar országos levéltár) v Budapešti s jeho Altenburger – Réső Enselovou zbierkou erbov a pečatí (Altenburger és Réső Ensel cimere és pecsétgyűjtemény), pochádzajúcou z druhej polovice 19. storočia. Je dielom heraldika Gustáva Altenburgera a právnika Jozefa Réső Ensela. Pozostáva z 99 škatúl, z toho zo 76 škatúl pečatí, z jedného zvitku mikrofilmu a z chýbajúcich škatúl spisov.³⁸ Z nich sú pre nás využiteľné iba 2 škatule, v ktorých sú alfabeticky zoradené skoro všetky obce Abovskej a Turnianskej župy.³⁹ Jednotlivé odtlačky pečatí sú v nich uložené v malých papierových obálkach a pochádzajú zo 17., no hlavne z 18. a 19. storočia.

Okrem spomínaných inštitúcií sa písomnosti opatrené obecnými pečatami Abovskej a Turnianskej župy môžu, samozrejme, nachádzať aj v iných blízkych archívoch. Ako príklad nám môže poslúžiť aj archív Evanjelickej cirkvi a. v. v Revúcej, kde sa nachádza odtlačok pečate obce Lipovník.⁴⁰ Takýto výskyt však je viac-menej náhodný.

Podľa zoznamu obecných a mestských pečatí nachádzajúcich sa v župnom archíve v Miškolci môžeme konštatovať, že nami skúmané odtlačky pečatí sa v ňom až na zopár výnimiek nenachádzajú.⁴¹ Prešli sme aj inventáre archívu v Rimavskej Sobote s podobným výsledkom.

Pre získanie pečatí Abovskej župy je vhodné využiť aj Stredisko centrálnej evidencie Východoslovenského múzea v Košiciach.⁴² Odtlačky pečatidiel Turnianskej župy

37 HALAGA, Ondrej R.: *Archív mesta Košíc. Sprievodca po fondoch a zbierkach*. Praha : ASMV, 1957, s. 59. Názov fondu oddelenia: Tabularium metropolitanae in superiori Hungariae regiae ac liberae civitatis Cassoviensis II. Okrem toho sme prešli aj Tajný archív (Archivum secretum), kde sme objavili iba zopár pečatí, ktoré sa týkali nášho výskumu.

38 KÓNIA, Peter: Altenburgerova zbierka pečatí a možnosti jej využitia v súčasnej Slovenskej obecnej heraldike. In: *Heraldika na Slovensku*. Zost. Milan Šišmiš. Martin : SGHS pri MS, 1997, s. 60-70. ISBN 80-967709-4-2.

39 Magyar országos levéltár v Budapešti, V5, Altenburger és Réső Ensel pecsétgyűjtemény, Abauj-Torna, šk. 38 (a-k), 39 (l-z).

40 Archív evanjelickej cirkvi augsburského vyznania v Revúcej. Na strane č. 42 zo 7. 03. 1653 v Prothocollum Pechalianum 1606. NOVÁK, Jozef: *Slovenské mestské a obecné erby*. Bratislava : SAS, 1972, s. 233; ANNA, Peter: *Dejiny obce Lipovník do roku 1945 : Diplomová práca*. Prešov : Prešovská univerzita; Filozofická fakulta, 2006, s. 18, 19.

41 *Borsodi levéltári füzetek 3. Feudális kori községi pecsétgyűjtemény a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei levéltárban*. Miskolc 1971. 46 s.; *Borsodi levéltári füzetek II. Kapitalizmus kori pecsétgyűjtemény a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei levéltárban*. Zost. J. Román. Miskolc 1978. 103 s.

42 Východoslovenské múzeum v Košiciach, Stredisko centrálnej evidencie (odtlačky jednotlivých obcí). Obce: Abaujalpar, Abaujkér, Abaujszántó, Baskó, Boldogkőváralja, Boldogkőújfalú, Buzinka, Byšta, Cekeháza, Ďurkov, Erdőhorviti, Felsőcéce, Felsődobsza, Felsőregmec (!), Filkeháza, Füzérradvány, Gibárt, Gönc, Haniska, Hejce, Hernádbüd, Hernádkércs, Kisfalú, Komlóska

sa v ňom však nenachádzajú. Zase pre obecné odtlačky pečatidiel Turnianskej župy sfragistickú zbierku Gemersko-malohontského múzea v Rimavskej Sobote.⁴³

K samotnému výkazu istých zhrňujúcich informácií o obecných a mestských pečatiach oboch žúp potrebujeme poznať aj počty jednotlivých obcí a miest, ktoré sa v nich nachádzali. Do Abovskej patrilo 239 obcí, z ktorých bolo 8 mestečiek (a jedno mesto), a do Turnianskej župy 42 obcí, z ktorých bolo iba jedno mestečko, a to Turňa nad Bodvou.⁴⁴ Pre spomínaných 239 abovských obcí sa nám podarilo zistiť 804 variantov pečatí a pre 42 turnianskych obcí 129 variantov pečatí. V pomere to vychádza tak, že ku každej obci vieme priradiť približne 3 varianty pečatí. Samozrejme tieto počty nie sú definitívne, lebo stále sa objavujú nové a nové odtlačky obecných pečatí.

Vývoj obecného spečatovania v jednotlivých župách by sa však dal podľa našich zistení zhrnúť do niekoľkých nasledujúcich typovo-časových medzníkov. Pre ich určenie boli smerodajné isté podobnosti, spoločné znaky, rovnaké typy,⁴⁵ ale aj rozdiely.

Turnianska župa:

- 1) 16. storočie – začiatok obecného spečatovania
- 2) 17. storočie – zvýšený nárast obecných pečatí
- 3) 18. storočie – prvá mestská pečať; vplyvom investigácií – nové obecné pečate
- 4) 19. storočie – vznik nových už existujúcich; nápisové pečiatky typu Bach a typu 1882
- 5) 20. storočie – vznik nápisových pečiatok typu 1905

Abovská župa:

- 1) 14. a 15. storočie – prvé mestské pečate
- 2) 16. storočie – prvé obecné pečate; ďalšie mestské pečate
- 3) 17. storočie – zvýšený nárast mestských aj obecných pečatí
- 4) 18. storočie – vplyvom investigácií – pečate typu 1782 (1782-84) a 1784 (1782-87)
- 5) 19. storočie – vznik nových už predtým existujúcich; typ 1839-40 a nápisové typu Bach
- 6) 20. storočie – vznik nápisových pečiatok typu 1905

Z uvedeného vyplýva, že pričom mestečká Abovskej župy začali spečatovať už v 14. storočí, prvá mestská pečať Turnianskej župy sa objavuje až v 18. storočí. Odlišné to však bolo pri obecných pečatiach, kde môžeme sledovať takmer rovnaký vývoj, t. j. obce oboch žúp začali používať vlastné pečatidlá už od 16. storočia. Vychádza nám, že turnianske obce v 17. storočí začali používať typáriá skôr a vo väčšom rozsahu v po-

(?), Korlát, Košťany, Malý Kazimír, Mátyásháza, Mikoháza, Mogyoróska, Nagykinizs, Pálháza, Pere, Prépost, Szentistvánbaksa, Šaca, Vilmány, Vizsoly. *A Kassai múzeum gyűjteményeinek leíró lajstroma*. Kassa 1903, s. 287-288.

43 Gemersko-Malohontské múzeum v Rimavskej Sobote, Zoznam pečatidiel a zbierok múzea. Obce: Bôrka, Cestice, Drnava, Kováčová, Lipovník, Lúčka, Silica, Turnianska Nová Ves.

44 Porovnaj poznámku č. 4.

45 Jednotlivé typy abovských obecných pečatí sú opísané a uverejnené v SZEGHY, Gabriel: Pečate obcí Abovskej župy. In: *Pečate a ich používatelia*. Zost. Júlia Ragačová. Bratislava : MV SR, 2007, s. 40-44. ISBN 978-80-969122-6-1 a turnianskych v SZEGHY, Gabriel: *Pečate miest a obcí Turnianskej župy a ich komparácia s mestskými a obecnými pečatami Abovskej župy : Rigorózna práca*. Prešov : Prešovská univerzita; Filozofická fakulta, 2009, s. 25-33.

mere k abovským. V danom období bol vývoj samovoľný a neriadený. Ostatný vývoj je v podstate porovnateľný až zhodný. Snáď je ešte potrebné poukázať na skutočnosť, že na rozdiel od typologických pečatí abovských obcí z 18. (typ 1782; 1784) a z 19. storočia (typ 1839-1840), ktoré boli vyrobené z istého popudu vrchnosti (župy), v Turnianskej župe k takýmto hromadným, typovo rovnakým vyhotoveniam pečatidiel v danom období na niekoho nariadenie nedošlo. Potvrdilo sa, že urbárska reforma podobne ako pri obciach Šarišskej a Trenčianskej župy mala veľký vplyv aj pre obce Abovskej a Turnianskej župy, no nie až v tak organizovanej a skupinovej miere. Totožná črta vo vývoji spečatovania oboch žúp je pozorovateľná aj v 19. storočí pri nápisových pečiatkach typu Bach, ako aj pri pečiatkach 20. storočia typu 1905. Tiež sa ukázalo, že najviac obecných a mestských pečatí oboch žúp sa stále objavovalo v prvej tretine a v poslednej tretine toho-ktorého storočia. Pri viacerých obciach, ktoré majú niekoľko variantov pečatí, vieme sledovať ich celý vývoj od 16. až do začiatku 20. storočia, a to nielen z hľadiska sfragistiky, ale i z hľadiska rôznych sociálnych, zamestnaneckých, náboženských a iných zmien, čo môže byť veľmi prínosné pre samotné dejiny daných obcí.

Výskyt obecných pečatí oboch žúp v jednotlivých storočiach zase vyzerá nasledovne:

Tabuľka 1 *Výskyt obecných pečatí – Turnianska župa a Abovská župa*

Storočie	Výskyt obecných pečatí	
	Turnianska župa	Abovská župa
14.	–	1
15.	–	3
16.	2	11
17.	14	73
18.	34	199
19.	45	297
20.	35	220
Spolu	129	804

Po preskúmaní abovsko-turnianskych obecných pečatí sme došli k záveru, podotýkam platného pre dané územie, že náš výskum nepotvrdil teóriu prof. J. Nováka o tom, že symbolika všetkých slovenských obcí je jednotná, a že ich prvým znamením je vždy patrón farského kostola.⁴⁶ Príkladom nám môžu byť pečate obcí Svinica, Ruskov, Telkibánya⁴⁷ a iné. Vo všetkých týchto prípadoch ich pečate pochádzajú zo 16. storočia a motívom ich pečatného obrazu nie je patrón farského kostola a ani žiaden atribút

46 NOVÁK, Jozef: *Slovenské mestské a obecné erby*. Bratislava : SAS, 1972, s. 69. V žiadnej novšej práci autor toto svoje tvrdenie nedementoval.

47 Archív mesta Košice, Tabularium metropolitanae in superiori Hungariae regiae ac liberae civitatis Cassoviensis. Tomus I., Archivum secretum, sign. PP Appendix 48; Tomus II., Schvartzenbachiana, r. 1574, sign. 3197 a 3198. Patrocínium v spomínaných obciach sa viaže na Pannu Máriu. Ako možno vidieť na pečatných obrazoch spomínaných obcí, tak v prípade Svinice ide o neidentifikovateľnú rastlinu či strom po bokoch s literami poukazujúcimi na názov obce (Pető

odvodený od neho. Ako je všeobecne známe, obce začali spísomňovať a používať svoje typáriá taktiež najskôr až v 16. storočí. Z toho vyplýva, že spomínané obce nemohli mať staršie pečatidlá s iným (t. j. s motívom patróna farského kostola) pečatným symbolom, ako sme objavili my. Dalo by sa predpokladať, že pokiaľ sa v nami preskúmanom prostredí vyskytli takéto prípady, tak najpravdepodobnejšie aj v ďalších župách sa používali obecné typáriá s nenáboženským motívom (ako prvé), čím by spomínaná teória vôbec neplatila. Ku zovšeobecneniam sa však nebudeme uchýľovať.

Pečate obcí Svinica, Ruskov a Telkibánya:

Obrazok 1 Svinica

Obrazok 2 Ruskov

Obrazok 3 Telkibánya

Pre doplnenie a sumarizáciu predošlých údajov uvádzame aj súhrnné tabuľky:⁴⁸

Tabuľka 2 *Obecné a mestské pečate a pečiatky Turnianskej župy*

Obec - mesto	Varianty	Storočie					Typ			
		16.	17.	18.	19.	20.	Bach	1882	1905	AŽ
<i>Becskeháza</i>	2	–	–	1	–	1	–	–	1	–
<i>Bódvalenke</i>	2	–	–	1	–	1	–	–	1	–
<i>Bódvarákó</i>	3	–	–	1	1	1	–	–	1	–
<i>Bódvaszilas</i>	2	–	1	–	–	1	–	–	1	–
<i>Bôrka</i>	4	–	–	1	3	–	1	–	–	–
<i>Derenk</i>	2	–	–	1	–	1	–	–	1	–
<i>Dobódel</i>	2	–	1	–	–	1	–	–	1	–
<i>Drnava</i>	3	–	1	1	1	–	–	1	–	–
<i>Dvorníky</i>	4	–	–	1	2	1	1	–	1	–

Zinye), v Ruskove o postavu drevorubača (i ďalšie pečate danej obce majú drevorubačský motív) a v Telkibányi o banický motív.

48 Tabuľky sú zostavené hlavne z archívnych prameňov a odbornej literatúry uvedenej v úvode práce. Znamienko „*“ upozorňuje na možný výskyt typária v danom storočí alebo na jeho pravdepodobnú existenciu na základe renovačného typária z 19. storočia. Abaújszántó (*1505). Aszaló (*1663). Znamienko „o“ znamená, že najpravdepodobnejšie ide o osobnú (prsteňovú) pečať. Ak sú uvedené viaceré, tak osobná je len jedna z nich.

49 Ide o pečať z roku 1839 (typ 1839).

Égerszög	4	–	–	1	2	1	–	–	1	–
Hačava	5	–	1	–	3	1	1	1	1	1 ⁴⁹
Háj	4	–	–	1	2	1	1	1	1	–
Hídvégardó	3	–	1	1	–	1	–	–	1	–
Hosťovce	3	–	1	–	1	1	1	–	1	–
Hrhov	4	–	1	–	2	1	1	–	1	–
Hrušov	2	–	1	–	–	1	–	–	1	–
Chorváty	4	–	–	1	2	1	–	–	1	–
Jablonov n/T.	4	1	–	–	2	1	1	–	1	–
Jósvafő	2	–	1	–	–	1	–	–	1	–
Komjáti	2	–	–	1	–	1	–	–	1	–
Kováčová	2	–	–	1	1	–	–	1	–	–
Spolu	63	1	9	13	22	18	7	4	18	1

Tabuľka 2a *Obecné a mestské pečate a pečiatky Turnianskej župy*

Obec - mesto	Varianty	Storočie					Typ			
		16.	17.	18.	19.	20.	Bach	1882	1905	AŽ
Lipovník	4	1	1	–	2	–	1	1	–	–
Lúčka	4	–	1	–	3	–	1	–	–	–
Perkupa	4	–	–	1	2	1	–	–	1	–
Silica	4	–	1	–	3	–	–	–	–	–
Silická Brezová	3	–	–	2	1	–	1	–	–	–
Silická Jablon.	4	–	1	1	1	1	1	–	1	–
Szín	3	–	–	1	1	1	–	–	1	–
Színpetri	3	–	1	–	1	1	–	–	1	–
Szögliget	3	–	–	2	–	1	–	–	1	–
Szölösardó	2	–	–	1	–	1	–	–	1	–
Teresztenye	2	–	–	1	–	1	–	–	1	–
Tornabarakony	2	–	–	1	–	1	–	–	1	–
Tornakápolna	2	–	–	1	–	1	–	–	1	–
Tornanádaska	2	–	–	1	–	1	–	–	1	–
Tornaszentandr.	2	–	–	1	–	1	–	–	1	–
Turňa n/Bod.	4	–	–	1	2	1	1	–	1	–
Turnian. N. Ves	2	–	–	1	2	1	1	–	1	–
Varbóc	2	–	–	1	–	1	–	–	1	–
Včeláre	5	–	–	1	3	1	1	–	1	–
Zádiel	3	–	–	1	1	1	1	–	1	–

50 Ide o pečať z roku 1785 (typ 1782-84).

Žarnov	5	–	–	3 ⁽²⁾	1	1	1	–	1	1 ⁵⁰
Spolu	66	1	5	21	23	17	9	1	17	1
Suma sumárum	129	2	14	34	45	35	16	5	35	2

Tabuľka 3 *Obecné a mestské pečate a pečiatky Abovskej župy*

Obec – mesto	Varianty	Storočie							Typ					
		14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	1782 (84)	1784 (82-87)	1839 – 1840 (42)	Bach	1905	
<i>Abaujalpár</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	–	–	–	–	1
<i>Abaujvecser</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	1	–	1	–	1
<i>Abaujker</i>	3	–	–	–	1	–	1	1	–	–	–	–	–	1
<i>Abaujsáp</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Abaujszántó</i>	7	–	–	1	2	–	4	1	–	–	–	1	–	1
<i>Abaujszolnok</i>	2	–	–	–	–	–	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Abaujvár</i>	3	–	–	–	*	1	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Alsócéce</i>	4	–	–	–	–	2	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Alsófügöd</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Alsógagy</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	1	1	–	–	1
<i>Alsókázmárk</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Alsókékéd</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Alsóméra</i>	4	–	–	–	1 ⁽²⁾	1	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Alsónovaj</i>	2	–	–	–	–	1	–	1	–	–	–	–	–	1
<i>Alsóregmec</i>	2	–	–	–	–	1	1	–	–	1	–	1	–	–
<i>Alsószend</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Alsóvadász</i>	5	–	–	–	1	1	2	1	–	–	–	1	–	1
<i>Arka</i>	3	–	–	–	1	–	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Aszaló</i>	6	–	–	1	–	–	4	1	–	–	–	1	–	1
<i>Bakta</i>	4	–	–	–	1 ⁽²⁾	1 ⁽²⁾	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Bačkovik</i>	2	–	–	–	–	–	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Barca</i>	7	–	–	–	1	2	3	1	–	?	1	–	1	1
<i>Baška</i>	4	–	–	–	2 ⁽²⁾	–	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Baskó</i>	4	–	–	–	–	2	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Belsőböcs</i>	1	–	–	–	–	1 ⁽²⁾	–	–	–	–	–	–	–	–
<i>Belža</i> (viď ostatné Belže)	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1
<i>Beniakovce</i>	3	–	–	–	–	1 ⁽²⁾	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Beret</i>	2	–	–	–	–	–	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Bernátovce</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	1	–	1	–	–	1
Spolu	96	–	–	2	10	23	35	26	1	3	5	19	1	27

Tabuľka 3a *Obecné a mestské pečate a pečiatky Abovskej župy*

Obec – mesto	Varianty	Storočie							Typ					
		14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	1782 (84)	1784 (82-87)	1839 – 1840	(42)	Bach	1905
<i>Bidovce</i>	3	–	–	–	*	1	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Blažice</i>	2	–	–	–	–	–	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Bočiar</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	1	–	1	–	–	1
<i>Bohdanovce</i>	2	–	–	–	–	*	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Boldogkőváralja</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Boldogkőújfalu</i>	3	–	–	–	1	–	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Bukovec</i>	3	–	–	–	1	–	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Buzica</i>	4	–	–	–	–	1	2	1	–	–	1	–	–	1
<i>Buzice</i> ⁵¹	5	–	–	–	–	2	2	1	1	–	1	–	–	1
<i>Buzinka</i> ⁵²	4	–	–	*	–	1	2	1	–	1	1	–	–	1
<i>Büttös</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	1	1	–	–	1
<i>Byster</i>	3	–	–	–	1	–	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Byšta</i>	3	–	–	–	–	1	1	1 ₍₂₎	–	1	–	1	–	1
<i>Cekeháza</i>	4	–	–	–	–	1	2 _o	1	–	–	–	1	–	1
<i>Cestice</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Csenyéte</i>	4	–	–	–	–	2	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Csobád</i>	5	–	–	* ⁵³	–	2	2	1	–	–	–	1	–	1
<i>Čakanovce</i>	2	–	–	–	–	–	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Čaňa</i>	6	–	–	–	1	3	1	1	–	1	1	–	–	1
<i>Čečejevce</i>	5	–	–	–	1	1	2	1	–	–	1	–	1	1
<i>Debrad'</i>	4	–	–	–	1 ₍₂₎	–	2	1	–	–	1	–	–	1
<i>Detek</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	1 ₍₂₎	–	1	–	1
<i>Drienovec</i>	4	–	–	–	1	–	2	1	–	–	1	–	–	1
<i>Ďurďošik</i>	2	–	–	–	–	–	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Ďurkov</i>	5	–	–	–	1	1	2	1	–	–	–	1	–	1
<i>Encs</i>	3	–	–	–	* ⁵⁴	1	1	1	–	1	–	1	–	1
<i>Erdőhorváti</i>	2	–	–	*	1	–	1	–	–	–	–	1	–	–
<i>Fáj</i>	3	–	–	–	–	1 ₍₂₎	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Fancsal</i>	4	–	–	–	1 ₍₁₎	1	1	1	–	–	–	1	–	1
Spolu	100	–	–	–	10	24	38	28	2	6	13	16	1	28

51 V súčasnosti je súčasťou obce Valaliky.

52 Je súčasťou mesta Košice.

53 Csobád – *1550 – typárium z 19. storočia; predpokladáme, že v skutočnosti mohla používať typárium v 16. storočí.

Tabuľka 3b *Obecné a mestské pečate a pečiatky Abovskej župy*

Obec – mesto	Varianty	Storočie							Typ					
		14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	1782 (84)	1784 (82-87)	1839 – 1840 (42)	Bach	1905	
<i>Felsőcéce</i>	4	–	–	–	1 ₍₂₎	1	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Felsődobsza</i>	3	–	–	–	–	2	1	–	–	–	–	1	–	–
<i>Felsőfügod</i>	3	–	–	–	–	1 _o	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Felsőgagy</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Felsőkázsmárk</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Felsőkéked</i>	2	–	–	–	–	–	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Felsőméra</i>	4	–	–	–	–	1 ₍₂₎	2	1	–	–	–	1	–	1
<i>Felsőnovaj</i>	4	–	–	–	–	1	2	1	–	–	1	–	–	1
<i>Felsőregmec</i>	3	–	–	–	–	1	2	–	–	1	–	1	–	–
<i>Felsőszend</i>	4	–	–	–	1 ₍₂₎	1	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Felsővadász</i>	3	–	–	*	1	–	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Filkeháza</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	1	–	1	–	1
<i>Fony</i>	4	–	–	–	1	–	2	1	–	–	–	1	–	1
<i>Forró</i>	5	–	–	1	–	1 ₍₂₎	2	1	–	–	–	1	–	1
<i>Fulókércs</i>	3	–	–	–	1 ₍₂₎	–	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Füzér</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	1	–	1	–	1
<i>Füzérkajata</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	1	–	1	–	1
<i>Füzérkamlóska</i>	2	–	–	–	–	–	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Füzérradvány</i>	4	–	–	–	–	1	2	1	–	–	1	1	–	1
<i>Gadna</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Gagyapáti</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	1	–	1 ₍₂₎	–	1
<i>Gagybátor</i>	3	–	–	–	–	2	1	–	–	–	1	–	–	–
<i>Gagyvendégi</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	1	1	–	–	1
<i>Garbovce</i> ⁵⁵	1	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	1	–	–
<i>Garadna</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Geča</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Gibárt</i>	3	–	–	–	–	–	2	1	–	–	–	1	–	1
<i>Golop</i>	2	–	–	–	–	1	1	–	–	–	–	1	–	–
<i>Gönc</i>	8	–	–	1	–	4	2	1	–	–	–	1	–	1
Spolu	95	–	–	2	5	27	37	24	–	6	8	22	–	24

54 Encs – *1697 – typárium z 19. storočia; najpravdepodobnejšie používala vlastné typárium už v 17. storočí.

55 Ku Garbovciam pozri aj obec Bohdanovce. Od roku 1888 sú súčasťou Bohdanoviec.

Tabuľka 3c *Obecné a mestské pečate a pečiatky Abovskej župy*

Obec – mesto	Varianty	Storočie							Typ					
		14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	1782 (84)	1784 (82-87)	1839 – 1840 (42)	Bach	1905	
<i>Göncruszka</i>	5	–	–	1	1	–	2	1	–	–	–	1	1	1
<i>Gyňov</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	1	–	1	–	–	1
<i>Halmaj</i>	3	–	–	–	–	1 ₍₂₎	1	1	–	–	–	–	–	1
<i>Haniska</i>	3	–	–	–	1	–	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Hejce</i>	5	–	–	1 ₍₂₎	2	–	2	1	–	–	–	1	–	1
<i>Herľany</i> ⁵⁶	1	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	1	–	1
<i>Hernádbüd</i>	4	–	–	–	–	2	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Hernádkércs</i>	4	–	–	–	–	1	2	1	–	–	–	1	–	1
<i>Hernádpetri</i>	2	–	–	–	1	–	–	1	–	–	–	–	–	1
<i>Hernádszentandrás</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Hernádszurdok</i>	3	–	–	–	1	–	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Hidasnémeti</i>	4	–	–	–	–	1	2	1	–	–	1	–	–	1
<i>Hodkovce</i>	3	–	–	–	–	1 ₍₂₎	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Hollóháza</i>	2	–	–	–	–	–	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Homrogd</i>	4	–	–	–	–	1 _o	2	1	–	–	–	1	–	1
<i>Hrašovik</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Hýľov</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	1 ₍₂₎	–	1	–	–	1
<i>Chrastné</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	1	–	1	–	1
<i>Chym</i> ⁵⁷	3	–	–	–	–	1	1	1	1	–	1	–	–	1
<i>Idrány</i>	2	–	–	–	–	–	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Ináncs</i>	3	–	–	*	1	–	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Janík</i>	5	–	–	–	–	2	2	1	–	1	1	–	1	1
<i>Jánosd</i>	2	–	–	–	–	1	1	–	–	–	–	1	–	–
<i>Jasov</i>	11	1 ₍₂₎	–	1 ₍₂₎	1	3	3	2	–	–	1	–	–	2
<i>Jasovský Podzámok</i>	2	–	–	–	–	–	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Kalša</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Kány</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Kechnec</i>	3	–	–	–	1	–	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Keresztéte</i>	2	–	–	–	–	–	1	1	–	–	1	–	–	1
Spolu	97	1	–	3	9	21	36	28	3	2	14	13	2	29

56 Ku Herľanom pozri aj obce Rankovce a Žirovce. Rankovce a Herľany používali rovnaké pečate v 19. aj v 20. storočí.

57 V súčasnosti zlúčená obec pod názvom Perín-Chym.

Tabuľka 3d *Obecné a mestské pečate a pečiatky Abovskej župy*

Obec – mesto	Varianty	Storočie							Typ					
		14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	1782 (84)	1784 (82-87)	1839 – 1840 (42)	Bach	1905	
<i>Kisbózsva</i>	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
<i>Kisfalva</i>	2	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	1
<i>Kiskinizs</i>	3	-	-	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	1
<i>Kokšov-Bakša</i>	4	-	-	-	-	1	2	1	-	1	1	-	-	1
<i>Komárovce</i>	3	-	-	-	-	1	1	1	-	1 ₍₂₎	1	-	-	1
<i>Komlóska</i>	1	-	-	-	1 ₍₁₎	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Korlát</i>	4	-	-	*	1	1	1	1	-	?	-	1	-	1
<i>Košická Belá</i>	5	-	-	-	-	2	2	1	-	-	1	-	-	1
<i>Košická Polianka</i>	3	-	-	-	-	1	1	1	-	1 ₍₂₎	-	1	-	1
<i>Košická Nová Ves</i>	3	-	-	-	-	1	1	1	-	1 ₍₂₎	-	1	-	1
<i>Košické Hámre</i>	3	-	-	-	1 ₍₂₎	-	1	1	-	-	1	-	-	1
<i>Košický Klečenov</i>	2	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	1	-	1
<i>Košťany</i> ⁵⁸	3	-	-	-	-	1	1	1	-	-	1	-	-	1
<i>Kovácsvágás</i>	3	-	-	-	-	1	1	1	-	-	-	1	-	1
<i>Kráľovce</i>	3	-	-	-	-	1 ₍₂₎	1	1	-	-	-	1	-	1
<i>Krásna nad Hornádom</i>	3	-	-	-	1 ₍₂₎	-	1	1	-	-	-	1	-	1
<i>Krasnokvajda</i>	3	-	-	-	-	1	1	1	-	-	1	-	-	1
<i>Kupa</i>	4	-	-	-	1	-	2	1	-	-	-	1	-	1
<i>Léh</i>	3	-	-	-	-	1	1	1	-	-	-	1	-	1
<i>Litka</i>	3	-	-	-	1	-	1	1	-	-	1 ₍₂₎	-	-	1
<i>Malá Ida</i>	3	-	-	-	-	1	1	1	1 ₍₂₎	-	1	-	-	1
<i>Malý Budulov</i> ⁵⁹	2	-	-	-	-	1 ₍₂₎	1	-	-	-	1	-	-	-
<i>Malý Kazimír</i>	2	-	-	-	-	1	1	-	-	1	-	1	-	-
<i>Mátyásháza</i>	2	-	-	-	-	1	1	-	-	1 ₍₂₎	-	1	-	-
<i>Medzev (Nižný)</i> ⁶⁰	9	-	1	-	1 ₍₂₎	3	3	1	-	-	1	-	-	1
<i>Milhost'</i>	3	-	-	-	-	1	1	1	-	-	1	-	-	1
<i>Mikoháza</i>	2	-	-	-	-	1	1	-	-	1	-	1	-	-
<i>Mogyoróska</i>	4	-	-	-	1	1	1	1	-	-	-	1	-	1
<i>Mokrance</i>	3	-	-	-	1	-	1	1	-	-	1	-	-	1
Spolu	89	-	1	-	9	24	31	24	1	7	12	13	-	24

58 Dnes súčasťou obce Valaliky.

59 Súčasťou Moldavy nad Bodvou.

60 K nemu pozri aj Vyšný Medzev.

Tabuľka 3e *Obecné a mestské pečate a pečiatky Abovskej župy*

Obec – mesto	Varianty	Storočie							Typ					
		14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	1782 (84)	1784 (82-87)	1839 – 1840 (42)	Bach	1905	
<i>Moldava nad Bodvou</i>	10	–	1	–	2	1 ₍₂₎	4	2	–	–	1	–	–	1
<i>Myslava</i>	4	–	–	–	1	–	2	1	–	–	1	–	–	1
<i>Nagybózsza</i>	1	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	1
<i>Nagykinizs</i>	4	–	–	–	–	1	2	1	–	–	–	1	–	1
<i>Nyésta</i>	4	–	* ⁶¹	–	–	–	3	1	–	–	–	1	–	1
<i>Nyíri</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	1 ₍₂₎	–	1	–	1
<i>Nižná Hutka</i>	4	–	–	–	–	2	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Nižná Kamenica</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	1	–	1	–	1
<i>Nižná Myšľa</i>	3	–	–	–	*	1	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Nižný Čaj</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	1	–	1	–	1
<i>Nižný Lánec</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	1	–	1	–	–	1
<i>Nižný Klátov</i>	4	–	–	–	1 ₍₂₎	1	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Nižný Olčvar</i> ⁶²	3	–	–	–	–	1	1	1	–	1	–	1	–	1
<i>Nováčany</i>	3	–	–	–	1	–	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Nový Salaš</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	?	–	1	–	1
<i>Olšovany</i>	3	–	–	–	–	–	2 ₍₂₎	1	–	–	–	–	–	1
<i>Onga</i>	4	–	–	–	–	1	2	1	–	–	–	–	1 ₍₂₎	1
<i>Opátka</i>	2	–	–	–	–	–	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Opátska</i> ⁶³	2	–	–	–	–	–	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Páľháza</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	1	–	1	–	1
<i>Pamlény</i>	2	–	–	–	–	–	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Pányok</i>	2	–	–	–	–	1	–	1	–	1	–	–	–	1
<i>Paňovce</i>	4	–	–	–	1 ₍₂₎	–	2	1	–	–	1	–	–	1
<i>Peder</i>	3	–	–	–	1	–	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Pere</i>	4	–	–	–	1 ₍₂₎	–	2	1	–	–	–	1	–	1
<i>Perecse</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	1	1	–	–	1
<i>Perín</i> <i>(pozri Chyvn)</i>	5	–	–	–	*	3	1	1	–	1 ₍₂₎	1	–	–	1
<i>Poľov</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	1	1	–	–	1
<i>Poproč</i>	4	–	–	*	1 ₍₂₎	1	1	1	–	–	1	–	–	1
Spolu	99	–	1	–	9	21	38	30	1	9	13	12	1	29

61 Nyésta – *1500 – typárium z 19. storočia; najpravdepodobnejšie ide o renovačné typárium.

62 Dnes pod názvom Košické Olšany.

63 Súčasťou mesta Košice.

Tabuľka 3f *Obecné a mestské pečate a pečiatky Abovskej župy*

Obec – mesto	Varianty	Storočie							Typ					
		14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	1782 (84)	1784 (82-87)	1839 – 1840 (42)	Bach	1905	
<i>Prépost</i>	4	–	–	–	1 ₍₂₎	1 ₍₂₎	2	–	–	–	–	1	–	–
<i>Pusztafalu</i>	2	–	–	–	–	–	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Rankovce</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Rákoš</i>	2	–	–	–	–	–	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Rásony</i>	4	–	–	–	–	1	2	1	–	–	–	1	–	1
<i>Regéc</i>	3	–	–	–	–	1 ₍₂₎	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Rešica</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Réka</i>	2	–	–	–	–	–	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Rozhanovce</i>	3	–	–	–	1	–	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Rudník</i>	5	–	–	*	1 ₍₂₎	1	2	1	–	–	1	–	–	1
<i>Ruskov</i>	4	–	–	1 ₍₂₎	1	–	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Selyeb</i>	4	–	–	–	1 ₍₂₎	1	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Seňa</i>	3	–	–	–	1	–	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Sima</i>	2	–	–	–	–	* ⁶⁴	1	1	–	–	–	1 ₍₂₎	–	1
<i>Skároš</i>	4	–	–	–	–	1	2	1	–	1	–	1	1	–
<i>Slančík</i>	2	–	–	–	–	–	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Slanec</i>	3	–	–	–	–	1 _o	1	1	–	–	–	1 ₍₂₎	–	1
<i>Slanské Nové Mesto</i>	2	–	–	–	–	–	1	1	–	?	–	–	–	1
<i>Sokoľany</i>	4	–	–	–	–	1	2	1	1	–	1	–	–	1
<i>Stredná Belža</i> ⁶⁵	1	–	–	–	–	1	–	–	1	–	–	–	–	–
<i>Svinica</i>	4	–	–	1	–	–	2	1	–	–	–	1	–	1
<i>Szala</i>	3	–	–	–	–	1 ₍₂₎	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Száraberencs</i>	4	–	–	–	–	1	2	1	–	–	–	1	–	1
<i>Száraskék</i>	2	–	–	–	–	–	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Szászfa</i>	3	–	–	–	–	1	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Szemere</i>	4	–	–	–	–	2 _o	1	1	–	1	1	–	–	1
<i>Szentistvánbaksa</i>	5	–	–	–	–	3	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Szikszo</i>	7	–	1	1	1	–	3	1	–	–	–	1	–	1
<i>Szőled</i>	5	–	–	–	–	3 _o	1	1	–	1	1	–	–	1
Spolu	97	–	1	23	7	22	37	27	2	3	8	19	1	26

64 Sima *1781 – typárium z 19. storočia; najpravdepodobnejšie používala pečatidlo s takýmto vročením, t. j. ide o renováciu.

65 V súčasnosti je súčasťou obce Belža.

Tabuľka 3g *Obecné a mestské pečate a pečiatky Abovskej župy* 67 68 69

Obec – mesto	Varianty	Storočie							Typ					
		14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	1782 (84)	1784 (82-87)	1839 – 1840 (42)	Bach	1905	
Šaca	3	–	–	–	–	1	1	1	–	1	1	–	–	1
Šándorová Belža ⁶⁶	1	–	–	–	–	1	–	–	1	–	–	–	–	–
Šebastovce	4	–	–	–	–	2	1	1	–	–	1	–	–	1
Šemša	3	–	–	–	–	1	1	1	1 ⁽²⁾	1	1	–	–	1
Štós	9	–	–	–	2	2 ⁽²⁾	4	1	–	–	–	–	–	1
Telkibánya	4	–	–	1 ⁽²⁾	–	1	1	1	–	–	–	1	–	1
Tengerfalva	2	–	–	–	–	1 ⁽²⁾	1	–	–	–	–	1	–	–
Tomor	4	–	–	–	1 ⁽²⁾	1 ⁽²⁾	1	1	–	–	–	1	–	1
Tornyosnémeti	3	–	–	–	1	–	1	1	–	–	1	–	–	1
Trstené pri Hornáde	3	–	–	–	–	1	1	1	–	1	–	1	–	1
Trstány	6	–	–	–	–	1	4	1	–	–	–	1	1	1
Ťahanovce	2	–	–	–	–	1	–	1	–	–	–	–	–	1
Ujlak	3	–	–	–	–	1	1	1	–	–	–	1	–	1
Vajkovce	3	–	–	–	–	1	1	1	–	1 ⁽²⁾	–	1	–	1
Veľká Ida	5	–	–	1	–	1	2	2	–	–	1	–	1	2
Veľký Budulov ⁶⁷	4	–	–	–	1 ⁽²⁾	1	1	1	–	–	1	–	–	1
Vécse	4	–	–	–	–	1	2	1	–	–	1	–	1	1
Vilmány	5	–	–	–	–	3	1	1	–	–	–	1	–	1
Vily	3	–	–	–	–	2 ⁽²⁾	1	–	–	–	–	1	–	–
Vízoly	4	–	–	*	2	–	1	1	–	–	–	1	–	1
Všechsvätých ⁶⁸	3	–	–	–	–	1	1	1	–	–	1	–	–	1
Vyšná Belža ⁶⁹	2	–	–	–	–	1	1	–	1	–	1	–	–	–
Vyšná Hutka	3	–	–	–	–	1	1	1	–	1	–	1	–	1
Vyšná Kamenica	3	–	–	–	–	1 ⁽²⁾	1	1	–	–	–	1	–	1
Vyšná Myšľa	5	–	–	–	–	1	3 _o	1	–	1	–	1	–	1
Vyšné Opátske ⁷⁰	3	–	–	–	*	1 ⁽²⁾	1	1	–	–	–	1 ⁽²⁾	–	1
Vyšný Čaj	3	–	–	–	–	1	1	1	–	1	–	1	–	1
Vyšný Klátov	3	–	–	–	1	–	1	1	–	–	1	–	–	1
Vyšný Lánec	3	–	–	–	–	1	1	1	–	1	–	1	–	1
Spolu	104	–	–	2	8	31	37	26	3	8	10	16	3	26

66 Dnes je súčasťou obce Belža.

67 Spolu s Malým Budulovom sú súčasťou Moldavy nad Bodvou.

68 Súčasťou obce Valaliky.

69 Pozri obec Belža.

Tabuľka 3h *Obecné a mestské pečate a pečiatky Abovskej župy*^{70 71 72}

Obec – mesto	Varianty	Storočie							Typ					
		14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	1782 (84)	1784 (82-87)	1839 – 1840 (42)	Bach	1905	
<i>Vyšný Medzev</i>	8	–	–	–	3	1 _o	3	1	–	–	2	–	–	1
<i>Vyšný Olčvar</i> ⁷¹	4	–	–	–	1 ₍₂₎	–	2	1	–	–	–	1	–	1
<i>Zdoba</i>	3	–	–	–	1	–	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Zlatá Idka</i>	4	–	–	–	1	1	1	1	–	–	1	–	–	1
<i>Ždaňa</i>	3	–	–	–	–	2 _o	1	1	–	1	–	1	–	1
<i>Žirovce</i> ⁷²	2	–	–	–	–	–	1	1	–	–	–	1	–	1
<i>Zsujta</i>	3	–	–	–	–	2	1	1	1	–	–	1	–	1
Spolu	27	–	–	–	6	6	10	7	1	1	3	5	–	7
SUMA SUMÁRUM	805	1	2	12	73	199	297	220	14	45	86	135	9	220

Ukážka pečatí a pečiatok (typov) v jednotlivých storočiach – Turnianska župa

16. st., Jablonov n/T

16. st., Lipovník

17. st., Silica

17. st., Hačava

18. st., Turňa n/B; mestečko

18. st., Silická Brezová

70 V súčasnosti sú súčasťou mesta Košice.

71 Sú súčasťou obce Košické Olšany.

72 Dnes sú súčasťou obce Herľany.

19. st., Hrhov

19. st., Szinpetri

20. st., Žarnov, typ 1905

20. st., Turňa n/B; mestčko

Ukážka pečatí a pečiatok (typov) v jednotlivých storočiach – Abovská župa

15. st., Moldava n/B; mestčko

16., st., Szikszó; mestčko

16. st., Jasov; mestčko

16. st., Forró; mestčko

17. st., Erdőhorváti

17. st., Drienovec

18. st., Bočiar a Skároš; typ 1782-1784

19. st., Janík; typ Bach

19. st., Janík a Bohdanovce; typ 1839-40

20. st., Debrád; typ 1905

Recenzent: *Mgr. Jozef Petrovič*
 (Preklady resumé *Daniel Černý* – anglický jazyk;
Lenka Bischof – nemecký jazyk)

DEJINY BAROKOVEJ HUDBY NA SLOVENSKU V ARCHÍVNYCH PRAMEŇOCH

Janka PETŐCZOVÁ

Abstract

History of Baroque music on the territory of Slovakia. Historical studies of Baroque music in Slovakia are based on archive sources from the 17th and the first half of the 18th centuries. Musical manuscripts and prints, as well as secondary archive documents (inventories of music pieces and musical instruments, municipal accounting books, official and private correspondence) belong to the main objects of interest. Most preserved sources are linked to the Lutheran Church music performed in churches and towns (Bratislava, Banská Bystrica, Kremnica, Banská Štiavnica, Bardejov, Prešov, Košice, Levoča), and to the history of Catholic religious orders (Franciscans, Jesuit, Piarists) in churches and monasteries. The two most important collections of musical manuscripts and prints originate in Levoča/Leutschau/Lőcse (deposited in the Lutheran Church Library) and Bardejov/Bartfeld/Bártfa (this collection is now deposited in Budapest). The Slovakian Catalogue of Musical Historical Sources of the Museum of Music (Slovak National Museum) serves as the focal point for documentation of musical sources in Slovakia. Musical sources are also deposited in other specialized libraries (Slovak National Library in Martine, University Library in Bratislava, state research libraries). Beside archive sources the historians of music are also interested in items of visual arts bearing musical motives, and in other 3D objects, like historical music instruments. Studying the history of Slovak music and musical culture of the Baroque era on the territory of present-day Slovakia forms an integral part of the open, heterogeneous and multiethnic system of the history of European music.

Key words

Historical musicology. Study of historical sources. Baroque music. Primary and secondary musical sources. Tablature-book. Musical notation. Transcription, *Musica Scephusii Veteris*.

Zusammenfassung

Geschichte der Barockmusik in der Slowakei in archivalischen Quellen. Eine grundlegende Bedeutung für die Erforschung der Barockmusik in der Slowakei haben musikhistorische Quellen aus dem 17. Jahrhundert und der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts. Primär werden Musikhandschriften und Notendrucke erforscht, gleichzeitig werden aber auch sekundäre Archivalien untersucht (Inventarverzeichnisse von Musikalien und Musikinstrumenten, Stadtrechnungsbücher, Korrespondenz), die für die Musikgeschichte eine große Aussagekraft besitzen. Die meisten erhaltenen Musikquellen beziehen sich einerseits auf die evangelische Kirchenmusik, die an das Milieu der Kirchen und Städte (Pressburg/Bratislava, Neusohl/Bistritz/Banská Bystrica, Kremnitz/Kremnica, Schemnitz/Banská Štiavnica, Bartfeld/Bardejov, Eperies/Prešov, Kaschau/Košice, Leutschau/Levoča) gebunden war und andererseits auf die Musik

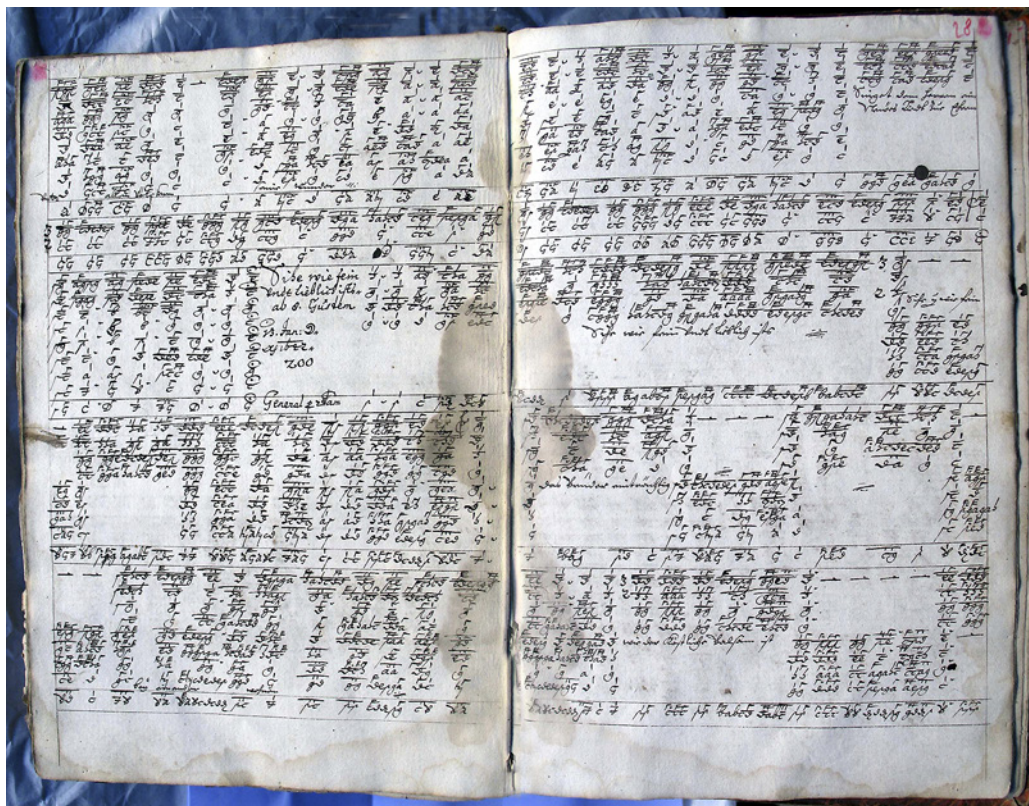
der katholischen Orden (Franziskaner, Jesuiten, Piaristen) in Kirchen und Klöstern. Zwei der bedeutendsten kompletten Sammlungen handschriftlicher und gedruckter Musikalien sind in zwei Lokalitäten erhalten geblieben, und zwar in den historischen Bibliotheken der Evangelischen Kirchengemeinde A. B. (ECAV) in Leutschau/Levoča und Bartfeld/Bardejov (die Musikaliensammlung aus Bardejov wird heute in Budapest aufbewahrt). Das Dokumentationszentrum der Musikquellen ist der Slowakische Katalog musikgeschichtlicher Quellen im Musikmuseum des Slowakischen Nationalmuseums in Bratislava. Musikquellen befinden sich auch in spezialisierten sammlungsbildenden Arbeitsstellen: Slowakische Nationalbibliothek in Martin, Universitätsbibliothek in Bratislava, staatlichen wissenschaftlichen Bibliotheken. Neben den archivalischen Quellen befassen sich Musikhistoriker auch mit Werken der bildenden Kunst mit musikalischen Motiven sowie mit dreidimensionalen Gegenständen, vor allem Musikinstrumenten. Das Konzept der Geschichte der slowakischen Musik und der Musikkultur der Barockzeit in der Slowakei ist als Teil des offenen, heterogenen, multiethnischen Systems der europäischen Musikgeschichte anzusehen.

Schlüsselwörter

Historische Musikwissenschaft. Quellenforschung. Barockmusik. Musikquellen (Primär- und Sekundärquellen). Tabulaturbuch. Notation. Transkription. Musica Scepusia Veteris.

Základom práce muzikológov špecializovaných na hudobnú históriu je výskum archívnych prameňov. Hudobní historici, zameraní na dejiny barokovej hudby a hudobnej kultúry na území dnešného Slovenska v európskom historickovývinovom kontexte, majú pred sebou širokú pramennú základňu, archívne písomnosti, dokumenty a tlačené materiály (aj hudobniny) z obdobia približne od začiatku 17. storočia do polovice 18. storočia. Z hľadiska predmetu muzikologického bádania ide o rozsiahly okruh riešených otázok, ktoré môžeme – s istým zjednodušením – rozdeliť do dvoch základných skupín; po prvé je to problematika vývoja barokového hudobného štýlu, čiže ide o otázky identifikácie a charakteristiky barokovej hudby domácich skladateľov a hudby európskych skladateľov, ktorá sa u nás hrala a ktorá sa zachovala v notovaných hudobných prameňoch; a po druhé sú to otázky hudobnej kultúry, čiže analýza štruktúry a premien spoločenského a inštitucionálneho zabezpečenia organizácie hudobného života, vyučovania hudby v školách a predvádzania hudby aktívnymi umelcami-hudobníkmi (spevákmi, interpretmi). Pre výskum barokovej hudby na Slovensku v súčasnosti platí koncept jej existencie v multietnickom habsburskom Uhorsku; koncept, v ktorom „Európa, reprezentovaná svojimi vrcholnými vedeckými a umeleckými produktmi, bola na Slovensku vždy bytostne prítomná a Slovensko bolo *substanciálnou súčasťou európskeho komplexu*“.¹ Práca hudobných historikov v archívnych inštitúciách je v tomto zmysle rozložená na prácu v slovenských, stredoeurópskych i viacerých vzdialenejších archívoch (nemeckých, francúzskych, poľských) a má charakter heuristického empirického výskumu. Jeho cieľom je objavovanie historických notových archívnych prameňov a ich sprístupnenie verejnosti formou kritickej pramennej edície. Završenie

1 RYBARIČ, Richard: *Dejiny hudobnej kultúry na Slovensku I. Stredovek. Renesancia. Barok*. Bratislava : Opus, 1984, s. 138-139.

Ján Šimrák/Johann Schimrack: *Siehe, wie fein und lieblich ist's*. Dvojzborový žalm, 8-hlasná baroková kompozícia pre dva štvorhlasné zbory, priestorovo oddelene rozmiestnené. Skladba zhudobňuje celý text žalmu č. 133 Hla, aké dobré, aké milé je to prevzatý z dobového nemeckého prekladu latinskej biblie Martinom Lutherom. Autorstvo skladateľa je uvedené latinskou skratkou „Ejusdem“, identifikované podľa údajov v predchádzajúcich skladbách. Nová nemecká organová tabulatúrna notácia. Prameň: Tabulatúrny zborník sign. SK-Le 3A (13 992), f. 282r – 283v. Za láskavé povolenie uverejniť fotokópiu rukopisu ďakujeme Evanjelickému a. v. farskému úrad ECAV v Levoči.

tejto vedeckovýskumnej práce je teoretickopoznávaci proces smerujúci k monografickým vedeckým publikáciami z problematiky dejín hudby a hudobnej kultúry v období baroka.²

Hudobnohistorický výskum archívnych prameňov z obdobia baroka je viazaný na špecifickú hudobnohistorickú topografiu, s hlavným zameraním sa na nositeľov hudobnej kultúry, ktorými boli v skúmanom období (resp. už od renesancie) predovšetkým mestá. Mesto ako základný hudobnokultúrny organizmus vytváral predpoklady pre pestovanie umeleckej hudby v kostoloch a na školách, čiže v dvoch inštitúciách spojených

2 K ostatným dvom ťažiskovým monografickým vedeckým prácam patria: KAČIC, Ladislav: *Dejiny hudby III. Barok*. Bratislava : IKAR, 2008. 383 s. ISBN 978-80-551-1510-8; KAČIC, Ladislav: *Hudba baroka*. In: *Dejiny slovenskej hudby od najstarších čias po súčasnosť*. Ed. Oskár Elschek. Bratislava : ASCO Art et Science, 1996, s. 75-138.

osobnosťou kantora – *hudobníka*, a zároveň *učiteľa* v škole.³ Existuje podrobný hudobný miestopis Slovenska, v ktorom hudobní historici sledujú štruktúru hudobného života a podmienky, v ktorých sa pestovala a tvorila hudba. Rozhodujúci v tomto smere je teda archívny hudobnohistorický výskum orientovaný na cirkevné a mestské (magistrátne) archívne fondy. Na západoslovenskom území sú v centre výskumu mestá Bratislava, Modra, Pezinok, Svätý Jur, Trnava, Trenčín, Nové Mesto nad Váhom, v stredoslovenskom mestá Banská Bystrica, Kremnica, Banská Štiavnica a vo východoslovenskom slobodné kráľovské mestá Bardejov, Prešov, Košice, Levoča, Kežmarok a ďalšie mestá na Spiši; Poprad, Spišská Belá, Podolíne, Ľubica, Spišské Podhradie, Spišská Nová Ves, Smolník. Druhú dôležitú výskumnú sieť predstavujú bývalé šľachtické sídla (Červený Kameň) a hradné a kaštieľne komplexy (Bytča, Pruské, Oravský hrad, Kežmarský hrad). Hudobné pramene informujúce o týchto centrách svetského hudobného života sú však veľmi sporadické.⁴ Osobitnú skupinu hudobnohistorických prameňov predstavujú jednotliviny a zlomky neidentifikovanej proveniencie, uložené v štátnych (domácich i zahraničných) zbierkotvorných inštitúciách.

Z hľadiska vývinu barokových hudobných druhov a foriem môžeme hudobnú tvorbu v období baroka na Slovensku rozčleniť podľa viacerých – i prelínajúcich sa – kritérií, na polyfóniu a polychóriu 17. storočia, koncertantný štýl 17. storočia, chorál 17. a 18. storočia, evanjelickú a katolícku duchovnú pieseň, svetskú tanečnú a príležitostnú hudbu 17. storočia, cirkevnú hudbu na začiatku 18. storočia, svetskú hudbu 18. storočia a hudobnodramatickú tvorbu.⁵ Najviac hudobnohistorických prameňov sa zachovalo z hudby cirkevnej; najmenej hudobných prameňov máme k dispozícii z hudby svetskej, ktorá sa pestovala v šľachtických kapelách i v mestskom prostredí, a z ľudovej hudby nižších vrstiev, o existencii ktorej sa zachovali len torzovité informácie.⁶ Špecifickou zvláštnosťou dejín barokovej hudby na Slovensku je vysoká miera samostatnosti vo vývine hudby v evanjelickom a katolíckom hudobnom živote. Evanjelická polyfonická a polychorická duchovná hudba sa vyvíjala bez väčších zlomov od renesančnej viachlasnej hudby 16. storočia k novému barokovému štýlu, nastupujúcemu po prelome 16. a 17. storočia, až po barokovú polychorickú hudbu, ktorej rozkvet bol zničený násilnou rekatolizáciou

-
- 3 Pozri kapitolu *Renesančné mesto ako hudobnokultúrny organizmus* v publikácii: RYBARIČ, Richard: *Dejiny hudobnej kultúry na Slovensku I. Stredovek. Renesancia. Barok*. Bratislava : Opus, 1984, s. 39-45. Tiež pozri: RYBARIČ, Richard: *Stredoveké mesto ako hudobnokultúrny organizmus*. In: *Historické štúdie* 19, 1974, s. 181-192.
  - 4 PETŐCZOVÁ, Janka: *Príspevok k výskumu hudobnej kultúry šľachtických rezidencií a mestských sídel v 16. a 17. storočí na území dnešného Slovenska*. In: *Život pražských paláců. Šlechtické paláce jako součást městského organismu od středověku na práh moderní doby*. Ed. Olga Fejtová, Václav Ledvinka, Jiří Pešek. *Documenta Pragensia* 28. Praha : Scriptorium, 2009, s. 633-646.
  - 5 KAČIC, Ladislav: *Hudba baroka*. In: *Dejiny slovenskej hudby od najstarších čias po súčasnosť*. Ed. Oskar Elschek. Bratislava : ASCO Art et Science, 1996, s. 86-110.
  - 6 Ucelené rukopisné pramene svetskej tanečnej hudby obdobia baroka pochádzajú až zo 70., resp. 80. rokov 17. storočia, je to *Pestrý zborník z Levoče* a *Vietorisova tabulatúra*, ktorá vznikla pravdepodobne v malomestskom prostredí Trenčianskej stolice. KAČIC, Ladislav: *Pestrý zborník. Tabulatura Miscellanea*. In: *Monumenta Musicae Slovacae*. Bratislava : Hudobné centrum, 2005. 147 s. ISBN 80-88884-62-4; FERENCZI, Ilona – HULKOVÁ, Marta. *Tabulatura Vietoris saeculi 17*. Bratislava : OPUS, 1986. 251 s.

v 70. rokoch 17. storočia. Vyhnanie evanjelických duchovných a zničenie inštitucionálneho zabezpečenia hudobnej kultúry i jej personálneho obsadenia malo za následky už len mierne doznievanie tohto špecifického hudobného barokového fenoménu.⁷ Jeho miesto postupne plne nahradila línia katolíckej duchovnej hudby, ktorá popri základnom jednohlasnom latinskom gregoriánskom choráli prechádzala k viachlasnej polyfónii a od prvej polovice 17. storočia aj k hudbe pestovanej v národných jazykoch (predovšetkým barokové jednohlasné duchovné piesne). Od prelomu 17. a 18. storočia išlo už o hudbu koncertantnú, resp. o inštrumentálne a vokálno-inštrumentálne žánre, pestované s istými špecifikami v jednotlivých rehoľných komunitách – u jezuitov, františkánov a piaristov (vokálno-inštrumentálne omše, barokové árie a pastorely, makarónske piesne, husľové koncerty, organové prelúdiá a virtuóznejšie skladby pre klávesové nástroje). Výskum hudobného života v evanjelickej a katolíckej sfére si vyžaduje bádanie v samostatných okruhoch pramenných materiálov v špecifických sieťach archívov cirkevných inštitúcií.

Základnými inštitúciami, v ktorých sa na Slovensku zachovali hudobnohistorické pramene k výskumu barokovej hudby, sú štátne, cirkevné a privátne archívy, historické knižnice a špecializované múzeá. V slovenských archívoch a historických knižniciach vykonali hudobní historici za posledné desaťročia systematický pramenný výskum, výsledkom ktorého je Slovenský katalóg hudobnohistorických prameňov (SKHP), budovaný od roku 1967 v Slovenskom národnom múzeu – Hudobnom múzeu v Bratislave. V tomto najväčšom centre dokumentácie hudobných prameňov je v súčasnosti spracovaných 19 000 signatúr hudobní, prevažne od 18. storočia až po súčasnosť, pochádzajúcich z takmer 40 zbierok hudobní väčšinou z farských a z kláštorňých kostolov, ale tiež zo šľachtických rodín, hudobných spolkov a historických knižníc.⁸ Časť spracovaných zbierok hudobní je aj uložená v Hudobnom múzeu v Bratislave, časť je majetkom iných inštitúcií. V Slovenskom národnom múzeu – Hudobnom múzeu je evidencia a hudobnohistorická dokumentácia prameňov koordinovaná v rámci celosvetového súpisu hudobných prameňov *Répertoire International des Sources Musicales*; časť zbierkového fondu SNM – HuM je zverejnená aj na CD-ROM-e série A II/RISM *Musikhandschriften nach 1600*.⁹

Dve najucelenejšie rozsiahle zbierky rukopisných a tlačených hudobných prameňov sa zachovali z dvoch historických knižníc, z knižnice evanjelickej a. v. cirkevnej obce v Levoči a v Bardejove. Levočská zbierka hudobní sa nachádza v súčasnosti v historick-

7 PETŐCZOVÁ, Janka: Osobnosti v dejinách evanjelickej hudobnej kultúry na Spiši v 17. storočí. In: *K pocte Alexandra Moyzesa a Ludovíta Rajtera*. Ed. Lubomír Chalupka. Bratislava : STI-MUL, 2007, s. 337-355.

8 Väčšina z toho rozsiahleho pramenného materiálu však spadá časovo do obdobia klasicizmu a romantizmu. Prehľad pozri: *Sprievodca po zbierkovom fonde Hudobného múzea Slovenského národného múzea. Hudobné zbierky archívnej povahy*. Ed. Jana Kalinayová-Bartová. Spracovali Jana Kalinayová-Bartová, Zlatica Kendrová, Miriam Lehotská, Katarína Sirotnáková, Danica Štilichová, Alexandra Tauberová. Bratislava : SNM – HuM, 2001. 349 s. ISBN 80-8060-070-8. Tiež: Poklady hudobnej minulosti. Katalóg k výstave Treasures of the Musical Past. Ed. Jana Kalinayová. In: *Musaeum musicum*. Bratislava : SNM – HuM, 1996. 104 s. ISBN 80-85753-76-6.

9 LEHOTSKÁ, Miriam: Slovenský katalóg hudobnohistorických prameňov (SKHP) a Répertoire International des Sources Musicales (RISM) ako podnecujúci fenomén hudobnohistorického výskumu. In: *Hudobnohistorický výskum na Slovensku začiatkom 21. storočia I*. Ed. Marta Hulková. Bratislava : FFUK, 2007, s. 437-443. <http://opac.rism.info>.

kej knižnici Farského úradu ECAV v Levoči a existuje k nej katalóg, obsahujúci zoznam rukopisov a hudobných tlačí s rozpisom a identifikáciou hudobného repertoáru v rukopisných hudobniach.¹⁰ Bardejovská zbierka hudobnín bola pôvodne uložená v Kostole sv. Egídia v Bardejove, ale roku 1914 bola odkúpená za 30 000 zlatých na základe dohody medzi rímsko-katolíckym biskupstvom a uhorským kráľovským Ministerstvom vzdelávania. Dnes je k dispozícii v Hudobnom oddelení Štátnej Széchényiho knižnice v Budapešti. Bardejovské hudobné rukopisy a tlače sú tiež skatalogizované a rozsiahly hudobný repertoár je do veľkej miery aj identifikovaný.¹¹

Levočská aj bardejovská zbierka hudobnín sú počtom zachovaných hudobnohistorických prameňov unikátnymi komplexmi v celoslovenských reláciách. Obsahujú tvorbu domácich i európskych skladateľov, ktorá je významným zdrojom poznania barokovej hudby nielen v Šarišskej a Spišskej stolici, ale v širokom uhorskom i stredoeurópskom kontexte.¹² V dejinnej optike sú však tieto hudobnohistorické pramene len zlomkom, ktorý sa zachoval z bohatej barokovej hudobnej kultúry, prekvitajúcej v evanjelických (lutherovských) kantorstvách v slobodných kráľovských mestách i menších mestečkách od Bratislavy cez Banskú Bystricu, Kremnicu, Kežmarok, Levoču, Košice, Prešov, Bardejov až po Sabinov. Medzi západoslovenskými mestami zaujíma osobitné postavenie hudobná kultúra Bratislavy, ktorá bola v skúmanom období korunovačným mestom a demograficky najväčším sídelným centrom uhorských úradov.¹³ Mimoriadne vysokú úroveň tu dosiahla hudba v novovybudovanom evanjelickom kostole, vysvätenom roku 1638. Zatiaľ čo aj dovtedajší prím polyfonickej renesančnej a ranobarokovej hudby v kapitulnom prostredí (katolíckom Dóme sv. Martina). V evanjelickom Kostole sv. Trojice sa až do rekatolizácie (1672) intenzívne pestovali všetky formy barokovej duchovnej hudby, protestantské omše typu *missa brevis*, magnifikaty, duchovné koncerty a piesne; pričom Nemci používali nemecké spevníky a Slováci české kancionály. K najvýznamnejším hudobníkmi bratislavského evanjelického kostola patrili Jakub Sebald Ludwig v rokoch 1638 – 1657, Samuel Capricornus v rokoch 1651 – 1657 a Ján Kusser st. v rokoch 1657 – 1672. Počas pôsobenia Samuela Capricorna (1628 – 1665) vo funk-

10 HULKOVÁ, Marta: *Levočská zbierka hudobnín. I., II. zv.* Diss. Bratislava : FF UK, 1985.

11 MURÁNYI, Róbert Árpád: Thematisches Verzeichnis der Musiksammlung von Bartfeld (Bártfa). In: *Deutsche Musik im Osten*, 2. Bonn : Gudrun Schröder Verlag, 1991. 446 s. ISBN 3-926196-16-5.

12 ŠEDIVÁ, Viera: Polyfónna hudba. In: *Dejiny slovenskej hudby*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1957; RYBARIČ, Richard: Ján Šimbracký – spišský polyfonik 17. storočia. In: *Musicologica Slovaca* 4, 1973, s. 7-83; MATUŠ, František: Tabulatúrny zborník Samuela Marckfelnera. In: *Stará hudba na Slovensku* 4. Bratislava : OPUS, 1981. 55 s.; PETŐCZOVÁ, Janka: Tomáš Gosler – neznámy spišský skladateľ 17. storočia. (Venované nedožitému 65. narodeninám Richarda Rybariča). In: *Slovenská hudba* 21, 1995, č. 2, s. 228-262; HULKOVÁ, Marta: Die Musikaliensammlung von Bardejov (Bartfeld) und Levoča (Leutschau) – Übereinstimmungen und Unterschiede. In: *Musicologica Istropolitana* 2. Bratislava : Stimul, 2003, s. 51-113; PETŐCZOVÁ, Janka: Johann Schimrack / Ján Šimrák – spišský polyfonik 17. storočia. In: *Musica Scopusii Veteris / Stará hudba na Spiši*. Ed. Janka Petőczová. Bratislava; Prešov : Ústav hudobnej vedy SAV; Prešovský hudobný spolok *Súzvuk*, 2008, s. 79-100.

13 KAČIC, Ladislav: Musik zur Zeit der Preßburger Krönungsfeierlichkeiten (1563 – 1830). In: *Musicologica Istropolitana* 2. Bratislava : Stimul, 2003, s. 31-50; RYBARIČ, Richard: Hudba bratislavských korunovácií. In: *Musicologica slovaca* 14, 1990, s. 11-36.

cii dirigenta chrámového speváckeho zboru (*director musicae*) existovala v kostole rozsiahla zbierka hudobní s európskymi hudobnými tlačami (talianska koncertantná hudba, hudba rakúskeho tzv. cisárskeho baroka, nemecká protestantská hudba), z tejto veľkej zbierky nôt sa však nezachovali žiadne pramene. O jej existencii informujú len sekundárne (nenotované) archívne písomnosti – v tomto prípade inventárne zoznamy hudobní a hudobných nástrojov z rokov 1651 a 1657 *LIBRI MUSICI / in Choro Poson(iensi) Musicorum, Consignatio Librorum Musicorum Templi Evangelici Posonien-si a Index operum musicorum Samuelis Capricorni*.¹⁴

Hudobné inventáre patria k druhej najdôležitejšej skupine hudobnohistorických prameňov pre výskum barokovej hudby vzhľadom na to, že dopĺňajú naše poznatky, ktoré nám poskytujú notované (primárne) pramene zo spomínanej levočskej a bardejovskej historickej knižnice. Na Slovensku sa zachovali, okrem už vyššie spomenutých troch bratislavských inventárnych zoznamov hudobní a hudobných nástrojov, aj ďalšie z Banskej Bystrice (1581, 1600, 1606), z Bratislavy z Dómu sv. Martina (1616), Kremnice (1599), z jezuitskeho kolégia v Trnave (1632), z farského kostola v Prešove (1661), z piaristických kláštorov v Podolínci (cca 1680, 1691 – 1702, 1754, 1787), v Nitre (1749 – 1773) a v Prievidzi (cca 1690), z farského kostola v Pruskom (1692), z piaristického kláštora vo Svätom Jure (1696), z Dómu sv. Martina v Bratislave (1700) a z nového evanjelického kostola v Bratislave (1718).¹⁵ Inventárne zoznamy, zhotovované na jednom mieste počas vizitácií, niekedy aj viacnásobne s rôznymi časovými odstupmi, sú mnohokrát dôležitými informátormi o nakupovaných hudobninách (*libri musici*), o migrácii hudobníkov a ich hudobnej tvorbe a o štýlových zmenách v predvádzanom hudobnom repertoári. Neraz je možné na ich základe sledovať „putovanie“ a „osudy“ konkrétnych hudobných prameňov, ktoré sú vždy späté s osudom jednotlivcov – ich nositeľov, resp. s osudom celých duchovných spoločenstiev (cirkevných obcí, rádov).

Migrácie hudobníkov, hudobných prameňov, ale aj celých archívnych fondov sú symptómom stredoeurópskej histórie. Typickou ukážkou európskych dimenzií trans-

14 KORBAČKOVÁ, Ivana: Inventárny zoznam hudobní a hudobných nástrojov evanjelického kostola v Bratislave z roku 1651. In: KALINAYOVÁ, Jana – KAČIC, Ladislav – KORBAČKOVÁ, Iveta – PETŐCZOVÁ, Janka: *Hudobné inventáre a repertoár viachlasnej hudby na Slovensku v 16. – 17. storočí*. Ed. Jana Kalinayová. Bratislava : Slovenské národné múzeum – Hudobné múzeum, 1994, s. 33-48; KORBAČKOVÁ, Ivana: Inventárny zoznam hudobní a hudobných nástrojov evanjelického kostola v Bratislave z roku 1657. In: KALINAYOVÁ, Jana – KAČIC, Ladislav – KORBAČKOVÁ, Iveta – PETŐCZOVÁ, Janka: *Hudobné inventáre a repertoár viachlasnej hudby na Slovensku v 16. – 17. storočí*. Ed. Jana Kalinayová. Bratislava : Slovenské národné múzeum – Hudobné múzeum, 1994, s. 51-65; KORBAČKOVÁ, Ivana: Inventárny zoznam hudobní Samuela Capricorna z Bratislavy. In: KALINAYOVÁ, Jana – KAČIC, Ladislav – KORBAČKOVÁ, Iveta – PETŐCZOVÁ, Janka: *Hudobné inventáre a repertoár viachlasnej hudby na Slovensku v 16. – 17. storočí*. Ed. Jana Kalinayová. Bratislava : Slovenské národné múzeum – Hudobné múzeum, 1994, s. 66-67.

15 KALINAYOVÁ, Jana – KAČIC, Ladislav – KORBAČKOVÁ, Iveta – PETŐCZOVÁ, Janka. *Hudobné inventáre a repertoár viachlasnej hudby na Slovensku v 16. – 17. storočí*. Ed. Jana Kalinayová. Bratislava : Slovenské národné múzeum – Hudobné múzeum, 1994. 242 s.; KAČIC, Ladislav: Nové poznatky k dejinám hudby u piaristov v Podolínci. In: *Musica Scepusii Veteris / Stará hudba na Spiši*. Ed. Janka Petőczová. Bratislava; Prešov : Ústav hudobnej vedy SAV; Prešovský hudobný spolok *Súzvuk*, 2008, s. 113-126.

misie hudby prekračujúcej hranice štátnych útvarov je hudobná kultúra rádu piaristov, ktorí prišli do Uhorska z poľských provincií a roku 1642 založili v Podolínci na Spiši kláštor. V období baroka patrila tamojší piaristický kláštor s kolégiom a kostolom do Poľskej provincie piaristov (do roku 1782) a postupne sa stal jedným z najvýznamnejších hudobných centier v strednej Európe. Podolínska zbierka hudobní, ktorá obsahuje bohatý fond z obdobia baroka, sa dostala do neskoršieho piaristického kláštora vo Svätom Jure. Po druhej svetovej vojne bola umiestnená do archívu v Pezinku a od 70. rokov sa nachádza v Štátnom archíve v Bratislave, pobočka Modra. K tejto hudobnej zbierke existuje moderný katalóg hudobnohistorických prameňov aj s notovými incipitmi, vytvorený na komplexnom porovnávacom výskume celoeurópskeho charakteru.¹⁶ Pri výskume cirkevnej hudby katolíckych rádov (piaristické, jezuitské, františkánske) sú ťažiskové pramene k výskumu hudobného života v centrálnych archívoch samotných rádov na Slovensku i v zahraničí (Budapešť, Viedeň), hudobné pramene sa však nachádzajú aj v špecializovaných zbierkotvorných pracoviskách, akými sú Oddelenie hudobných rukopisov Archívu literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice v Martine a v iných inštitúciách (Univerzitná knižnica v Bratislave, štátne vedecké knižnice).¹⁷

Veľkou skupinou archívnych hudobnohistorických prameňov sú okrem inventárnych zoznamov aj spomínané písomnosti mestských magistrátov, predovšetkým mestské účtovné knihy, ktoré obsahujú rôzne záznamy o kúpe hudobní, hudobných nástrojov a o vyplácaní príjmov mestským hudobníkom (kantorom, organistom, trubačom), ďalej listiny a listový materiál, cenné sú napríklad vokácie, čiže pozývacie listy na posty mestských hudobníkov. Medzi najzaujímavejšie listy profesionálnych mestských hudobníkov zo 17. storočia patria štyri latinské listy Zachariáša Zarevúckeho z roku 1624, zachované v archíve mesta Bardejov. Zachariáš Zarevúcky (*Zacharias Zarevutius*, 1605 – 1667) pôsobil v tom čase v Spišskej Novej Vsi ako organista v kostole nemeckej evanjelickej a. v. cirkevnej obce. Vokáciu mu priniesol 15. apríla 1624 osobný posol bardejovského richtára a Zarevúcky na ňu obratom odpovedal kladne.¹⁸ Pri hľadaní optimálnych platových podmienok i spôsobu sťahovania majetku (i hudobných nástrojov) vznikla medzi Zarevúckym a bardejovskou mestskou radou zaujímavá korešpondencia, pretože vokácia bola pre neho „výzvou“ na lepšie platené miesto, do väčšieho mesta, do významného centra reformácie a do mesta so slávnou hudobnou tradíciou.¹⁹ Zaujímavé sú však aj

16 SMOLAREK, Dariusz: *Katalog tematyczny muzykaliów z klasztoru Pijarów w Podolińcu / Thematischer Katalog für Musikalien aus dem Piaristen-Kloster in Pudlein*. Lublin : Wydawnictwo KUL, 2009. 295 s. ISBN 978-83-7363-816-7.

17 KAČIC, Ladislav: Piaristi-hudobníci medzi Čechami, Moravou a Slovenskom. In: *Slovenská hudba* 29, 2003, č. 1, s. 5-29; KAČIC, Ladislav: Harmonia unisona – Franziskanische Bearbeitungen der Figuralmusik des 17. und 18. Jahrhunderts. In: *Plaude turba paupercula - Franziskanischer Geist in Musik, Literatur und Kunst (Konferenzbericht)*. Ed. Ladislav Kačic. Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2005, s. 197-233; KAČIC, Ladislav: Musik und Tanz im Jesuitendrama Mitteleuropas des 17. und 18. Jahrhunderts. In: *Bohemia Jesuitica 1556 – 2006*. Praha : Univerzita Karlova – Nakladatelství Karolinum, 2010, s. 1053-1060.

18 MATÚŠ, František: Zachariáš Zarevúcky – životné osudy. In: *ZACHARIÁŠ ZAREVÚCKY (ZAREVUTIUS) 400 rokov od narodenia bardejovského evanjelického organistu a skladateľa*. Prešov : Prešovský hudobný spolok *Súzvuk*, 2005, s. 85-102.

19 PETŐCZOVÁ, Janka: Bardejovskí mestskí hudobníci v 16. a 17. storočí. In: *Slovenská hudba* 29, 2003, č. 3 – 4, s. 353-380.

mestské protokoly právneho charakteru a záznamy z rokovaní mestskej rady, kde sa preberali rôzne spory medzi hudobníkmi (napríklad medzi profesionálnymi mestskými hudobníkmi a potulnými muzikantmi vznikali spory o to, kto má hrať na svadbách, pohreboch a iných príležitostiach). Dôležitými archívnymi materiálmi, ktoré slúžia ako podklady na zostavovanie biografie hudobných skladateľov a interpretov, resp. na objasnenie otázok ich majetku a sociálneho statusu, sú matriky, testamenty a rôzne pedagogické písomnosti, predovšetkým školské poriadky, obsahujúce aj dôležité informácie o hudobnej výchove. V pedagogickom procese boli najvýznamnejšími hudobníckymi osobnosťami kantori, ktorí zodpovedali nielen za hudobnú výchovu žiakov v mestských latinských školách, ale aj za predvádzanie vokálnoinštrumentálnej hudby v kostoloch, keďže boli dirigentmi žiackych speváckych zborov.

Archívne pramene barokovej hudby na Slovensku teda predstavujú široký komplex skúmaného historického materiálu. Z hľadiska praktických potrieb hudobnej historiografie sa celý tento komplex delí na dve základné skupiny, na pramene *primárne*, t. j. v období hudby barokovej to boli noty, čiže písomnosti obsahujúce hudbu (rukopisné i tlačené), a na pramene *sekundárne*, t. j. všetky ostatné (už spomínané) písomnosti alebo predmety archívnej povahy, s rôznou výpovednou hodnotou k výskumu hudobnej minulosti.²⁰ Medzi sekundárnymi hudobnohistorickými prameňmi majú výnimočné postavenie teoretické traktáty, ktoré poskytujú informácie nielen k dejinám hudobnej teórie, ale aj k dejinám hudobného myslenia a hudobného notopisu (paleografie). Mnohokrát obsahujú nielen teoretické poučky, ale aj notové príklady alebo ucelené hudobné skladby, čím nadobúdajú hodnotu prameňov primárnych.²¹ V historickej muzikológii je takéto delenie prameňov zaužívané s ohľadom na bádateľskú prax. Podstatou práce hudobného historika je totiž práca so samotnou hudbou, s notovým materiálom a hlavným cieľom hudobného historika je hodnotnú hudbu transkribovať do dnešného notačného systému a predložiť ju verejnosti v kritickej pramennej notovej edícii.²² Pri transkripcii prameňov barokovej hudby ide o dva základné notačné systémy, o nemeckú organovú tabulatúrnú notáciu, ktorou sú vytvorené napríklad tabulatúrne zborníky z Levočskej

20 Slovenská historická muzikológia v súčasnosti používa rozdelenie hudobnohistorických prameňov na *primárne*, archívne obsahujúce samotnú hudbu (hudobné dielo), a *sekundárne*, ktorými môže byť akýkoľvek predmet, dvoj- i trojrozmerný (hudobné nástroje), informujúci určitým spôsobom o hudbe. RYBARIČ, Richard: *Hudobná historiografia*. Ed. František Matúš, Janka Petőczová-Matúšová. Prešov : Matúš music, 1994, s. 67-84.

21 PETŐCZOVÁ, Janka: Hudobnoteoretický traktát ako prameň muzikologického poznania. In: *Ako čítať traktátovú literatúru 17. – 18. storočia*. Ed. Timotea Vráblová. Bratislava : Ústav slovenskej literatúry SAV, 2009, s. 96-102; PETŐCZOVÁ, Janka: K problematike výskumu pôvodných prameňov k najstarším dejinám slovenskej hudby. In: *Súzvuk 2*. Prešov : Prešovský hudobný spolok *Súzvuk*, 2004, s. 94-116.

22 Túto tézu Richard Rybarič nielen zdôrazňoval, ale aj naplňal vlastnou prácou. Pozri: RYBARIČ, Richard: Samuel Capricornus. Opus Musicum (1655) I. In: *Stará hudba na Slovensku 1*. Bratislava : OPUS, 1975; RYBARIČ, Richard: Samuel Capricornus. Opus Musicum (1655) II. In: *Stará hudba na Slovensku 2*. Bratislava : OPUS, 1979; RYBARIČ, Richard – SZENDREI, Janka: Missale notatum Strigoniense ante 1341 in Posonio. In: *Musicalia Danubiana I*. Budapest 1982; RYBARIČ, Richard: Ján Šimbracký: Opera omnia I. In: *Fontes Musicae in Slovacia 7*. Bratislava : OPUS, 1982; RYBARIČ, Richard: Ján Šimbracký: Opera omnia II. In: *Fontes Musicae in Slovacia 8*. Bratislava : OPUS, 1991, posthumne, Ed. Ladislav Kačic.

zbierky hudobnín, a o modernú notáciu s istými pozostatkami menzurálnej notácie, ktorá sa používala paralelne (väčšinou v hlasových zošitoch) a neskôr sa stala štandardnou. Viachlasné skladby zapísané tabulatúrnou notáciou poskytujú relatívne ucelený komplex hlasov (partitúru), party pre jednotlivé hlasy sú písané notáciou modernou, je potrebné patrične ich usporiadať a podložiť pod seba (spartovať).²³ Výsledkom súčasných aktuálnych muzikologických výskumov dejín barokovej hudby na Slovensku sú kritické vydania hudobnohistorických prameňov vo vedeckej edícii *Musica Scepūsii Veteris / Stará hudba na Spiši*, v ktorej vychádzajú transkripcie unikátnej viachlasnej barokovej hudby 17. storočia skladateľov Thomasa Goslera, **mestského notára a školského inšpektora v Kežmarku** v rokoch 1625 – 1646 (*Musica Scepūsii Veteris I*), **Jána Šimráka (Johann Schimrack, ? – 1657)**, organistu nemeckého evanjelického a. v. kostola v Spišskom Podhradí (*Musica Scepūsii Veteris II*), a transkripcie duchovnej hudby 18. storočia piaristického skladateľa P. Petra Peťka (*P. Petrus Peťko a Sancto Martino*, 1713 – 1793), pedagóga, kazateľa a hudobníka, pôsobiaceho dlhší čas v Podolinci na Spiši (*Musica Scepūsii Veteris IV*).²⁴

Okrem všetkých spomínaných hudobnohistorických prameňov archívnej povahy sú pri komplexnom výskume dejín barokovej hudby predmetom bádania slovenských hudobných historikov aj výtvarné predmety s hudobnými motívmi a predmety trojrozmerné, predovšetkým historické hudobné nástroje. Komplexný výskum sa geograficky neobmedzuje len na slovenské archívne, knižničné a múzejné inštitúcie, ale ide o stredo-európsku, resp. európsku pramennú základňu, vždy v závislosti od geograficky premenlivých kontextov. Ak skúmame hudobnohistorické pramene evanjelickej (lutherovskej) hudobnej kultúry, hľadanie konkrétnych kontaktov hudobníckych osobností nás prirodzene zavedie do stredného a severného Nemecka, Sliezska, Poľska a Sedmohradska. Pri výskume napríklad hudby františkánskych rádo v mariánskej proveniencie v prvej

23 RYBARIČ, Richard: *Vývoj európskeho notopisu*. Bratislava : OPUS, 1982. 222 s.; PETÖCZOVÁ, Janka: Vokálna polyfónia v spišských tabulatúrnych rukopisoch (poznámky k vybraným problémom notácie, transkripcie, inštrumentácie a interpretácie). In: *De Musica*. Eds. Peter Ruščin, Irena Medňanská. Prešov : PU v Prešove, 2010, s. 44-56.

24 PETÖCZOVÁ, Janka: Thomas Gosler. Ist Gott für uns, wer mag wider uns sein?/Keď Boh za nás, kto proti nám?[1642]. In: *Musica Scepūsii Veteris I/1*. Prešov : Prešovský hudobný spolok *Súzvuk*, 2003. ISBN 80-968949-6-X; PETÖCZOVÁ, Janka: Thomas Gosler. Du hast mir das Herz genommen/Uchvátila si mi srdce [1642]. In: *Musica Scepūsii Veteris I/2*. Prešov : PHS *Súzvuk*, 2003. ISBN 80-968949-5-1; PETÖCZOVÁ, Janka: Johann Schimrack/Ján Šimrák. Lobe den Herren, meine Seele!/Chváľ, duša moja, Hospodina! [1642]. In: *Musica Scepūsii Veteris II/1*. Prešov : PHS *Súzvuk*, 2004. ISBN 80-89188-10-9; PETÖCZOVÁ, Janka: Johann Schimrack/Ján Šimrák. Richte mich Gott/Prisúď mi právo, Bože [1642]. In: *Musica Scepūsii Veteris II/2*. Prešov : PHS *Súzvuk*, 2005. ISBN 80-89188-11-7; PETÖCZOVÁ, Janka: Johann Schimrack/Ján Šimrák. Singet dem Herren ein neues Lied/Spievajte Hospodinu novú pieseň [1642]. In: *Musica Scepūsii Veteris II/3*. Prešov : PHS *Súzvuk*, 2006. ISBN 80-89188-12-5; PETÖCZOVÁ, Janka: Johann Schimrack/Ján Šimrák. Siehe, wie fein und lieblich ist's/Hľa, aké dobré, aké milé je to [1642]. In: *Musica Scepūsii Veteris II/4*. Prešov : PHS *Súzvuk*, 2007. ISBN 978-80-89188-20-8; PETÖCZOVÁ, Janka: Johann Schimrack/Ján Šimrák. Ach Herr, wie sind meiner Feinde so viel/Hospodine, ako mnoho je mojich nepriateľov [1642]. In: *Musica Scepūsii Veteris II/5*. Bratislava; Prešov : ÚHV SAV, PHS *Súzvuk*, 2009. ISBN 978-80-89188-25-3; KAČIC, Ladislav: P. Petrus Peťko a Sancto Martino SP: Missa ex G Jesuli Nati/Vianočná omša G dur [1759]. In: *Musica Scepūsii Veteris IV/1*. Bratislava; Prešov : ÚHV SAV, SÚJS SAV, PHS *Súzvuk*, 2009. ISBN 978-80-89188-24-6.

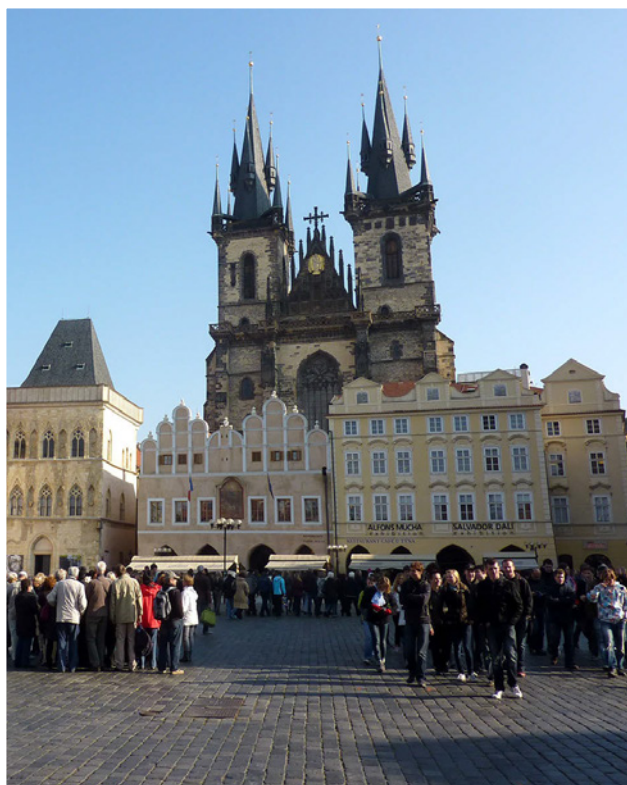
polovici 18. storočia je zas potrebný porovnávací výskum s prameňmi, zachovanými v kláštoroch v Rakúsku a na Slovensku, no ďalšie stopy po františkánskej hudbe nájdeme aj na Morave a v Maďarsku. Koncept dejín slovenskej hudby a hudobnej kultúry obdobia baroka na Slovensku je prirodzenou súčasťou otvoreného, heterogénneho, multietnického systému európskych hudobných dejín.²⁵

Recenzent: PaedDr. Slávka Kopčáková, PhD.
(Preklady resumé Janka Petőczová – anglický jazyk;
Jana Matúšová – nemecký jazyk)

---

25 Štúdia je súčasťou riešenia projektov č. 2/0026/10 a 1/0092/10 Vedeckej grantovej agentúry MŠVVaŠ SR a SAV (VEGA).

LUDIA A DOBA

*Staromestské námestie v Prahe / Old Town Square in Prague.
Foto Peter Švorc*

OSOBNOSŤ JÚLIUSA BARTÁKA A JEHO VÝZNAM PRE SLOVENSKÉ ARCHÍVNICTVO

Katarína MATAVOVÁ

Abstract

Personality of Július Barták and his significance for Slovak archival science. Július Barták was born in 1896 in Banská Bystrica. After his sending down from his studies at secondary grammar school because of Slovak national feelings, he continued in his studies at business school. He finished this school as a soldier in 1916 in Hungary. In 1917 he started working at State Woods where he was working more than 30 years. Here he familiarized with silviculturally archival material in position of accounting director and then he started publishing in this sphere. He utilized his experiences as a director of Agricultural Archive. Barták's first historical works – shorter articles in newspaper – dealt with regional history of Banská Bystrica and its surroundings. He became more famous after 1929, when he published his work „From history of state forest agriculture in surroundings of Banská Bystrica and Staré hory“. By the publishing activity he connected with dr. Václav Černý – later director of State Agricultural Archive. He cooperated with dr. Černý in professional and organizational sphere in activities of Agricultural Archive. In 1942 he published another work „Development of silviculturally school system in Slovakia in the sphere of forest and agricultural relations“, that is the first resume of this problematics. In 1946 he started working at Assignment of agriculture and landed reform and he became director of cultural-historical departement. He developed activity because of taking care of archival documents that occurred in confiscated buildings. Agricultural archive arised in 1947 and it started its activity one year later. During its activity many archival documents were saved by Barták's credit. After decline of Agricultural archive he became retired in 1956, but he was still publishing until his death in 1959. Július Barták did innovative work for Slovak archival science – that was saving of valuable archival documents, foundation and conduction of archive in difficult conditions, but also formation of the first generation of Slovak archivists.

Key words

Július Barták. Aarchival science. Agricultural archive. State Woods. History of forest agriculture. Forest school system.

Zusammenfassung

Die Persönlichkeit von Július Barták und ihre Bedeutung für das slowakische Archivwesen. Július Barták wurde im Jahre 1896 in Banska Bystrica geboren. Nachdem er aus dem Gymnasium wegen der slowakischen Überzeugung ausgeschlossen worden war, setzte er sein Studium an der höheren Handelsschule fort, die er schon als Soldat in Ungarn im Jahre 1916 beendete. Im Jahre 1917 begann er als Buchhalter beim Staatsforstunternehmen zu arbeiten, wo er mehr als 30 Jahre lang arbeitete. Hier, an der Position des Rechnungsleiters, wurde er mit dem Forst-Archivgut

bekanntgemacht und allmählich begann er aus diesem Bereich zu veröffentlichen. Seine Erfahrungen nützte er später als Direktor des Bodenkultursammlungsarchivs aus. In seinen ersten historischen Arbeiten, in kurzen Zeitungsartikeln, befasste sich Bartak mit der Regionalgeschichte von Banská Bystrica und seiner Umgebung. In den Fachkreisen wird er nach der Herausgabe seines Werks „Z minulosti štátneho lešného hospodárstva v okolí Banskej Bystrice a Starých hôr /Aus der Vergangenheit der Staatsforstwirtschaft in der Umgebung von Banská Bystrica und Stare hory“ im Jahre 1929 bekannter. Mittels seiner Publikationstätigkeit nimmt er mit Dr. Václav Černý, dem späteren Direktor des Staatsarchivs der Landwirtschaft, Kontakt, mit dem er dann an den Fach- und Organisationsfragen bei der Tätigkeit des Bodenkultursammlungsarchivs mitarbeitet. Im Jahre 1942 erschien sein nächstes Werk „Vývin lešníckeho školstva na Slovensku v rámci lešohospodárskych pomerov/Die Entwicklung des Forst-Schulwesens in der Slowakei im Rahmen der Forstwirtschaftsverhältnisse“. Dieses Werk stellt die erste Zusammenfassung dieser Problemstellung dar. Im Jahre 1946 begann er bei dem Betrautenamt der Bodenkultur und der Agrarreform zu arbeiten und er wird zum Direktor der kultur-historischen Abteilung. Er entfaltete aktive Tätigkeit, damit man die sich in den beschlagnahmten Objekten befindenden Archivurkunden gerecht behandelt. Das Bodenkultursammlungsarchiv entstand trotz der Probleme im Jahre 1947 und ein Jahr später begann es zu wirken. Während seiner Tätigkeit (bis zum Jahr 1955) wurde auch dank des Verdiensts Bartaks eine Menge der Archivurkunden gerettet. Nach dem Niedergang des Bodenkultursammlungsarchivs geht er im Jahre 1956 in die Rente, jedoch bleibt er tätig und publiziert bis zu seinem Tode im Jahre 1959. Július Barták machte für das slowakische Archivwesen gewissermaßen Schrittmacherarbeit – die nicht nur auf der Rettung wertvoller Archivurkunden, auf der Einrichtung und Führung des Archivs unter schweren Bedingungen, sondern auch auf der Ausbildung der ersten Generation slowakischer Archivare beruht.

Schlüsselwörter

Július Barták. Die Archivwesen. Das Bodenkultursammlungsarchiv. Das Staatsforstunternehmen. Die Vergangenheit der Forstwirtschaft. Das Forstschulwesen.

Júliusovi Bartákovi, ako osobnosti stojacej pri zrode organizovaného archívniectva na Slovensku, zakladateľovi a riaditeľovi Pôdohospodárskeho archívniectva, bolo venovaných už viacero článkov, publikovaných väčšinou pri príležitosti výročia jeho narodenia či úmrtia. Ich autormi boli ľudia najpovolanejší – zväčša jeho bývalí spolupracovníci. Jeho pozostalosť bola spracovaná aj vo forme diplomovej práce. Napriek tomu je vždy možné nájsť niečo, čo o ňom ešte vypovedané nebolo, preto aj tento pokus o jeho priblíženie prostredníctvom jeho publikačnej činnosti či riadiacej práce v Pôdohospodárskom archíve.

Životné osudy a publikačná činnosť

Július Barták

(Zdroj: BURKOVSKÝ, Július: *Historik a archivár Július Barták*. In: *Bystrický permon*, roč. VI, č. 4, 2008, s. 11.)

Július Barták sa narodil 23. marca 1896 v Banskej Bystrici. Jeho otcom bol Ján Barták, známy krajčírsky majster v tomto meste. Matka sa volala Rozália, rodená Skalková.¹

Po skončení obecnej školy chcel Barták pokračovať v štúdiu na banskobystrickom gymnáziu, kde aj začal študovať v roku 1906. Spočiatku sa mu darilo, no pre svoje slovenské presvedčenie – keďže bol vychovávaný v národne zmýšľajúcej rodine – mal v škole problémy, ktoré vyvrcholili vo štvrtom ročníku konfliktom s profesorom Cikerom a Barták bol z gymnázia vylúčený.²

V nasledujúcich rokoch 1910 – 1913 vystriedal viacero zamestnaní, pracoval v rôznych profesiách, okrem iného aj v známej banskobystrickej zápalkárni.³ Istý čas strávil aj ako tovariš u svojho otca Jána Bartáka. Napriek nepriaznivým podmienkam mal ambície ísť ďalej študovať a rozhodol sa pre vyššiu obchodnú školu v Banskej Bystrici. Na štúdium sa zapísal už v roku 1913, na škole však študoval až v rokoch 1915 – 1916. Kvôli predchádzajúce-
mu vylúčeniu z gymnázia sa na neho profesori dívali ako

na pansláva a sprísnilo mu maturitné skúšky. Bartákovi sa ani na tejto škole nepodarilo zmaturovať.⁴

Július Barták sa 15. januára 1916 stáva vojakom rakúsko-uhorskej armády. Paradoxne sa mu podarí zmaturovať až počas vojenskej služby, keď sa pohyboval na území dolného Uhorska. Maturitné skúšky zloží napokon s úspechom 29. januára 1916 v Budapešti.

Z armády ho prepustili 24. júla 1917.⁵ O tri mesiace neskôr – 25. októbra 1917 sa stáva zamestnancom vtedy ešte Uhorského kráľovského riaditeľstva štátnych lesov v Banskej Bystrici ako účtovný tajomník. V tomto podniku pracuje takmer tridsať rokov, až do roku 1946, keď nastupuje na Povereníctve pôdohospodárstva a pozemkovej reformy.⁶

1 KARLÍK, Jozef: *Životné osudy, činnosť a dielo Júliusa Bartáka na podklade jeho pozostalosti : Diplomová práca*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta; Katedra archívniectva a pomocných vied historických, 1978, s. 8.

2 KARLÍK, Jozef: *Životné osudy, činnosť a dielo Júliusa Bartáka na podklade jeho pozostalosti : Diplomová práca*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta; Katedra archívniectva a pomocných vied historických, 1978, s. 8.

3 KUŠÍK, Michal: Zo života a diela Júliusa Bartáka (1896 – 1959). In: *Slovenská archivistika*, roč. 25, 1989, č. 2, s. 211.

4 KARLÍK, Jozef: *Životné osudy, činnosť a dielo Júliusa Bartáka na podklade jeho pozostalosti : Diplomová práca*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta; Katedra archívniectva a pomocných vied historických, 1978, s. 9-10.

5 Podľa Michala Kušíka bol z armády prepustený zo zdravotných dôvodov. In: KUŠÍK, Michal: Zo života a diela Júliusa Bartáka (1896 – 1959). In: *Slovenská archivistika*, roč. 25, 1989, č. 2, s. 211.

6 VRABCOVÁ, Eva: Slovenský národný archív a jeho osobnosti. In: *Dejiny archívov na Slovensku*. Ed. Júlia Ragačová. Bratislava : Ministerstvo vnútra SR – Odbor archívov a registratúr, 2008, s. 22.

Jeho zamestnanie, resp. rôzne funkcie, ktoré v účtovníctve na riaditeľstve štátnych lesov zastával, mu umožnili kontakt s archívnym materiálom, čo podnietilo a rozvinulo jeho záujem o históriu.

Spočiatku, keďže je sám svedkom významných udalostí – pravdaže, v lokálnom meradle – sa zaujíma o regionálnu históriu, ktorej sú venované aj jeho prvé práce.⁷ V Banskej Bystrici sa krátko po vzniku ČSR pokúšali prívrženci zachovania Uhorska zvrátiť situáciu a 31. októbra založili v meste Maďarskú národnú radu. Ako odpoveď zriadili Slováci Slovenský národný výbor v polovici novembra. Do tohto výboru sa spolu so svojim otcom a bratom dostáva aj Július Barták⁸.

K tomuto obdobiu svojho života sa potom často vracal vo svojich prednáškach, článkoch, dokonca mal v úmysle vydať monografiu (podobnú *Slovenskému prevratu* od K. A. Medveckého, mala byť akýmsi pokračovaním IV. Dielu *Slovenského prevratu*). Príprave tejto publikácie venoval mnoho zo svojho voľného času (aj potom, keď bol z Banskej Bystrice služobne preložený), pričom vykonal rozsiahle excerpčné práce a zhromaždil veľké množstvo informácií.⁹ Barták bol pravdepodobne členom tímu, ktorý mal pripraviť monografiu Pohronskej župy k 10. výročiu ČSR. Materiál o obciach okresu Banská Bystrica totiž získal úradnou anketou, čo by asi nebolo možné, ak by nešlo o štátny záujem. Barták zhromaždil veľa materiálu – najmä zápisnice z miestnych národných rád, dotazníky zaslané vysokým vojenským hodnostárom. No so zmenami v štátnej správe v roku 1928 zanikla aj zmienená župa. Potom sa Barták orientoval na spracovanie „prevratu“ v 1918 v celoslovenskom rozsahu, avšak so zreteľom na Pohronie.¹⁰ Táto téma bola jeho hlavným záujmom až do roku 1938, ale napriek jeho veľkému úsiliu nikdy nevyšla knižne. Podobne mal v úmysle spracovať aj dejiny Štátnej vysokej školy technickej Dr. Milana Rastislava Štefánika v Košiciach, ktorá bola založená v roku 1937.

Barták sa po vzniku ČSR aktívne zapája najmä do kultúrneho, ale sčasti aj do politického života. V roku 1921 sa stáva členom Matice slovenskej a na rôznych posedeniach a literárnych večierkoch prednáša svoje prvé prednášky z dejín slovenskej literatúry alebo sa venuje životopisom významných slovenských spisovateľov (napr. *Štefan Moyses, biskup banskobystrický a jeho účinkovanie; Štefan Moyses a Karol Kuzmány a ich účinkovanie*; v prednáškach reagoval aj na aktuálne výročia – v roku 1931 napr. predniesol prejav venovaný Pavlovi Országhovi Hviezdoslavovi pri príležitosti 10. výročia jeho úmrtia).

Stáva sa aj členom *Republikánskej strany zemědělského a malorolníckeho lidu*, podstatnejšie je však to, že tu vykonáva funkciu krajského kultúrneho referenta a na

7 Aj v súčasnosti sa o ňom v regionálnych periodikách píše najmä pre jeho publikačnú činnosť súvisiacu s dejinami Banskej Bystrice. Napr. BURKOVSKÝ, Július: Historik a archivár Július Barták. In: *Bystrický permon*, roč. 6, 2008, č. 4, s. 11 [online]. Dostupné na internete: <<http://www.permon.eu>>.

8 KARLÍK, Jozef: *Životné osudy, činnosť a dielo Júliusa Bartáka na podklade jeho pozostalosti : Diplomová práca*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta; Katedra archívniectva a pomocných vied historických, 1978, s. 10-11.

9 KARLÍK, Jozef: *Životné osudy, činnosť a dielo Júliusa Bartáka na podklade jeho pozostalosti : Diplomová práca*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta; Katedra archívniectva a pomocných vied historických, 1978, s. 11.

10 KUŠÍK, Michal: Zo života a diela Júliusa Bartáka (1896 – 1959). In: *Slovenská archivistika*, roč. 25, 1989, č. 2, s. 211.

rôznych zhromaždeniach sa venuje najmä problematike poľnohospodárstva a lesníctva. V niektorých prednáškach rozoberá dejiny týchto odvetví, v iných zhrňuje vtedajšiu situáciu v týchto odboroch, pričom nejde len o suché štatistiky a bilancie, ale predostiera pre zúčastnených aj návrhy, ako danú situáciu zlepšiť – k témam jeho prednášok patrilo napr. aj záhradníctvo a štepárstvo.¹¹

V tomto období Barták prvýkrát oficiálne vystupuje ako archívár. Ide o funkciu archívára v Sokole, ktorého je členom od roku 1921. Je mu zverená starostlivosť o archív a knižnicu. Neskôr aj tu vykonáva vyššie správne funkcie – stáva sa vzdelávateľom a miestodržiteľom v miestnej, banskobystrickej pobočke tejto organizácie. Už od roku 1919 sa stará aj o archív a knižnicu banskobystrického riaditeľstva štátnych lesov a v roku 1920 sa stáva členom mestskej muzeálnej rady v Banskej Bystrici.

Stručnú zmienku si zaslúžia aj zmeny, ktoré sa v tomto období odohrali v jeho súkromnom živote: Barták sa 20. januára 1920 oženil v Hradčoviciach na Morave s Jarmilou Skopalíkovou, absolventkou konzervatória. Svoje hudobné vzdelanie využívala jeho manželka aj neskôr ako súkromná učiteľka klavíra. V roku 1921 sa im narodil syn Miloslav a v roku 1928 dcéra Jarmila.¹²

V roku 1922 mu vychádza jeden z prvých článkov, ktorý uverejnili *Pohronské noviny* a mal názov *Spoločenský poriadok v Banskej Bystrici na počiatku XVIII. storočia*. Ďalší článok, ktorý vyšiel v tých istých regionálnych novinách, bol už viac spojený s dejinami baníctva, o čom svedčí názov *Slobodné mesto Banská Bystrica v minulosti*. Aj cez vzťahy baníctva a lesníctva, aj vďaka tomu, že k jeho pracovným úlohám patrí aj správcovstvo knižnice riaditeľstva štátnych lesov, dostáva sa Barták k téme, ktorej sú venované jeho najrozsiahlejšie publikácie, a to dejiny lesníctva.

Aj ako riaditeľ Pôdohospodárskeho archívu sa živo zaujíma o túto oblasť, aktívne pracuje v komisii pre vytvorenie záväznej a jednotnej lesníckej terminológie.¹³ Naďalej úzko spolupracuje s Poverením lesov a drevárskeho priemyslu (ktoré, mimochodom, bolo zrušené v roku 1956, teda krátko po zániku Pôdohospodárskeho archívu).

V ďalších rokoch intenzívne pripravoval svoju prácu o dejinách lesníctva. Pri zhromažďovaní podkladov zhromaždil cenné archívne pramene, no čerpal aj zo staršej literatúry, vydanéj v Uhorsku. Výsledky svojej práce konzultoval s viacerými vtedajšími odborníkmi – napr. s Janom Eisnerom či Luborom Niederlem.¹⁴ Dielo vychádza v roku

11 KARLÍK, Jozef: *Životné osudy, činnosť a dielo Júliusa Bartáka na podklade jeho pozostalosti : Diplomová práca*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta; Katedra archívniectva a pomocných vied historických, 1978, s. 12. K pôdohospodárskym témam sa Barták vracia aj neskôr, nielen prostredníctvom rozhlasových prednášok, ale napr. aj v podobe brožúry *Poľné hospodárstvo a lesníctvo*, ktorú v roku 1947 vydalo Poverenie informácií. V nej mapuje prognózy i výsledky slovenského hospodárstva – pravdaže, už v súlade s tendenciami plánovaného hospodárstva – a navrhuje, ako by bolo možné niektoré štatistické ukazovatele zlepšiť.

12 KARLÍK, Jozef: *Životné osudy, činnosť a dielo Júliusa Bartáka na podklade jeho pozostalosti : Diplomová práca*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta; Katedra archívniectva a pomocných vied historických, 1978, s. 12-13.

13 Slovenský národný archív (SNA), fond Pôdohospodársky archív, šk. 19, inv. č. 178, sign., Pa II.d.22.

14 KARLÍK, Jozef: *Životné osudy, činnosť a dielo Júliusa Bartáka na podklade jeho pozostalosti : Diplomová práca*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta; Katedra archívniectva a pomocných vied historických, 1978, s. 13.

1929 pod názvom *Z minulosti štátneho lesného hospodárstva v okolí Banskej Bystrice a Starých hôr* s rozsahom niečo vyše 200 strán. Podľa toho, čo autor uvádza v doslove publikácie, na samotných excerpčných prácach pracoval niekoľko rokov, keďže pôvodne plánoval vydať dejiny Banskej Bystrice, ale napokon sa rozhodol pre zúženie témy, pretože „*hoci (historici) vydali niekoľko menších prác o dejinách Banskej Bystrice (...) nevhýbili sa dostatočne do významných dejín lesníctva, tak dôležitého odboru pre bývalé tunajšie baníctvo a tajovníctvo...*“¹⁵ Vydanie publikácie podporilo aj mesto Banská Bystrica sumou 5000 Kč s podmienkou, že 20 exemplárov odovzdá mestu.¹⁶

Hoci podľa Michala Kušíka¹⁷ na práci je zrejmé, že nemala lektora ani redaktora, predsa však šlo o prvé dielo svojho druhu na Slovensku a aj lesnícka obec prijala toto dielo veľmi priaznivo, iste aj preto, že „*pre dejiny lesníctva na Slovensku len menšie a neúplné prípravné práce boli vykonané*“.¹⁸ Možno pozitívne hodnotiť, že v závere knihy umiestnil autor slovníček základných lesníckych termínov.¹⁹

Po napísaní tejto práce sa Barták stáva známejším a nadväzuje kontakty aj so štátnym archívom zemедělským v Prahe, menovite s Dr. Václavom Černým, neskorším riaditeľom tejto inštitúcie. Dobré vzťahy pretrvávajú aj neskoršie – po založení Pôdohospodárskeho archívu – a Černý často pomáha Bartákovi preklenúť počiatočné ťažkosti pri organizácii archívu, či už ide o organizačné, alebo napríklad aj metodické problémy.²⁰

V roku 1932 Barták spolu so svojou rodinou z Banskej Bystrice odišiel do Liptovského Hrádku, kde pracuje na miestnom riaditeľstve štátnych lesov ako hlavný účtovný tajomník. Aj naďalej sa vo voľnom čase venuje spolkovej činnosti. Ako kultúrny tajomník Roľníckej osvety v Liptovskom Mikuláši, kde sa angažuje od roku 1934, sa venuje predovšetkým dejinám roľníctva a sedliactva v tomto regióne. Je poverený vydať publikáciu o dejinách Liptova. Aj k tejto téme zhromažďuje materiál a študuje v liptovských archívoch, ale práca nakoniec knižne nevyšla. V tomto období často publikuje svoje články o dejinách lesníctva najmä v časopise *Lesnícke práce*. Práca *Z dejín siedmich banských miest na južnom Slovensku* mu dokonca vychádza v Zborníku Matice slovenskej.²¹

V roku 1935 sa Barták podieľa na vydaní rozsahom nevelkého sprievodcu *Liptovský Hrádok a jeho tatranské okolie*.²² Pre túto publikáciu Barták spracoval kapitolu *Z dejín*

15 BARTÁK, Július: *Z minulosti štátneho lesného hospodárstva v okolí Banskej Bystrice a Starých hôr*. Banská Bystrica : Tlačiareň Slovenská Grafia, 1929, s. 159.

16 BURKOVSKÝ, Július: Historik a archivár Július Barták. In: *Bystrický permon*, roč. 6, 2008, č. 4, s. 11 [online]. Dostupné na internete: <<http://www.permon.eu>>.

17 KUŠÍK, Michal: Zo života a diela Júliusa Bartáka (1896 – 1959). In: *Slovenská archivistika*, roč. 25, 1989, č. 2, s. 212. Knihu kriticky zhodnotil aj Michal Matunák, ktorý bol s Bartákom v písomnom kontakte, najmä preto, že sa nevenuje osídleniu Pohronia pred 13. storočím.

18 BARTÁK, Július: *Z minulosti štátneho lesného hospodárstva v okolí Banskej Bystrice a Starých hôr*. Banská Bystrica : Tlačiareň Slovenská Grafia, 1929, s. 159.

19 Dokonca česko-slovenský, čo však môže súvisieť s dobovými tendenciami.

20 SNA, fond Pôdohospodársky archív, šk. 18, inv. č. 158, sign. Pa II.c. 92.

21 KARLÍK, Jozef: *Životné osudy, činnosť a dielo Júliusa Bartáka na podklade jeho pozostalosti : Diplomová práca*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta; Katedra archívniectva a pomocných vied historických, 1978, s. 15.

22 BARTÁK, Július: *Liptovský Hrádok a jeho tatranské okolie*. Liptovský Hrádek : Spolok pre zachranu hradu Hrádok, 1935. 155 s.

Liptovského Hrádku. Je zrejme, že Barták bol autorom mnohých iných, rozsiahlejších a obsažnejších publikácií, no v tejto súvislosti je zaujímavý fakt, že ako jeden zo spoluautorov tejto publikácie je uvedený Ing. Tibor Blattný, ktorý bol potom prednostom Oblastnej pobočky Pôdohospodárskeho archívu v Rimavskej Sobote od jej vzniku až do roku 1951, kedy už funkciu nemohol vykonávať pre dlhodobé zdravotné problémy.²³ Pre Pôdohospodársky archív však príležitostne pracoval aj naďalej – jednak sa snažil publikovať (najmä z dejín lesníctva v okolí Muráňa, ktorého vlastními boli Coburgovci)²⁴ a jednak pomáhal aj pri skartačných a inventarizačných prácach.

Pôsobenie vo viacerých regiónoch Slovenska a nadväzovanie pracovných i osobných vzťahov Bartákovi veľmi pomohlo pri neskoršom budovaní ústredia i pobočiek Pôdohospodárskeho archívu. Poznal ľudí a poznal aj prostredie, okolnosti a ťažkosti, v ktorých títo ľudia museli pracovať.

V máji roku 1939 je Barták preložený do Solivaru pri Prešove, kde pôsobí zo začiatku ako účtovný tajomník, od roku 1941 ako účtovný riaditeľ. Pod toto preloženie sa pravdepodobne sčasti podpísala aj jeho československá orientácia.²⁵ Pri svojich širokých záujmoch sa tu zaoberal aj skúmaním techník odparovania soli a jej ďalšieho spracovania.²⁶ V tomto období prednášal v prešovskom rozhlase. Pokiaľ ide o dopady druhej svetovej vojny na Bartákov súkromný život, veľké nebezpečenstvo jemu a jeho rodine hrozilo, keď sa v jeho dome v Solivare v roku 1941 chceli ubytovať nemeckí dôstojníci. Obyvateľom domu sa vraj vyhrážali postrieľaním. Bližšie okolnosti tohto však Barták vo svojej korešpondencii neuvádza.²⁷

Aj napriek mnohým ťažkostiam, ktoré jeho pôsobenie v Solivare sprevádzali, neprestáva ani v tomto období písať a v roku 1942 mu vychádza ďalšia rozsiahla, 400 stranová knižná publikácia *Vývin lesníckeho školstva na Slovensku v rámci lesohospodárskych pomerov*. Toto dielo však ocenili skôr historici ako lesníci – a aj to až neskôršie. Sám autor zhodnocuje svoje pohnútky k napísaniu diela takto: „*Podujal som sa tejto práce predovšetkým preto, lebo slovenská literatúra nemá z odboru dejín školstva súborného spisu, hlavne nie vzhľadom na odborné školstvo. Pre svoju prácu použil som skoro vôbec pôvodné listinné pramene, archíválie. V tomto sú veľmi cenné listinné súborné vydania, špeciálne pre dejiny baníctva a lesníctva.*“²⁸

23 Barták sa podobne počas svojho krátkeho pôsobenia v Oravskom Podzámku po druhej svetovej vojne bližšie spoznal aj s Andrejom Kavuljakom, ktorý potom pracoval v Archívnom stredisku na Oravskom hrade. Kavuljak mu už predtým recenzoval prácu o dejinách lesníckeho školstva, vydanú v roku 1942.

24 SNA, fond Pôdohospodársky archív, šk. 24, inv. č. 216, sign. Pa.II.e.10.

25 KARLÍK, Jozef: *Životné osudy, činnosť a dielo Júliusa Bartáka na podklade jeho pozostalosti : Diplomová práca*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta; Katedra archívniectva a pomocných vied historických, 1978, s. 16.

26 KUŠÍK, Michal: Zo života a diela Júliusa Bartáka (1896 – 1959). In: *Slovenská archivistika*, roč. 25, 1989, č. 2, s. 212.

27 KARLÍK, Jozef: *Životné osudy, činnosť a dielo Júliusa Bartáka na podklade jeho pozostalosti : Diplomová práca*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta; Katedra archívniectva a pomocných vied historických, 1978, s. 16.

28 BARTÁK, Július: *Vývin lesníckeho školstva na Slovensku v rámci lesohospodárskych pomerov*. Bratislava : Lesnícka a drevárska ústredňa, 1942, s. 10.

V *Historickom zborníku Matice slovenskej* vyšla na knihu pomerne ostrá recenzia z pera Andreja Kavuljaka, ktorý knihu hodnotí ako kompilát zo zahraničnej literatúry. Paradoxne, keď v Čechách vydal v sedemdesiatych rokoch Jiří Uhlíř *Bibliografiiu lesníckeho školstva na území Československa v rokoch 1850 – 1968*, zhodnotil Bartákovu prácu veľmi pozitívne a ľutoval, že pre územie Čiech dovedy podobné dielo vydané nebolo.²⁹

Už od polovice tridsiatych rokov spolupracuje Barták s košickým Československým rozhlasom a predostiera jeho poslucháčom prednášky o dejinách Liptova, o malomestskom živote Slovákov v 16. – 18. storočí alebo o dejinách lesníctva. Táto spolupráca pretrváva aj neskôr. V rokoch 1939 – 1941 v Slovenskom rozhlase v Prešove prednáša sériu popularizačných prednášok o dejinách Slovenska. Témy sú rôznorodé – napríklad o sídlach veľkomoravských panovníkov či o Matúšovi Čákovi Trenčianskom.³⁰

Po roku 1942 postupne prestáva publikovať a prednášať v rozhlase. Jeho ďalšia verejná činnosť sa viaže až na obdobie po skončení druhej svetovej vojny, kedy po krátkom pôsobení v Oravskom Podzámku bol preložený do Bratislavy.

Pôsobenie v Pôdohospodárskom archíve

Július Barták odišiel v marci 1946 do Bratislavy a začal tu pracovať na Povereníctve pôdohospodárstva a pozemkovej reformy, spočiatku ako zamestnanec „vypožičaný“ od Štátnych lesov, keďže tu potrebovali pracovníka, ktorého by mohli poveriť organizáciou starostlivosti o zverené archívy.

O archívy na veľkostatkoch, resp. na iných objektoch zverených do štátnej správy po prvej pozemkovej reforme v Čechách aj na Slovensku sa staral už od svojho vzniku v roku 1922 Státní archiv zemědělský, sídliači v Prahe³¹. Tento stav trval až do roku 1938. Napriek návrhom M. Jeršovej a V. Jankoviča sa otázka organizácie archívniectva na Slovensku nevyriešila ani v nasledujúcich. V dôsledku udalostí, ktoré sprevádzali posledné roky vojny (prechod frontu a podobne, odchod majiteľov cenných rodových archívov do zahraničia), množstvu archívnych dokumentov hrozilo zničenie. Povereníctvo vnútra síce nariadilo obežníkom v júni 1945 okresným a miestnym národným výborom,³² aby sa o archívy postarali, požiadavky kladené na miestne orgány však neboli splnené ani v minimálnej miere a archívne dokumenty boli vystavené ničeniu (odvážaniu do zberu a podobne), inde ich poškodzovali vplyvy počasia, hmyz či hlodavce.

Zlepšeniu pomerov a podmienok starostlivosti o archívne dokumenty nepomohol ani kompetenčný spor medzi Povereníctvom pôdohospodárstva a pozemkovej reformy

29 KARLÍK, Jozef: *Životné osudy, činnosť a dielo Júliusa Bartáka na podklade jeho pozostalosti : Diplomová práca*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta; Katedra archívniectva a pomocných vied historických, 1978, s. 67.

30 KARLÍK, Jozef: *Životné osudy, činnosť a dielo Júliusa Bartáka na podklade jeho pozostalosti : Diplomová práca*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta; Katedra archívniectva a pomocných vied historických, 1978, s. 75.

31 Prvým riaditeľom tohto archívu bol A. L. Krejčí. Archívnej teórii týkajúcej sa starostlivosti o patrimoniálne archívy sa venoval Emanuel Janoušek v *Časopise archivní školy*, ale napríklad aj v *Archivním věstníku*.

32 SNA, fond Povereníctvo vnútra - obežníky, šk. 1, č. j. 247/2-1/2-45.

a Poverenictvom školstva a osvety, ktorý sčasti trval ešte aj za existencie a fungovania Pôdohospodárskeho archívu. Predbežné uznesenie bolo také, že majetky, ktorých sa týkala pozemková reforma, preberali do správy Štátne lesy a Štátne majetky, a teda aj archívy na nich sa nachádzajúce patria Poverenictvu pôdohospodárstva a pozemkovej reformy.³³

V tejto situácii pracovníci Poverenictva pôdohospodárstva a pozemkovej reformy hľadali vhodného človeka, s primeranými skúsenosťami i praxou, ktorému by bolo možné zveriť úlohu správcu organizácie, venujúcej sa starostlivosti a ochrane týchto dokumentov. Július Barták si už vo februári 1945 dal na Poverenictvo pôdohospodárstva žiadosť, ktorá obsahovala aj prosbu o preloženie zo Solivaru niekde do väčšieho mesta.³⁴

Ešte v tom istom roku, kedy na nové miesto nastupuje, je poverený funkciou vedúceho novovytvoreného oddelenia kultúrno-historického, ktoré vzniklo pri bývalom III. odbore Poverenictva pôdohospodárstva a pozemkovej reformy. Barták si uvedomuje, že Slovensko potrebuje inštitúciu podobnú Státnímu archívu zemédělskému a robí – s jemu vlastnou húževnatosťou – všetko pre to, aby nový archív vznikol.

Bartákov prvý návrh sa nestretol s úspechom, jednak pre nechotu povereníka pôdohospodárstva, ktorým bol vtedy MVDr. Martin Kvetko, nominant Demokratickej strany, a problémom bol aj údajne nie kladný posudok zo strany Slovenskej univerzity v Bratislave.³⁵

Na Poverenictve pôdohospodárstva a pozemkovej reformy mal k dispozícii kompletný zoznam budov, ktoré boli skonfiškované. On sám bol aj členom Národnej kultúrnej komisie – aj napriek neskorším nedorozumeniam s touto inštitúciou. Barták pri zakladaní Pôdohospodárskeho archívu dosiahol z právnej stránky pre archív lepšie postavenie, ako mal svojho času pri založení Státní archívu zemédělský v Prahe.³⁶ Trval na tom, aby archív bol decentralizovaný, čo sa stretlo s odporom niektorých pracovníkov poverenictva, ktorí chceli, aby bol archív dôsledne centralizovaný. Napriek mnohým prekážkam archív v roku 1947 vzniká a v roku 1948 úspešne začína svoju činnosť.

V tom istom čase, ako začína svoju činnosť úspešne rozbiehať Pôdohospodársky archív, Július Barták sa zviditeľní aj v odborných historických kruhoch. Členom Slovenskej historickej spoločnosti bol už od jej vzniku. Na jej zakladajúcom valnom zhromaždení 14. apríla 1946 bol zvolený za jej pokladníka, aj s ohľadom na svoje predchádzajúce (takmer celoživotné) pracovné pôsobenie účtovníka.

Dôležitú úlohu vo fungovaní tejto spoločnosti zohral v poslednej fáze jej činnosti. Keď dňa 23. marca 1948 vznikol tzv. Akčný výbor Slovenskej historickej spoločnos-

---

33 OROSOVÁ, Martina: Pôdohospodársky archív a Národná kultúrna komisia. In: *50 rokov Slovenského národného archívu. Osudy, problémy a perspektívy slovenského archívniectva*. Ed. Peter Pekár. Bratislava : Ministerstvo vnútra SR; Slovenský národný archív, 2005, s. 29-30.

34 KARLÍK, Jozef: *Životné osudy, činnosť a dielo Júliusa Bartáka na podklade jeho pozostalosti : Diplomová práca*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta; Katedra archívniectva a pomocných vied historických, 1978, s. 18.

35 MARSINA, Richard: *Pôdohospodársky archív – počiatky organizovaného archívniectva na Slovensku*. Rukopis z výstupu na medzinárodnej konferencii Archív – pamäť regiónu, konanej dňa 10. septembra 2009 v Šali, s. 4.

36 KUŠÍK, Michal: Zo života a diela Júliusa Bartáka (1896 – 1959). In: *Slovenská archivistika*, roč. 25, 1989, č. 2, s. 213.

ti, zrejme na pokyn stranických orgánov, Július Barták sa stal jeho predsedom. Tento Akčný výbor pozbavil profesora D. Rapanta funkcie predsedu Slovenskej historickej spoločnosti. Povereník školstva, Ladislav Novomeský, vyjadril nespokojnosť s priebehom tohto zjazdu, a tak sa na III. zjazde prof. Branislav Varsik, ktorý bol zvolený za predsedu Slovenskej historickej spoločnosti (SHS), funkcie vzdal a za nového predsedu bol zvolený práve Július Barták. Vo vtedajších pomeroch nastal v činnosti SHS útlm a na zjazde konanom 23. novembra 1951 sa členovia pod predsedníctvom Bartáka rozhodli SHS rozpustiť.³⁷

Barták vypracoval aj návrh organizačného poriadku pre archív.³⁸ Podľa ustanovení tohoto poriadku malo vzniknúť osem oblastných pobočiek so sídlom v Bratislave, Nitre, Banskej Bystrici, Rimavskej Sobote, Levoči, Košiciach a Humennom. V skutočnosti však niektoré pobočky v týchto mestách nesídlili predovšetkým pre nedostatok vhodných priestorov. Problémy s umiestnením mali najmä oblastné pobočky v Banskej Bystrici a v Nitre. Okrem toho existovali aj tzv. archívne strediská, pretože archívny materiál musel dočasne zostať na mieste svojho pôvodného uloženia – kvôli nedostatku priestorov.³⁹

Neustály boj o priestory sa dá dobre ilustrovať na problémoch samotného ústredia Pôdohospodárskeho archívu, ktoré bolo v rokoch 1948 – 1951 umiestnené postupne v štyroch budovách. Najskôr sa nachádzalo v miestnostiach na Vajanského nábreží č. 9. Tu ešte pred vznikom Pôdohospodárskeho archívu pôsobilo ako bývalé kultúrno-historické oddelenie pri Povereníctve pôdohospodárstva. V decembri 1948 sa sťahuje do budovy na Bezručovej ulici č. 7, kde v tom čase sídlilo Povereníctvo pôdohospodárstva.

V zimných mesiacoch roku 1949⁴⁰ sa ústredie musí odiaľto odsťahovať a je umiestnené v budove na Vajanského nábreží č. 13 oproti Slovenskému národnému múzeu. V roku 1950 sa dokonca objavili pokusy presťahovať ústredie do Piešťan, avšak ako sídlo ústredia Pôdohospodárskeho archívu bola po dlhých rokovaníach a ústupkoch „ubránená“ Bratislava.⁴¹ ÚMEZ (Ústredie mechanizácie poľnohospodárstva), ktoré sídlilo v tej istej budove, sa pričínilo o zrušenie výmeru pre Pôdohospodársky archív a vo februári 1951, bez predchádzajúceho upozornenia, resp. nejakej lehoty, jeho pracovníci oznámili Bartákovi a jeho spolupracovníkom, že ústredie musí tieto priestory opustiť, a že traktory s vlečkami sú už pripravené a sťahovanie sa môže začať.⁴² Tentoraz bolo ústredie Pôdohospodárskeho archívu presťahované na Štefánikovu ulicu č. 15, kde mu

37 MARSINA, Richard: Historik Július Barták (1896 – 1959). In: *Historický zborník Matice slovenskej*, roč. 16, č. 1-2/2006, s. 256.

38 Vyhláška č. 718/1948 Úr. v. zo dňa 14. mája 1948, ktorou bol schválený organizačný poriadok pre Pôdohospodársky archív.

39 FUKASOVÁ, Daniela: Pôdohospodársky archív a jeho vedecké poslanie na Slovensku. In: *Slovenská archivistika*, roč. 43, 2008, č. 1, s. 42 a nasl.

40 SNA, fond Pôdohospodársky archív, šk. 14, inv. č. 129, sign. PA.II.c.23.

41 SNA, fond Pôdohospodársky archív, šk. 19, inv. č. 179, sign. PA.II.d.23.

42 KARLÍK, Jozef: *Životné osudy, činnosť a dielo Júliusa Bartáka na podklade jeho pozostalosti : Diplomová práca*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta; Katedra archívniectva a pomocných vied historických, 1978, s. 35-36.

bolo pridelené jedno poschodie. Tu ústredie zostalo až do zániku Pôdohospodárskeho archívu.⁴³

Pokiaľ ide o počet pracovníkov, v bratislavskom ústredí pracovali okrem riaditeľa Júliusa Bartáka aj dvaja vedeckí archivári (Richard Marsina a František Sedlák). Na každej pobočke pracovala iba jedna vedecká sila. Výnimkou bola iba Oblastná pobočka Pôdohospodárskeho archívu v Radvani nad Hronom, kde pracovali Albert Stránsky a Ctibor Matulay. Situáciu dobre ilustruje aj to, že v pobočke v Rimavskej Sobote nebola istý čas žiadna pracovná sila.⁴⁴

Hoci sa počas existencie Pôdohospodárskeho archívu (do roku 1955) vyskytlo mnoho nepredvídaných ťažkostí, či už materiálnych, alebo finančných, je to do istej miery aj zásluha Bartáka a jeho organizačných schopností, že pracovníci archívu vykonali pri zlých podmienkach také množstvo práce pri usporadúvaní archívnych fondov.

To, že Július Barták bol človekom na svojom mieste a rozhodnutie jeho nadriadených postaviť ho na čelo Pôdohospodárskeho archívu bolo správne, sa ukázalo už pri problémoch súvisiacich s jeho vznikom. Z organizačného hľadiska mal Barták v náplni práce napríklad: kontrolu a dohľad nad vedeckými prácami v archíve, starostlivosť o podnikové archívniectvo na štátnych lesoch a štátnych majetkoch, kde sa (aj napriek tomu, že bol bývalým zamestnancom Štátnych lesov) nestretol vždy len s ochotou a porozumením. Jeho úlohou bolo aj zostavenie skartačných poriadkov pre tieto inštitúcie (tu poskytli vzory Archiv Ministerstva vnútra a Státní archiv zemědělský), ďalej úprava pravidiel pre zostavovanie archívnych inventárov a katalógov. Súčasťou jeho povinností boli aj: štúdium archívno-historických otázok pre potreby jednotlivých odborov Povereníctva pôdohospodárstva, ostatných úradov, podnikov, pomoc pri organizovaní vedeckej práce v oblasti hospodárskych a sociálnych dejín, edičná činnosť prameňov k hospodárskym a sociálnym dejinám Slovenska.

Edičná činnosť, ktorá mala byť tiež časťou výsledkov, ktorými sa chcel Pôdohospodársky archív preukázať, však najmä kvôli zlým podmienkam (napríklad aj obštrukcie s dodávkami papiera) nemala taký rozsah, ako sa pôvodne plánovalo. Napriek tomu sa mal Barták venovať aj „*zostavovaniu vedeckých prác z dejín pôdohospodárstva a poddanstva (...), redigovaniu a vydavateľstvu zborníka pre hospodárske a sociálne dejiny, organizácii verejných a rozhlasových prednášok*“.⁴⁵ Okrem toho bol členom medziminarskej komisie pre archívny výskum, baníctvo, lesníctvo a hutníctvo a členom pôdohospodárskych terminologických komisií⁴⁶, pričom zvláštnu pozornosť venoval lesníckej terminológii a často sa obracal v terminologických otázkach napríklad aj na riaditeľov lesníckych škôl.

Ako už bolo spomenuté, ústredie i samotné pobočky boli mnohokrát sťahované a bol to Barták, ktorý písal, jednal a vybavoval. Na neho sa obracali zamestnanci s problémom, že potrebujú písací stroj, ale aj s problémami týkajúcimi sa zatekajúcej strechy

43 KARLÍK, Jozef: *Životné osudy, činnosť a dielo Júliusa Bartáka na podklade jeho pozostalosti : Diplomová práca*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta; Katedra archívniectva a pomocných vied historických, 1978, s. 35-36.

44 FUKASOVÁ, Daniela: Pôdohospodársky archív a jeho vedecké poslanie na Slovensku. In: *Slovenská archivistika*, roč. 43, 2008, č. 1, s. 43.

45 SNA, fond Pôdohospodársky archív, šk. 22, inv. č. 23, sign. Pa.II.d.68.b.

46 SNA, fond Pôdohospodársky archív, šk. 14, inv. č. 148, sign. Pa.II.c.68.a.

– napríklad v kaštieli v Humennom či Hodkovciach. Okrem týchto bežných záležitostí musel často riešiť aj vážnejšie záležitosti, týkajúce sa vystaňovania pobočiek niektorými inštitúciami.

Barták sa snažil obsadzovať miesta v archíve i v jeho pobočkách odborníkmi – pokiaľ to bolo vo vtedajšej situácii možné – zväčša pracovníkmi školstva.⁴⁷ Situáciu často sťažovala aj vtedajšia politická situácia – napríklad zatknutie a internovanie Dr. Bela Pollu, prednostu košickej pobočky v roku 1950. Vo vedení pobočky sa počas striedali Jozef Oravský, levočský prednosta, s Otomarom Gergelyim, prednostom z Humenného. Na krátke obdobie sa stal prednostom košickej pobočky Štefan Rychnavský⁴⁸, ten však musel nastúpiť na prezenčnú vojenskú službu a Barták tak opäť musel riešiť personálne obsadenie tejto pobočky.

Okrem toho Barták zmiernoval napätie, vzniknuté medzi zamestnancami ústredia a prednostami pobočiek, trpezlivo vysvetľoval princípy administratívnej práce na pobočkách, význam vtedy dôležitých týždenných a denných plánov práce (ktoré sa v ich obsahu javia dnes niekedy ako prílišné zaťažovanie administratívou), absolvoval početné porady a zahraničné služobné cesty, v niektorých rokoch si ani nevybral celých 28 dní dovolenky, na ktoré mal nárok. Okrem toho musel spočiatku znášať určitú nedôveru odborných kruhov, keďže nebol vyštudovaný historik, resp. archivár.

Medzitým aj publikuje kratšie práce o aktuálnej situácii v pôdohospodárstve, a pravdaže v spolupráci so zamestnancami Státního archívu zemédľského v Prahe, aj články o archívnictve, prednáša v rozhlase, pravdaže v období po vzniku archívu sú jeho prednášky i práce venované predovšetkým pôdohospodárskemu archívnictvu. Plánuje vydávať aj ročenku pôdohospodárskeho archívu, jeho redakčný zámer mu však nevyjde.⁴⁹

V roku 1950 musel Barták čeliť aj kritike zvnútra Povereníctva pôdohospodárstva. Vystávajú otázky okolo organizačného začlenenia Pôdohospodárskeho archívu, preto Barták pozýva na odbornú revíziu Dr. Zdeňka Šambergera z pražského Archívu Ministerstva vnútra,⁵⁰ ktorý vo svojej správe poukázal na to, že Pôdohospodársky archív má omnoho širšie pole pôsobnosti, ako je len kultúrna a informačná činnosť, ktorá mu bola prisudzovaná. Vzájomná spolupráca týchto dvoch archívnych inštitúcií však pokračuje aj naďalej. K tomuto roku sa viaže aj založenie Ústredného banského archívu,⁵¹ na čom má Július Barták tiež svoj podiel.

47 MARSINA, Richard: *Pôdohospodársky archív – počiatky organizovaného archívnictva na Slovensku*. Rukopis z výstupu na medzinárodnej konferencii Archív – pamäť regiónu, konanej dňa 10. septembra 2009 v Šali, s. 6.

48 SNA, fond Pôdohospodársky archív, šk. 20, inv. č. 181, sign. Pa.II.d.46.

49 SNA, fond Pôdohospodársky archív, šk. č. 17, inv. č. 151, sign. Pa.II.c.70.

50 Kontrolu vykonal Šamberger dňa 13. októbra 1950. V správe o tejto kontrole uviedol medziiným toto: „*veľmi dôležitým zariadením pri povereníctve pôdohospodárstva za tým účelom, aby z hľadiska hospodárskej potreby zaisťoval, uchovával a spracovával pre potreby hospodárskej dokumentácie a výskumu písomný materiál, týkajúci sa hospodárstva a lesníctva*“ a zároveň „*z tohto hľadiska nevyhovuje návrh organizačného začlenenia archívu v oddelení II/3 Povereníctva, ako to stanoví prípis Povereníctva pôdohospodárstva čís. II/1-51/6-1950, kde sa Archívu ukladá iba úloha kultúrnej a informačnej činnosti*“. SNA, fond Pôdohospodársky archív, šk. 16, inv. č. 148, sign. PA.II.c.68a.

51 SNA, fond Povereníctvo vnútra – administratívne odbory, šk. 536, sign. III/I-368, inv. č. 498.

Pokiaľ ide o Bartákovu publikačnú činnosť v tomto období, resp. po roku 1948, samozrejme prevažujú práce spracovávajúce vtedy aktuálne témy dejín poddanstva, resp. pôdohospodárstva na Slovensku. Ide však len o štúdie alebo kratšie popularizačné prednášky. Barták síce pracoval a zozbieral rozsiahly materiál k práci o dejinách poddanstva na Slovensku, ostala však v rukopise.⁵²

V roku 1951 sa stal členom Štátnej a Slovenskej archívnej komisie, ktorým bol až do začlenenia Pôdohospodárskeho archívu do Slovenského štátneho ústredného archívu v roku 1955. V tom istom roku stál Barták pri založení *Komisie pre historický výskum v lesníctve*,⁵³ ktorej členmi sa stali členovia lesných a banských výskumných ústavov, škôl, podnikov a Slovenskej akadémie vied a umení. Komisia mala zaisťovať spoluprácu lesných a banských odborníkov s archívami. V roku 1951 mu vychádza v *Archívnom časopise* článok *Pôdohospodársky archív a jeho vedecké poslanie na Slovensku*,⁵⁴ v ktorom predstavuje činnosť PA odbornej verejnosti.

Po vzniku Štátnej a Slovenskej archívnej správy sa v súvislosti s pripravovanou legislatívnou normou o archívniectve načrtla aj otázka centralizácie archívniectva. Barták sa tejto myšlienke dlho bránil, neraz sa o tomto aj písomne vyslovil, ale nakoniec 12. mája 1952 vyslovil súhlas s vytvorením Slovenskej archívnej správy, avšak podľa jeho názoru by bolo vhodné, aby archívy vzniknuté z činnosti jednotlivých povereníctiev si spravovali povereníctva samy.

Pôdohospodársky archív a jeho pobočky sa však stali súčasťou SŠÚA, ako jeho druhé pôdohospodársko-lesnícke oddelenie. Július Barták v roku 1954 vážne ochorie a preberania jednotlivých pobočiek Pôdohospodárskeho archívu sa už nezúčastní.

V roku 1954 vychádza aj zborník príspevkov venovaný Jozefovi Decrettovi-Matejovi, vydaný pri príležitosti 180. výročia jeho narodenia, v ktorom publikuje aj Barták o živote tohto významného slovenského lesníka, avšak iba skrátenú verziu pôvodne vyše 130-stranového príspevku. Vychádzajú mu aj stručné správy o výskume v pôdohospodárskom archívniectve, ktorých je spoluautorom spolu s Emanuelom Janouškom.⁵⁵ Okrem toho prednáša o činnosti archívu aj na rôznych stretnutiach a školeniach archívárov.

Do augusta 1956 ešte pracuje v Štátnom slovenskom ústrednom archíve, ale 25. augusta 1956 odchádza do dôchodku. Aj vtedy však ešte ostáva literárne činný (v roku 1957 mu napríklad v časopise *Les* vychádza článok *K stošesťdesiatinám výročia založenia prvej lesníckej školy v Liptovskom Hrádku*).

---

52 Barták sa myšlienkou na túto publikáciu zaoberal už od roku 1949 – porov. SNA fond Pôdohospodársky archív, šk. 12, inv. č. 89, sign. PA.II.b.70 – dokonca v súvislosti s ňou podnikol aj výskum v Maďarskom krajskom archíve v Budapešti a plán na jej vydanie sa opakuje v každom edičnom pláne archívu, ale nakoniec aj tak nevyšla.

53 Napríklad BARTÁK, Július – JANOUŠEK, Emanuel: *Úkoly zemědělsko-lesnického archivnictví v zemědělské a lesnické výrobě a výzkumnictví*. Referát pro konferenci 6. – 11. 12. 1954, vyd. Československá akademie zemědělských věd.

54 BARTÁK, Július: *Pôdohospodársky archív a jeho vedecké poslanie na Slovensku*. In: *Archivní časopis*, roč. 1, 1951, č. 4, s. 101-104.

55 Napríklad BARTÁK, Július – JANOUŠEK, Emanuel: *Úkoly zemědělsko-lesnického archivnictví v zemědělské a lesnické výrobě a výzkumnictví*. Referát pro konferenci 6. – 11. 12. 1954, vyd. Československá akademie zemědělských věd.

Zomiera 1. apríla 1959 na mozgovú mŕtvicu. Pochovaný je v Bratislave. Jeho nekrológ bol uverejnený v *Archívnom časopise* a odbornom lesníckom časopise *Les*. Pri okrúhlych výročiach jeho narodenia či úmrtia boli publikované zväčša jeho bývalými kolegami krátke zhrnutia jeho činnosti. Prínos Júliusa Bartáka pre slovenské archívnictvo spočíva nielen v záchrane cenného archívneho materiálu, ale aj v zrealizovaní myšlienky založenia archívu a vhodného využitia vedomostí i praktických skúseností pri jeho vedení i pri styku s verejnosťou.

Recenzent: *PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD.*
(*Preklady resumé Miroslava Mravcová – anglický jazyk;*
Miriam Szántóová – nemecký jazyk)

Červený klášter – mnišská cela/The Red Monastery – monks' cell

Foto Peter Švorc

MATERIÁL

*Interiér dreveného evanjelického artikulárneho kostola v Kežmarku /
Articular church in Kežmarok. Foto Peter Švorc*

**K NEZNÁMEMU RUKOPISU
VIKTORA LADOMÉRSZKEHO
„KRÁTKA HISTÓRIA ČERVENÉHO KLÁŠTORA
S DODATKOM O KLÁŠTORE
VO VRANOVE NAD TOPLĽOU Z R. 1875“**

Marcela DOMENOVÁ

Abstract

To the unknown manuscript of Viktor Ladomérszky “Short history of the Red Monastery with supplement on the monastery in Vranov nad Topľou from 1875.” In the church historical libraries, there are many interesting manuscripts about history of Slovakia. One of them is the work Short history of the Red monastery with a supplement on the monastery in Vranov nad Topľou (Brevis Historia Rubri-Claustri cum Appendice de Claustro Varanoviensi) written in Latin in 1875, registered in the diocesan (eparchial) library in Prešov. Its author, Viktor Ladomérszky, was a church dignitary of the Greek Catholic confession who started his carrier as an archivist and librarian of the Eparchy of Prešov (diocese). He dedicated this work to the bishop Jozef Gaganc, but he did state no purpose or aim why he decided to write the book. It can be stated that during the period in which it was written, property of the dominion of the Red monastery and of Pauline monks in Vranov nad Topľou became property of the Greek Catholic diocese in Prešov. This work also served as the continuation, or the bases for other contemporary work about history of the Eparchy of Prešov which was elaborated by the followers of Alexander Duchnovič. The paper focuses mainly on the content analysis of the manuscript and its critical assessment. It is completed with the commentaries and references to the primary sources and literature. At writing this book, Ladomérszky performed no archival research. He took information mainly from the reachable editions of materials elaborated by Karol Wagner and Anton Szirmaia which were published. He visited the Red Monastery later personally, because the text was completed by transcription of the epigraphic monuments situated in its area.

Key words

Manuscripts. Greek Catholic church. Diocesan (Eparchial) library of Prešov. Red Monastery. Vranov nad Topľou. Carthusian monks. Camaldulsiian monks. Pauline monks. Property – legal relations.

Zusammenfassung

Unbekanntes Manuskript von Viktor Ladomérszky namens „Kurze Geschichte des Roten Klosters mit einem Anhang vom Kloster in Vranov nad Topľou aus dem Jahre 1875“. In kirchlichen historischen Bibliotheken sind mehrere interessante Manuskripte, die von Geschichte der Slowakei handeln, zu finden. Zu solchen gehört auch das in Latein geschriebene Werk namens Kurze Geschichte des Roten Klosters mit einem Anhang vom Kloster in Vranov nad Topľou (Brevis Historia Rubri-Claustri cum Appendice de Claustro Varanoviensi) aus dem Jahre 1875 aus der Diözese Bibliothek in

Prešov. Der Autor dieses Werkes, Viktor Ladomérszky, Würdenträger der griechisch-katholischen Kirche, begann seine Karriere als Archivar und Bibliothekar in der Prešover Diözese. Sein Werk wandte er dem damaligen Bischof Jozef Gaganec zu. Konkrete Ziele und Gründe, die ihn dazu geführt haben, dieses Werk zu schreiben, kennen wir nicht. Gerade in der Zeit, als sein Werk entstanden ist, wurde das Eigentum der beiden erwähnten Klöster in den Besitz des Prešover griechisch-katholischen Bistums übereignet. Ladomérszky realisierte keine eigene Archivforschung, sondern bevorzugte beim Schreiben Analyse der veröffentlichten Quellenedition von Karol Wagner und Anton Szirmai. In seinem Werk erklärt er sogar alle epigraphischen Aufschriften und Inschriften im Areal des Roten Kloster, die er persönlich gesammelt hat. Seine Texte wurden zur Informationsgrundlage für die Nachfolger von Alexander Duchnovič, die sich der Geschichte der Prešover Diözese widmeten. Die Autorin dieses Beitrags beschäftigt sich vor allem mit der inhaltlichen und kritischen Analyse des Manuskripts.

Schlüsselwörter

Manuskripte. Griechisch-Katholische Kirche. Diözese Bibliothek in Prešov. Rotes Kloster. Vranov nad Topľou. Kartäuser. Kamaldulenser. Pauliner. Finanzielle und rechtliche Lage.

Vo fonde historickej Diecéznej (Eparchiálnej) knižnice¹ sa eviduje viacero rukopisov zo 17. až začiatku 20. st. Jedným z nich je aj práca *Krátka história Červeného Kláštora s dodatkom o kláštore vo Vranove nad Topľou* (Brevis Historia Rubri=Claustri cum Appendice de Claustro Varanoviensi) v latinskom jazyku z r. 1875, ktorý je zviazaný v knižnej podobe (obrázok 1).² Jeho autorom je Viktor Ladomérszky (Victor Ladomérszky, Ladomérsky).

Uvedený rukopis nateraz ostal nepovšimnutý. Poznal ho a zaevidoval (ako nepublikovaný rukopis) v prehľade literatúry vo výberovej bibliografii k dejinám Červeného Kláštora³ Jozef Repčák. Rovnako ho spomenul v štúdiu o dejinách Diecéznej knižnice v Prešove.⁴ Podobne vo forme zaevidovania – ako prameňa k dejinám Červeného Kláš-

1 Diecézna knižnica predstavuje cirkevnú knižnicu a jej zbierkový fond má dominantné zameranie na teologickú spisbu. Obsahuje vyše 15 000 zv. knižných dokumentov. Nachádza sa dodnes v areáli Gréckokatolíckeho biskupstva, aj keď v rokoch 1956 – 1995 jej fond spravovala Štátna vedecká knižnica v Prešove (ŠVK PO) a jej fond sprístupňovala bádateľom vo svojich študovniach. V r. 2006 prešiel fond Diecéznej knižnice chemickou očistou a z pôvodnej budovy knižnice bol postupne presťahovaný (r. 2008 – 2009) do iného traktu – budovy Teologickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove (v areáli Gréckokatolíckeho biskupstva). Jej fond sa dostal do správy Univerzitnej knižnice Prešovskej univerzity v Prešove, ktorá ho aj spravuje a sprístupňuje.

2 *Brevis Historia Rubri=Claustri cum Appedice de Claustro Varanoviensi per Victorem Ladomérszky. Cathedralis Eccles. Eperiensiensis Canonicum Lectorem, anno 1755 conscripta.* Ep. sign. 3169. Väzba: pôvodná, kartón, hnedé plátno s link.-ornam. rámcovou slepotlačou.

3 *Súpis literatúry na tému Červený kláštor a okolie.* Zost. Jozef Repčák. Prešov : ŠVK Košice – pracovisko Prešov, 1964, s. 25 (záznam č. 146, pod Ladomérsky, Viktor: Historia Rubri claustrii. Prešov 1875).

4 REPČÁK, Jozef: Diecézna knižnica v Prešove a jej katalógy. In: *Nové obzory* 8, 1966, s. 257 (ako latinský rukopis).

tora ho zachytila poľská historiografia, menovite Stanislav Sroka.⁵ Bližšiu pozornosť mu však nevenovali.

Biografické údaje k autorovi rukopisu možno rekonštruovať z iného, dnes už nezvestného rukopisu.⁶ Ide o pokračovanie dejín gréckokatolíckeho biskupstva od Alexandra Duchnoviča (1803 – 1865), prepracovanej jeho nasledovníkmi⁷ v dvoch zväzkoch.⁸ Viktor Lodomérszky (6. 10. 1832 – 6. 11. 1878) sa narodil v obci Ladomirová v Šarišskej župe v rodine šľachtica Andreja (nobilis) a jeho manželky Terézii Gaganecz. Študoval v Prešove (1841), Miškolci (1842, maďarčina; 1845 – 2. trieda gymnázia), v Podolínci (nemčina, 3. – 5. trieda) a v Prešove (1848 – 1849, 6. trieda gymnázia). V štúdiu filozofie pokračoval v Košiciach, teológii sa venoval v Užhorode, Viedni a v Pešti.⁹ Svoju profesnú kariéru začal ako knihovník v biskupskej knižnici (post zastával napr. v r. 1857, 1859, 1863) a ako archivár (1857). Neskôr už pôsobil na iných významnejších postoch ako presbyter, kantor v prešovskej katedrále, kanonik, kustód, lektor, arcidiakon¹⁰ a pedagóg – profesor (*Doctrinae religionis*). Cestoval úradne, vizitoval, bol členom Spolku Sv. Bazila v Užhorode (1866), Spolku sv. Jána Krstiteľa a predchodcu (1871).¹¹ V čase písania prezentovanej

-
- 5 SROKA, Stanislav: Kościół na Spiszu w średniowieczu – stan badań. In: *Terra Scepusiensis : stav badania o dejinach Spiša*. Zost. Ryszard Gladkiewicz, Martin Homza. Levoča; Wrocław : Kláštorisko – Uniwersytet Wrocławski, 2003, s. 451 (rukopis uviedol asi na základe staršieho súpisu Repčáka, ktorý uviedol aj signatúru, pod ktorou je dokument uložený).
- 6 Jeho kópia nám bola poskytnutá v r. 2010 od nemenovaného bádateľa.
- 7 Ep. sign. 5255. *Chronologica historia almae Dioecesis Eperjensiensis ab origine videlicet, usque obitum primi episcopi Gregorii Tarkovics deducta per Alexandrum Duchnovics, Cathedralis Ecclesiae eperjensiensis Magistrum Canonicum Ao 1846. Pars Ima*. Celkovo [18], 278 strán v lat. jazyku. Práca vyšla aj tlačou, a to v preklade teológa Konstantina Kustodijeva v r. 1877 v Petrohrade pod skráteným názvom *História Prešovskej diecézy. Dielo Alexandra Duchnoviča - История Пряшевской епархии. Сочинение Александра Духновича*. ДУХНОВИЧ, Александр Васильевич: *Исторія Пряшевської епархії : сочиненіє Александра Васильевича Духновича : перевод с латинской неизданной рукописи Протоіерея К. Кустодієва*. С.-Петербург 1877.
- 8 Evidovali sa pod „*Historia Capituli cathedr. Ecclesiae Eperjessiensis*.“ (doplnené podľa Jozefa Šelepca). Na s. 1. (namiesto titulného) listu je text: „*Venerabilis capituli cathedr. Ecclesiae Eperjessiensis*.“ Ep. sign. 7271. Prvá časť je v podstate prepracovaná doplnená práca Duchnoviča. Inc.: *Historia Capituli Eperjessiensis. Liber I. de fundatione in genere* (celkovo 168 s.). Druhá časť (resp. 2. zv., celkovo 153 s.) je písaná v latinskom jazyku. Obsahuje čiastočne zápisy v maďarskom a ruskom jazyku. K obsahu pozri ŠELEPEC, Jozef: *Исторія Пряшевської епархії Олександра Духновича її варіант і продовження*. In: *Historické rukopisy a neznáme rukopisné diela vo fondoch historických knižníc mesta Prešov I*. Eds. Marcela Domenová, Mária Ňachajová. Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2010, s. 37-39.
- 9 Ep. sign. 7271, 2. zv., s. 97-100 (pod Victor Lodomérszky).
- 10 Ep. sign. 7271. V schématicizmoch je uvedený ako Scholasticus seu Theologus (1868), kantor, kanonik – Canonicus, arcidiakon Zemplínsky (Archi-Diaconus Zempliniensis), tak Abovský a Turniánsky (1841, ...Canonicus, Archi-Diaconus Abaujvariensis, et Tornensis, resp. aj exannimator Prosynodalis et s. Sedis Consistor. Assesor). Pozri napr. *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioecesis Eperiessiensis Pro Anno Domini MDCCCXLI. Ab Erecta Sede Episcopali Anno XXI*. Eperiessini : Typis Michaëlis Raedlitz, 1841, s. 6, 66. Ep., sign. 9956/1841.
- 11 Spolok založil biskup J. Gaganec na podnet A. Duchnoviča.

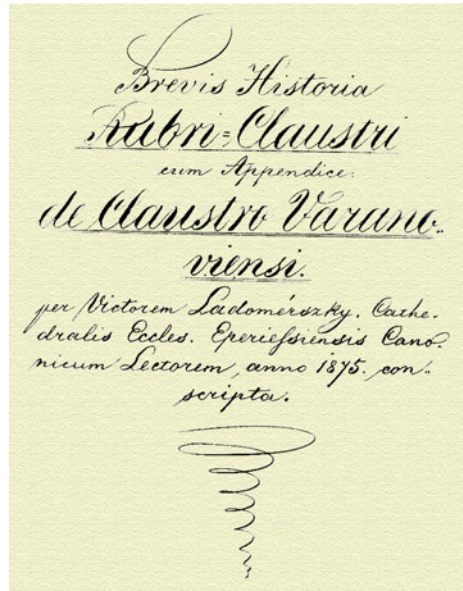
práce bol na poste lektora a kanonika prešovskej eparchie¹² a koncom roka (22. 12. 1875) sa stal generálnym vikárom.

Prácu *Krátká história Červeného Kláštora s dodatkom o kláštore vo Vranove nad Topľou* dedikoval Jozefovi Gagancovi (Josephus Gaganez, 1793 – 1875), druhému prešovskému biskupovi (1843 – 1875).¹³ Okrem postu biskupa sa vo venovaní biskup uvádzal ako asistent pápežského trónu (Status Consiliario Throno Pontificio Assistenti)¹⁴ a ako držiteľ rádu (Insig. Ordinis) cisára Františka Jozefa.

Účel, resp. cieľ spísania tejto práce však Ladomérszky neuviedol. Možno však uviesť, že v čase spísania práce bol niekdajší majetok Červeného Kláštora i vranovských pavlínov vo vlastníctve gréckokatolíckeho biskupstva v Prešove. Iným, možno sekundárnym cieľom bolo vyhotovenie podkladov do ďalšej práce o dejinách prešovskej eparchie, čo čiastočne potvrdil iný – už spomenutý a nateraz stratený dokument. Písaniu dejín sa teda venoval i naďalej, no zomrel o tri roky na to, čím podklady nedokončil.

Červený Kláštor¹⁵ (Lechnický kláštor)

V Lechnickom kláštore neskôr známym ako Červený kláštor na slovensko-poľskom pomedzí pri Dunajci pôsobili v 14. – 16. st. *kartuziáni*.¹⁶ Začiatkom 18. st. ich vystrieda-

Obrázok 1 Titulný list rukopisu V. Ladomérszkeho z r. 1785
(Zdroj: Diecézna (Eparchiálna) knižnica, sign. 3169)

12 Ep. sign. 3169. V r. 1865 bol menovaný za mladšieho kanonika, v r. 1877 lektor – kanonik. Zachovala sa aj sprava o jeho pozostalosti z r. 1879, kde sa uvádzal ako prelát, kanonik – lektor. Historický archív Gréckokatolíckeho arcibiskupského úradu v Prešove (HA GAU Prešov), fond Gréckokatolíckeho biskupstva Prešov (1323) 1821 – 1950, inv. č. 19, 393, 395.

13 Bližšie o osobnosti SZÉKELY, Gabriel – MESÁROŠ, Anton: *Gréckokatolíci na Slovensku*. Košice : Slovo a.s., 1997, s. 18, 30. Nastúpil na stolec biskupa po Gregorovi Tarkovičovi (1818 – 1841) a jeho nástupcom – 3. biskupom bol Mikuláš Tóth (1876 – 1882).

14 Menovanie získal od pápeža Pia IX. v r. 1868.

15 Pomenovanie Červený Kláštor sa v písomnostiach vyskytuje až v novoveku, po zániku lechnickej kartúzy a príchodom kamaldulov.

16 Kartuziáni (Ordo Cartusiensis) sa riadili regulou sv. Benedikta. Rád založil remešský kanonik sv. Bruno so siedmimi druhmi. V r. 1084 vznikla prvá kartúza. V r. 1176 boli schválení Sv. stolicou. Na čele rádu bol prior. Blazón erbu: na striebornom alebo modrom štíte modrá alebo strieborná zemeguľa so zlatým krížom, obklopená siedmimi zlatými hviezdami. Štítonosičmi boli Panna Mária s Ježiškom a anjeli. Heslo rádu: „Stat crux, dum volvitur orbis.“ Rehoľný odev: biely habit s bielym koženým remeňom, široký biely škapuliar, kapučňa a čierny plášť. Laickí bratia nosili habit hnedý alebo šedý. Porovnaj KVASNIČKOVÁ, Jana: *Rehole včera a dnes – vo svete i u nás*.

li *kamalduli*.¹⁷ Dejinám danej lokality, kamaldulom a kartuziánom sa venovalo viacero historikov a na základe ich prác, archívnych prameňov, alebo vydaných edícií prameňov možno dnes čiastočne konfrontovať a komparovať uvedenú faktografiu s Ladamérszkym.

Samotnej histórii Červeného Kláštora sa Ladamérszky venuje v analyzovanom rukopise dominantne, no neuvádza žiadne zdroje, ktoré použil pri jeho písaní. Pomenovanie lokality v texte označuje ako *coenobium*.¹⁸ Nevenoval sa jeho vzniku, pôvodu rádu či jeho charakteristike, ale začal hneď najstaršími zmienkami a donáciami. Ako prvý spomína fundáciu – základinu Červeného kláštora (*Rubrum claustrum*) z r. 1319¹⁹ prostredníctvom magistra Kokoša²⁰ (Kokoss /: Gallus), syna nebohého komesa Rikoplfa (*Ricolpha*). Uvádza mníchov kartuziánov zo Skaly útočiska (*Lapidis refugii*) a im darovanú dedinu Lechnica (*Lechnitz*; pričom u Wagnera *Lechnicz*) na založenie kláštora, kde v rámci fundácie kláštora donáciou nadobudli 62 poplužiami (*laneos*) a právo rybolovu v rieke Dunajec (*Dunajecz*).²¹ Išlo teda o kartuziánov v Lechnici a ich už v poradí druhý kláštor na Spiši,²² ktorí šíрили kult sv. Antona pustovníka. Uvedená donácia bola

---

Bratislava : USPO, 1995, s. 51-53, 136. Charakterizuje ich asketický život, osobitná architektúra – bývanie v celách s prináležiacimi malými záhradkami. Zaoberali sa popri telesnej práci štúdiom a prepisovaním kníh. Bližšie o skriptorskej činnosti, knižnici kartuziánov pozri SOPKO, Július: *Stredoveké rukopisy na Spiši*. In: *Spišské mestá v stredoveku*. Zost. Richard Marsina. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 114-120.

- 17 Kamalduli (*Congregatio Emeritarum Camaldulensium Montis coronae*). Predstavujú kontemplatívny, pustovnícky rád, ktorý vznikol zač. 11. storočia sv. Romualdom. Rád bol potvrdený pápežom Alexandrom II. v r. 1072.
- 18 Kláštor je označovaný v dokumentoch napr. ako *Conventus /Domus Vallis sancti Anthonii circa Donays; Domus Vallis sancti Anthonii prope Lyechnycz; Monasterium in Lechnicz de Valle S. Antonii; Cartusia Vallis...; Domus in Lechnitz..* a i. Spočiatku bol Lechnický kláštor filiálkou kláštora na Skale útočiska. Osamostatnil sa v r. 1352. ŠTEVÍK, Miroslav – FETKO, Filip: *Rubrum Castrum : Červený kláštor 1320 – 2007*. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum, 2007, s. 7, 14-15, 27.
- 19 WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars I. Complectens Bullas Pontificum, Caesarum, Regumque Diplomata...* Viennae : Typis Joan. Thomae Nobil De Trattner, Sac. Caes. Reg. Avlae Typogr. Et Bibliopolae, 1773, s. 403, č. XIII. (1319). Pri spisani bol prítomný prior *Lapis Refugii* fr. Martin a kartuzián fr. *Goblinus*. WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum...* Posonii Et Cassoviae : Svmpitbvs Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 174 (1319); *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae II*. Ed. Vincent Sedlák. Bratislava : Veda, 1987, č. 453.
- 20 V súčasnej literatúre odbornej aj ako magister Kokos, Kakas, Kakaš. Osobnosť eviduje aj *Slovenský biografický slovník. I. zv. A-D*. Výk. a zodp. red. Štefan Valentovič. Martin : Matica slovenská, 1984, s. 236 (pod Berzeviczy, Kokoš (Berzeviczy, Gallus)). Išlo o výsledok realizovania rozsudku (vražda Fridricha, syna grófa spišských Sasov magistrom Kakašom a jeho spoločníkmi) zmierovacieho súdu z r. 1307. Pozri napr. BEŇKO, Ján: *Osídlenie severného Slovenska*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1985, s. 166. Odvolal sa na Schmauka.
- 21 Podobne ŠTEVÍK, Miroslav – FETKO, Filip: *Rubrum Castrum : Červený kláštor 1320 – 2007*. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum, 2007, s. 6. Rybolov nespomína niektorá novšia literatúra, hoci v texte listiny publikovanej Wagnerom to doložené je.
- 22 Prvý kláštor kartuziánov vznikol z poverenia uhorského kráľa Ondreja III. v r. 1299. Išlo o Skalu útočiska (*Lapis refugii*), ich materským kláštorom bol kláštor v Seitz. WAGNER, Karol: *Ana-*

konfirmovaná kráľom Karolom Róbertom v r. 1320.²³ Ďalej sa však už Skale útočiska – priorom, udalostiam až do zlúčenia kláštorov nevenoval.²⁴

Ďalší Ladomérszkym zaevidovaný údaj sa viaže na r. 1330 [za priora Jána,²⁵ toho uvádza nižšie, v iných súvislostiach, resp. pri danom roku vynechal nadobudnutie škultécie v Spišskej Starej Vsi pre lechnických kartuziánov],²⁶ kedy lechnickí kartuziáni dostali zem za 10 mariek od dediny Strážky (Eur),²⁷ východne od Strážok (Stražska) od

---

lecta Scepussii Sacri Et Profani Pars I. Complectens Bullas Pontificum, Caesarum, Regumque Diplomata... Viennae : Typis Joan. Thomae Nobil De Trattnern, Sac. Caes. Reg. Avlae Typogr. Et Bibliopolae, 1773, s. 393-394, č. IV. (1299); BÁRDOŠI, Ján: *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis, Notationibus, Ex Veteri Ac Recentiore Hungarorum Historia Depromtis, Auctore Joanne Bárdosy, Regii Majoris Gymnasii Leutshoviensis Directore, Ac Incliti Comitatus Scepusiensis Tabulae Judiciariae Assessore, Illustratum; Promotore (et) Adjutore Adm. Rev. Ac Eximio Domino Michaelae Schmauk...* Leutschoviae : Typis Michaelis Podhoránszki, De Ead., 1802, s. 433-439, č. CI.-CII.

- 23 WAGNER, Karol: *Analecta Scepussii Sacri Et Profani Pars I. Complectens Bullas Pontificum, Caesarum, Regumque Diplomata...* Viennae : Typis Joan. Thomae Nobil De Trattnern, Sac. Caes. Reg. Avlae Typogr. Et Bibliopolae, 1773, s. 404, č. XIV. (1320). Okrem Lechnice sa stal majetkom kartuziánov z Lapis Refugii osada Havka (Wyuagas, 1344). Porovnaj ŠTEVÍK, Miroslav: Najstaršie názvy a písomné doloženie, polohy a vývoj (zaniknutých) osád severovýchodného Spiša v neskorom stredoveku (1250 – 1526). In: *K dejinám stredovekého Spiša*. Zost. Miroslav Števík. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum, 2003, s. 94, 103.
- 24 Wagner zozbieral viaceré diela, ktoré mu slúžili ako podklady pri jeho písaní. Tak napr. Dejiny Skaly útočiska použil viacero prameňov, napr. kroník napr. Hainovu kroniku, prácu od anonymného – bližšie neznámeho kartuziána – mnícha zo zač. 16. storočia. Tento rukopis mu poskytol Samuel Sékeli. Faktografiu ku kartuziánom na Skale útočiska zaradil do 1. a 2. zv. Pozri WAGNER, Karol: *Analecta Scepussii Sacri Et Profani Pars I. Complectens Bullas Pontificum, Caesarum, Regumque Diplomata...* Viennae : Typis Joan. Thomae Nobil De Trattnern, Sac. Caes. Reg. Avlae Typogr. Et Bibliopolae, 1773, s. 393-438. WAGNER, Karol: *Analecta Scepussii Sacri Et Profani Pars II. Complectens Scriptores Rerum Scepusiacarum...* Viennae : Typis Joan. Thomae Nobil De Trattnern, Sac. Caes. Reg. Avlae Typogr. Et Bibliopolae, 1773, s. 1-46, 69-79. Porovnaj MALOVECKÁ, Milota: *Karol Wagner /1732/1790/ : historik Spiša a Šariša*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2009, s. 129, 137-138.
- 25 Resp. prior Ján v r. 1330 získal kúpou staroveské šoltýstvo od šoltýsa Fridricha a jeho synov (za 88 mariek striebra) natrvalo so všetkým, čo k nemu patrilo, podľa Kokošovej zakladacej listiny, ponechajúc im iba kúriu s jedným lánom pôdy. Druhú – zvyšnú časť šoltýstva kúpili v r. 1492 od šoltýsa Bartolomeja za 45 mariek. HA GAU Prešov, Fond Gréckokatolíckeho biskupstva Prešov (1323) 1821 – 1950, inv. č. 949, (r. 1492). Porovnaj *Spišská Stará ves*. Zost. Božena Malovcová. Prešov : Universum, 2008, s. 10 (autor časti Ivan Chalupický), 61 (autor časti Ján Endrődi); *Spišská Stará Ves a Zamagurie*. Zost. Michal Griger. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1988, s. 45-47; *Červený (Lechnický) kláštor*. Zost. Miroslav Števík, Michaela Timková. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum v Starej Ľubovni, 2004, s. 33.
- 26 Údaje v zátvorkách [...] sú sekundárne dopĺňané faktografiou z komparovanej literatúry a prameňov M. D.
- 27 WAGNER, Karol: *Analecta Scepussii Sacri Et Profani Pars I. Complectens Bullas Pontificum, Caesarum, Regumque Diplomata...* Viennae : Typis Joan. Thomae Nobil De Trattnern, Sac. Caes. Reg. Avlae Typogr. Et Bibliopolae, 1773, s. 408-409, č. XVII. (1330). Eur – t. j. Strážky. ŠTEVÍK, Miroslav: *Z dejín osídlenia a verejnej správy stredovekého Spiša*. Kežmarok : Tlačiareň Kežmarok, s.r.o., 2005, s. 11-12. Iná literatúra uvádza naopak, že v r. 1330 Ricolphus odkúpil za

magistra Ricolpla – syna komesa Ricolpha medzi Kežmarkom (Kesmark) a mestečkom Belá (oppidum Bela).²⁸ Šoltýstvo v Spišskej Starej Vsi bolo predané v budúcnosti viac-krát. Ďalší údaj²⁹ je až k r. 1409, kedy mníchom kartuziánom z Lechnice bola donáciou z Wallendorfu (Familia Waldorfiana) daná polovica dediny Veľká Lesná (Richvald).³⁰

Tak pokračoval v písaní dejín od 14. do polovice 16. storočia – pre nezainteresovaného bádateľa možno trošku atypicky, prostredníctvom vymenovania jednotlivých 24 priorov kláštora, radiac ich chronologicky – číslovaním (označenie rímskymi číslicami), kopírujúc predlohu Karola Wagnera.³¹ U niektorých priorov uviedol roky ich pôsobenia, resp. rok zmienky a významnejších udalostí, zásluh spojených s ich pôsobením, s úsilím kláštor hmotne zabezpečiť, t. j. majetkovo-právnych pomeroch v kontexte s aktivitami uhorských a poľských panovníkov, šľachty a cirkevnej vrchnosti, ktoré prispeli k istej zmene v rámci správy, zemepánov, získania istých práv, majetkovej držby a pod. Pozornosť vôbec nevenoval životu – vnútornému či osadenstvu kláštora. Ako bolo uvedené čerpal z edície *Analecta* od Wagnera, ktorý informácie k dejinám kartuziánov na Spiši – v Údolí sv. Antona pri Lechnici, počnúc údajmi o založení rádu čerpal z diela Filipa Bonanna. Prehľad 24 priorov k r. 1319 – 1567 (hoci Ladomérszky ich menovite uvádza k r. 1337 – 1565) prevzal od Romualda Hadbavného, ktorý k nim uvádzal menej životopisných údajov. Viac ich ponechal len u Martina Ursinia, ktorému naopak Ladomérszky venoval len jednu vetu.³² Dnes však možno menoslov jednotlivých priorov a ich časové pôsobenie ohraničiť podrobnejšie (príloha 1).

---

10 mariiek od Jána, priora kartuziánskeho Dunajeckého konventu (Červeného kláštora) a od jeho rehoľných spolubratov istú zem, ktorú nebohý Kokos vyčlenil z obce Eur a ponechal konventu. Pozri *Spišská Belá*. Zost. Zuzana Kollárová. Prešov : Universum, 2006, s. 374 (autor časti Ján Endrödi, Virgínia Mislovičová).

- 28 Polohu prevzal z poznámkového aparátu Wagnera. Bela – možno Biela, t. j. Beľany. Porovnaj ŠTEVÍK, Miroslav: *Z dejín osídlenia a verejnej správy stredovekého Spiša*. Kežmarok : Tlačiareň Kežmarok, s.r.o., 2005, s. 11.
- 29 Faktografiu selektoval. Neuviedol napr. staršiu vysadu – oslobodenie od bremien (onus, taxa, collatio) vo svedectve Spišského župana Juraja. WAGNER, Karol: *Analecta Scepussii Sacri Et Profani Pars I. Complectens Bullas Pontificum, Caesarum, Regumque Diplomata...* Viennae : Typis Joan. Thomae Nobil De Trattner, Sac. Caes. Reg. Avlae Typogr. Et Bibliopolae, 1773, s. 420, č. XXVI. (1404).
- 30 WAGNER, Karol: *Analecta Scepussii Sacri Et Profani Pars I. Complectens Bullas Pontificum, Caesarum, Regumque Diplomata...* Viennae : Typis Joan. Thomae Nobil De Trattner, Sac. Caes. Reg. Avlae Typogr. Et Bibliopolae, 1773, s. 421-422, č. XXVII. (1409). V texte je uvedený Pavol Waldorff. Veľká Lesná – t. j. pôv. Richvald, Rychwald) sa vyvinula pri sútoku Lesnianskeho a Zadného potoka v Spišskej Magure. Porovnaj ŠTEVÍK, Miroslav: Najstaršie názvy a písomné doloženie, polohy a vývoj (zaniknutých) osád severovýchodného Spiša v neskorom stredoveku (1250 – 1526). In: *K dejinám stredovekého Spiša*. Zost. Miroslav Števík. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum, 2003, s. 93.
- 31 Pozri WAGNER, Karol: *Analecta Scepussii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepussii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum...* Posonii Et Cassoviae : Svmptibvs Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 173-195, č. V. (Series Priorum De Lechnicz, Seu De Valle S. Antonii Ordinis Carthusianorum).
- 32 Porovnaj MALOVECKÁ, Milota: *Karol Wagner /1732/1790/ : historik Spiša a Šariša*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2009, s. 157-158.

Prehľad priorov evidovaných Ladomérszkym³³ do r. 1567 a jednotlivých ním vyzdvihnutých udalostí možno rekonštruovať, kriticky zhodnotiť či podložiť.

1. **Ján** (Joannes) – autor rukopisu venoval väčšiu pozornosť prvému priorovi Jánovi, s ktorým sa spájala aj confirmácia prvej fundácie, nadobudnutie viacerých majetkov – [polovicu] mlyna, [celý] pivovar a škultéciu [v Lechnici, r. 1325],³⁴ patronátne právo v Nedeci³⁵ [s kostolom sv. Bartolomeja]. K r. 1337³⁶ evidoval nadobudnutie dediny Stará Ves – resp. Spišská Stará Ves (Ófalu, Stara ves) donáciou od palatína Viliama Drugeta (Villermus Drugeth). Danú donačnú listinu konfirmoval Ľudovít Veľký v r. 1342.³⁷

33 WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum....* Posonii Et Cassoviae : Svmptibvs Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 173-195.

34 WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum....* Posonii Et Cassoviae : Svmptibvs Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 175. Repčák k r. 1325 uvádza, že Ján pre kláštor získal čiastočne kúpou a darom lechnické šoltýstvo-škultéciu, v r. 1326 Kokoš pripojil ku kláštoru so súhlasom Spišskej kapituly majetky nedeckého kostola s podmienkou, že v Nedeci bude mať kláštor stáleho zástupcu, ktorý bude spravovať farnosť a postará sa o jeho zaopatrenie. REPČÁK, Jozef: Červený kláštor. In: *Pamiatky a múzea*, roč. 3, 1954, č. 2. s. 66; HA GAU Prešov, fond Gréckokatolícke biskupstvo Prešov (1323) 1821 – 1950, inv. č. 931 (r. 1325).

35 Nedecz; PL – hrad Niedzica.

36 Pred kráľa Karola Róberta prišiel osobne palatín Viliam Drugeth s červenokláštorným priorom Jánom, ten daroval lechnickému kláštoru Starú Ves „ako veličnú almužnu“ (potvrdené kráľom 1337). *Spišská Stará Ves a Zamagurie*. Zost. Michal Griger. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1988, s. 46; WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum....* Posonii Et Cassoviae : Svmptibvs Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 177. Len Mencel uviedol r. 1335 pre získanie Starej Vsi, pričom sa odvolával na Fejera. MENCL, Václav: *Stavebná minulosť Červeného kláštora*. In: *Pamiatky a múzea*, roč. 3, 1954, č. 2., s. 70. (t. j. FEJER, VIII/3, 88), zároveň uviedol, že v 14. st. Červený Kláštor získal aj Relov. K r. 1337 obec Havku ako majer Červeného kláštora eviduje aj *Malý slovník spišských obcí*. Zost. Marcel Kopkáš. Abrahámovce : Šafran, 2010, s. 46. Pozri WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum....* Posonii Et Cassoviae : Svmptibvs Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 177.

37 WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum....* Posonii Et Cassoviae : Svmptibvs Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 177-178. Porovnaj Spišská Stará Ves a Zamagurie. Zost. Michal Griger. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1988, s. 45; HA GAU Prešov, fond Gréckokatolícke biskupstvo Prešov (1323) 1821 – 1950, inv. č. 933 (r. 1342). Nepoznal informáciu z r. 1342 (Petách) 1344 (Kútnik, od I. Nagya Anjoukri okleveltár, 1884) – ochránenie chotára. KÚTNIK, Jozef: K predkartuziánskym dejinám Červeného kláštora pri Dunajci. In: *Nové obzory* 8, 1966, s. 181; Podobne PETÁCH, Emil: *Pieniny : Červený kláštor*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 23-24.

2. **Goblinus** – s ním sa spája inkorporácia cirkvi – kostola a fary (Parochia) v Spišskej Starej Vsi ku kláštoru (coenobio) do konca r. 1349.³⁸ Problém staroveskej farnosti riešil na žiadosť priora kardinál a apoštolský – pápežský legát Giodo v r. 1341.³⁹
3. Neuvedený! [išlo o **Teodora** (Theodoricus)].⁴⁰ Autor rukopisu neuviedol ani poradové číslo III.
4. **Ján II.** – počas vlády Ľudovíta dosiahol v r. 1359 vyňatie poddaných (Carthusianorum jobbagiones) kartuziánov od všetkých prác a tribútov,⁴¹ v r. 1361 vyňatie spod jurisdikcie všetkých, okrem osoby palatína.
5. **Ulrich** (Ulrichus) – počas jeho funkcie eviduje dohodu so Staroveskými, resp. Starovešťanmi (cum Ofalvensibus) z r. 1362, kedy prior urovnal spor kláštora s kupcami zo Spišskej Starej Vsi. Tí mali z výseku (stolov) mäso a zo súkna (panum)⁴² určeného na trh – na predaj platiť kláštoru ročne 3 marky [striebrá].⁴³
6. **Ján III.** – v r. 1381 získal od kráľa Ľudovíta právo rybolovu v tej časti rieky Dunajec, ktorá patrila do kráľovského majetku.
7. **Štefan** (Stephanus) – v r. 1392 nadobudol od uhorskej kráľovnej Márie každoročne dva sudy vína zo Szikszovienských viníc.⁴⁴

38 WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum....* Posonii Et Cassoviae : Svmptibus Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 178. Iný zdroj uvádza, že kartuziáni získali faru, resp. jej začlenenie v r. 1341, čo potvrdil Quido. Získali všetky výnosy a príjmy staroveskej fary s povinnosťou menovať kaplána a zabezpečiť jeho slušné živobytie. Spišská Stará Ves a Zamagurie. Zost. Michal Griger. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1988, s. 46; HA GAU Prešov, fond Gréckokatolícke biskupstvo Prešov (1323) 1821 – 1950, inv. č. 932 (r. 1342).

39 Bližšie o Spišskej Starej Vsi a o fare *Spišská Stará Ves*. Zost. Božena Malovcová. Prešov : Universum, 2008, s. 63, 69 (autor časti Ján Endrődi).

40 WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum....* Posonii Et Cassoviae : Svmptibus Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 179.

41 HA GAU Prešov, fond Gréckokatolícke biskupstvo Prešov (1323) 1821 – 1950, inv. č. 939 (r. 1359). Za tohto opáta sa v r. 1360 začalo aj zo stavbou najvýznamnejšieho objektu – Kostola sv. Antona Pustovníka. ŠTEVÍK, Miroslav – FETKO, Filip: *Rubrum Castrum : Červený kláštor 1320 – 2007*. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum, 2007, s. 7.

42 Niektorí historici prekladajú termín nie ako pannum, ale ako panis – chlieb, pečivo. Napr. *Červený (Lechnický) kláštor*. Zost. Miroslav Števík, Michaela Timková. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum v Starej Ľubovni, 2004, s. 24.

43 WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum....* Posonii Et Cassoviae : Svmptibus Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 181. Išlo o staroveských kupcov so súknom a mäsiarmi (označených ako mešťania). Tí po zaplatení uvedeného ročného poplatku mohli užívať také isté slobody, ako ostatné mestá na Spiši. HA GAU Prešov, fond Gréckokatolícke biskupstvo Prešov (1323) 1821 – 1950, inv. č. 941 (r. 1362). Porovnaj Spišská Stará Ves a Zamagurie. Zost. Michal Griger. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1988, s. 46.

44 WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum....* Posonii Et Cassoviae : Svmptibus Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 182. Ladomérszky neuviedol napr. kúpu škultécie v Spišskej Starej Vsi. Szikszó – dnes mesto v Maďarsku.

8. **Pavol z Budína** (Paulus de Buda) – mal v r. 1389 získať od poľskej kráľovnej Hedvivy 12 centov/centárov (centenarios) soli pre ich každoročné vyživovanie. Soľ bola z Bochne (ex Zuppis Bochnensibus). Ale podľa Wagnera, z ktorého Ladomérszky citoval, sa v skutočnosti stal Pavol priorom v r. 1389 a výhodu pre kláštor dokladá listina až z r. 1393.⁴⁵
9. **Mikuláš** (Nicolaus) – v r. 1399 predal Lechnickú škultéciu za 60 florénov (fl.),⁴⁶ v r. 1403 nadobudol donáciou polovicu dediny Veľká Lesná (Richvald) od šľachtica Pavla Waldorffa (Valdorfa), v r. 1403 – 1404 sa po dlhotrvajúcom spore s „právnickmi“ (procuratores) hradu, resp. hradnými páni vydelili hranice medzi kláštorom a hradom Csorstyn (Czorstin) v Poľsku, a to riekou Dunajec;⁴⁷ získali sa dve vinice v Szikszó⁴⁸ na tzv. „nemeckom vrchu.“
10. **Juraj I.** (Georgius) – v r. 1410 od kráľa Žigmunda nadobudol (ako ročnú almužnu) dva kusy – postavy (pecie) bielej látky (súkna)⁴⁹ na zaodetie bratrov, dva sudy rýb (tunnas halecum)⁵⁰ z tridsiatku od Spišskej Starej Vsy a nadobudnutie – darom dve vinice na vrchu Szikszó v Maďarsku v r. 1414.⁵¹
11. **Mikuláš II.** – [v r. 1416] od uhorskej kráľovnej Barbory dva sudy rýb a biele súkno;⁵² v tom istom čase v r. 1419 došlo k vysväteniu kostola sv. Jodoka, ale v novej časti dediny Lechnica.⁵³

45 WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum....* Posonii Et Cassoviae : Svmptibus Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 182-183.

46 HA GAU Prešov, fond Gréckokatolíckeho biskupstva Prešov (1323) 1821 – 1950, inv. č. 944 (r. 1399). V r. 1399 získala Spišská Stará Ves mestské výsady (práva – dovoz, skladovanie, vyvážanie, predaj, čapovanie vína, piva a iných nápojov). BEŇKO, Ján: Prechod severospišských osád z dedinského emfyteutického práva na mestské právo. In: *Spišské mestá v stredoveku*. Zost. Richard Marsina. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 40; *Spišská Stará Ves a Zamagurie*. Zost. Michal Griger. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1988, s. 47.

47 Išlo nielen o spor o hranice majetku, ale aj o právo rybolovu na Dunajci. REPČÁK, Jozef: Červený kláštor. In: *Pamiatky a múzea*, roč. 3, 1954, č.2, s. 67. Kláštor by mal mať právo rybolovu po celom dunajci. PETÁCH, Emil: *Pieniny : Červený kláštor*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 26.

48 Wagner uviedol Sixo.

49 Literatúra interpretuje termín pecia ako kus, postav, alebo aj krúžok. ŠTEVÍK, Miroslav – FETKO, Filip: *Rubrum Castrum : Červený kláštor 1320 – 2007*. Stará Lubovňa : Lubovnianske múzeum, 2007, s. 11.

50 Resp. rybacej omáčky. Literatúra sa prikláňa k interpretácii termínu na ryby, sudy rýb. Niektorá ryby aj špecifikuje ako slede. ŠTEVÍK, Miroslav – FETKO, Filip: *Rubrum Castrum : Červený kláštor 1320 – 2007*. Stará Lubovňa : Lubovnianske múzeum, 2007, s. 10.

51 Ladomérszky napr. vynechal konfirmáciu výsady v r. 1411, kde boli poddaní kláštora vyňatí od platenia poplatkov (telonium, tributum).

52 Autor rukopisu neuviedol, že išlo o časť z levočského tridsiatku, vynechal mandát Žigmunda z r. 1419 – o dodaní kláštoru dvoch sudoch vína zo Szikszóvienskych viníc.

53 WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum....* Posonii Et Cassoviae : Svmptibus Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 185. Táto nová časť osady sa vyvinula pri potoku Havka v Staroveskej brázde. Porovnaj ŠTEVÍK, Miroslav. Najstaršie názvy a písomné doloženie, polohy a vývoj (zaniknutých) osád severovýchodného Spiša v neskorom

12. **Michal** (Michael) – v čase jeho pôsobenia [1410 – 1433] bol kláštor olúpený a vyplienený husitami v r. 1431.⁵⁴ Udalosti sa negatívne dotkli aj osadenstva kláštora - zajatím opáta, rozprchnutím kartuziánov do iných kláštorov. Udalosti sa spájali s osobou veliteľa Fridricha Ruffusa,⁵⁵ kedy bol vystavaný opevnený tábor pri Csorsztyne (Czorstine, prope Czorstinum) [v r. 1433],⁵⁶ odkiaľ sa na okolité pozemky podnikali lúpežné útoky. Bližšie sa však opisom a dôsledkom útokov husitov v r. 1433 nevenoval.⁵⁷
13. **Gabriel** – r. 1452 zhromaždil rozptýlených mníchov a opäť vystaval kláštor⁵⁸ v Lehnici.⁵⁹
14. **Martin** (Martinus) – stál na čele od r. 1472, získal mnohé vinice [nemenuje konkrétne, celkovo ich bolo 10 v okolí Tokaja], ryby.⁶⁰

---

stredoveku (1250 – 1526). In: *K dejinám stredovekého Spiša*. Zost. Miroslav Števík. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum, 2003, s. 94; *Červený (Lechnický) kláštor*. Zost. Miroslav Števík, Michaela Timková. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum v Starej Ľubovni, 2004, s. 26-27.

54 WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars II. Complectens Scriptores Rerum Scepusiacarum...* Viennae : Typis Joan. Thomae Nobil De Trattnern, Sac. Caes. Reg. Avlae Typogr. Et Bibliopolae, 1773, s. 94.

55 Podľa literatúry Fridricha Ruského a datovaním udalosti do r. 1434.

56 WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum....* Posonii Et Cassoviae : Svmptibvs Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 187. Czorsztyn – obec v Poľsku, resp. Malopolsku v okrese Nowy Targ.

57 Bližšie vpádoch husitských vojsk, bratříkov na Spiši a plienení kláštorov pozri aj *Dejiny Slovenska I. (do roku 1526)*. Zost. Richard Marsina a kol. Bratislava : Veda, 1985, s. 392-396; *Červený (Lechnický) kláštor*. Zost. Miroslav Števík, Michaela Timková. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum v Starej Ľubovni, 2004, s. 28-32; *Dialogues de l'Abbaye de l'Escaladieu en Bigorre a Cerveny Klastor en Spis ....* Eds. Miroslav Števík, Guy Cassagnet et al. [Prešov : Odbor kultúry Prešovského samosprávneho kraja], 2008, s. 56-57.

58 Dodnes sa z 2. polovice 15. st. zachovala neskorogotická kapitulná sieň. V r. 1454 mnísi znovu kláštor opustili a odišli do Levoče. *Spišská Stará Ves a Zamagurie*. Zost. Michal Griger. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1988, s. 49.

59 Nespomenul donáciu od poľského panovníka z r. 1452. Prítomnosti Jiskru, jeho vojska po r. 1440 nevenoval žiadnu pozornosť, rovnako husitom, prepadu kláštora na jar v r. 1492 (zbojnícka družina Fedora Hlavatého). HÚŠČAVA, Alexander. O činnosti zbojníckych družín na severovýchodnom Slovensku na konci XV. storočia. In *Historické štúdie* 2, 1957, s. 204, 207. Pozri WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum....* Posonii Et Cassoviae : Svmptibvs Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 187. Iný zdroj uvádza, že v r. 1492 napadli kartuziánsky kláštor v Lehnici bratia Ján VIII. a Gašpar I. Drugetovci, kedy im ukradli aj cennosti. Pozri LENCÍŠ, Štefan: *Drugetovci a ich vzťah ku katolíckej cirkvi*. Ružomberok : Katolícka univerzita v Ružomberku, 2009, s. 41.

60 Okrem toho získal v r. 1474 pre kláštor aj víno z viníc v Szikszó. WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum....* Posonii Et Cassoviae : Svmptibvs Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 187.

15. **Matej** (Mathias) – získal v r. 1494 od uhorského a poľského kráľa Vladislava II. právo konania týždenného trhu v mestečku Spišská Stará Ves (oppido Ofalu).⁶¹
16. **Štefan II.** – inicioval konfirmovanie viacerých privilégií od uhorských a poľských kráľov Jánom Albertom v r. 1494 v Podolínci. Vtedy [išlo ale o r. 1500] mali od mešťanov zo Szikszó cez Vladislava [mandátom] ročné úžitky (elemosyna) v podobe dvoch sudov vína – čo sa zanedbávalo. Ten istý panovník v r. 1501 uvoľnil tri kusy –postavy plátna (petiorum panni), dva sudy rýb, sud olivového oleja z košického tridsiatku (ex tricessima Cassoviensi).⁶² V r. 1507 spomenul Ladomérszky zveľadenie – obdarovanie kláštora o škultéciu v dedine Veľká Lesná (Richvald) s dvoma mlynmi⁶³ (molas) a pivovar (braxatorium).
17. **Ján IV.** – od šľachtickej rodiny Švábiovcov (Svábyana), totiž od Antona „de Sváb és Tótfalu“ a jeho synov, ktorých mená už neuviedol, nadobudnutie Malej Lesnice, resp. Lesnice (Kis-Lesnitz) v r. 1518, tak Spišského Hrušova (Körtvélyes), od poľského kráľa Žigmunda právo rybolovu na oboch stranách rieky Dunajec.⁶⁴ Ďalším majetkom, ktoré kláštor získal v prvej polovici 15. st. pozornosť nevenoval, a to ani konfirmáciám listín.⁶⁵ Išlo o posledného uvádzaného priora do r. 1526
18. **Martin IV.!** [správne **Martin II. Ursinus**]⁶⁶ – pôsobil v obd. nepokojov Zapoľského, znášali a trpeli mnísi veľa, ich početné majetky boli zálohované. V r. 1543 Kartuziáni zo Skaly útočiska, keď bol ich kláštor zničený – zručaný, presunuli sa do Lech-

61 WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum....* Posonii Et Cassoviae : Svmptibus Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 188; HA GAU Prešov, Fond Gréckokatolícke biskupstvo Prešov (1323) 1821 – 1950, inv. č. 952 (r. 1494).

62 WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum....* Posonii Et Cassoviae : Svmptibus Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 188-190. Terminológia – Repčák hovorí o troch krúžkoch bieleho súkna, voch tonách rýb, jednej tony oleja. REPČÁK, Jozef: Červený kláštor. In: *Pamiatky a múzea*, roč. 3, 1954, č. 2, s. 68.

63 Repčák hovorí o jednom mlyne. REPČÁK, Jozef: Červený kláštor. In: *Pamiatky a múzea*, roč. 3, 1954, č. 2, s. 67.

64 Právo rybolovu bolo výlučne pre Červený Kláštor. Podľa Wagnera išlo aj o majetok a škultéciu vo Veľkej Lesnici (Nagy –Lessnicze). HA GAU Prešov, Fond Gréckokatolícke biskupstvo Prešov (1323) 1821 – 1950, inv. č. 954 (r. 1518). K r. 1518 sa uvádza aj právo prechodu cez Dunajec. *Červený (Lechnický) kláštor*. Zost. Miroslav Števík, Michaela Timková. Stará Lubovňa : Lubovnianské múzeum v Starej Lubovni, 2004, s. 33.

65 Napr. z r. 1521 – konfirmovanie listiny r. 1342. HA GAU Prešov, fond Gréckokatolícke biskupstvo Prešov (1323) 1821 – 1950, inv. č. 956.

66 Prameň uvádza faktografiu z jeho života, ciest, k r. 1497 – 1567; spomína aj iného priora v Lechnici – smrť priora Tomáša v r. 1567. WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum....* Posonii Et Cassoviae : Svmptibus Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 191-192. K r. 1543 sa uvádza ako prior Martin. Pozri WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars II. Complectens Scriptores Rerum Scepusiacarum...* Viennae : Typis Joan. Thomae Nobil De Trattner, Sac. Caes. Reg. Avlae Typogr. Et Bibliopolae, 1773, s.79.

nice, majetok oboch kláštorov sa spojil a na čele bol jeden prior.⁶⁷ Ďalšia udalosť sa viazala až na r. 1550.⁶⁸

19. **Ján V.** – prior, v tom čase kláštor pustol a upadal, územia ich dedín – pozemkov boli rozdelené a zmenšené r. 1550!⁶⁹
20. Neuvedený! [**Matej II.**] prior Lechnice.⁷⁰ Autor rukopisu vynechal nielen meno priora, ale aj poradové číslo XX.
21. **Krištof** (Christophorus) – sa pričínil o škultéciu v dedine Veľká Frankova (r. 1553) a Haligovce.⁷¹
22. **František** – zúčastnil sa na korunovácii kráľa Maximiliána v Bratislave. K jeho obdobiu sa spadá predaj kúrie v Gánovciach (Ganfalfa seu Ganócz) v r. 1563.⁷² V r. 1564 Juraj⁷³ Bornemisa (Bornemisza) – spišský prepoš (Praepositus Scepus) zabil

67 Z Wagnerovho II. zv., ktorý Ladomérszky určite poznal, však už neprevzal ten fakt, že v r. 1543 Lapis refugii okupovali vodcovia lúpežníkov Matej a Demeter Boze (Bašo). Kartuziánski mnísi sa uchýlili do Levoče.

68 WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars II. Complectens Scriptores Rerum Scepusiacarum...* Viennae : Typis Joan. Thomae Nobil De Trattnern, Sac. Caes. Reg. Avlae Typogr. Et Bibliopolae, 1773, s. 79. V r. 1543 kartúzu Lapis refugii vydrancoval muránsky hradný kapitán – lúpežný rytier Matej Bašo. Kláštor sa búra, mnísi z Lapis refugii odišli do Lechnice, preniesli tam aj knihy z knižnice. Kartúzu v Lechnici ohrozovali aj prepady vojakov z neďalekého hradu Dunajec. *Dialogues de l'Abbaye de l'Escaladieu en Bigorre a Cervený Kláštor en Spi...* Eds. Miroslav Števík, Guy Cassagnet et al. [Prešov : Odbor kultúry Prešovského samosprávneho kraja], 2008, s. 59-60.

69 Údaj k r. 1500 – 1551 sa však už viaže podľa Wagnera k 20. priorovi, ktorého však Ladomérszky vynechal, a to Matejovi II. (Mathias). WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum...* Posenii Et Cassoviae : Svmptibvs Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 193.

70 WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum...* Posenii Et Cassoviae : Svmptibvs Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 193. Spomína sa aj v 2. zv. a to k r. 1550. WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars II. Complectens Scriptores Rerum Scepusiacarum...* Viennae : Typis Joan. Thomae Nobil De Trattnern, Sac. Caes. Reg. Avlae Typogr. Et Bibliopolae, 1773, s. 79. Wagner nemenuje presne majetky, no z r. 1551 sa evidovala napr. konfirmácia starších výsad udelených kláštoru (vyňatie poddaných od platenia dávok, komorského zisku), inú výsadu od Ferdinanda (vývoz vína do Poľska bez tridsiatku, cla), no to už kláštoru neosožilo. Porovnaj REPČÁK, Jozef: Červený kláštor. In: *Pamiatky a múzea*, roč. 3, 1954, č. 2, s. 68.

71 Pozri HA GAU Prešov, fond Gréckokatolíckej biskupstvo Prešov (1323) 1821 – 1950, inv. č. 962.

72 WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum...* Posenii Et Cassoviae : Svmptibvs Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 193; WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars I. Complectens Bullas Pontificum, Caesarum, Regumque Diplomata...* Viennae : Typis Joan. Thomae Nobil De Trattnern, Sac. Caes. Reg. Avlae Typogr. Et Bibliopolae, 1773, s. 434, č. XXXIX. (1563). V listine vystupuje prior František – ako prior aj z Lechnice a z Lapis Refugii. K zmene došlo pre chudobu konventu, ktorý bol prv aj plienený.

73 Ladomérszky uvádzal Juraja Bornemiszu. Ako Juraj Bornemisa u V. Mencla. Iný zdroj uvádza Gregor Bornemisza. Porovnaj WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum...*

všetky majetky kláštora Skaly útočišťa a Lechnice. Odvolal sa na dekrét Ferdinanda [I.].⁷⁴ Išlo o to, že v r. 1563 celý kláštor s jeho majetkami [11 dedinami] Ferdinand I. daroval spišskej kapitule (Praeposito et Capitulo Scepus.). Kláštor bol nefunkčný a kartuziánom skončila definitívne ich pôsobnosť.⁷⁵

23. **Michael Schatz** – Ladomérszky k nemu neuviedol nič a to najskôr preto, lebo za jeho pôsobenia nedošlo k obnove či zveľadeniu majetkov.
24. **Juraj z Jágra** (Georgius de Ager) – r. 1565⁷⁶ charakterizuje ho (ako aj jeho predchodcu) ako priora bez majetkov. Kartuziáni upadli do chudoby. Starí, ktorí nechceli odísť z kláštora – zomreli tam, mladší a zdraví boli vyhnaní, časť z nich sa uchýlila do Poľska (in poloniam), časť do Rakúska (in Austriam). T. j. kláštor kartuziánov zaniká. Posledný prior zomrel v r. 1567.⁷⁷

Priorom zo Skaly útočišťa (Lapis Refugii) z r. 1299 – 1543 nevenoval žiadnu pozornosť, hoci sa dali rekonštruovať.⁷⁸ Jeho menoslov 24 priorov z Červeného Kláštora z r. 1320 – 1534 nie je úplný. Chýba mu prior pod č. 3. Podľa Wagnera alebo Dedeka išlo o Teodora, resp. Tibora (Theodoricus, Tivadar). Rovnako mu chýba uvedenie v poradí 20. priora. Podľa Wagnera išlo o Mateja II., no podľa Dedeka išlo v tom čase o dvoch priorov – a to o Juraja a Martina.⁷⁹ Do r. 1543 uvádza Ladomérszky len 18 priorov, iná súdoba a mladšia literatúra však eviduje už 22 priorov; od času zlúčenia kláštora zo Skaly útočišťa a Červeného Kláštora (1543) do r. 1565/1567 – evidoval priorov v počte 6, pričom iné súdobe práce z konca 19. st. ich evidovali 7. (Príloha 1). Zároveň došlo v jeho práci aj k inej interpretácii či chybnému prepisu mien priorov. Napr. Dedek uvádza ako posledného predstaveného Gregora a Wagner zasa Juraja (1565 – 1567).

Posonii Et Cassoviae : Svmptibvs Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 89, 194; REPČÁK, Jozef: Červený kláštor. In: *Pamiatky a múzea*, roč. 3, 1954, č. 2, s. 68.

74 V Ladomérszkeho rukopise nasleduje poznámka „pozri nižšie“ – ale v texte už nie je nič nevysvetlené.

75 WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars I. Complectens Bullas Pontificum, Caesarum, Regumque Diplomata...* Viennae : Typis Joan. Thomae Nobil De Trattnern, Sac. Caes. Reg. Avlae Typogr. Et Bibliopolae, 1773, s. 435-437, č. XL, XLI. (1563). Porovnaj *Štátny archív v Prešove : Sprievodca po archívnych fondoch. Zv. 3*. Zost. Ferdinand Uličný. Bratislava : SAS Povereníctva vnútra Bratislava, 1959, s. 66.

76 Údaj k r. 1567, majetok v Hanigovciach (Hanigovcze).

77 V r. 1563 tam žilo 6 kartuziánov, v r. 1564 len 1 páter a 1 konverš. Pozri *Dialogues de l'Abbaye de l'Escaladieu en Bigorre a Cerveny Klastor en Spis ...* Eds. Miroslav Števík, Guy Cassagnet et al. [Prešov : Odbor kultúry Prešovského samosprávneho kraja], 2008, s. 61. V r. 1567 zomrel posledný opát. Kartuziáni v Lechnici zanikli celkom. REPČÁK, Jozef: Červený kláštor. In: *Pamiatky a múzea*, roč. 3, 1954, č. 2, s. 68. Podobne PETÁČ, Emil: *Pieniny : Červený kláštor*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 29.

78 Pozri napr. DEDEK, Crescens Lajos: *A Karthausiak Magyarországbán*. Budapest : Szerző Saját Kiadása, 1889, s. 251-252; WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars II. Complectens Scriptorum Rerum Scepusiacarum...* Viennae : Typis Joan. Thomae Nobil De Trattnern, Sac. Caes. Reg. Avlae Typogr. Et Bibliopolae, 1773, s. 79. Juraj z Jágra (Georgius de Ageria).

79 Prehľad priorov 1320 – 1567 pozri DEDEK, Crescens Lajos: *A Karthausiak Magyarországbán*. Budapest : Szerző Saját Kiadása, 1889, s. 252-253.

Príloha 1 Prehľad priorov v Lechnici (Červenom Kláštore) do r. 1567⁸⁰

1. Ján I. (1320 – 1344)	16. Matej (1481 – 1492)
2. Goblin (1344 – 1351)	17. Štefan II. (1492 – 1507)
3. Teodor/Tibor (1351 – 1358)	18. Ján V. (1507 – 1526) /ako Ján IV./
4. Ján II. (1358 – 1362)	19. Juraj II. (1526 – 1535)
5. Ulrich (1362 – 1381)	20. Martin II. (1535 – 1539)
6. Ján III. (1381 – 1392)	21. Krištof (1539 – 1542)
7. Štefan I. (1391 – 1393)	22. Ján VI. (1542 – 1544) /ako Ján IV./
8. Pavol (1393 – 1395)	Priori v čase zlúčenia oboch kláštorov:
9. Mikuláš I. (1395 – 1410)	23. Ján (1544 – 1550)
10. Juraj I. (1410 – 1416)	24. Matej (1550 – 1553)
11. Mikuláš II. (1416 – 1424)	25. Krištof (1553 – 1554)
12. Michal (1424 – 1438)	26. František (1554 – 1563)
13. Ján IV. (1438 – 1452) /neevid./	27. Tomáš (1563 – 1567) /neevid./
14. Gabriel (1452 – 1472)	28. Michal (1562 – 1565)
15. Martin I. (1472 – 1481)	29. Gregor (1565 – 1567) /ako Juraj/

Je potrebné konštatovať, že Červený Kláštor, resp. kartuziáni boli v tomto období dobre hmotne zabezpečení. Získavali priebežne majetky, ročné almužny, výnosy. Kláštor sa nikdy nedostal do poľského zálohu a nadobudol viacero výsad nielen od uhorských, ale aj od poľských panovníkov.

Ladomérszky pokračoval v písaní vybraný dejín – udalostí aj po zrušení kláštora. Uviedol aj akési zdôvodnenie, kedy uhorský kráľ Ferdinand I. kláštor (Coenobium) a majetky kartuziánov dal v r. 1563 Spišskej kapitule (Preposito A Capitulo Scepus). Medzi dôvodmi bola uvedená nevhodná disciplína – morálka v kláštore, nízky počet pobožných osôb. Časť osadenstva sa však v areáli kláštora zdržiavala j potom. V r. 1565 sa v mandáte Maximiliána adresovanému Spišskému županovi Stanislavovi Turzovi (Comes Stanislaus Turzó) dokonca uvádzalo, aby bránil Spišskú kapitolu na majetkoch zničeného kláštora Skala útočiska (Lapis regugii) proti Lechnickým kartuziánom.⁸¹

Po zrušení kartuziánov – Červeného Kláštora Ferdinandom uvádza Ladomérszky jednotlivých vlastníkov ich bývalých majetkov v r. 1563 – 1705. Celkovo ich bolo 14. Predstavovala ich v r. 1563 – 1568 Spišská Kapitula, tak svetskí majitelia – šľachta a od r. 1699 zasa cirkev – Nitrianske biskupstvo (príloha 2). Napokon sa v Červenom Kláštore usadili kamalduli, ktorí tam zotrvali až do zrušenia ich rádu v rámci reforiem Jozefa II.

80 Údaje doplnené podľa C. L. Dedeka (1889), údaje v zátvorke /.../ sú podľa WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum...* Posonii Et Cassoviae : Svmptibus Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778. Rupp pri prehľade priorov kartuziánov z r. 1320 – 1567/1574, a karmelitánov 1710 (Ján) – 1772 (Vojtech) uvádza aj vymedzenie rokov pôsobenia. RUPP, Jakab: *Magyarország helyrajzi Története... Masodik Kötet*. Pest : MTA Történelmi Bizottsága, 1872, s. 197-205, s. 205-206.

81 WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars I. Complectens Bullas Pontificum, Caesarum, Regumque Diplomata...* Viennae : Typis Joan. Thomae Nobil De Trattner, Sac. Caes. Reg. Avlae Typogr. Et Bibliopolae, 1773, s. 437-438, č. XLII. (1565).

Príloha 2 Vlastníci majetkov červenokláštorského panstva v r. 1563 – 1709⁸²

1. Juraj Bornemisa (Bornemissza) – prepoš
Spišskej Kapituly⁸³ 20. XI. 1563 – 30. XII. 1568
2. Gašpar Magóči (Magócsy)⁸⁴ [župan] [1568] – 1577
3. Andrej Magóči (Magócsy) [1577] – 1588
4. [barón] Žigmund Rákoci (Rakóczy)⁸⁵ [1588] – 1604
5. František Magóči (Magócsy)⁸⁶ [župan] [1604] – 1609
6. Štefan Tökoli (Tököly)⁸⁷ [1609] – 1612
7. Juraj Horváth z Plavča, barón (L. B. de Palocsa Horváth)⁸⁸ [1612] – 1625
8. Pavol Rákoci (Rakóczy), [gróf, kráľ.dverník]⁸⁹ [1625] – 1636
9. Anna Peteová (Pethe/Pethö), vdova po Pavlovi Rákocim [1636] – 1642

82 WAGNER, Karol: *Analecta Scepussii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepussii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum...* Posenii Et Cassoviae : Svmptibvs Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 194-195; Rovnako DEDEK, Crescens Lajos: *A Karthausiak Magyarországban*. Budapest : Szerző Saját Kiadása, 1889, s. 221-222.

83 HA GAU Prešov, fond *Gréckokatolícke biskupstvo Prešov (1323) 1821 – 1950*, inv. č. 977 (r. 1563). Porovnaj WEBER, S[amuel]: *Zipse Geschichts- und Zeitbilder*. Leutschau : Druck und Verlag von Jos. Th. Reisz, 1880, s. 123. (Georg Bormemiša)

84 WAGNER, Karol: *Analecta Scepussii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepussii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum...* Posenii Et Cassoviae : Svmptibvs Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 194 (1568, Gašpar Magóczy); HA GAU Prešov, fond *Gréckokatolícke biskupstvo Prešov (1323) 1821 – 1950*, inv. č. 977 (r. 1568). Magóczy uvedený ako turňanský župan. Podľa Repčáka – Tolniansky župan Gašpar Magócsi. Bližšie o osobnosti *Slovenský biografický slovník. IV zv. M-Q*. Zodp. red. Augustín Maťovčík. Martin : Matica slovenská, 1990, s. 20. Údaje v zátvorkách [] sú sekundárne dopĺňané faktografiou z komparovanej literatúry a prameňov – pozn. M. D.

85 Bližšie o osobnosti *Slovenský biografický slovník. V zv. R-Š*. Zodp. red. Augustín Maťovčík. Martin : Matica slovenská, 1992, s. 30.

86 Synovec Gašpara Magóčiho. Aj pri ňom sa striedavo uvádza funkcia tolnianskeho alebo turnianskeho župana. *Slovenský biografický slovník. IV zv. M-Q*. Zodp. red. Augustín Maťovčík. Martin : Matica slovenská, 1990, s. 20. I HA GAU Prešov, fond *Gréckokatolícke biskupstvo Prešov (1323) 1821 – 1950*, inv. č. 1041 (r. 1610).

87 Ako majiteľ sa uvádza k r. 1609 – 1611 *Slovenský biografický slovník. VI zv. T-Ž*. Zodp. red. Augustín Maťovčík. Martin : Matica slovenská, 1994, s. 82, alebo k r. 1608 – 1612. *Spišská Stará Ves a Zamagurie*. Zost. Michal Griger. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1988, s. 50.

88 Červenokláštorné panstvo získal v r. 1612 do zálohu za 35.000 fl. Charakterizoval sa ako krutý zemepán. *Spišská Stará Ves a Zamagurie*. Zost. Michal Griger. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1988, s. 50. Uvádza meno Juraj Horváth z Plavča od r. 1612. Ten získal do svojej správy panstvo kláštora v Lechnici. Horváth v r. 1593 získal už Spišské Hanušovce, Nižné Lapše. V r. 1593 mal kláštor v Lechnici panstvo z 18 port, resp. 163 domov v 6 obciach. TOMAS, Maroš: *Zamagurie v portálnych súpisoch v 16. a 17. storočí*. In: *K dejinám Podolínce a novovekého Spiša*. Zost. Miroslav Števík. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum, 2005, s. 176, 217-222.

89 HA GAU Prešov, fond *Gréckokatolícke biskupstvo Prešov (1323) 1821 – 1950*, inv. č. 964 (r. 1625). Majetok sa odhadzoval na 30.000 fl. Pavol Rákoczi bol prvým realizátorom protireformácie. *Spišská Stará Ves a Zamagurie*. Zost. Michal Griger. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1988, s. 50. Rákoci pôsobil aj ako krajinský sudca (od r. 1626), župan Šarišskej a Turnianskej stolice. *Slovenský biografický slovník. V zv. R-Š*. Zodp. red. Augustín Maťovčík. Martin : Matica slovenská, 1992, s. 30.

10. Ladislav Rákoci (Rákoczy, [syn Pavla R., gróf])⁹⁰ [1642] – 1665
 11. Žofia Bátoriová (Bathory), tútorka Alžbety Rákociovej [1665] – 1668
 12. Alžbeta Rákociová (Rakóczy), manželka Juraja Erdödiho (Erdődy)⁹¹ [1668] – 1699
 13. Ladislav Maťašovský (Matyasovszky)
 Nitriansky biskup, kráľovský kancelár⁹² [3. V. 1699] – [10. V.] 1705
 14. generál [František] Berthóty – obd. Rákociovho povstania [1705 – 1709]

Následne Viktor Ladomérszky spomenul dôležitý dokument, ktorým došlo k významnej zmene v majetkovo-právnych pomeroch. Išlo o testament nitrianskeho biskupa Ladislava Maťašovského (Matyasovszky), no nedatoval jeho uzavretie, hoci z neho citoval § 9, v ktorom sa spomínalo to, že vlastní v Spišskej stolici Lechnický kláštor, kedysi kartuziánsky. Spomína však sekularizáciu – za 30 000 fl. Kláštor a majetky zanechal teda kamaldulom, ktorí mali za jeho hriechu dušu slúžiť denne aspoň omšu.⁹³ Išlo o testament z r. 1704, hoci časť historikov uvádza r. 1705 prevzatý zo staršej spisby.⁹⁴ Možno konštatovať, že majiteľov Červeného Kláštora v 16. – 18. storočí, stav kláštora do času pôsobenia kamaldulov prevzal Ladomérszky od Wagnera a ten od Romualda Hadbav-

90 Rok nadobudnutia neuvedený. Ladislav mal správcu majetkov Františka Mariášiho (Mariassy) z Markušoviec. *Spišská Stará Ves a Zamagurie*. Zost. Michal Griger. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1988, s. 50. Bližšie o osobnosti L. Rákociho *Slovenský biografický slovník*. V zv. R-Š. Zodp. red. Augustín Maťovčík. Martin : Matica slovenská, 1992, s. 30.

91 *Slovenský biografický slovník*. II. zv. E-J. Výk. a zodp. red. Štefan Valentovič. Martin : Matica slovenská, 1987, s. 21. Pri jeho majetkoch (podobne ako aj u vyššie uvedených osobností – okrem Tököliho) slovník vlastníctvo Červeného Kláštora neeviduje.

92 HA GAU Prešov, fond Gréckokatolíckeho biskupstva Prešov (1323) 1821 – 1950, inv. č. 968 (r. 1699), 1062 (1699). Neuvádza, že biskup mal červenokláštorné panstvo kúpiť v r. 1699 od Alžbety Rákociovej za 30 000 zlatých. PETÁCH, Emil: *Pieniny : Červený kláštor*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 29. Wagner uvádza podobu mena ako Ladislaus Mattyassovsky/Mattyassovszki. WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum...* Posenii Et Cassoviae : Svmptibvs Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 195. Literatúra uvádza jeho priezvisko aj ako Matášovský. Porovnaj aj REPČÁK, Jozef: Červený kláštor. In: *Pamiatky a múzea*, roč. 3, 1954, č. 2, s. 68. *Spišská Stará Ves a Zamagurie*. Zost. Michal Griger. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1988, s. 52. Iný zdroj uvádza nadobudnutie červenokláštorného panstva za 22.000 zl. *Spišská Stará Ves*. Zost. Božena Malovcová. Prešov : Universum, 2008, s. 105 (autor časti Božena Malovcová). Bližšie o osobnosti *Slovenský biografický slovník*. IV. zv. M-Q. Zodp. red. Augustín Maťovčík. Martin : Matica slovenská, 1990, s. 102-103.

93 WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum...* Posenii Et Cassoviae : Svmptibvs Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 195. Rovnako DEDEK, Crescens Lajos: *A Karthausiak Magyarországbán*. Budapest : Szerző Saját Kiadása, 1889, s. 223.

94 Iný údaj o uzavretí jeho testamentu je z r. 1704. HA GAU Prešov, fond Gréckokatolíckeho biskupstva Prešov (1323) 1821 – 1950, inv. č. 1064 (r. 1704, výťah z testamentu). Rok uzavretia testamentu 1704 a usadenie sa kamaldulov v kláštore k r. 1711 pozri ŠTEVÍK, Miroslav – FETKO, Filip: *Rubrum Castrum : Červený kláštor 1320 – 2007*. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum, 2007, s. 25. Biskup odkázal svoj majetok na dobročinné ciele. Jeho nástupcom bol Ladislav V. Adam Erdödi (1706 – 1736). JUDÁK, Viliam: *Nitrianske biskupstvo (od čias Metodových)*. 2. vyd. Nitra : Gorazd n.f., 2006, s. 30, 44.

ného.⁹⁵ Bližšie sa však nezameral na opis sporu v súvislosti s testamentom, vrátením a vykúpením majetkov a kláštora, usadením kamaldulov v Lechnici. Tí sa tam mali usadiť r. 1713,⁹⁶ čo je tiež sporný medzník. Udalosť sa stala za vlády Karola VI., ktorý v záležitosti doriešenia uvedených majetkovo-právnych sporov preukazoval ohľad. Podľa nových výskumov Karol VI. v r. 1716 vydal protekčnú listinu a v r. 1720 definitívne prisúdil Červený Kláštor kamaldulom.⁹⁷

Viktor Ladomérszky napokon poznamenal, že rád kamaldulov kláštor udržal do r. 1780! [správne r. 1782],⁹⁸ kedy bol cisárom Jozefom II., podobne ako iné rády zrušený. Frátri sa vystaňovali, majetok kláštora pripadol kráľovskej komore (Camera regia), ktorá ho aj spravovala.⁹⁹ Tento stav trval dovtedy, kým sa majetok nedostal pod gréckokatolícku cirkev (Diocesa) za 1. biskupa Gregora Tarkoviča (Gregorius Tarkovics) – ako

-
- 95 WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars III. Complectens Seriem Praecipuorum Scepusii Magistratum Ecclesiasticorum Et Politicorum...* Posonii Et Cassoviae : Svmptibus Joannis Michaelis Landerer, Typographi Et Bibliopolae, 1778, s. 195. Porovnaj MALOVEC-KÁ, Milota: *Karol Wagner /1732/1790/ : historik Spiša a Šariša*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2009, s. 159. Iný prameň – odpis análov z 18. storočia, ktorý poskytuje informácie k dejinám spišských kartuziánov od r. 1464 sa eviduje v MOL Budapešť. Je však odlišný od textu, ktorý vydal Wagner. Porovnaj SOPKO, Július: *Stredoveké rukopisy na Spiši*. In: *Spišské mestá v stredoveku*. Zost. Richard Marsina. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 115. Pozri aj JANKOVIČ, Vendelín: *Spišská historijografia*. In: *Spišské mestá v stredoveku*. Zost. Richard Marsina. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 161-162.
- 96 Niektorí historici uvádzajú iné roky usadenia sa a doriešenia sporu. REPČÁK uvádza, že Kamalduli prevzali kláštor v r. 1710 a v r. 1720 dostali kráľovské potvrdenie. REPČÁK, Jozef: *Červený kláštor*. In: *Pamiatky a múzea*, roč. 3, 1954, č. 2, s. 68. Uvedenie kamaldulov za majiteľov Červeného Kláštora k 5. 3. 1710 uvádza *Spišská Stará Ves a Zamagurie*. Zost. Michal Griger. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1988, s. 52 (odvolávka na arch. prameň: Štátny archív Levoča – Elenchus novum pod nadpisom „Aedificatio Claustrii“). Ďalší zdroj uvádza príchod po r. 1711, kedy začali z obnovou kláštora. *Dialogues de l'Abbaye de l'Escaladieu en Bigorre a Cervený Klastor en Spis ...* Eds. Miroslav Števík, Guy Cassagnet et al. [Prešov : Odbor kultúry Prešovského samosprávneho kraja], 2008, s. 62. Iný zdroj uvádza aj dlhoročný spor kartuziánov a kamaldulov. Slávnostné uvedenie kamaldulov za majiteľov je až v r. 1720. Pozri *Spišská Stará Ves*. Zost. Božena Malovcová. Prešov : Universum, 2008, s. 106. (autor časti Božena Malovcová). Rok 1713 spomína metačný spor Červeného Kláštora. HA AU Prešov, fond Gréckokatolícke biskupstvo Prešov (1323) 1821 – 1950, inv. č. 1067 (r. 1713).
- 97 *Červený (Lechnický) kláštor*. Zost. Miroslav Števík, Michaela Timková. Stará Lubovňa : Lubovnianske múzeum v Starej Lubovni, 2004, s. 41.
- 98 Zrušenie k r. 1782, prečítanie cisárskeho dekrétu v Červenom kláštore 24. 4. 1782. V ten deň bolo v kláštore 17 rehoľníkov (8 pátrov, 5 frátrov, 4 klerici) a 13 svetských služobníkov. Opustiť mali kláštor do 24. 9. 1782. V tom čase bol v kláštore len prior Alexander. *Spišská Stará Ves a Zamagurie*. Zost. Michal Griger. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1988, s. 53; REPČÁK, Jozef: *Červený kláštor*. In: *Pamiatky a múzea*, roč. 3, 1954, č. 2, s. 69.
- 99 Podľa Vozára majetok v r. 1782 zveril tzv. náboženskému fondu. Majetok prevzali cisárski komisári. Archív, knižnica aj zariadenie sa rozdelilo cirkvi alebo sa dostalo do vlastníctva kultúrnych inštitúcií. Časť archívneho materiálu sa dostala do MOL Budapešť. Bližšie VOZÁR, Jozef: *Archívy kamaldulských kláštorov zo Slovenska v Budapešti*. In: *O prekladoch Biblie do slovenčiny a do iných slovanských jazykov*. Bratislava : Slavistický kabinet SAV, 1997, s. 85, 88-92.

fundácia¹⁰⁰ na jeho hmotné zabezpečenie. T. j. František I. Habsburský biskupstvu daroval lechnický kláštor aj s jeho majetkami. Ladomérszky v dokumente túto udalosť však nedatoval. Išlo o r. 1820.¹⁰¹ Celkovej situácii a stavu majetkov po tomto roku autor rukopisu nevenoval pozornosť, hoci čitateľ by to očakával najmä preto, že majetky patria už gréckokatolíckej cirkvi a teda možno bližšie spomenúť ich rozsah a (ne)prosperovanie.

Pri prioroch z Červeného Kláštora do r. 1526 evidoval autor rukopisu stav majetkov a práv kláštora oveľa podrobnejšie, ako pre nasledujúce obdobie novoveku. Situáciu a jednotlivých majiteľov panstva od zač. 16. storočia do zrušenia kláštora bolo možné zrekonštruovať. Ladomérszky však aj v tomto prípade vychádzal z Wagnera a možno konštatovať, že archívne pramene k lokalite pre toto časové obdobie neregistroval a ani ich nespomenul. Stav majetkov kartuziánov v Červenom Kláštore, resp. vlastníkov červenokláštorského panstva možno prezentovať pre dotvorenie konkrétnejšieho obrazu aspoň exkurzom.¹⁰² V 1. polovici 16. storočia teda medzi majetky Červeného Kláštora podľa Ladomérszkeho patrili: Spišská stará Ves, Lechnica, Veľká Lesná, Lesnica (Malá a Veľká), Spišský Hrušov, Franková (Veľká Fraková), Haligovce, vinice Maďarsku (Szikszó). Literatúra k nim pridáva aj Reľov, majere Starý majer, Svätá Margita, Havka, Lysá nad Dunajcom, Sublechnica.¹⁰³ Archívne pramene – portálne súpisy sú však presnejšie a vylučujú majetky v istých lokalitách. Napr. pred r. 1529 mal kláštor porty v piatich obciach: Spišská Stará Ves (Offalu, 13 port), Lechnica (Lehnetz, 4), Veľká Lesná (Rychwald, 4), Lesnica (Leznycz, 2), Veľká Frankova (Frankowa, 2).¹⁰⁴ K r. 1529 majetky kartuziánskych kláštorov (monachorum) na Skale útočišťa a v Lechnici možno doložiť podľa najstaršieho portálneho súpisu, a to v 12 lokalitách – Spišská Stará Ves (Offalu, 13 port), Spišský Hrušov (Kewrtwelyes, 3), Lechnica (Lehnetz, 4), Veľká Lesná (Rychwald, 4), Lesnica (Leznycz, 2), Klčov (Kolchwa, 12), Arnutovce (Arnolthffalwa, 5), Spišské Tomášovce (Thamasfalwa, 6), Vyšná Šuňava (Sonawa, 3),

100 Majetok však nestačil hmotne na to, aby sa obnovil. Biskupstvo v areáli ubytovalo správu a personál, ktorí sa starali o kláštor i majetky. PETÁCH, Emil: *Pieniny : Červený kláštor*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 39.

101 Pridelenie a súpis objektov majetku k r. 1820 HA GAU Prešov, fond Gréckokatolíckeho biskupstva Prešov (1323) 1821 – 1950, inv. č. 1183. Pod inv. č. 1157 sa eviduje Hospodársky protokol biskupského majetku Lechnica a Vranov k r. 1820 – 1821. R. 1820 a dar biskupstvu – kapitule a prešovskej katedrále uvádza aj *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioecesis Eperiessiensis Pro Anno Domini MDCCCXLI. Ab Erecta Sede Episcopali Anno XXI*. Eperiessini : Typis Michaëlis Raedlitz, 1841, s. 118. Ep. Sign. 9956/1841. REPČÁK, Jozef: Červený kláštor. In: *Pamiatky a múzea*, roč. 3, 1954, č. 2, s. 69 (Podľa neho štát v r. 1907 kúpil kúpele, hospodárstvo, hospodárske budovy. Kostol a kláštor ostal cirkevným vlastníctvom.) S. Weber napr. chybné uviedol, že Lechnický kláštor sa v r. 1870 dostal do majetku gréckokatolíckeho biskupstva. WEBER, S[amuel]: *Zipse Geschichts- und Zeitbilder*. Leutschau : Druck und Verlag von Jos. Th. Reisz, 1880, s. 109.

102 Bližšie sa im možno venovať v inej – samostatnej štúdii. K r. 1352 k Lechnickému panstvu patrili Lechnica, Stará Ves, Reľov a Havka. ŠTEVÍK, Miroslav – FETKO, Filip: *Rubrum Castrum : Červený kláštor 1320 – 2007*. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum, 2007, s. 7.

103 *Spišská Stará Ves a Zamagurie*. Zost. Michal Griger. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1988, s. 49.

104 Pozri TOMAS, Maroš: Zamagurie v portálnych súpisoch v 16. a 17. storočí. In: *K dejinám Podolínce a novovekého Spiša*. Zost. Miroslav Števík. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum, 2005, s. 179.

Vlkovce (Vilkffalwa, 2), Štós (Stoz, 10), Veľká Frankova (Frankowa, 2).¹⁰⁵ Podľa portálneho súpisu z r. 1538 boli isté dediny – Spišská Stará Ves (Ofalw), Lechnica, Spišské Hanušovce, Nižné Lapše, Kacvín, Veľká Franková (Frankuagas), Veľký Lipník a iné okupované p. Laszkim. K r. 1544 sa eviduje majetok aj ako „pertinentie arcis Dwnaicz“ (Dunajecké panstvo). K r. 1547 (1548) kartuziáni z Lechnice mali vo vlastníctve Veľkú Frankovú (Frankwagas), Lechnicu (Lechnicza), Spišskú starú Ves (Ofalw), Veľkú Lesnú (Richwalt). Portálny súpis z r. 1550 uvádza, že Lechnickému kláštoru kartuziánov patrili majetky v lokalitách Spišská Stará Ves (Offalw), Lechnica (Lehniicza), Lesnica (Leszniicza), Veľká Lesná (Riichwald), Veľká Frankova – p. Bathorimu.¹⁰⁶ Portálne súpisy z r. 1552 – 1555 spomínajú päť lokalít (tabuľka 1), menila sa len veľkosť majetku. Napr. k r. 1552 sa evidovali majetky kláštora kartuziánov zo Skaly útočišťa: Veľká Frankova (Frankowa, 4 a ½ porty) a Lechnickému kláštoru kartuziánov patrili porty v lokalitách: Spišská Stará Ves (Ofalw, 25 port), Lechnica (Lekniicza, 8), Lesnica (Lesniicza, 6), Veľká Lesná (Riikwald, 7).

Tabuľka 1 *Majetky kartuziánov na základe vybraných portálnych súpisov z r. 1547 – 1555¹⁰⁷*

Lokalita/rok	1547	1550	1552	1554	1555
Spišská Stará Ves	X	x	x	x	x
Lechnica	X	x	x	x	x
Lesnica	-	x	x	x	x
Veľká Franková	X	-	x	x	x
Veľká Lesná	X	x	x	x	x

Ako bolo už spomenuté, veľkosť a stav červenokláštorského panstva¹⁰⁸ po zrušení kláštora bližšie nerozpisoval, registroval chronologicky len jednotlivých vlastníkov – bez uvedenia dôvodov zmeny vlastníctva, formy a získania majetku (záloh, odkúpenie...), alebo stavu majetkov panstva počas stavovských povstaní. Podľa aktuálnych

105 ŠTEVÍK, Miroslav: Najstaršie zachované portálne súpisy Spiša z prvej tretiny 16. storočia. In: *K dejinám Podolíncu a novovekého Spiša*. Zost. Miroslav Števík. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum, 2005, s. 126. Informácie čerpal z portálneho súpisu z r. 1529 (ŠA Levoča, fond Spišská župa, oddelenie Kongregačné písomnosti). Sídla a majere panstva k r. 1529 porovnaj aj *Červený (Lechnický) kláštor*. Zost. Miroslav Števík, Michaela Timková. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum v Starej Ľubovni, 2004, s. 34-35.

106 TOMAS, Maroš: Zamagurie v portálnych súpisoch v 16. a 17. storočí. In: *K dejinám Podolíncu a novovekého Spiša*. Zost. Miroslav Števík. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum, 2005, s. 171-172, 180-184.

107 Údaje prevzaté zo štúdie TOMAS, Maroš: Zamagurie v portálnych súpisoch v 16. a 17. storočí. In: *K dejinám Podolíncu a novovekého Spiša*. Zost. Miroslav Števík. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum, 2005, s. 170-237; HA GAU Prešov, fond Gréckokatolícke biskupstvo Prešov (1323) 1821 – 1950, inv. č. 977 (r. 1553) – porty kláštora k r. 1553 určil Hrivnák v obciach Spišská Stará Ves, Lechnica, Lesnica a Richvald.

108 Possesio claustrii Lehniicz; Possesio monasterii Lechnicza (resp. Lechnycz, Lehniicz).

výskumov bol doložený v tomto období aj pokles počtu obyvateľstva a doosídľovanie istých zamagurských obcí (r. 1553 Franková, r. 1568 Reľov).¹⁰⁹ Napriek tomu ich aspoň exkurzom, pre doplnenie celkového obrazu, možno uviesť na základe literatúry, venujúcej sa dedinám novovekého Spiša.¹¹⁰ Prvý známy urbár panstva sa zachoval z r. 1568. V r. 1566 – 1598 napr. do červenokláštorného panstva nepretržite podľa portálnych súpisov patrili Veľká Frankova, Spišská Stará Ves, Reľov, Lechnica, Lesnica, Veľká Lesná.¹¹¹ Neskôr, napr. k r. 1725¹¹² k majetku kláštora patrili: Spišská Stará Ves, Lechnica, Lesnica, Veľká Lesná, Veľká Franková, Malá Franková,¹¹³ Hágy a Reľov.¹¹⁴ Podľa súpisu z r. 1823¹¹⁵ z majetku Červeného kláštora prináležali sídla: Stará Ves (O Falu), Lechnica (Lechnitz), Lesnica (Lesnitz), Veľká Franková (Nagy Frankova) a Malá Franková (Kis Frankowka), Hágy (Hagi), Červený Kláštor (Sublechnitz), Havka (Haffka), Majere (O Major) a Lysá nad Dunajcom (Kalenberg).

Zaujímavé je aj to, čo ešte Viktor Ladomérszky pri písaní krátkych dejín vyzdvihol v súvislosti s rádom kamaldulov, jeho aktivitami, alebo na základe jemu dostupných prameňov, alebo najskôr z osobnej skúsenosti – návštevy Červeného Kláštora. Kamaldulským mníchom venoval pozornosť v súvislosti so spôsobom bývania v oddelených celách, ktoré pozostávali z obývacej a modlitebňovej časti (cellas; cubicella oratorio). Jednotlivé cely – domčeky boli podľa neho postavené v malých vzdialenostiach od seba pozdĺž kláštorného múra, okolo nich boli malé záhradky. Rád sa vyznačoval prísnu

109 *Spišská Stará Ves a Zamagurie*. Zost. Michal Griger. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1988, s. 50.

110 Prezentovaný rukopis Ladomérszkeho sa danej problematike nevenuje. V tejto štúdiu sa bližšie nevenujeme preto ani my veľkosti a štruktúre majetku v súvislosti s komparáciou archívnych prameňov a dostupnej literatúry. Pozornosť sa im čiastočne venovala už v iných štúdiách práve pre bohatosť pramennej bázy, ktorá umožňuje podrobnejšie analyzovanie majetkových pomerov panstva v novoveku. Urbárske písomnosti Lechnica 1597 – 1774 dostupné v HA GAU Prešov, fond Gréckokatolíckeho biskupstva Prešov (1323) 1821 – 1950, inv. č. 978 -1036.

111 Pozri TOMAS, Maroš: Zamagurie v portálnych súpisoch v 16. a 17. storočí. In: *K dejinám Podolínce a novovekého Spiša*. Zost. Miroslav Števík. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum, 2005, s. 198-225. V Lesnici sa v tomto období vyskytovali aj iní zemepáni. Najstarší známy urbár červenokláštorského panstva z r. 1568 (Lechnica, 28. 3. 1568) pozri MARSINA, Richard – KUŠÍK, Michal: *Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku I*. Bratislava 1959, s. 232-236 (Otomar Gergelyi – autor štúdie). K panstvu uvádza aj vinice v Maďarsku. V r. 1568 sa v urbári evidovala okrem Veľkej Frankovej aj Malá Franková, pri Lechnici majetok Havka, alódiu Haligovce a vinice v Maďarsku – v Tokajskej oblasti. *Červený (Lechnický) kláštor*. Zost. Miroslav Števík, Michaela Timková. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum v Starej Ľubovni, 2004, s. 38-42.

112 *Spišská Stará Ves*. Zost. Božena Malovcová. Prešov : Universum, 2008, s. 84 (autor časti Zuzana Kollárová). J. Rupp uvádza k r. 1720 majetky – Lechnicz, Ófalu, Alsó-vagy Nagy-Frankova, Richwald, Havka, Margetecz (Margecany), Kis Lipnicze. RUPP, Jakab: *Magyarország helyrajzi Története... Masodik Kötet*. Pest : MTA Történelmi Bizottsága, 1872, s. 204.

113 Malá Franková je prvýkrát doložená v r. 1611 – novovzniknutá kolonizáciou. Pozri *Spišská Stará Ves a Zamagurie*. Zost. Michal Griger. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1988, s. 32.

114 Reľov v r. 1727 bol vo vlastníctve rodiny Matiašovských. *Spišská Stará Ves a Zamagurie*. Zost. Michal Griger. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1988, s. 41.

115 *Červený (Lechnický) kláštor*. Zost. Miroslav Števík, Michaela Timková. Stará Ľubovňa : Ľubovnianske múzeum v Starej Ľubovni, 2004, s. 46-47. Podobne *Spišská Stará Ves*. Zost. Božena Malovcová. Prešov : Universum, 2008, s. 86 (autor časti Zuzana Kollárová).

regulou, s kontemplatívnym – spirituálnym životom, silenciom – zásadou zachovávaní mlčanlivosti. Spomenul i formulu vzájomného pozdravu „memento mori“ (t. j. pamätaj na smrť). Poznamenal aj ich formu striedmeho stravovania (ryby, olej, mliečne výrobky, strukoviny), postenie a obmedzenie konzumácie mäsa. Informácie sú však strohé, skoro tézovitého charakteru.

Autorovu pozornosť upútalo aj prostredie, príroda, Dunajec a možnosť jeho splavovania člnom – loďkou (cymba), Tatry (montibus tatrensibus), Lipník. Spomenul, že na 3 – 4 hodiny cesty sa dnes nachádzajú poľské kúpele Szczawnica (balneum Sczavnicense In Pallicia). Približne jednu A4 textu venoval kúpeľom Smierdžonka – dnes kúpele Smerdžonka, ktoré majú pomenovanie odvodené podľa množstva síry (suplhur), resp. podľa zápachajúcich prameňov a sú vzdialené približne 15 minút (chôdze) od kláštora. Prostredie považoval za romantické, vodu za nepitnú, ale určenú na kúpanie s účinkami na liečenie artritídy.¹¹⁶ Pri tejto lokalite uviedol aj to, že kláštor a Smierdžonku navštívil 26. júla 1871 rakúsky arcivojvoda Albrecht¹¹⁷ keď prechádzal Spišom.

Možno ešte uviesť, že Ladomérszky spomenul fakt, že meno, resp. prívlastok kláštora – červený je podľa červenej farby strechy, že kamalduli aj kartuziáni nosili biely habit (habitum album), prevádzkovali vlastnú lekáreň (apotheca) a laboratórium – pri chóre kostola. Pri kostole poznamenal existenciu oltára, vežu s jedným zvonom a váhe približne 300 kg. (cca 3 centenarios), ktorý bol prenesený do kostola v Lesnici (Ecclesia Lesniczensesm) a sochu Ukrižovaného – umierajúceho Krista. Z iných relatívne známych udalostí a osobností nezaradil do práce zmienky o skriptóriu, osobu frátra Cypriána, unikátny herbár atď.

Ladomérszky pri písaní krátkych dejín Červeného Kláštora zaradil do textu možno netradične faktografiu k nápisovým – epigrafickým pamiatkam, hoci sa architektúre nevenoval v zmysle konkrétnych prestavieb, alebo zdokumentovania súčasného stavu.¹¹⁸ Možno teda predpokladať, že v čase písania rukopisu fyzicky pobudol v areáli kláštora a v jeho okolí. S tým súvisí aj prepis piatich epigrafických nápisov, či ich častí na spomenutom múre či sakrálnych objektoch s čiastočným označením ich polohy. Možno napodobňoval Karola Wagnera, ktorý zaradil do 2. zv. svojich *Analecta Scepusii...* informácie o spišských epigrafických pamiatkach s väčšou výpovednou hodnotou. Červenému Kláštoru Wagner venoval pozornosť v súvislosti s jedným nápisom – ale v neúplnom prepise, ktorý zaujal aj Ladomérszkeho, a ten ho vo svojom rukopise evidoval ako štvrtý v poradí v rozšírenej podobe. Všetky texty teraz uvádzame v takej podobe, ako ich ponechal autor rukopisu.¹¹⁹ Možno však konštatovať, že aj tieto epigrafické pamiatky – nápisové dosky potvrdzujú vyššie identifikovaných vlastníkov majetkov a čiastočne

116 Iná literatúra – liečenie reumatizmu, chudokrvnosti, nespavosti a neurologické choroby. PETÁCH, Emil: *Pieniny : Červený kláštor*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 39-40.

117 Najskôr arcivojvoda Albrecht (3. 8. 1817 – 18. 2. 1895), evidovaný aj pod Albrecht von Österreich-Teschen-Albrecht Friedrich Rudolf. Biografické údaje prevzaté <http://www.habsburg.estrany.sk/clanky/habsburgovci/kapucinska-krypta>

118 Stavebno-historický vývoj Červeného Kláštora pozri *Červený (Lechnický) kláštor*. Zost. Miroslav Števík, Michaela Timková. Stará Ľubovňa : Ľubovnianské múzeum v Starej Ľubovni, 2004, s. 52-64.

119 Značka // predstavuje rozdeľovník medzi riadkami v rukopise.

dokladajú jednotlivé prestavby či renovácie celkového areálu, ale aj kláštora a Kostola sv. Antona Pustovníka.

1. **Illustris: D.D. Paulus Rákóczy // de Felső-Vadász ... S.C.R.M.I.C. aedifi // care curavit. tempore provisoratus E. Math // Nemesani A. D. 1630. Restauratum anno // 1754. Andreas Klen.**

(poloha/lokácia: oproti múru smerom k verejnej ceste)

Ide o Pavla Rákociho – vlastníka v r. 1625 – 1636, ktorý dal podľa V. Mencla v r. 1630 postaviť západné krídlo budov vo vonkajšom hospodárskom obvode. Obnovený v r. 1754, čo dokumentuje doska.¹²⁰ Ladamérszky vyzdvihol obvodový múr kláštora, ktorý dotoval rovnako do r. 1630 a jeho výstavbu pripísal Pavlovi Rákocimu¹²¹ (Paulus Rákoczy de F. Vadász) z dôvodu ochrany v pohnutých časoch.

2. **Ill. D. Comitissa Anna Pethe, de Him. II // lustr. condam Comitiss DD. Pauli Rákóczy // de Felső Vadász, Judicis Curiae Regiae re // licita vidua erigi curavit, die 7. Julii // anno 1637. Restauratum anno : 1754. Jo // hannes Szander.**

(poloha: oproti múru smerom k verejnej ceste)

Druhý epigrafický text sa viaže na Annu Peteovú (Pethe),¹²² vdovu po Pavlovi Rákocim, vlastníčku v r. 1636 – 1642.

3. **Haec Ecclesia S. Antonii Abbatis // Patrum Camaldulensium Montis Coro // nae a restauratione sua anno sequenti // 1747 die 8^a sept[em]bris consecrata fuit // per Illm.ac Rm. D. Praepositum terrae Scepus. Episcopum Tinniniensem D. Ale // xandrum Mariássy de Marcusfalva // Cura. Et sollicitudine A.R.P.D. Demetrii. Eremitae Camald. Montis Coronae // Prioris.**

(poloha: pod chórom kostola, mramorová tabuľa)

T. j. ide o nápis v kláštornom kostole, ktorý bol opravený a vysvätený v r. 1747 spišským prepoštom Alexandrom Mariášim (1689 – 1755).¹²³ Malo by ísť o čiernu mramorovú tabuľu na ľavej strane pod chórom.¹²⁴ Počas držby kláštora kamaldulmi bol kláštor stavebne najviac rozšírený a barokovo-rokokovo upravený.

120 MENCL, Václav: Stavebná minulosť Červeného kláštora. In *Pamiatky a múzea*, roč. 3, 1954, č. 2, s. 73. Mencl ju však prepísal a publikoval ako: „Illustris. D. D. Paulus Rakoczy defelseo vadas S.C.C.S.T.P.P.H.M.S.C.R.M.C.C. edificare curavit tempore visoratus A. D. 1630. restauratum Anno 1754. Andreas Klen.“

121 Podľa Petácha bol Rákoci jediný zo svetských majiteľov, ktorý sa staral aj o údržbu budov, pristaval západné krídlo budov vo vonkajšom hospodárskom dvore, spevnil fortifikačné zabezpečenie kláštora zvýšením obvodových múrov, ktoré boli opatrené strieľňami. V r. 1630 dal postaviť na západnej strane dve nádvorja. PETÁCH, Emil: *Pieniny : Červený kláštor*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 29, 43.

122 Bližšie o rodinných vzťahoch *Slovenský biografický slovník. IV zv. M-Q*. Zodp. red. Augustín Maťovčík. Martin : Matica slovenská, 1990, s. 438; *Slovenský biografický slovník. V zv. R-Š*. Zodp. red. Augustín Maťovčík. Martin : Matica slovenská, 1992, s. 30.

123 Bližšie o osobnosti *Slovenský biografický slovník. IV zv. M-Q*. Zodp. red. Augustín Maťovčík. Martin : Matica slovenská, 1990, s. 70.

124 Poloha a vysvätenie REPČÁK, Jozef: Červený kláštor. In: *Pamiatky a múzea*, roč. 3, 1954, č. 2, s. 68

4. **Vota Sigismundus Tua poscit Virgo Maria // Ut valeat Kapy Sanctorum sorte beari // Isthic tumulatus Sigismundus Kapy. postea // quam abdicavit sacerdotium Agriense et // titulum Epp̄atus Dalmensis. Coenobium // Lechnicz sibi elegit. in quo vivus ageret, et mortuus humaretur.**

(poloha: kaplnka kostola Červeného Kláštora, čierny mramor, nad náhrobkom)

Uvedenú pamiatku zaregistroval aj Karol Wagner, no prepisy sa nezhodujú.¹²⁵

5. **Christe resurgentem Lechnicz tueare Eremum // sub Crucis ut signo felix tibi se // cula vivat.**

(poloha: pri vchode do kláštora z 2. auly, nad bránou pod maľbou – znamením kríža)

Podobne koncipované závery k dejinám Červeného Kláštora, podobné prehľady a údaje sa vyskytujú v prácach Ladomérszkeho súčasníkov, ako J. Rupp (1872),¹²⁶ či v generácii, ktorá vydala práce k dejinám Spiša, cirkvi koncom 19. storočia, ako S. Weber (1880),¹²⁷ C. L. Dedek (1889).¹²⁸ Viaceré historické tlače mu mohli byť dostupné a zachovali sa dodnes vo fonde samotnej Diecéznej knižnice, Knižnice gréckokatolíckeho seminára, alebo Knižnice vyššieho kráľovského gymnázia v Prešove,¹²⁹ vo fondoch Knižnice Evanjelického kolégia v Prešove. Ladomérszky však jednoznačne čerpal iba z Karola Wagnera, z jeho viacväzkového *Analecta Scepusii*, čiastočne z Jána Bardošiho a jeho dodatkov (z r. 1802).¹³⁰ Mohol už poznať prácu spomenutého Rupp a súdobé schematizmy. Otázne je, či nahliadol do archívneho materiálu k Červenému Kláštora. Možno konštatovať, že hoci ho poznal a mal k nemu prístup, nepoužil ho. Materiál k Červenému Kláštora¹³¹ je dnes deponovaný v Historickom archíve Gréckokatolíckeho

125 Ladomérsky od Wagnera prevzal len časť tohto jedného nápisu. Porovnaj WAGNER, Karol: *Analecta Scepusii Sacri Et Profani Pars II. Complectens Scriptores Rerum Scepusiacarum...* Viennae : Typis Joan. Thomae Nobil De Trattnern, Sac. Caes. Reg. Avlae Typogr. Et Bibliopola, 1773, s. 356. (§ VII. Inscriptio templi rubri Claustri alias Lechniczensis. In atro Marmore “Vota Sigismundus poscit tua, Virgo Maria! // Ut valeat Kapy sanctorum sorte beari.”).

126 Kartuziánom v Lechnici (Lechnicz) sa vemnoval cca na 9 stranách. Čerpal rovnako z K. Wagnera (*Analecta* zv. I. a III.), z G. Fejéra (*Codex diplomaticus VIII.*), z Filipa Bonnana, *Acta Camald. Lechn., Eccles. Cam.*, poznal aj A. Sirmaia (*Notitia hist.*). Uvádza navyše hodnotu panstva, majetkov pri prevodoch z r. 1568 – 1750. RUPP, Jakab: *Magyarország helyrajzi Története... Masodik Kötet.* Pest : MTA Történelmi Bizottsága, 1872, s. 197-205.

127 WEBER, S[amuel]: *Zipse Geschichts- und Zeitbilder.* Leutschau : Druck und Verlag von Jos. Th. Reisz, 1880, s. 106-109.

128 DEDEK, Crescens Lajos: *A Karthausiak Magyarországbán.* Budapest : Szerző Saját Kiadása, 1889.

129 Dnes majetok – vo fonde ŠVK Prešov. Práce Štefana Katonu (1732 – 1811), Juraja Praya (1723 – 1801), Samuela Timona (1675 – 1736) či práce Mateja Bela (1684 – 1749) nepoužil.

130 Nemohol poznať mladšie práce M. Schmauka (1889) alebo S. Webera (1908), ktoré vyšli at’ po jeho smrti.

131 Staršia literatúra uvádza fond Červený Kláštor, ktorý by mal obsahovať materiál z r. 1325 – 1875. Fond sa predtým evidoval v ŠA Prešov. Obsahuje 16 listín majetkovo-právneho charakteru (do r. 1526), urbáre, súpisy majetkov, inventár kláštora. Celkovo 11 škatúl. Porovnaj *Štátny archív v Prešove : Sprivodca po archívnych fondoch.* Zv. 3. Zost. Ferdinand Uličný. Bratislava : SAS Poverenictva vnútra Bratislava, 1959, s. 65-66. V danom archíve sa eviduje aj fond Grécko-katolíckeho biskupstva Prešov (1820-1950), Grécko-katolíckeho vikariátu Prešov (1601 – 1820) v rámci

arcibiskupského úradu v Prešove a je účasťou fondu Gréckokatolíckeho biskupstva Prešov (1323) 1821 – 1950.¹³²

Vranov (Vranov nad Topľou a pavlíni)

Samotnej histórii kláštora vo Vranove sa Ladomérszky venuje približne na dve a pol stranách v texte označenom ako dodatok (appendix, obrázok 2). Rovnako však neuvádzal použitú literatúru, či iné informačné zdroje, z ktorých čerpal.

Pozornosť upriamil na rád pavlínov¹³³ – resp. Rád sv. Paula prvopustovníka (Pavla Tébskeho, 228 – 341).¹³⁴ Tí pôsobili vo Vranove nad Topľou od r. 1672 do ich zrušenia v r. 1786. Svoju činnosť v meste obnovili až v 20. storočí.¹³⁵ V r. 1672 sa ich príchod a samotná činnosť spájala s Máriou Esterházyovou a s cieľom realizácie reformácie.

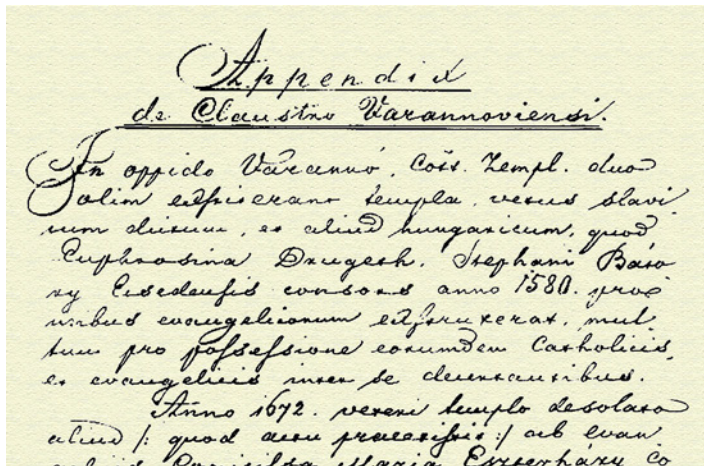
---

neho materiál z vranovského dekanátu v humenskom arcidekanáte (celkovo ich bolo 6) v grkat. biskupstve.

- 132 *Gréckokatolíckeho biskupstva Prešov 1323 1821 – 1950. Inventár.* Zost. Samuel Hrivnák. Štátny archív Košice, pobočka Prešov : Prešov, 1968. 440 s. Archívny fond a materiál k Červenému kláštora je však bádateľom neprístupný. V r. 2008 bolo vydané nariadenie arcibiskupského úradu o zákaze vydávať, bádať, ako aj vyhotovovať xerokópie listín k Červenému Kláštora z dôvodu pretrvávania súdnych sporov o majetky Červeného Kláštora. V tomto zmysle je daný fond neprístupný až do odvolania. Uvedené odkazy na archívny materiál – t. j. inv. č. boli použité z poskytnutých archívnych pomôcok. Archívny materiál k uvedenej lokalite, resp. panstvu možno nájsť aj v iných archívoch, napr. v knižniciach dostupné archívne pomôcky FEŇAROVÁ, Magda: *Spišské prepošstvo – stredoveké listiny 1248 – 1526*. Bratislava : SAS, 1964. 161 s; CHALUPECKÝ, Ivan – LIŠČÁKOVÁ, Alžbeta: *Župa Spišská 1860 – 1922. Inventár*. Bratislava : SAS, 1969. 485 s. (fond v ŠA v Levoči).
- 133 Pavlíni (OSPPE – Ordo Fratrum S. Pauli Primi Emeritae). V znaku rádu je sv. Pavol Thébsky. Rehoľný odev: biely hábit s cingulom, škapuliar a kapučňa Charakteristická je pre nich meditácia a mariánska úcta. KVASNIČKOVÁ, Jana: *Rehole včera a dnes – vo svete i u nás*. Bratislava : USPO, 1995, s. 65.
- 134 Rád vznikol v r. 1251 v Maďarsku v súvislosti s ostrihomským kanonikom Eusebiom (†1270). V Rakúsko-Uhorsku bol zrušený dekrétom Jozefa II. v r. 1786. Spiritualita rádu spája v sebe pustovnícku tradíciu s pastoračnou aktivitou. Na území Slovenska bolo v minulosti 9 pavlínskych kláštorov – Horné Lefantovce (1369), Mariánka (1377), Trebišov (1502), Mária Csabad (1512), Trnava (1653), Vranov nad Topľou (1672 s oltárom/obrazom sv. Paula), Šaštín (1733/4), Kežmarok (1747), Skalica. Šesť kláštorov z nich bolo zasvätených Panne Márii. BABJAK, Ján: *Rehole a kongregácie na Slovensku*. Trnava : Dobrá kniha, 1998, s. 168-170. Čiastočne iné údaje pozri KVASNIČKOVÁ, Jana: *Rehole včera a dnes – vo svete i u nás*. Bratislava : USPO, 1995, s. 65, 136. Založenie rádu pavlínov uvádza k r. 1225 pri Ostrihome. V r. 1250 si postavili kláštor a v r. 1308 potvrdil rád Klement V. a dal mu rehoľné pravidlá sv. Augusta. Od r. 1327 exemptný rád. Na území Slovenska dokladá pôsobenie rádu v lokalitách: Horné Lefantovce (1369), Mariánka (1377), Beckov (1430), Trebišov (1504), Trnava (1650) a od 1990 vo Vranove nad Topľou (príchod mníchov z kláštora na Jasnej Hore v Čenstochovej).
- 135 Od r. 1990 znovupôsobia vo Vranove nad Topľou. BABJAK, Ján: *Rehole a kongregácie na Slovensku*. Trnava : Dobrá kniha, 1998, s. 171.

Prácu začal Ladomérszky informáciou o mestečku Vranov (Varannó)¹³⁶ v Zemplínskej župe, v ktorom kedysi boli dva kostoly,¹³⁷ jeden slovenský (templum slavicum) a jeden maďarsky (hungaricum).¹³⁸ Maďarský dala vystavať v r. 1580 [podporovateľka reformácie] Eufrozína (Euphosina) Drugethová,¹³⁹ manželka baróna Štefana Bátoriho (Báthory)¹⁴⁰ a dala ho do užívania evanjelikom. Podľa prof. Uličného išlo o kostol pre vranovských kalvínov, resp. Maďarov.¹⁴¹ Počas povstania Imricha Tököliho vyhorel, ešte okolo r. 1693 ho opravovali. Ladomérszky nevidoval však vo Vranove kaplnku zasvätenú Všetkým Svätým (pred r. 1481) a nespomína ani prvé pôsobenie františkánov meste,¹⁴²

-
- 136 Sirmai uvádza existenciu Vranova k r. 1270. SIRMAI, Anton: *Notitia Topographica, Politica Inclyti Comitatus Zempléniensis Per Antonium Szirmay De Szirma...* Budae : Typis Regiae Universitatis Pestanae, 1803, s. 336. Odkazuje naň Uličný F. v práci *Dejiny Vranova nad Topľou*. Zost. Imrich Michnovič. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1992, s. 39.
- 137 Kostol mohol existovať už pred 14. storočím a v stredoveku bol zasvätený sv. Štefanovi kráľovi. ULIČNÝ, Ferdinand: *Reformácia v zemplínskej stolici v 16. až 18. storočí*. In: *Reformácia na východnom Slovensku v 16. až 18. storočí*. Prešov : Biskupský úrad Východného dištriktu ECAV na Slovensku, 1998, s. 136. Najstaršia zmienka o kostole vo Vranove je z r. 1314. Pozri MICHNOVIČ, Imrich: *Vranov a okolie*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1969, s. 73-74.
- 138 SIRMAI, Anton: *Notitia Topographica, Politica Inclyti Comitatus Zempléniensis Per Antonium Szirmay De Szirma...* Budae : Typis Regiae Universitatis Pestanae, 1803, s. 337.
- 139 SIRMAI, Anton: *Notitia Topographica, Politica Inclyti Comitatus Zempléniensis Per Antonium Szirmay De Szirma...* Budae : Typis Regiae Universitatis Pestanae, 1803, s. 337. Podobne Michnovič s tým, že po r. 1580 si maďarská obec evanjelickej konfesie stavia nový kostol (ktorý je dnes rkf.). Pozri MICHNOVIČ, Imrich: *Vranov a okolie*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1969, s. 74.
- 140 Štefan Bátori (?- 1605), vtedajší zemepán. Išlo o bezdetné manželstvo. Bližšie o Eufrozíne pozri LENČIŠ, Štefan: *Šľachtický rod Drugetovcov z Humenného*. Humenné : Miestny odbor Matice slovenskej, Vihorlatské osvetové stredisko v Humennom, 2003, s. 80, 90.
- 141 Vo Vranove od 2. polovice 16. storočia pôsobili súčasne luteránski i kalvínski kazatelia. Nový kostol postavený v r. 1580 pozri ULIČNÝ, Ferdinand: *Reformácia v zemplínskej stolici v 16. až 18. storočí*. In: *Reformácia na východnom Slovensku v 16. až 18. storočí*. Prešov : Biskupský úrad Východného dištriktu ECAV na Slovensku, 1998, s. 136. Kalvíni kázali po maďarsky, evanjelici (luteráni) po slovensky. Pozri aj Uličný, F. v časti *Mestečko Vranov v 14. – 17. storočí*. In: *Dejiny Vranova nad Topľou I*. Zost. Imrich Michnovič. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1992, s. 109-110.
- 142 RUPP, Jakob: *Magyarország helyrajzi Története... Harmadik Kötet*. Budapest : A Magyar Tudományos Akademia Könyvkiadó hivatala, 1876, s. 304 (minoriták, pálosok). Pôsobnosť minoritov v meste stroho uvádzal aj Matej Bel. Pozri BEL, Matej: *Zemplínska stolica : Preklad z jazyka latinského*. Preklad Martin Slaninka. Bratislava : Zemplínsky Valal n.f., 2000, s. 153. (Časť špecifická, kapitola IV., Odsek IV. Okres Vranov, §1. Mestečko Vranov nad Topľou). Michnovič uvádza františkánov s kostolom (Kostol Narodenia Panny Márie) a kláštorom k r. 1478 – 1480 a že na jeho mieste bol neskôr postavený kláštor „paulínov.“ Inde v texte práce však uvádza, že „paulínsky“ kláštor bol pokračovateľom maďarského kostola. MICHNOVIČ, Imrich: *Vranov a okolie*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1969, s. 76-77. Iný zdroj uvádza, že františkáni (mali kláštor) pôsobili vo Vranove v r. 1440 – 1540, kedy ich prinútil k odchodu zemepán Juraj Bátori. V r. 1580 kostol odovzdala evanjelikom Eufrosína Drugetová. Katolíci v tom čase užívali kostol – farský Kostol sv. Štefana v južnej časti mesta. Na mieste zaniknutého františkánskeho kostola sa neskôr v r. 1672 usadili pavlíni. Dekrét cisára Leopolda I. sa datoval do 13. VII. 1673. Porovnaj *Udelenie titulu Baziliky menšej kostolu Narodenia Panny Márie vo*

Obrázok 2 Ukážka textového incipitu k dodatku o Vranove
(Zdroj: Diecézna (Eparchiálna) knižnica, sign. 3169)

resp. ani existenciu ich kláštora s kaplnkou Panny Márie z cca pol. 15. – pol. 16. storočia, a to že odišli najskôr pod vplyvom reformácie a ich kláštor spustol.¹⁴³

Viktor Ladamérszky podotkol, že medzi evanjelikmi a katolíkmi sú spory, no neuviedol iné udalosti (napr. r. 1640, 1646, 1647¹⁴⁴ zachytené Szirmaiom),¹⁴⁵ náboženskú príslušnosť vtedajších zemepánov Vranova, resp. pôsobnosť protestantských kazateľov¹⁴⁶ v mestečku, ktorí boli kalvínskeho i evanjelického (lutherského) vyznania. Na

Vranove nad Topľou. Vranov nad Topľou : Farský úrad farnosti Narodenia Panny Márie VnT - Sever, 2008, s. 3.

143 Bližšie F. Uličný v práci *Dejiny Vranova nad Topľou*. Zost. Imrich Michnovič. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1992, s. 109.

144 SIRMAI, Anton: *Notitia Topographica, Politica Incltyi Comitatus Zempleniensis Per Antonium Szirmay De Szirma...* Budae : Typis Regiae Vniuersitatis Pestanae, 1803, s. 337.

145 SIRMAI, Anton: *Notitia Historica Comitatus Zempleniensis Per Antonium Szirmay De Szirma...* Budae : Typis Regiae Vniuersitatis Pestanae, 1804, s. 171 (udalosti k r. 1640), 175 (r. 1645), 178-181 (r. 1646 – 1467). Podľa Sirmaia § 457 k r. 1640 sa uvádza, že gróf Ján Druget odňal maďarský chrám vo Vranove evanjelikom a prideliť ho katolíkom, a že už prv bol zabraný slovenský evanjelický chrám vo Vranove. Gróf palatín rozkázal im ho vrátiť. Podľa § 483 k r. 1646 sa uvádza, že maďarský kostol vo Vranove bol pridelený katolíkom, ale počas nepokojov ho znovu zabrali evanjelici, hoci mali už iný kostol – nazvaný slovenský. Preto ho komisár cisára Ferdinanda zasa odovzdal katolíkom. Podľa § 487 k r. 1647 po sneme, boli prijaté zákony a podľa č. 6. sa mali evanjelikom vrátiť ich chrámy – t. j. vo Vranove, Hrani, Kušine. Pozri *Historické, topografické a politické poznatky stolice zemplínskej*. Zost. Viera Čurmová. Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2004, s. 265, 270-272. Ide o vydanie pôvodného diela SIRMAI, Anton: *Notitia Historica...* Budae 1804. Vzťahy medzi katolíkmi a protestantami dokladujú aj postoj šľachty. V r. 1647 Anna, vdova po Jánovi X. Drugetovi protestovala proti obsadeniu vranovského kostola v prospech katolíkov, ale aj proti zabratiu majetkov v Kajni, ktoré patrili vranovskej fare. Pozri LENČIŠ, Štefan: *Drugetovci a ich vzťah ku katolíckej cirkvi*. Ružomberok : Katolícka univerzita v Ružomberku, 2009, s. 38.

146 *Dejiny Vranova nad Topľou*. Zost. Imrich Michnovič. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1992, s. 109.

tejto lokalite možno teda sledovať šírenie sa reformácie i protireformácie, uplatňovanie vtedajšej zásady „Cuius regio, eius religio.“ Autor rukopisu upriamil pozornosť až na stav k r. 1672, keď bol starý [t. j. slovenský]¹⁴⁷ kostol spustošený, resp. spustnutý.¹⁴⁸ Ten odobrala podľa neho evanjelikom – grófkou (comitissa) Mária Esterházyová (†1684), vdova po barónovi Jurajovi Drugetovi (Juraj Drugeth IV., 1632 – 1661) a dala ho pod správu pavlínom (v texte ako Paulini), ako fundáciu – základinu k vybudovaniu kláštora¹⁴⁹ pri kostole. Zároveň pavlíni darom obdržali majetky v dvoch dedinách (pagus) Višňov (Visnyó)¹⁵⁰ a Vyšný Žipov (Tót-Szsep)¹⁵¹ (tabuľka 2). Túto fundáciu, resp. mysliac tým založenie kláštora konfirmoval cisár Leopold (t. j. Leopold I., 1640/1657 – 1705) a to [v r. 1673],¹⁵² súhlas (consensus) dal ostrihomský arcibiskup Juraj Selepčení (Georgius

147 Text v [...] je dopĺňaný M. D.

148 Ešte pred vypuknutím povstania v r. 1672 bol „slovenský“ kostol zničený kurucmi Imricha Thökölyho, v r. 1676 kláštor „pavlínov.“ Predstaveného Imricha Fejerváryho a kňaza Juraja Dubnického mučili. Pozri MICHNOVIČ, Imrich: *Vranov a okolie*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1969, s. 43.

149 LENČIŠ, Štefan: *Šľachtický rod Drugetovcov z Humenného*. Humenné : Miestny odbor Matice slovenskej; Vihorlatské osvetové stredisko v Humennom, 2003, s. 112, 116, 134. Mária Esterházyová a aj jej deti sa zriekli patronátneho práva na kláštor. Lenčiš uvádza, že v r. 1672 odňala grófkou kostol kalvínom, pozvala do Vranova pavlínov, ktorým dala opraviť kláštor vedľa kostola. LENČIŠ, Štefan: *Drugetovci a ich vzťah ku katolíckej cirkvi*. Ružomberok : Katolícka univerzita v Ružomberku, 2009, s. 88. Autor vychádzal z I. Michnoviča (1992).

150 SIRMAI, Anton: *Notitia Topographica, Politica Inclyti Comitatus Zempleniensis Per Antonium Szirmay De Szirma...* Budae : Typis Regiae Vniversitatis Pestanae, 1803, s. 273, 337 (ako Visnyó). Višňov leží v severozápadnej časti Východoslovenskej nížiny. Vyšný Žipov leží v strednej časti doliny Tople, v 16. – 17. storočí bol majetkom farského kostola vo Vranove. Bližšie k dejinám obcí v období stredoveku a raného novoveku. ULIČNÝ, Ferdinand: *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001, s. 594-496, 618-620.

151 Podobne F. Uličný v *Dejiny Vranova nad Topľou I*. Zost. Imrich Michnovič. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1992, s. 109; SIRMAI, Anton: *Notitia Topographica, Politica Inclyti Comitatus Zempleniensis Per Antonium Szirmay De Szirma...* Budae : Typis Regiae Vniversitatis Pestanae, 1803, s. 337, 341 (ako Tóth-Isép, claustrum Paulinorum). Rovnako udalosti z r. 1672 KISBÁN, Emil: *A magyar Válosrend története*. Budapest : Pálos kolostor kiadása, 1938, s. 302, ale darované obce uviedol ako Vyšný Žipov (Izséb) a Višňov (Visnyó). Michnovič uvádza dediny ako Višňov a Slovenskú Kajňu. MICHNOVIČ, Imrich: *Vranov a okolie*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1969, s. 77. Vyšný Žipov (Tót Išip) uvádza Bel vo svojich Noticiách ako osadu, patriacu otcovi Pavlínovi z Vranova. Rovnako im patrilo Višňov (Višňó), kde mali aj príjemný lesík, hoci bol malý a na rovine. Údaje sú nedatované. BEL, Matej: *Zemplínska stolica : Preklad z jazyka latinského*. Preklad Martin Slaninka. Bratislava : Zemplínsky Valal n.f., 2000, s. 146, 156. Rupp eviduje dediny ako Visnyó a Izsép no k r. 1673! RUPP, Jakab: *Magyarország helyrajzi Története... Harmadik Kötet*. Budapest : A Magyar Tudományos Akademia Könyvkiadó hivatala, 1876, s. 305. Evanjelických kazateľov možno v obci doložiť od r. 1598. ULIČNÝ, Ferdinand: *Reformácia v zemplínskej stolici v 16. až 18. storočí*. In: *Reformácia na východnom Slovensku v 16. až 18. storočí*. Prešov : Biskupský úrad Východného dištriktu ECAV na Slovensku, 1998, s. 137.

152 HA GAU Prešov, fond Gréckokatolíckeho biskupstva Prešov (1323) 1821 – 1950, inv. č. 966 (r. 1673). Donačná listina Leopolda týkajúca sa farností majetku mníchov pavlínov vo Vranove a Kežmarku.

Szelepcsényi) a jágerský biskup František Szegedi (Franciscus Szegedy).¹⁵³ Pôsobnosť rehoľníkov sa vo Vranove spájala jednoznačne s rekatolizačnou činnosťou.

Tabuľka 2 *Majetky pavlínov vo Vranove k r. 1672*¹⁵⁴

R. 1672 podľa Lodomérszkého	R. 1673 podľa Rupp
Višňové (Visnyó)	Višňové
Vyšný Žipov (Tót-Szszép)	Žipov (Izsép)

V r. 1676 stroho naznačil udalosti sporov a rabovaniu protestantov, kedy Imrich Fejerváry (Feherváry) predstavený kláštora¹⁵⁵ a presbyter Juraj Dubnický (Dubniczky) boli stúpecami Tököliho – napadnutí a odvlčení, po zaplatení – resp. vykúpení 800 fl. boli oslobodení.¹⁵⁶ No nespomína sa, kedy sa pavlíni vrátili do Vranova, len to, že mali iné ťažkosti.¹⁵⁷ Lodomérszky uviedol fakt, že v r. 1682 bolo mnísi vyhnaní Imrichom Tökölim a kostol [maďarský] bol daný evanjelikom.¹⁵⁸ Po potlačení povstania sa situácia zmenila. V r. 1686 bol zas daný kostol katolíkom, t. j. pavlínom (v texte paulíni, rovnako ako u Sirmaia) a to šľachticom Pavlom! Barkócim (Barkóczy).¹⁵⁹ Správne však ide o Františka Barkóciho.

153 Podobne ČIŽMÁR, Marián: *Rehoľný život na uzemí Košického arcibiskupstva*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004, s. 100. Potvrdenie cisárom ale k 30. 7. 1673 uvádza PIETRAS, Leander Tadeusz: *Pútnický farský Kostol narodenia Panny Márie a kláštor pavlínov vo Vranove nad Topľou*. Vranov nad Topľou : Excel enterprise, s.r.o., 2006, s. 101-102, ale ako úradných svedkov uvádza nitrianskeho biskupa Tomáša Pálfiho a Štefana Orbána.

154 V. Lodomérszky eviduje r. 1672 v rukopise z r. 1875. Rok 1673 eviduje J. Rupp. Výsledky výskumu uverejnil v tlači z r. 1876.

155 Imrich Fejerváry (1672 – 1682), OSPPE. Porovnaj on-line zdroj http://www.bazilikavranov.sk/viewpage.php?page_id=16

156 SIRMAI, Anton: *Notitia Topographica, Politica Incltyi Comitatus Zempleniensis Per Antonium Szirmay De Szirma...* Budae : Typis Regiae Vniversitatis Pestanae, 1803, s. 338. Iná literatúra však uvádza bližšiu faktografiu, a to že kláštor bol v noci napadnutý, došlo aj k usmrteniu (príbuzného Imricha Fejerváriho), oboch vyššie uvedených pavlínov odvliekli a farár menom Told za nich zaplatil výkupné; až tak boli oslobodení. KISBÁN, Emil: *A magyar Válosrend története*. Budapest : Pálos kolostor kiadása, 1938, s. 305.

157 Jeden zdroj uvádza, že sa pavlíni vrátili do Vranova až v r. 1681. *Udelenie titulu Baziliky menšej kostolu Narodenia Panny Márie vo Vranove nad Topľou*. Vranov nad Topľou : Farský úrad farnosti Narodenia Panny Márie VnT - Sever, 2008, s. 5, iný, že už pred r. 1681. PIETRAS, Leander Tadeusz: *Pútnický farský Kostol narodenia Panny Márie a kláštor pavlínov vo Vranove nad Topľou*. Vranov nad Topľou : Excel enterprise, s.r.o., 2006, s. 8.

158 Danej udalosti mohli predchádzať iné okolnosti. V r. 1681 bol zemplínsky župan Žigmund II. Druget (1658 – 1684) zvolená do komisie na úpravu práv a slobôd, na vrátenie kostolov evanjelikom. Pozri LENČIŠ, Štefan: *Drugetovci a ich vzťah ku katolíckej cirkvi*. Ružomberok : Katolícka univerzita v Ružomberku, 2009, s. 37.

159 SIRMAI, Anton: *Notitia Topographica, Politica Incltyi Comitatus Zempleniensis Per Antonium Szirmay De Szirma...* Budae : Typis Regiae Vniversitatis Pestanae, 1803, s. 338. Podobne rád „pavlínov“ a Františka Barkóczyho a zverenie im do opatery farského kostola. MICHNOVIČ, Imrich: *Vranov a okolie*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1969, s. 43, 56-58.

Tak nasleduje v texte rukopisu veľká časová a nezachytená medzera.¹⁶⁰ Podstatnou udalosťou v zmene majetkových a vlastníckych pomerov sa viazala na udalosť spojenú so zrušením pavlínom v r. 1786 Jozefom II. Viktor Ladomérszky uvádza, že kostol (templum) dostala rímskokatolícka cirkev – resp. rímskokatolícka fara (Parochia latina).¹⁶¹ Súčasná literatúra však uvádza, že prvými farármi boli samotní pavlíni. V kláštore sa evidovali rovné delá/samostrely (tormenta campestris) z r. 1531 a 1542, ktoré po zrušení rádu boli prenesené do cisárskej zbrojnice, resp. arzenálu (caesareum armamentarium).¹⁶² Majetky pavlínov však k r. 1786 neuviedol.

Tabuľka 3 *Majetok Gréckokatolíckeho biskupstva v Prešove k roku 1821*¹⁶³

Podľa V. Ladomérszkeho	Podľa J. Rupp
kúria Vranov (časť – 10 gbelov)	Vranov
Dlhé Klčovo (Hoszumezö)	Dlhé Klčovo
Višňov (Visnyó)	Višňov
mlyn v Zámutove (Zamutó)	Zámutov
Brezovec (Brezovecz)	Brezovec
Kolbasov (Kolbaszó)	Kolbasov
Príslop (Priszlop)	Príslop
Ostrožnica (Osztroznicza)	Ostrožnica
Majetok Dv/rinócz (pri Višňove)	-
majetok – zem Lomnica (Lomnicz, pri Vranove)	Lomnica

160 Pritom archívny materiál by mu poskytoval priestor na zachytenie sporov, zabratia majetkov atď. Napr. HA GAU Prešov, fond Gréckokatolícke biskupstvo Prešov (1323) 1821 – 1950, inv. č. 1113-1114 (r. 1706 – 1709, kedy Vyňný Žipov a Višňov zabrali kalvíni). V r. 1701 – 1744 panstvo pavlínov sa eviduje v obciach Kolbasov, Ostrožnica, Príslop, Brezovec. HA GAU Prešov, fond Gréckokatolícke biskupstvo Prešov (1323) 1821 – 1950, inv. č. 1121. Majetky pavlínom odkázali aj rod. Okolyčányi, Szentiványi či Forgáč. HA GAU Prešov, fond *Gréckokatolícke biskupstvo Prešov (1323) 1821 – 1950*, inv. č. 1124, 1140. Doložiť možno aj kauzy v súvislosti so šľachtou a chotárnymi hranicami atď.

161 V r. 1786 – 1794 mal túto farnosť aj naďalej spravovať pavlín Michal Filip Slabigh, do r. 1798 páter Anton Ladislav Bezeredy. Až od r. 1799 prevzal farnosť diecézny kňaz. ČIŽMÁR, Marián: *Rehoľný život na uzemí Košického arcibiskupstva*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004, s. 103.

162 Podobne PIETRAS, Leander Tadeusz: *Pútnický farský Kostol narodenia Panny Márie a kláštor pavlínov vo Vranove nad Topľou*. Vranov nad Topľou : Excel enterprise, s.r.o., 2006, s. 71 okrem toho uvádza, že v likvidačných spisoch z r. 1786 sa evidovali u vranovských pavlínov 4 zvony (3 vo veži, 1 v samostatnej stolici).

163 V. Ladomérszky (rpk. z r. 1875) uvádza majetok po pavlínoch vo Vranove (a v Trebišove), údaje nedatoval. J. Rupp (tlač z 1876) uvádza majetky pre Vranov. Udalosť datoval do r. 1821, kedy citoval G. Tarkoviča (1870).

Majetok pavlínov vo Vranove, ale aj v Trebišove po ich zrušení zmenil majiteľov. Z nich časť sa dostala v čase Františka I. do vlastníctva (fundáciou) prvého gréckokatolíckeho biskupstva v Prešove – a to menovite kúria Vranov (časť – 10 gbelov),¹⁶⁴ na Zemplíne Dlhé Klčovo (Hoszumező),¹⁶⁵ dedina Višňov (Visnyó), mlyn v Zámutove (Zamutó),¹⁶⁶ tak 4 dediny označené ako „Krajnyenses“ – Brezovec (Brezovecz),¹⁶⁷ Kolbasov (Kolbaszó),¹⁶⁸ Príslop (Priszlop),¹⁶⁹ Ostrožnica (Osztroznicza).¹⁷⁰ Majetok „Dv/rinócz!“ prináležal k Višňovu, majetok – zem Lomnica (Lomnicz)¹⁷¹ ku Vranovu, a tie biskupstvo získalo z vlastnej iniciatívy, resp. potom vyplatením (Višňov). Žiaden prevod majetkov však Ladomérszky nedatoval, keďže to možno považoval za dostatočne vtedy známy fakt.¹⁷² Išlo najskôr o r. 1821 – podľa Ruppá, ktorému vyšla práca tlačou

-
- 164 Vranov nad Topľou leží v severozápadnom výbežku Východoslovenskej nížiny, na východnej terase Tople. Bližšie k najstarším dejinám mestačka ULIČNÝ, Ferdinand: *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001, s. 603-607.
- 165 Dlhé Klčovo leží v severnej časti Východoslovenskej nížiny, na nive Ondavy a Tople. Bližšie k dejinám obce v období stredoveku a raného novoveku ULIČNÝ, Ferdinand: *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001, s. 122-123. Evanjelickí a. v. kazatelia sú doložení v obci k r. 1601 – 1706. ULIČNÝ, Ferdinand: Reformácia v zemplínskej stolici v 16. až 18. storočí. In: *Reformácia na východnom Slovensku v 16. až 18. storočí*. Prešov : Biskupský úrad Východného dištriktu ECAV na Slovensku, 1998, s. 113.
- 166 Zámutov leží v strednej časti údolia zámutovského potoka, na východnom okraji Slanských vrchov. Bližšie k dejinám obce v období stredoveku a raného novoveku *Dejiny Vranova nad Topľou*. Zost. Imrich Michnovič. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1992, s. 56-58. ULIČNÝ, Ferdinand: *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001, s. 622-624.
- 167 Brezovec leží v hornej časti údolia potoka Brezovčik, medzi južnými výbežkami Bukovských vrchov. Prvý doklad o obci je až z r. 1612. Bližšie k dejinám obce v období raného novoveku ULIČNÝ, Ferdinand: *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001, s. 80.
- 168 Kolbasov leží v horskom prostredí Bukovských vrchov, v doline Uličky. ULIČNÝ, Ferdinand: *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001, s. 231-232. Urbárske písomnosti Vranov z r. 1774 (obec Kolbasov) sú dostupné v HA GAU Prešov, fond Gréckokatolícke biskupstvo Prešov (1323) 1821 – 1950, inv. č. 1037.
- 169 Príslop leží v horskom prostredí Bukovských vrchov. Bližšie k dejinám obce koncom 16. až začiatkom 18. storočia ULIČNÝ, Ferdinand: *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001, s. 411.
- 170 Ostrožnica zanikla v r. 1985 v súvislosti s výstavbou vodnej nádrže Starina. Ležala v horskom prostredí východnej časti Laboreckej vrchoviny. Bližšie k dejinám obce v období raného novoveku ULIČNÝ, Ferdinand: *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001, s. 377-378. Urbárske písomnosti Vranov z r. 1774 (obec Ostrožnica) sú dostupné v HA GAU Prešov, fond Gréckokatolícke biskupstvo Prešov (1323) 1821 – 1950, inv. č. 1038.
- 171 Lomnica leží na západnej terase Tople. Dnes tvorí miestnu – južnú časť Vranova. Bližšie k dejinám stredoveku a raného novoveku *Dejiny Vranova nad Topľou*. Zost. Imrich Michnovič. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1992, s. 48. ULIČNÝ, Ferdinand: *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001, s. 283-284.
- 172 Pridelenie a súpis objektov majetku k r. 1820 HA GAU Prešov, fond Gréckokatolícke biskupstvo Prešov (1323) 1821 – 1950, inv. č. 1183. Pod. inv. č. 1157 sa eviduje Hospodársky protokol biskupského majetku Lechnica a Vranov k r. 1820 – 1821 a pod. inv. č. 1158 aj súpis majetkov v extraviláne Vranova z r. 1821.

v r. 1876 a údaje prevzal od biskupa Gregora Tarkoviča (v r. 1870)¹⁷³ (tabuľka 3). Pozornosť nezameral ani na stav a počet veriacich – gréckokatolíkov (tabuľka 4) v skúmanom období, čo možno pre doplnenie obrazu aspoň tabuľkovo naznačiť.

Tabuľka 4 *Počty veriacich gréckokatolíckej konfesie k vybraným r. 1837 – 1873 vo Vranove – farnosť Čemerné s filiami*¹⁷⁴

Lokalita	1837	1841	1857	1868	1873
Čemerné (Csemernye-Varannó)	420	442	416	500	514
Juskova Vôľa (Juszko-Volya)	254	255	145	142	180
Vranov (Varannó)	91	95	165	160	150
Vehec (Vehéc)	225	236	230	201	204

Viktor Ladamérszky teda podobne ako pri Červenom Kláštore venoval vranovskému kláštoru pozornosť výlučne z hľadiska jeho založena, čiastočne jeho vlastníctvu a prebiehajúcej protireformácie. Ladamérszky vedel o dvoch kostoloch vo Vranove, no v texte pri jednotlivých udalostiach ich nerozlišoval. Zároveň pre skúmaný rád používa striedavo termín pavlíni, ale aj paulíni, tak ako to odpísal zo Sirmaia. Rovnako nerozlišoval – nešpecifikoval o akých protestantov (evanjelikov alebo kalvínov) išlo vo Vranove. Nepísal ani o iných majetkoch, príjmoch kláštora, resp. aktivitách v súvislosti s miestnym špitálom, ktoré pre toto obdobie bolo možné doložiť z jemu dostupných zdrojov.¹⁷⁵ Nevenoval sa vôbec stavbe – architektúre (hl. požiaru r. 1718, prácam na novom kláštore z r. 1735 – 1745, 1756 – konsekrácii), vybaveniu, ani obrazu plačúcej Matky Božej (r. 1743, čo zachytil aj M. Benger) vo Vranove, kazateľom či predstaveným kláštora, resp. ani vzťahom – (ne)podpore miestnej šľachty. Možno však konštatovať,

173 RUPP, Jakab: *Magyarország helyrajzi Története... Harmadik Kötet*. Budapest : A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtudó hivatala, 1876, s. 306.

174 Vranov – evidovaný vo Vranovskom dištrikte, farnosť /fara Čemerné (Csemernye-Varannó). Filie: Juskova Vôľa, mestečko Vranov a Vehec. Údaje prevzaté zo *Schematismov* prešovského gréckokatolíckeho biskupstva. *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioecesis Eperiessiensis, Pro Anno MDCCCXLI Ab Erecta Sede Episcopali Anno XVI*. Eperiessini : Typis Michaëlis Raedlitz, 1841, s. 150. Ep., sign. 7978/1841; *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioecesis Eperiessiensis, Pro Anno MDCCCXXXVII Ab Erecta Sede Episcopali Anno XVII*. Cassoviae : Typis Caroli Werfer, Caes. Reg.priv. Acad. Typographi, 1837, s. 149. Ep., sign. 9956/1837; *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioecesis Eperiessiensis, Pro Anno MDCCCLVII Ab Erecta Sede Episcopali Anno XXXVII*. Eperiessini : Typis Eduardi Redlitz, caes.reg.priv.Typographi, 1857, s. 137-138. Ep., sign. 8487/1857; *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioecesis Eperiessiensis, Pro Anno 1868, Ab Erecta Sede Episcopali Anno 48*. Eperiessini : Typis Antonii Staudy, 1868, s. 154. Ep., sign. 8487/1857. *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioecesis Eperiessiensis, Pro Anno 1873, Ab Erecta Sede Episcopali Anno 53*. Eperiessini : Typis Antonii Staudy, 1873, s. 158. Ep., sign. 8254/1873.

175 Napr. v r. 1689 Terézia Keglevičová, vdova po Drugetovi zverila špitál aj s desiatkom zo slovenskej Kajne pod správu a dozor pátra vranovských pavlínov. *Dejiny Vranova nad Topľou I*. Zost. Imrich Michnovič. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1992, s. 107.

Vranov nad Topľou, kostol narodenia Panny Márie
a kláštor pavlínov. Foto Ján Lajčák

že komparáca analyzovaného rukopisu a inej prehľadovej literatúry z konca 19. storočia a aj súčasnej slovenskej či maďarskej historickej spisby,¹⁷⁶ ktorá zachytáva podobne isté medzníky a prehľadovo faktografiu k dejinám pavlínov vo Vranove – vykazuje úplnú zhodu. Všetci vychádzajú a odvolávajú sa dominantne na *Notitie* Antona Sirmaia. Ladomérszky v čase písania rukopisu už mohol poznať a neodignovať práce, napr. Jakuba Ruppá. Určite však nepoznal nosnú spisbu Mikuláša Bengera,¹⁷⁷ Františka Orossa¹⁷⁸ k dejinám pavlínov v Uhorsku, alebo dobové pramene – vizitačné zápisnice (skúmané napr. J. Zoványim, J. Hörkon) atď. Spodrobnejšie faktografie k dejinám pavlínov vo Vranove pre ďalších bádateľov by mohol poskytnúť ďalší archívny výskum fondov v Historickom archíve Gréckokatolíckeho arcibiskupského úradu v Prešove, resp. fondu Druget Humenné a Zemplínske župy.¹⁷⁹

Časť faktografie k dejinám a majetkom Červeného Kláštora (Dominii Lechnicz) a Vranova (Varanów) v 19. storočia (1814! – 1871) možno nájsť v inom rukopise uloženom v Diecéznej (Eparchiálnej) knižnici v Prešove, ktorý obsahuje texty viacerých (nateraz 3) pisárskych rúk. Časť týchto textov podľa signovania z r. 1872 a komparácii rukopisov možno pripísať práve Viktorovi Ladomérszkemu, inú časť gréckokatolíckemu kňazovi, učiteľovi náboženstva Bartolomejovi Šasovi (B. Sasz, Барфоломій Шаш).¹⁸⁰ Tu už informácie a finančné bilancovanie čerpal Ladomérszky z archívneho materiálu (in archívo Diocesano). Snahou tohto autorského kolektívu bolo možno napísať pokračovanie vybraných dejín eparchie. Okrem spomenutej faktografie hodnotíme však po obsahovej stránke ako zaujímavejšiu časť v nasledujúcej 2. kapitole (Caput II. De Capitulo in specie), ktorá obsahuje akési biografické medailóny viacerých osobností z radov gréckokatolíckeho kléru. Text sa písal a doplňoval priebežne, keďže pri niektorých osobnostiach sa evidujú mladšie poznámky – napr. o ich úmrtí. Napokon text tejto rukopisnej knihy o dejinách eparchie končí prekvapivo práve exkurzom k dejinám Červeného Kláštora.

176 Napríklad KISBÁN, Emil: *A magyar Válosrend története*. Budapest : Pálos kolostor kiadása, 1938. Časť práce dostupná online <http://sites.google.com/site/pavlini700rokov/vranovnadtoplp%C4%BEou>

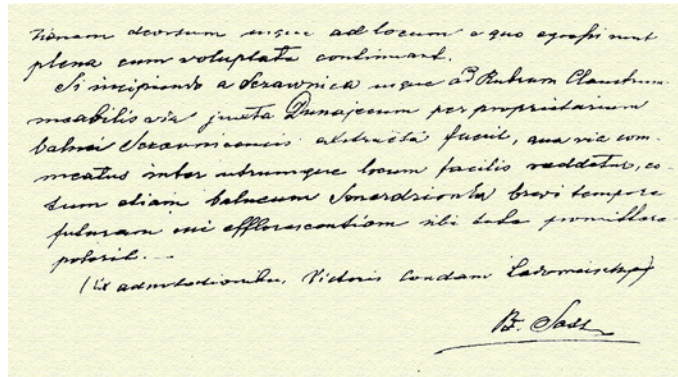
177 BeNGER, Nicolaus: *Annalium eremi-coenobiticorum Ordinis Fratrum Eremitarum S. Pauli Primi Eremitae...* Posonii 1743.

178 OROSS, Franciscus: *Synopsis annalium eremicoenobiticorum Fratrum eremitarum Ordinis Sancti Pauli primi Eremitae...* Sopronii 1747.

179 Napr. fond Zemplínska župa (1609 – 1767) 1804 – 1902; Druget (Drugeth) z Humenného, Šarišská stolica (Kongregačné zápisnice) uložené v ŠA Prešov.

180 Ep. sign. 7271, 2. zv. Nateraz stratený originál rukopisu. Počas výskumu nám bola poskytnutá kópia dokumentu zhotovená nemenovaným bádateľom koncom 20. storočia.

Uvedený text prepísal Bartolomej Šaš, ktorý ho prevzal z excerptov od Karola Wagnera (ASSEP) a z poznámok už v tom čase nebohého Viktora Ladomérszkeho. Nedoplnil však jeho poznámky, prebral ich všetky aj s chybami – dokonca s nedoplnenou 3. a 20. lechnickým priorom (obrázok 3).

Obrázok 3 Ukážka rukopisu Bartolomeja Šaša s prevzatím textu Viktora Ladomérszkeho
(Zdroj: Diecézna (Eparchiálna) knižnica, sign. 7271)

Cieľom tohto príspevku bolo upriamiť pozornosť verejnosti na neznáme a zaujímavé dokumenty, hlavne rukopisy významnejších osobností, s väčšou či menšou výpovednou hodnotou, ktoré sú súčasťou uzavretých historických knižných fondov, dnes vo vlastníctve cirkevných inštitúcií. Dostali sa do nich darom, kúpou alebo ako súčasť osobnej pozostalosti cirkevných hodnostárov a mecenášov, ale aj v rámci konfiškátov. Prezentovaný rukopis predstavuje zaujímavý dokument, ktorý vznikol s cieľom stručne zmapovať dve lokality, s dominantným zameraním na zachytenie vývoja a zmien majetkovo-vlastníckych pomerov do času, kedy sa dostali pod novozriadené Gréckokatolícke biskupstvo so sídlom v Prešove. Je zaujímavé sledovať aj to, čo autor – Viktor Ladomérszky považoval v tej dobe za dôležité a hodné vyexcerptovania. Vychádzal zo súčasného stavu poznatkov, zachytených v jemu dostupnej odbornej literatúre, resp. v edíciách prameňov, z ktorých rovnako čerpajú aj dnešné výskumy a monografické práce. Daný rukopis zároveň slúžil pri písaní iných prác či podkladov k dejinám biskupstva, ktoré rovnako ostali dodnes v podobe rukopisov, žiaľ v jednom prípade – už stranenom, resp. nateraz nezvestnom rukopise.

Recenzent: Mgr. Ján Adam, PhD.
(Preklady resumé Lucia Marcinková – anglický jazyk;
Lenka Bischof – nemecký jazyk)

*Karlov most v Praze / Charles Bridge in Prague
Foto Peter Švorc*

ROZHOVORY

*Pražský orloj / The Prague Astronomical Clock
Foto Peter Švorc*

50 ROKOV INŠTITÚTU HISTÓRIE NA FILOZOFICKEJ FAKULTE PREŠOVSKÉJ UNIVERZITY V PREŠOVE

V tejto rubrike redakcia časopisu predstavuje členov bývalej Katedry dejín (dnes Inštitútu histórie) Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove (predtým Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach), ktorí kládli základy inštitucionalizovanému historickému výskumu v Prešove. V auguste 2011 oslávil prof. PhDr. Ferdinand Uličný, DrSc., 78 rokov, a tak ho redakcia požiadala o rozhovor s cieľom sprostredkovania a priblíženia minulosti Katedry dejín, resp. Katedry slovenských dejín a archívniectva, (Inštitútu histórie) prostredníctvom priameho svedectva, ako aj s cieľom spomienkového obhliadnutia sa za doterajšími osobnými i profesijnými skúsenosťami historika – archívára. Súčasťou portrétu nášho hosťa je aj jeho výberová personálna bibliografia, ktorú zostavil PhDr. Ferdinand Uličný, ml.

ROZHOVOR

s historikom a archívárom – univ. prof. PhDr. Ferdinandom Uličným, DrSc.

*Prof. PhDr. Ferdinand Uličný,
DrSc. Foto Martin Ďurišin*

Ferdinand Uličný sa narodil 18. augusta 1933 v Ploštíne v roľnícko-remeselníckej rodine rodičom Martinovi (1907 – 1998) a Emílii, rod. Uličnej (1911 – 1988). Ľudovú školu (1939 – 1944) vychodil v rodnom Ploštíne. Pokračoval v štúdiu na Gymnázium Michala Miloslava Hodžu v Liptovskom Svätom Mikuláši. Stredoškolské gymnaziálne štúdiá zavŕšil maturitou v roku 1952 a odišiel do Bratislavy s cieľom študovať dejepis – filozofiu. Po úspešnom prijímacom konaní na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave ale začal študovať dejepis – archívniectvo u prof. Alexandra Húščavu. Oba semestre druhého ročníka ukončil na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe. V roku 1957 s vyznamenaním ukončil vysokoškolské štúdium na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave a začal pracovať v Štátnom archíve v Bratislave. V roku

1958 bol priradený do Prešova, kde sa stal riaditeľom Štátneho archívu a pôsobil na tomto poste do roku 1961. V prešovskom archíve spracovával a sprístupňoval predovšetkým stredoveké dokumenty, bol vedúcim autorského kolektívu, ktorý zostavil Sprievodcu po Štátnom archíve v Prešove, a vypracoval inventáre k viacerým archívnym fondom. Súbežne externe prednášal na Katedre dejín Filozofickej fakulty v Prešove Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, od roku 1961 interne v pozícii – odborný asistent. Prednášal pomocné vedy historické, všeobecné dejiny stredoveku, československé dejiny stredoveku i novoveku a ďalšie predmety. Viedol študentov v rámci študentskej vedeckej a odbornej činnosti, viedol ročníkové a diplomové práce a bol členom komisie na štátnych a záverečných skúškach.

Na začiatku obdobia normalizácie bol po straníckych previerkach vylúčený z Komunistickej strany Československa a následkom toho, v roku 1971, musel opustiť Filozofickú fakultu v Prešove a mal úplný, neskôr, v dôsledku zmierňovania normalizačných opatrení, už „len“ čiastočný zákaz publikovania vedeckých prác. V roku 1972 sa vrátil do Štátneho archívu v Prešove, kde do roku 1990 spracoval obdivuhodné množstvo archívneho materiálu. Od roku 1981 bol už vedený ako vedecký pracovník a nakrátko bol aj poverený vedením archívu.

V roku 1990 po úspešnom konkurze sa vrátil na Filozofickú fakultu v Prešove Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, kde inicioval založenie nového študijného odboru – archívniectva, ktorého sa stal garantom. Na Filozofickej fakulte v Prešove zastával významné funkcie – bol predsedom Akademického senátu Filozofickej fakulty v Prešove Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, neskôr prodekanom tejto fakulty a v rokoch 1994 – 1997 bol dekanom Filozofickej fakulty v Prešove a jedným z hlavných iniciátorov založenia Prešovskej univerzity v Prešove. V nasledujúcich štyroch rokoch do roku 2001 bol vedúcim Katedry slovenských dejín a archívniectva na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove. Na Filozofickej fakulte bol predsedom Vedeckej rady Filozofickej fakulty v Prešove a členom Vedeckej rady Prešovskej univerzity v Prešove.

Svedomitá a systematická odborná práca historika – archivára sa odrazila aj na vedecko-pedagogickom raste Ferdinanda Uličného. V roku 1969 úspešne ukončil vedeckú aspirantúru (CSc.) obhájením kandidátskej práce *Osídlenie Šariša v 13. – 14. storočí*, avšak odovzdanie diplomu mu bolo pozastavené na viac ako desaťročie. V roku 1970 získava titul doktor filozofie (PhDr.). Jeho ďalší vedecko-pedagogický postup nezadržateľne pokračoval v slobodných podmienkach po roku 1989. V roku 1991 sa prácou *Dejiny osídlenia Liptova do konca 16. storočia* habilitoval za docenta slovenských dejín (doc.), o dva roky neskôr v roku 1993 obhájením práce *Dejiny osídlenia Šariša* v Historickom ústave Slovenskej akadémie vied v Bratislave nadobudol vedeckú hodnosť doktor vied (DrSc.) a v roku 1994 sa po inaugurácii stáva profesorom v odbore slovenské dejiny (prof.).

Ferdinand Uličný bol predsedom výboru Východoslovenskej pobočky Slovenskej historickej spoločnosti, podpredsedom výboru Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV v Bratislave, členom kolégia historických vied pri SAV, členom výboru Historického odboru Matice slovenskej, bol členom komisie pre udeľovanie vedeckej hodnosti doktor historických vied, predsedal Spoločnej odborevej komisii pre doktorandské štúdiá v odbore slovenské dejiny i viacerým habilitačným a inauguračným komisiám. Bol členom slovensko-rumunskej komisie historikov, predsedom Klubu historikov v Prešove, členom redakčnej rady *Historická revue*, členom redakčnej rady časopisu *Slovenská archivistika* a i.

Ferdinand Uličný je publikačne aktívny od roku 1956, je autorom i spoluautorom mnohých vysoko odborne cenených i ocenených monografií, vedeckých štúdií, odborných i popularizačných článkov. Okrem toho vyhotovoval archívne pomôcky, spracovával bibliografické prehľady, pripravoval scenáre pre výstavy i heslá pre encyklopedické práce. Vedecko-výskumne sa zameriava na problematiku dejín Slovenska v stredoveku, vývoja jeho osídlenia, na výskum verejnej správy, dejín miest a historickú toponomastiku, ako aj na demografickú, národnostnú a konfesijnú problematiku, no jeho záujem sa, nie v menšej miere, sústreďuje aj na pomocné vedy historické, predovšetkým diplomaticko-historickú kritiku stredovekých listín, zavedenie gregoriánskeho kalendára na Slovensku a iné súčasti stredovekých a ranonovovekých dejín Slovenska.

V súčasnosti žije v rodnom Ploštíne a externe pôsobí na Katedre histórie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.¹

***

Martin Ďurišin: Pán profesor, narodili ste sa v obci Ploštín, dnes už súčasťou Liptovského Mikuláša, v malebnom Liptove. Ako si spomínate na svoje detstvo a aký vzťah máte k svojmu rodnému kraju?

Ferdinand Uličný: Narodil som sa v Ploštíne 18. augusta 1933, keď mama v ten deň doobeda ešte žito so starým otcom zberala, naozaj v malebnom Liptove. Veď stačí mi vyjsť na záhumnie a kochám sa pohľadmi na Poludnicu, Kriváň aj Choč a širokú Liptovskú kotlinu s mnohými dedinami a rozťahnutým mestom Liptovský Mikuláš. Vyrastal som vo vzornej, dnes to viem určite, že priam ideálnej rodine s krásnymi harmonickými vzťahmi mojich rodičov, starých rodičov, strýkov a tetiek v typickom roľníckom prostredí. Na tie časy detstva sa nedá zabudnúť. A rodný Ploštín a Liptov? Poviem to rovno. Nikdy v doterajšom živote som kdekoľvek inde na svete nevydržal dlhšie ako tri-štyri týždne. Vždy som sa sem pravidelne vracal. Stačili mi tri – štyri dni a pokojne som sa vracal do Bratislavy, Prahy či Prešova na štúdiá, alebo na tamojšie pracoviská. Teraz som opäť trvalo v Ploštíne a tu aj zostanem.

Martin Ďurišin: Azda každého človeka počas života postretne niekoľko významných momentov, ktoré dokážu zásadným spôsobom ovplyvniť jeho ďalšie smerovanie. Čo vo Vašom živote rozhodlo o tom, prípadne kto Vás motivoval k tomu, že ste sa pôvodne chceli venovať dejinám a filozofii?

Ferdinand Uličný: Od detstva som zvedavý človek. Keď som už vedel čítať, premýšľal som o nápise na plátenej záclonke v kuchyni „*Neni ruža bez trňa, neni život bez trápenia*“. Od gymnaziálnych rokov som čítaval žalmy a príslovia v Starom zákone Biblie. To je nevyčerateľný zdroj ľudskej, najmä židovskej skúsenosti, ľudskejšťi a múdrosti. To bol prvý motivačný zdroj, ktorý ma naplňoval témami a náklonnosťou k premýšľaniu o ľudských činoch, múdrosti aj hlúposti. Na Gymnáziu Michala Miloslava Hodžu v Liptovskom Mikuláši vyučoval dejepis profesor Oldřich Nuska. On bol absolventom Univerzity Karlovej v Prahe. Prednášky z dejín počúval u vynikajúcich profesorov – historikov gallovskej školy, predchutej vedeckou teóriou pozitivizmu. Keď nám gymnazistom diktoval novú látku, knihy sme totiž nemali – lebo neboli, vždy som napäto počúval, ako onen dejinný príbeh skončí. Len zriedka som bol uspokojený. Preto vo mne vznikla otázka: Prečo? Aj napriek tomu, že nás profesor Nuska opätovne nabádal, aby sme si preopakovali predchádzajúce látky, čo som aj ja robieval, mnohé nejasnosti, ba záhady dejín vo mne pretrvávali. To bol druhý dôvod, ktorý ma pomkýňal k štúdiu dejín na univerzitu do Bratislavy.

---

1 Celý biografický profil spracovaný na základe osobného rozhovoru s univ. prof. PhDr. Ferdinandom Uličným, DrSc., ako aj podľa biografického profilu vypracovaného prof. PhDr. Michalom Otčenášom, CSc. – OTČENÁŠ, Michal: Univerzitný profesor PhDr. Ferdinand Uličný, DrSc. In: *Ferdinand Uličný. Personálna bibliografia*. Ed. Michal Socha. Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2004. 119 s. ISBN 80-85734-54-0.

Martin Ďurišin: V roku 1952 ste po absolvovaní Gymnázia Michala Miloslava Hodžu v Liptovskom Mikuláši začali, podľa vlastných slov, nie celkom podľa Vášho zámeru, študovať archívniectvo na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Druhý ročník ste absolvovali na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe. Bratislava i Praha Vám iste ponúkli značné množstvo stimulov a podnetných prednášok od velikánov slovenskej historickej vedy, akým ste sa stali i Vy. Ako si spomínate na štúdiá v Bratislave a Prahe?

Ferdinand Uličný: V lete roku 1952 som sa prihlásil na Filozofickú fakultu (vtedy ešte Slovenskej univerzity) v Bratislave študovať dejepis a filozofiu. Na prijímacom rozhovore mi traja asistenti rezolútne povedali, že budem študovať archívniectvo a dejepis. Keď som ako-tak hájil vlastné chcenie, teda filozofiu, jeden z asistentov to hundravo ukončil: „*Nešpekuluj a basta! Si prijatý na archívniectvo a dejepis.*“ Odišiel som polovične rozčarovaný. Nevedel som, čo je to študijný obor archívniectvo, na čo je potrebné archívniectvo a archívy. Od prvého semestra štúdia kombinácie archívniectvo – dejepis, väčšinu predmetov z archívniectva, až do 10. semestra prednášal profesor Alexander Húščava. Už v prvom semestri mi dal zreteľne a dôrazne najavo, keď som nepresne, možno nesústredene, zle čítal latinské listiny z 13. – 14. storočia: „*Lipták, vám je to jedno?!*“ To ma prebralo a definitívne rozhodlo. Začal som sa predmetom archívniectva venovať dôkladne, možno aj viac ako iní študenti archívniectva. Len vďaka Húščavovej veľkorysosti, ale najmä jeho pedagogickému majstrovstvu som študijne prosperoval a za päť rokov v roku 1957 som s vyznamenaním skončil študijnú kombináciu archívniectvo – dejepis. Pravda, na mojich študijných pokrokoch mali svoj podiel aj pani docentka Darina Lehotská a asistent Jozef Novák. Dva semestre školského roku 1953/54 som absolvoval na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe. Diplomatiку prednášal profesor Václav Vojtišek, vtedy už vyše 70-ročný, bývalý vysokoškolský spolužiak Oldřicha Nusku. Profesor Václav Vojtišek bol úplne ponorený a zaujatý diplomatikou a dejinami Prahy. Zdalo sa mi, že iný svet nevnímam. Keď som ukončil skúšku, pochválil ma a poslal pozdrav profesorovi Húščavovi. V Prahe som chodil na prednášky k profesorovi českých dejín Františkovi Kafkovi, občas aj na prednášky profesora Kozáka o Heglovi, aj k iným, len tak, na skusy. Často som chodieval do Národného divadla, na koncerty Pražskej jari, ešte častejšie do pražských antikvariátov. Bola to intelektuálna pastva. Na okraj pripomínam a prvý raz verejne priznávam, že som nikdy nepočúval prednášky o dejinách Slovenska v stredoveku a nezložil predpísanú skúšku. V Prahe František Kafka prednášal fakticky české dejiny. Len na konci prednášok, keď sa už poslucháči mrvili, stihol povedať: „*Na Slovensku to bylo taky tak, nebo podobně*“. Keď som od tretieho ročníka pokračoval v Bratislave, často som sa a seminári stretával s profesorom Branislavom Varsikom. Čítal som jeho diela. Jeho poznatky, úplná profesionálna zaujatosť a osobný styk s ním spôsobili, že sa mi stal v určitých záležitostiach najpriateľnejší zo skupiny vtedajších profesionálnych historikov. V Bratislave na univerzite mi boli vzormi profesor Alexander Húščava a profesor Branislav Varsik.

Martin Ďurišin: V roku 1957 ste nastúpili do zamestnania v Štátnom archíve v Bratislave. Aké boli Vaše profesionálne archivárske začiatky?

Ferdinand Uličný: Zamestnanecké začiatky boli všedné. Na základe môjho výberu pracoviska ma prijali do Štátneho archívu v Bratislave. Vedúci archívu Jozef Watzka mi

ponúkol odborne spracovať súbor stredovekých listín, ktoré sa vzťahovali k juhozápadnému Slovensku. To mi odborne vyhovovalo, takže časť listín som prečítal a spracoval podľa archívnych noriem.

Martin Ďurišin: V roku 1958 ste zmenili pôsobisko, ale len geograficky a pozíciou, resp. funkčným zaradením. Stali ste sa riaditeľom Štátneho archívu v Prešove. Ako si spomínate na toto obdobie?

Ferdinand Uličný: V lete 1958 som sa stal vedúcim Štátneho archívu v Prešove. Bol som tam úradne preradený, lebo v rozpätí prvých troch rokov malo Ministerstvo vnútra v Bratislave právo preradiť ma na iné pracovisko. Teda, vyviezli ma do Prešova. Mimochodom, prvý raz som cestoval lietadlom z Bratislavy do Prešova. Zmenou miesta som nadšený nebol. Stal som sa však vedúcim, čo mi imponovalo. Všeobecne som sa utešoval Cézarovým výrokom: „*Radšej prvý v Gálii ako druhý v Ríme*“. V Štátnom archíve v Prešove som zaviedol moderné, odborné postupy spracovania archíválií. Osobne som spracoval stovky listín – všetky, ktoré sa nachádzali v tamjšom archíve. Pripravil som knižného Sprievodcu po fondoch Štátneho archívu v Prešove. Vyžíval som sa v práci, nemal som tam spočiatku nijaké osobné zázemie. Najmä štúdiom listín som sa zdokonaľoval v odbornom raste.

Martin Ďurišin: V roku 1961 ste sa stali členom Katedry dejín na Filozofickej fakulte v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. Ako ste vnímali túto zmenu vo Vašom profesijnom živote?

Ferdinand Uličný: Jednoznačne pozitívne. Na Katedre dejín Filozofickej fakulty v Prešove som už predtým 1 – 2 semestre externe prednášal predmet Pomocné vedy historické, avšak interná asistentúra sa mi zdala príťažlivejšou, ale najmä perspektívnejšou v osobnej kariére profesionálneho historika. Rád som prednášal najmä Dejiny Slovenska v stredoveku aj novoveku, ako aj pomocné vedy historické. Musel som však aj skúšať, čo ma občas rozladilo i hnevalo. Ale zakrátko ma Historický ústav SAV v Bratislave prijal do externého štúdia CSc. v odbore slovenské dejiny, čo ma veľmi potešilo. Napĺňalo sa moje chcenie v historických vedách. Na Katedre dejín Filozofickej fakulty v Prešove som sa zoznámil a zakrátko osobne a odborne tak zblížil s historikom Ladislavom Tajtákom, že sme sa stali trvalými vernými priateľmi. V Prešove som sa postupne zoznámil s výraznými umelcami – básnik František Andraščík, sochári František Patočka, Július Machaj – a vedcami filológmi – František Štraus, Ján Sabol.

Martin Ďurišin: V roku 1970 ste po normalizačných čistkách museli opustiť asistentenské miesto na FF a v roku 1972 ste sa vrátili do archívu, tento raz na post odborného zamestnanca – archívára v Štátnom oblastnom archíve v Prešove, kde ste počas rokov strávených v tejto inštitúcii spracovali ohromné množstvo archívneho materiálu. Je na mieste použiť v tomto prípade porekadlo, že všetko zlé je na niečo dobré? Ako ste Váš vynútený odchod z fakulty vnímali – čo Vám vzal a prípadne, čo priniesol?

Ferdinand Uličný: Výrok o prepustení z Filozofickej fakulty v Prešove som znášal veľmi ťažko. Asi pol dňa poležiačky doma som premýšľal o ľudskej zlobe. Vyhodili ma

z profesionálnej polohy, ktorú som mal rád a nevedel som čo a ako ďalej. Našťastie sa o mojom prípade rýchlo dozvedeli na Archívnej správe Ministerstva vnútra v Bratislave a ponúkli mi riešenie, návrat do ŠA v Prešove alebo inde. Bez váhania som ponuku prijal. Stal som sa odborným pracovníkom archivárom v ŠA v Prešove. Práce bolo veľa. Za 20 nasledujúcich rokov som skatalogizoval okolo 20 000 latinských rukopisných strán veľkého formátu, teda zápisnic Šarišskej župy od polovice 16. do začiatku 18. storočia. To je určite slovenský rekord. Spracúval som cirkevné matriky, vykonával aj iné poradenské, informačné služby bádateľom. Mnohí mi zostali povďační, ojedinelí to zneužili. Nastala úplná, resp. čiastočná blokácia publikovania mojich vedeckých prác. Našlo sa však riešenie. Pokračoval som vo výskume dejín osídlenia Šariša a začal som rozsiahly a zdĺhavý výskum osídľovania Zemplínskej a Užskej župy do začiatku 18. storočia. Rád aj touto formou vyslovujem úprimnú vďaku mnohým pracovníkom archívov na Slovensku aj pracovníkom v Historickom ústave SAV v Bratislave, najmä Richardovi Marsinovi, Vincovi Sedlákovi, Ľubošovi Juckovi za ich kolegiálnu pomoc a spoluprácu. Napriek prvotnej zlobe výroku a nasledujúceho poníženia aj ponížovania som na vedecký výskum dejín nezanevrel. Naopak, stal sa súčasťou mojich nádejí a chcení.

Martin Ďurišin: V roku 1990 ste sa vrátili na Filozofickú fakultu v Prešove a v rokoch 1994 – 1997 ste stáli na jej čele ako dekan. Považujete dnes Váš návrat na fakultu a azda aj funkciu dekana ako istý spôsob „rehabilitácie“ Vašej osoby, resp. ako satisfakciu za Vašu perzekúciu?

Ferdinand Uličný: Nie. Nadobúdanie vedeckých a pedagogických hodností bolo dôsledkom výskumných aktivít a publikácií rýchlo a krátko po roku 1990. Vtedajší dekan Filozofickej fakulty v Prešove docent Ján Sabol ma navštívil v archíve a ponúkol mi návrat na fakultu. Na filozofickú fakultu ma prijali na základe výsledku konkurzu. Napokon, vedecké hodnosti a funkcie z titulu rehabilitácie by som občiansky nikdy neprijal. Vedel som, akej „úcte“ sa tešili menovaní docenti či profesori za socializmu.

Martin Ďurišin: Od roku 1997 do roku 2001 ste pôsobili vo funkcii vedúceho Katedry slovenských dejín a archívniectva. Toto obdobie bolo charakterizované delením – rozdelením Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, resp. zrodom Prešovskej univerzity v Prešove, a rozdelením pedagogického a vedecko-výskumného pracoviska dejín na Filozofickej fakulte v Prešove, resp. vznikom dvoch katedier dejín – Katedry slovenských dejín a archívniectva a Katedry všeobecných dejín. Ako ste vnímali tieto procesy, na ktorých ste aktívne participovali?

Ferdinand Uličný: V rokoch 1994 – 1997 som bol dekanom Filozofickej fakulty v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. Príprava každého školského roku obsahovala aj finančný plán na budúci školský rok, čo predkladal rektor univerzity profesor Lev Bukovský. Keď vyčlenil peniaze pre fakultu v Prešove – filozofickú, pedagogickú, gréckokatolícku a pravoslávnu v rozsahu približne jednej štvrtiny z rozpočtu univerzity na knižnicu a vedecké publikácie, vyslovil som pochybnosti o primeranosti a spravodlivosti takej, tradičnej del'by peňažných a iných technických prostriedkov pre knižnice. V Košiciach sídlili lekárska, právnická a prírodovedecká fakulta aj ústredná knižnica. Dekani prešovských fakúlt ma poverili funkciou hovorcu, čo som ochotne prijal. Keďže nedošlo k primeranému rozdeleniu peňažných investícií v rámci Univerzity P. J. Šafá-

rika, prešovskí dekáni a osadenstvá fakúlt sa blížili k možnosti založiť novú univerzitu s fakultami v Prešove. Vtedy sa celá záležitosť dostala aj medzi politikov, ktorí rozhodli. Vznikla Prešovská univerzita v Prešove. Aj teraz zastávam názor, že to bolo dobré riešenie. Ako sa vyvíjala nová, Prešovská univerzita, to je samostatný príbeh. Rozdelenie Katedry dejín na Katedru slovenských dejín a archívniectva a Katedru všeobecných dejín bolo prirodzeným organizačným krokom. Na čelách oboch katedier stáli profesori. Členovia jednotlivých katedier sa mohli výskumne, vedecky a pedagogicky špecializovať, čo bolo želateľné pre nich aj pre študentov.

Martin Ďurišin: Pán profesor, na Filozofickej fakulte v Prešove ste stáli pri zrode nového študijného odboru – archívniectva. Vytvorili ste tak konkurenciu monopolu bratislavskej produkcie archívárov, z ktorej ste sám vzišli. Až do Vášho odchodu z Filozofickej fakulty v Prešove v roku 2003 ste boli garantom tohto odboru, ktorý v tomto roku oslavuje svoje 20. výročie na Filozofickej fakulte PU v Prešove. Ako vnímate, resp. ako sa Vám javí toto Vaše, dnes už dospelé, dieťa?

Ferdinand Uličný: Keď som v roku 1990 navrhol Katedre dejín a vedeniu Filozofickej fakulty založiť študijný odbor archívniectvo, vychádzal som z nasledujúcich stanovísk a poznatkov. Pozitivistický smer v historických vedách formuloval vedeckú zásadu „Ad fontes“, teda opätovný návrat k dobovým prameňom. Hlavné pramene k dejinám Slovenska boli, sú a budú rozličné písomné pramene. Poznávanie, vnímanie a interpretácia písomných prameňov sú najschodnejšie štúdiom pomocných vied historických v rámci študijného odboru archívniectvo. Som presvedčený, že to bolo dobré, perspektívne rozhodnutie vedenia filozofickej fakulty. Aj odbor archívniectvo sa dobre rozvíjal a trvá. O jeho kvalitách a budúcnosti rozhodnú najmä vedecké kvality a pedagogická spôsobilosť členov odboru, ako aj záujem študentov a jestvovanie archívov.

Martin Ďurišin: Pán profesor, má, podľa Vás, v dnešných časoch a pomeroch zmysel štúdium archívniectva? Túto otázku kladiem z viacerých dôvodov. Faktom je, že po pomerne náročnom štúdiu v tomto odbore jeho absolventi len ťažko nachádzajú uplatnenie v archívoch a na druhej strane v našich archívoch nenájdeme mnoho kvalifikovaných archívárov s vysokoškolským vzdelaním v odbore.

Ferdinand Uličný: Štúdium archívniectva má zmysel a perspektívu najmenej z dvoch dôvodov. Prvý je vedecký v rámci poznávania slovenských dejín profesionálmi. Už je skutočnosťou, že takmer všetci historici dejín Slovenska v stredoveku a novoveku sú absolventmi archívniectva. To sa sotva zmení v dohľadnej dobe. Ba archívári budú početnejší aj vo výskume najnovších dejín Slovenska. Druhý dôvod je v personálnom profile zamestnancov archívov na Slovensku. Je odborne želateľné, až nevyhnutné, aby boli odborní pracovníci vzdelaní skrz štúdium, teda absolvovaním študijného programu archívniectvo v kombinácii s dejepisom, latinčinou, nemčinou, prípadne iným vhodným študijným programom. Napokon, štúdium archívniectva môže skončiť pre nezáujem študentov. Toto však teraz vôbec nebadáť.

Martin Ďurišin: Ako historik – archívár sa vedeckovýskumne zameriavate na dejiny osídlenia, dejiny miest a obcí, diplomatiku a ostatné súčasti historických vied. Vaše práce z tejto oblasti sú výsledkom precízneho výskumu historických

prameňov a ich podrobného spracovania. Sú nepochybne obrovským prínosom pre slovenskú historiografiu a dá sa predpokladať, že zostanú neprekonané. Čo zo svojej vedecko-výskumnej práce považujete za svoj najväčší úspech (prínos)?

Ferdinand Uličný: Moju prípadnú vedeckú úspešnosť preverujú kritickí historici. Za úspešné možno pokladať tie moje diela, ktoré poskytujú nové, dokázateľné poznatky o rozličných súčiastiach života našich predkov. Rovnako tak aj poznatky, že mnohé pretrvávajúce poznatky a názory sú vedecky neudržateľné a udržiujú iba mýty. Najväčší vlastný vedecký prínos presne, jedinečne neviem určiť, hoci prirodzene dúfam, že jestvuje. Môžu ním byť súbory poznatkov, prípadne použité výskumné a rekonštrukčné metódy.

Martin Ďurišin: Napriek tomu, že od roku 2003 ste oficiálne dôchodcom, vôbec to na Vašej produktivite nebadat'. Ste neustále vedecky činný. Kam momentálne smeruje Vaša zvedavosť historika – archivára, aké témy sa chystáte spracovať?

Ferdinand Uličný: V ostatných asi piatich rokoch som dokončil rukopisy knižných diel Dejiny Slovenska v 11. – 13. storočí, ktoré sú vo vydavateľstve Veda, Dejiny Liptova v stredoveku a novoveku, kde hľadám vydavateľa, Dejiny vinohradníctva na východnom Slovensku, kde rovnako hľadám vydavateľa, štúdie o listine pre Bratislavčanov z roku 1291 aj o listine z roku 1237 pre Stoličnobelehradčanov, pričom obe sú už v redakcii periodika Slovenská archivistika, štúdiu o etnonymoch Slovien, Slovákov, Slovan, ktorá je v redakcii Historického časopisu. Možno, ak sa nájde sponzor, sa budem podieľať na zostavení a napísaní monografie Dejiny Košíc. Ďalej sa už neodvážim hľadiť a zaväzovať. Možno pre mňa nejaké nezvyčajné drobnosti.

Martin Ďurišin: Vaša vedecká tvorivosť je inšpiráciou pre mnohých mladých historikov. Na čo by ste upriamili pozornosť tých, ktorí by chceli nadviazať na Váš výskum?

Ferdinand Uličný: Aby dôkladne spoznali moje východiská, postupy, poznatky a názory. Ak ich spoznajú a postavia sa na moje plecia, uvidia ďalej a presnejšie, ako som spoznal ja. Ale nevyhnutné je chcenie, vytrvalosť, ale najmä kritickosť k môjmu dielu. Teraz sa mi vidí, že prepotrebným stanoviskom k novej interpretácii všetkých písaných prameňov je spoznanie ich prvotnej funkčnosti. Toto treba prednostne skúmať a spoznať.

Martin Ďurišin: Na záver mi, pán profesor, dovoľte položiť Vám otázku, ktorá sa dotýka Vášho súkromia. Predpokladám, že aj Vy, podobne ako väčšina ľudí, sa potrebujete z času na čas odpútať od pracovnej činnosti – historického bádania, respektíve takzvané „vypnúť“. Ako regenerujete, keď nechávate jemne odpočívať myseľ, kde a ako čerpáte silu do ďalšej práce?

Ferdinand Uličný: Moje chcenie ma nepretržite posúvalo do nových tém a problémov. Pestrosť tém zmierňuje únavu a osviežuje ducha, najmä rozum, vlastne mozog. V týchto činnostiach ešte vydržím dopoludnia počas 7 dní v týždni. Toto zanechám popoludní a idem na záhradu, kde štepím mladé stromky, prerezávam staršie, vysádzam nové a vyklčujem prestarnuté. Rýľujem záhony, okopávam, kosím a hrabem trávu.

Pestujem okolo 40 druhov jabloní, hrušiek a slivák v nadmorskej výške 600 metrov. V zime okolo 10 dní lyžujem na svahoch Chopka. Inak ešte pílím drevo, rúbem triesky a odhadzujem sneh. V lete neznášam horúčavy ani kúpanie. Narodil som sa v znamení leva. Avšak aj levy starnú ...

Martin Ďurišin: V mene redakcie Vám, pán profesor, úctivo ďakujem za rozhovor a prajem veľa zdravia, fyzických i psychických tvorivých síl do ďalšej práce.

*S univ. prof. PhDr. Ferdinandom Uličným, DrSc., sa zhováral
Martin Ďurišin*

**VÝBEROVÁ BIBLIOGRAFIA PRÁC
univ. prof. PhDr. Ferdinanda ULIČNÉHO, DrSc.
1959 – 2010**

1959

- Mestské privilégia Nemeckej Ľupče a otázka ich pravosti. In: *Historické štúdie*, 5, 1959, s. 302-324.
- *Štátny archív v Prešove*. Bratislava : Slovenská archívna správa, 1959. 139 s. (spoluautor)

1964

- Vývin feudálneho panstva Sztárayovcov na východnom Slovensku od 13. - 15. storočia. In: *Sborník Filozofickej fakulty UK v Bratislave. Historica XV*. Bratislava, Filozofická fakulta, 1964, s. 139-147.
- Vznikanie cirkevného a šľachtického vlastníctva pôdy a osídlenie Šariša v 13. storočí. In: *Príspevky k dejinám východného Slovenska*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1964, s. 55-62.

1965

- *Dejiny Prešova*. Diel 1. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo Prešov : Múzeum Slovenskej republiky rád, 1965, s. 58-107.

1967

- K vzniku kolégia. In: *Prešovské kolégium v slovenských dejinách*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1967, s. 59-60.
- Niekoľko poznámok. In: *Prešovské kolégium v slovenských dejinách*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1967, s. 127-128.

1969

- K dejinám Bardejova v 13. – 14. storočí. In: *Šarišské múzeum v Bardejove 2*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo pre Šarišské múzeum v Bardejove, 1969, s. 23-36.

1970

- Osídlenie Šariša v 13. - 14. storočí. In: *Nové obzory*, 12, 1970, s. 15-45.
- Poľské vojenské vpády na Slovensko v druhej polovici 15. storočia. In: *Historické štúdie*, 15, 1970, s. 253-262.
- Včlenenie Šariša do uhorského štátu. In: *Nové obzory*, 12, 1970, s. 5-14.

1971

- Osídlenie Šariša v 13. – 14. storočí. Dolina Svinky. In: *Nové obzory*, 13, 1971, s. 133-209.

1978

- Vznik a vývin Šarišskej stolice v 13. a 14. storočí. In: *Slovenská archivistika*, 1978, roč. XIII, č. 1, s. 143-155.

1979

- Listina Bela IV. z roku 1247 o majetkoch bardejovských cistercitov. In: *Slovenská archivistika*, 1979, roč. XIV, č. 1, s. 87-99.

1981

- Výsady spišských miest z roku 1271. In: *Slovenská archivistika*, 1981, roč. XVI, č. 1, s. 88-96.
- Zánik dedín v Šariši v 13. - 16. storočí. In: *Archaeologia historica*, 6, 1981, s. 521-525.
- Zavedenie gregoriánskeho kalendára na Slovensku. In: *Slovenská archivistika*, 1981, roč. XVI, č. 2, s. 48-81.

1982

- Počiatky a vývin Trebišova do konca 16. storočia. In: *Dejiny Trebišova*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo : Mestský národný výbor v Trebišove, 1982, s. 71-148.
- Vznik hradov v Šariši. In: *Nové obzory*, 24, 1982, s. 95-111.

1983

- Dejiny osídlenia Liptova do konca 16. storočia. Časť 1. In: *Liptov : Vlastivedný zborník*, 7, 1983, s. 39-90.
- Šesťdesiatka historika Petra Ratkoša. In: *Liptov : Vlastivedný zborník*, 7, 1983, s. 275-277.

1984

- K hospodárskemu a sociálnemu vývinu poddanských pomerov koncom 18. a začiatkom 19. storočia. In: *Roľnícke povstanie 1831*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo pre Východoslovenské múzeum v Košiciach, 1984, s. 56-68.
- K výskumu národnostnej štruktúry miest na Slovensku. In: *Národnostný vývoj miest na Slovensku do roku 1918*. Martin : Osveta pre Považské múzeum v Žiline, 1984, s. 153-162.

- K vývinu správy šarišských a zemplínskych miest a mestečiek v 14. – 16. storočí. In: *Vývoj správy miest na Slovensku*. Martin : Osveta pre Gemerskú vlastivednú spoločnosť v Rimavskej Sobote, 1984, s. 119-132.
- Listina práv mesta Ružomberka z roku 1318. In: *Slovenská archivistika*, 1984, roč. XIX, č. 2, s.134-140.
- V období feudalizmu. In: *Hanušovce nad Topľou a okolie*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo : Okresné vlastivedné múzeum vo Vranove nad Topľou, 1984, s. 35-43.

1985

- Osídlenie a dejiny v období feudalizmu. In: *Horná Cirocha*. Vlastivedná monografia zátopovej oblasti. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo pre Východoslovenské múzeum v Košiciach a Vlastivedné múzeum v Humennom, 1985, s. 401-13.
- Dejiny osídlenia Liptova do konca 16. storočia. Časť 2. In: *Liptov : Vlastivedný zborník*, 8, 1985, s. 133-208.
- Podiel cirkevných inštitúcií na vývoji osídlenia a hospodárstva východného Slovenska v 12. - 16. storočí. In: *Archaeologia historica*, 10, 1985, s. 357-367.
- Vývoj osídlenia doliny hornej Ondavy do začiatku 17. storočia. In: *Historica Carpatica*, 16, 1985, s. 181-214.

1986

- Najstarší výskyt slova slovensky z roku 1294. In: *Slovenská reč*, 1986, roč. 51, č. 2, s. 101- 104.
- Rannehistoričeskoje zaselenije Vostočnej Slovákiji (s osobennym aspektom na Zemplin). In: *Urzeitliche und frühhistorische Besiedlung der Ostslowakei in Bezug zu den Nachbargebieten*. Nitra : Archeologický ústav SAV, 1986, s. 317-321.
- Vývoj osídlenia doliny hornej Ondavy do začiatku 17. storočia. In: *Historica Carpatica*, 17, 1986, s. 317- 321.

1987

- Dejiny osídlenia Liptova do konca 16. storočia. Časť 3. In: *Liptov : Vlastivedný zborník*, 9, 1987, s. 51-149.
- Multidisciplinárny postup výskumu včasnohistorického osídlenia Slovenska. In: *Historický časopis*, 1987, roč. 35, č. 1, s. 75-77.
- Notície Mateja Bela o Šarišskej a Zemplínskej stolici. In: *Nové obzory*, 29, 1987, s. 141- 153.
- Vývin historického osídlenia v zatopenej časti Liptova do konca 16. storočia. In: *Monumentorum tutela. Ochrana pamiatok*, 12, 1987, s. 42- 60.
- Vývoj osídlenia horného povodia Ondavy do začiatku 17. storočia. In: *Historica Carpatica*, 18, 1987, s. 161-178.

1990

- Administratívny vývin Šarišskej župy do 18. storočia. In: *Slovenská archivistika*, 1990, roč. XXV, č. 1, s. 82-103.
- Banské strediská na východnom Slovensku. In: *Banské mestá na Slovensku*. Martin : Osveta pre Okresný národný výbor Žiar nad Hronom, 1990, s. 171-181.

- *Dejiny osídlenia Šariša*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1990. 517 s.
- Začiatky mestečiek na východnom Slovensku. In: *Historický časopis*, 1990, roč. 38, č. 2, s. 253- 272.

1991

- O výskume osídlenia v stredoveku. In: *Historický časopis*, 1991, roč. 39, č. 4-5, s. 420-423.

1992

- Feudálne majetky Košíc v 14. – 17. storočí. In: *Historica Carpatica*, 22, 1992, s. 25-45.
- Vývoj osídlenia priľahlej časti doliny Tople v stredoveku a pôvod Giraltovcov. In: *Dejiny Giraltovcov*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo pre Mestský úrad Giraltovcov, 1992, s. 27-36.
- Giraltovcov na zákupnom práve v 14. a 15. storočí. In: *Dejiny Giraltovcov*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo pre Mestský úrad Giraltovcov, 1992, s. 36-41.
- Vzrast feudálnych povinností poddaných a úpadok Giraltovcov od 16. do začiatku 18. storočia. In: *Dejiny Giraltovcov*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo pre Mestský úrad Giraltovcov, 1992, s. 41-46.
- Rozvoj Giraltovcov do polovice 19. storočia. In: *Dejiny Giraltovcov*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo pre Mestský úrad Giraltovcov, 1992, s. 46-66.
- Osídlenie Slovenska v stredoveku. In: *Studia academica Slovaca*, 21, 1992, s. 147-155.
- Vývin historického osídlenia Vranova a okolia. In: *Dejiny Vranova nad Topľou*. Diel 1. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo pre Mestský úrad Vranov nad Topľou, 1992, s. 39-82.
- Panstvá Čičava a Vranov v 13. – 17. storočí. In: *Dejiny Vranova nad Topľou*. Diel 1. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo pre Mestský úrad Vranov nad Topľou, 1992, s. 83-93.
- Mestečko Vranov v 14. – 17. storočí. In: *Dejiny Vranova nad Topľou*. Diel 1. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo pre Mestský úrad Vranov nad Topľou, 1992, s. 95-110.

1993

- Jakub Jakobeus – historik? In: *Jakub Jakobeus - život, dielo a doba*. Prešov : FF UPJŠ, 1993, s. 49-50.
- Podiel Rusov a Rusínov na doosídľovaní Slovenska v stredoveku. In: *Slavica slovacca*, 1 - 2, 1993, roč. 28, s. 21-29.
- Slováci v Slovaných starožitnostiach. In: *Pavol Jozef Šafárik v slovenskej a českej slavistike*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1993, s. 269-272.

1994

- Die Besiedlung der Ostslowakischen (Abov, Zemplín, Šariš) Komitáte. In: *Studia Historica Slovaca*, 18, 1994, s. 235-279.
- Najstaršia šarišská a užská šľachta. In: *Najstaršie rody na Slovensku*. Martin : Slovenská genealogicko – heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej, 1994, s. 65-76.

- Najstaršie správy o Spiši. In: *Slovenská archivistika*, 1994, roč. XIX, č. 2, s. 49-52.
- O pôvode Rusínov a ich spoločenskom vývine na Slovensku do 18. storočia. In: *Rusíni: Otázky dejín a kultúry = Rusyny: voprosy istoriji i kultury*. Prešov : Rusínska obroda, 1994, s. 19-28.
- O wiengersko – halickich stosunkach w sredniowieczu. In: *Galicja i jej dziedzictwo. I. Historia i politika*. Rzeszow, 1994, s. 177-183.
- Osídlenie panstva Tibava v stredoveku. In: *Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikanae. História 3*. Prešov, 1994, s. 14-37.

1995

- Osídlenie Uble a okolia od 15. storočia do začiatku 18. storočia. In: *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Historica XXXI*. Bratislava : Univerzita Komenského, 1995, s. 137-154.
- Polskie wpływy na Slowacji w średniowieczu. In: *Zwiazki kulturalne polsko-slowackie w dziejach*. Krakow : Miedzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie, 1995, s. 39-45.
- *Dejiny osídlenia Užskej župy*. Prešov : Filozofická fakulta Univerzity P. J. Šafárika, 1995. 351 s.
- Slovenské osídlenie východného Slovenska v 11. storočí. In: *Geographia Slovaca*, 9, 1995, s. 23-29.

1996

- Výskum stredovekého osídlenia Slovenska a onomastika. In: *Dvanásta onomastická konferencia a 6. seminár „Onomastika a škola“*. Prešov : Prešovská univerzita, 1996, s. 85-88.
- Šafárikove východiská a postupy výskumu slovanských dejín. In: *Pavol Jozef Šafárik a slavistika*. Prešov : Filozofická fakulta UPJŠ Prešov – Martin : Matica slovenská, 1996, s. 325-327.

1997

- Reformácia v Užskej župe. In: *Trnavská univerzita 1635 – 1777*. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, 1997, s. 347-366.
- Fenomény slovenských dejín v stredoveku. In: *Historický časopis*, 1997, roč. 45, č. 1, s. 38-43.
- Obec Sol' v stredoveku. In: *Dejiny obce Sol'*. Prešov : LIM pre Obecný úrad Sol', 1997, s. 19-22.
- Prví absolventi archívniectva v Prešove. In: *Slovenská archivistika*, 1997, roč. XXXII, č. 1, s. 159-160.
- Východné časti Veľkomoravskej ríše. In: *Svätopluk 894 – 1994*. Nitra : Archeologický ústav SAV, 1997, s. 229-233.
- Začiatky mestečiek na východnom Slovensku. In: *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Historica XXXIII*. Bratislava : Univerzita Komenského, 1997, s. 111-116.

1998

- Daniel Rapant a poznávanie slovenských dejín. In: *Historik Daniel Rapant – život a dielo (1897 – 1988 – 1997)*. Martin : Matica slovenská, 1998, s. 80-84.
- Pôvod Sečoviec. In: *Sečovce*. Prešov : LIM, 1998, s. 33-35.
- Panstvo Sečovce v 11. – 16. storočí. In: *Sečovce*. Prešov : LIM, 1998, s. 36-41.
- Mestečko Sečovce v 14. – 16. storočí. In: *Sečovce*. Prešov : LIM, 1998, s. 42-59.
- Pôvod a vývoj Tulčíka do polovice 19. storočia. In: *Dejiny obce Tulčík*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 1998, s. 5-36.
- Trhy a mestá na Slovensku v 9. – 12. storočí. In: *Zborník príspevkov k slovenským dejinám : k životnému jubileu PhDr. Richarda Marsinu, DrSc.* Bratislava : Slovenský historický ústav Matice slovenskej, 1998, s. 53-62.
- Druhí absolventi archívniectva v Prešove. In: *Slovenská archivistika*, 1998, roč. XXIV, č. 1, s. 181-182.
- Reformácia v Zemplínskej stolici v 16. až 18. storočí. In: *Reformácia na východnom Slovensku v 16. až 18. storočí*. Prešov : Biskupský úrad Východného dištriktu Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku, 1998, s. 107-164.
- Reformácia v Užskej župe. In: *Reformácia na východnom Slovensku v 16. až 18. storočí*. Prešov : Biskupský úrad Východného dištriktu Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku, 1998, s. 165-179.

1999

- Katedra slovenských dejín a archívniectva Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity. In: *Filozofická fakulta v Prešove (1959 – 1999) : Jubilejný zborník k 40. výročiu ustanovenia Filozofickej fakulty v Prešove*. Prešov : Prešovská univerzita, 1999, s. 195-205.
- Problematika metodského kresťanstva na Slovensku. In: *Historický časopis*, 1999, roč. 47, č. 3, s. 349-356.
- Superintendencie na východnom Slovensku v 17. – 18. storočí. In: *Evanjelici a evanjelická teológia na Slovensku*. Bratislava : Univerzita Komenského; Evanjelická bhoslovecká fakulta, 1999, s. 88-98.

2000

- The nationality of townspeople in Slovakia in the 13th centuries to 16th centuries. In: *Slovak contributions to 19th international congress of historical sciences*. Bratislava : Veda, 2000, s. 167-176.
- Rusíni v Zemplínskej župe od 14. do 18. storočia. In: *Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodenia po súčasnosť*. Bratislava : Slavistický kabinet SAV, 2000, s. 37-51.
- Vývoj uhorsko – poľského pohraničia v stredoveku. In: *Historické štúdie*, 41, 2000, s. 35-48.
- Stručné dejiny Dvorianok do 19. storočia. In: *Dvorianky*. Dvorianky : Obecný úrad, 2000, s. 3-13.
- Začiatky udomácnovania kresťanstva na Zemplíne. In: *Zborník príspevkov z konferencie učiteľov dejepisu stredných škôl a metodikov dejepisu základných škôl Košického a Prešovského kraja*. Prešov : Metodické centrum v Prešove, 2000, s. 15-23.

2001

- *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce : Zemplínska spoločnosť, 2001, 760 s.
- Pivo, víno, pálenka na východnom Slovensku v stredoveku a novoveku. In: *Nápoje v minulosti a prítomnosti Slovenska*. Prešov : LANA pre Katedru slovenských dejín Filozofickej fakulty UK v Bratislave, 2001, s. 19-24.
- Výsadnosť mešťanov od 13. storočia. In: *Historický časopis*, 2001, roč. 49, č. 3, s. 415-431.

2002

- Nitra – mesto v 9. – 12. storočí. In: *Nitra v slovenských dejinách*. Martin : Matica slovenská, 2002, s. 140-147.
- O pôvode Svorada. In: *Nitra v slovenských dejinách*. Martin : Matica slovenská, 2002, s. 414-416.
- Problém pravosti listiny Ondreja II. z roku 1214 pre kláštor v Lelesi. In: *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Historica XXXV*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2002, s. 229-232.
- Vinohradníctvo v tokajskej oblasti v stredoveku. In: *Tokajské vinohradníctvo a vinárstvo na Slovensku*. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2002, s. 39-49.
- Vývoj Moravian v období stredoveku. In: *Dejiny obce Moravany*. Michalovce : Excel enterprise, 2002, s. 39-58.

2003

- Pôvod uhorského kronikára Šimona z Kezy. In: *Studia Historica Tyrnaviensia*, 2003, roč. 3, s. 59-64
- Začiatky a vývoj kresťanstva na východnom Slovensku v stredoveku. In: *Kresťanstvo v dejinách Slovenska*. Bratislava : UNIVERSUM Prešov pre Historický ústav SAV, 2003, s. 35-43.

2004

- Pohľady a výhľady. In: *Cirkevné listy*, 2004, roč. 127, č. 7-8, s. 11-13.
- Vpády Mongolov na Slovensko v roku 1241. In: *Vojenská história*, 2004, roč. 8, č. 3, s. 3-19.

2005

- Elita intelektuálna na Slowacii w XV wieku. In: *Europa środkowowschodnia od X do XVIII wieku – jedność czy różnorodność?* Kraków : Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana, 2005, s. 151-155.
- (spoluautor) *Encyklopédia miest a obcí Slovenska*. Lučenec : PS - Line, 2005. 960 s.
- Mesto Banská Bystrica okolo roku 1255. In: *Minulosť a prítomnosť Banskej Bystrice. Zv. 1.*, 2005, s. 5-14.
- Miestne a krajové dejiny - základ slovenských dejín. In: *História : revue o dejinách spoločnosti*, 5, 2005, č. 4, s. 40-42.

2006

- Etnický vývoj Slovákov v 10. až 13. storočí. In: *Studia Historica Tyrnaviensia*, 2006, roč. 6, s. 33-41.
- Od počiatkov do polovice 19. storočia. In: *Liptovský Mikuláš*. Bratislava : CREDO, 2006, s. 10-57.
- Pôvod a etnogenéza Rusínov. In: *Rusíni – história, súčasnosť, perspektívy*. Bratislava : Združenie inteligencie Rusínov Slovenska, 2006, s. 9-14.

2007

- Jedinečnosť a rozšírenosť metodského kresťanstva na Slovensku. In: *Cyril a Metod. Slovensko a Európa*. Trnava : Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2007, s. 157-161.
- (spoluautor) *Ploštín*. Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 2007. 213 s.
- Najstaršia uhorská listina o Slovensku z rokov 1067-1073. In: *Slovenská archivistika*, 2007, roč. 42, č. 1, s. 5-13.
- Začiatky náboženskej reformácie v Liptove. In: *Po Tvojich cestách pevne kráčam*. Ružomberok : Občianske združenie Vladimíra Pavla Čobrdu, 2007, s. 17-22.

2008

- Mestá a mestečká na Slovensku v stredoveku a novoveku (Fenomén, klasifikácia, typizácia, terminológia a definícia). In: *Historia vero testis temporum*. Krakov : Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana, 2008, s. 417-429.
- Vojny sedmohradských kniežat proti uhorským kráľom v 17. a začiatkom 18. storočia. In: *Memorialis – historický spis slovenských stolíc*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2008, s. 7-11.

2010

- Pôvod a vývoj miest na Slovensku od 9. do 14. storočia. In: *Historické štúdie*, 2010, roč. 46, s. 315-335.
- Pôvod a vývoj šľachty a Zlatá bula z roku 1222. In: *Historický časopis*, 2010, roč. 58, č. 1, s. 81-90.
- O pôvode a význame slov ves, dedina, mesto. In: *Historický časopis*, 2010, roč. 58, č. 3, s. 575-582.

Zostavil: PhDr. Ferdinand Uličný.

*Vltava, Praha, v pozadí Národní divadlo/ Vltava, Prague, in background
the National Theatre. Foto Peter Švorc*

PREDSTAVUJEME...

*Socha sv. Filipa Benicia na Karlovom moste v Prahe /
Statue of Philip Benetius, Charles Bridge in Prague
Foto Peter Švorc*

Z HISTÓRIE A SÚČASNOSTI ŠTÁTNEHO ARCHÍVU V PREŠOVE, POBOČKA PREŠOV

Lubica KOVÁČOVÁ

Ministerstvo vnútra SR Štátny archív v Prešove pobočka Prešov vznikol premenovaním Štátneho okresného archívu v Prešove na základe zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 395/2002 Z.z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov. Štátny okresný archív v Prešove bol zriadený 15. júna 1960 na základe uznesenia rady ONV v Prešove. Do Štátneho okresného archívu bol v tom istom roku včlenený Štátny archív v Sabinove a Mestský archív v Prešove. Do 31. decembra 2002 bol odborným zariadením Okresného úradu v Prešove. Sídlí v prenajatých priestoroch historickej budovy župného domu na Slovenskej ulici č. 40 v Prešove.

Mestský archív v Prešove, ktorý bol včlenený do Okresného archívu, má bohatú a dlhodobú minulosť. Časť archívneho materiálu bola zničená častými požiarimi. Krušné časy zažil archív počas druhej svetovej vojny. Archívny materiál mal byť vysťahovaný do múzea v Martine. Mesto nestihlo vykonať túto povinnosť, a tak v roku 1945 komando SS chcelo vysťahovať archív do Ružomberka a potom do Opavy. Jednalo sa o tri vagóny vzácneho archívneho materiálu. Dva vagóny boli pri bombardovaní zničené a do Prešova po strastiplnej ceste sa vrátila len malá časť archívnych dokumentov. Umiestnili ich na radnici mesta v tzv. Caraffovej väznici, ktorá slúžila archívu ako depot do roku 2006, kde sme v tomto roku museli opustiť tieto priestory, ktoré slúžili pre archív dlhé stáročia.

Prvým archivárom v Štátnom okresnom archíve bol Ján Špyrka, ktorého menovala rada ONV v Prešove. Ďalšími riaditeľmi boli: Ján Karpenci, Štefan Varga, Jozef Šarišský, Ágnes Vargová, PhDr. Ferdinand Uličný ml. a Mgr. Ľubica Kováčová.

Počiatkové obdobie archívu bolo obdobím zachraňovania a sústreďovania archívnych fondov. Písomnosti sa skladovali v spisovniach, v pivniciach, na pôjdoch. Bolo ich treba pozbierať, očistiť a spracovať, vytriediť a usporiadať, aby archivár vedel, čo obsahuje jednotlivý fond, a vedel ho použiť pre bádateľov a pre dožiadanie stránky. V Štátnom archíve v Prešove pobočka Prešov sa nachádza archívny materiál zo štyroch miest: Prešova, Sabinova, Veľkého Šariša a Lipian.

Priestory archívu sú kapacitne nedostačujúce, vlhké, napadnuté plesňou. Už dvadsať rokov sa snažíme o získanie nových, či rozšírenie starých priestorov. V roku 2003 sme získali do vlastníctva priestory pre náš archív na Masarykovej ulici v Prešove (bývalé prešovské kasárne), ale zatiaľ už osem rokov čakáme na začatie projektovej dokumentácie, na ktorú, žiaľ, sa stále ešte nenašli peniaze.

Archív eviduje 622 archívnych fondov, čo je 1950 bm. Z kapacitných dôvodov časť Magistrátu Prešov, stredné školy a iné menšie fondy sú uložené na základe depositnej zmluvy v MV SR Štátnom archíve v Prešove. Základ archívnych fondov v našom archíve tvoria: Magistrát Prešov (1245 – 1923), Magistrát Sabinov (1349 – 1922, Cechy mesta Prešova (1377 – 1895, Cechy mesta Sabinova (1523 – 1893), Štátna správa a samospráva, školy, podniky, sudy, prokuratúra, družstvá, spolky, záujmové organizácie a iné menšie fondy.

Medzi najkrajšie a najvzácnejšie fondy patria Magistráty Prešov a Sabinov. Sú tam okrem iného vzácne erbové listiny, sabinovská kronika a množstvo vzácných mestských, súdnych, účtovných a iných kníh.

Veľký záujem u študentov je o štúdium archívnych dokumentov z Cechov mesta Prešova a z Cechov mesta Sabinova. Ide hlavne o artikuly cechov, zápisnice zo zasadnutí, výučné listy, pracovné vysvedčenia či vandrovné knižky.

Bývalý župný dom v Prešove, dnes aj sídlo Štátneho archívu Prešov, pobočka Prešov. Foto Peter Švorc

Najviac študentov študuje fond Okresný úrad a Mestský úrad v Prešove (1923 – 1944), hlavne medzivojnové obdobie a počiatky druhej svetovej vojny. Okrem toho bádatelia pri písaní regionálnych dejín využívajú fondy notárskych úradov, mestských a miestnych národných výborov, škôl, ktoré sú zachované skoro z každej obce. Zaujímavosťou pre bádateľov je aj štúdium spolkov, napríklad kolkárskeho, korčuliarskeho, loveckého, a záujmových organizácií, hlavne telovýchovných jednôt. Veľký záujem je aj o štúdium z dejín ďalšej štátnej správy, ako sú fondy daňových úradov, daňových správ. V oblasti hospodárskej sú to podniky rôzneho priemyslu, družstvá a výrobné družstvá. Hoci z podnikov a družstiev sa nám zachovalo malé množstvo archívneho materiálu, pri písaní dejín mesta, obce sú cenným materiálom. Archívny materiál sa využíva stále intenzívnejšie. Podriadili sme tomu aj našu bádateľňu, ktorú sme zväčšili. Najviac študentov okrem našich sme mali z Čiech, Maďarska, USA, Izraela, Nemecka a Ukrajiny.

Okrem bádateľne v najväčšej miere navštevujú občania archív za účelom získania správnej informácie, či už sa to týka stavebného, kolaudačného rozhodnutia, pozemnoknižnej agendy z Okresného súdu v Prešove (1852 – 1960) a z Okresného súdu v Sabinove (1923 – 1960). Aby sme klienta vybavili za krátky čas, od roku 1992 sme začali s reinventarizáciou starých archívnych pomôcok a vypracovaním nových archívnych pomôcok na PC v programe Bach-system. Zatiaľ máme takto spracovaných 80 % archívneho materiálu.

Súčasťou práce archivárov je aj prezentovať sa na výstavkách či formou exkurzií, školení, ktoré sú zdarma. Organizujeme ich každý štvrtok a piatok. Na exkurziu je potrebné prihlásiť sa dva týždne pred jej uskutočnením, pretože záujem zo strany škôl je obrovský. Študenti tu poznávajú históriu svojho mesta, obce. Okrem spomínaných fondov žiakov či študentov zaujímajú často perličky zo života, ktoré sú v obecných, školských kronikách či pamätných knihách. Naš archív vlastní dostatočné množstvo kroník a pamätných kníh, no stále sa usiluje o získanie ďalších kroník, ktoré sa „stratili“ a sú uložené u občanov doma.

Všetky fondy, ktoré máme, sa nedajú vymenovať v tejto časti, ale náš archív neustále aktualizuje Informatívneho sprievodcu po archívnych fondoch, ktorý je k nahliadnutiu, a tam si každý nájde všetky fondy, časové obdobie, stav spracovania.

Práca archívára spočíva od čítania listín, triedenia, usporiadania, inventarizovania, vyradovania registratúrnych záznamov, preberania archívnych dokumentov a množstva ďalšej činnosti, ale najväčšie bohatstvo u archívára je jeho láska k práci. Tak môže chrániť kultúrne dedičstvo a skvosty nášho mesta a obce. Môže ho rozdávať iným ľuďom prostredníctvom dovolenia študovať tento archívny materiál, výstav, prednášok. Ale tento materiál si zaslúži aj lepší stánok, občas zreštaurovať tú knihu, listinu a na to sú potrebné peniaze, ktoré archívár nemôže sám získať. Preto nemali by sme v danom meste, obci oslavovať len dátumy /vznik mesta, erbové listiny a iné/, ale pozrieť sa aj na to, ako v skutočnosti tieto vzácne archívne dokumenty vyzerajú, o čom rozprávajú, a ak im treba pomôcť, tak podať aj finančnú ruku.

Významné pramene

Erbová listina mesta Prešova

Ladislav V. 1453

Ladislav V. udelil mestu erb s tromi červenými ružami v striebornej hlave tri razy červeno-strieborne deleného štítu. Podľa tejto erbovej listiny si mesto dalo vyhotoviť aj svoje typáriu.

Erb udelil panovník mestu Prešov za vernosť, zvlášť v čase bývalých nepokojov.

Erbová listina mesta Prešova

Ferdinand I. 1548

Štít má horné pole, dolná časť je štiepená. V striebornej hlave sa nachádzajú tri červené ruže. Pravé pole je trikrát červeno-strieborno delené. V ľavom striebornom poli z deliacej čiary vyrastá čierna orlica, držiaca v pazúre stonku s piatimi jahodami. Tri z nich sú červené, dve zelené. Erb neobsahuje prilbu, klenot ani prikrývadlá.

Listinou na žiadosť richtára a rady získal Prešov za vernosť panovníkovi polepšený mestský erb. Iniciátorom bol kráľovský radca a kapitán hradu Šariš Juraj Werner, ktorý sa za jej vydanie ohnivo zasadzoval. V neobvyklej rozsiahlej narácii panovník zdôrazňuje vernosť a odvahu Prešovčanov počas politických nepokojov v Uhorsku po roku 1526 a po obsadení Košíc nepriateľskými vojskami, za čo obyvatelia Prešova zaplatili mnohými útokmi a príkormi. Listina opisuje aj pôvodný mestský erb, Cisárska orlica upozorňuje na panovníka. Voľbou jahôd ako erbovej figúry sa prešovský erb stal hovoriacim, nakoľko aj samotná listina poukazuje, že vyjadruje podľa dobového názoru názov mesta v maďarskom jazyku: eper-Eperies. Jahody neboli novotvarom, boli prevzaté z menšieho mestského pečatidla používaného v prvej polovici 15. storočia. Aj tento detail naznačuje, že pri navrhovaní erbu boli prítomní mešťania. Erb sa používal len do roku 1558.

Erbová listina mesta Prešova

Ferdinand I. 1558

Štít je štvrtý a vo štvrtom modrom poli zlatý dvojchvostý lev drží v labách pred sebou strieborný stĺp so zlatou kráľovskou korunou. V druhom a treťom zlatom poli z deliacej čiary vyrastá čierna orlica, držiaca v pazúre stonku s červenými jahodami. Klenot je z koruny vyrastajúci zlatý gryf, držiaci v pravom vystretom pazúre meč s napichnutou zlatou korunou a v ľavom tri červené ruže. Nevýrazné prikrývadlá sú

zlato-čierne a zlato-modré. Štítonosičmi je dvojica zelenoodetých anjelov so zlatými štólami, držiacich ľalie.

Listinou na žiadosť richtára a rady mesta Prešov získalo mesto za vernosť panovníkovi po desiatich rokoch znovu polepšený erb. Obsah hovoriaceho erbu je kombináciou obsahu erbovej listiny z roku 1548 a novoudelených figúr. Listina je vzácna tým, že vysvetľuje aj význam jednotlivých erbových figúr, čo je veľmi ojedinelé.

Lev je symbolom sily a hrdinstva, orlica pozornosti, gryf ostrážitosti a stĺp protiventstiev a nástrah nepriateľov.

Pamätné knihy mesta Prešova

Okrem vzácných listín medzi skvosty patria štyri Pamätné knihy mesta Prešova, možno povedať kroniky.

Začali sa písať v roku 1934, kronikárom mesta Prešova Belom Kleinom. Opisujú udalosti mesta od počiatku vzniku až do roku 1940. Len málokteré mesto sa môže popýšiť takýmto vzácnym písomným prameňom, kde poznáme dejiny písané ručne v jazyku slovenskom. Sú doplnené peknými ornamentmi, maľbami, obrázkami. Skrývajú plno tajomstiev, príbehov, príhod, povestí, ktoré nechceme, aby zapadli len prachom. Tieto Pamätné knihy Vám chceme postupne predstaviť podrobnejšie, aby ste spoznali aj Vy svoje dejiny mesta, mali úctu k týmto významným udalostiam a možno raz tieto Pamätné knihy budú vydané aj knižne, o čo sa my usilujeme už roky, a budú ozdobou knižnice každého Prešovčana, ktorý je hrdý na históriu svojho mesta a na kultúrne dedičstvo nás všetkých.

Prvá Pamätná kniha opisuje, kde leží a nachádza sa mesto Prešov, kedy a ako vzniklo. Uvádza texty najdôležitejších listín mesta Prešova. Kráča dejinami mesta až po udalosti tzv. Caraffových jatiek, kde podrobným spôsobom opisuje umučenie a utrpenie jednotlivých mešťanov, ktorí mnohí z nich boli sťatí alebo zomreli iným hrôzostrašným spôsobom.

Druhá Pamätná kniha začína opisovaním udalostí z 18. storočia. Spomína dôležité listiny, návštevu cisára Jozefa II., politický, cirkevný, školský život mesta a končí rokom 1898, kde rieši otázku: „Komu má patriť Prešovské katolícke gymnázium, či cirkvi, alebo štátu?“

Tretia Pamätná kniha začína koncom 19. storočia a opisuje udalosti mesta až do roku 1919. Spomína Prešov, ako prežíval časy pred a hlavne počas prvej svetovej vojny, úryvky z dejín 67. pluku, ktorý bojoval v tejto vojne, ako aj udalosti z roku 1919, v ktorom Prešov zohral významnú úlohu.

Štvrtá Pamätná kniha bola nájdená pri upratovaní tzv. Caraffovej väznice. Torzovité staré papiere, ktoré boli zažltnuté, zašpinené, napadnuté plesňou, sme museli skompletizovať, vyčistiť a dať zviazať, čím sme zachránili časť histórie mesta Prešova, zachytenú vtedajším kronikárom mesta. Pamätná kniha zachytáva udalosti od roku 1938 do roku 1940. Opisuje hospodársky, politický a náboženský život v meste. Rozpráva o divadle, vzniku rozhlasu, pamätníkoch, pomníkoch a školách. Zachytáva udalosti zo života občanov, vplyv začiatku druhej svetovej vojny na mesto, návštevy významných osobností v Prešove a končí pozoruhodnými udalosťami, ktoré sa stali počas roku 1940.

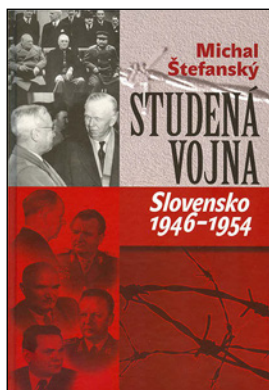
Olomouc – v starých uličkách města/Olomouc – in old streets of the city
Foto Peter Švore

RECENZIE/ ANOTÁCIE

*Nástenné maľby, Olomouc/Murals, Olomouc
Foto Peter Švorc*

ŠTEFANSKÝ, Michal: *Studená vojna. Slovensko 1946 – 1954*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2008. 223 s. ISBN 978-80-969375-5-4

Druhá polovica 20. storočia bola po druhej svetovej vojne poznamenaná nevraživými vzťahmi medzi krajinami ideologicke rozdeleného sveta. Slovensko ako súčasť Československa patrilo do sovietskej záujmovej a mocenskej sféry, a teda sa ocitlo za tzv. „železnou oponou“, ktorá sa v Európe začala pomaly spúšťať po ukončení dovtedy najkrvavejšieho vojnového konfliktu. Michal Štefanský, ktorý sa dlhodobo venuje dejinám druhej polovice 20. storočia, pripravil do tlače a Vojenský historický ústav mu vydal knihu, ktorá sa uvedeným obdobím a miestom Slovenska v ňom zaoberá pomerne podrobne.

Kniha je rozdelená do troch hlavných častí a tie sú ešte delené na kratšie podkapitoly, čo umožnilo autorovi lepšie spracovať

a priblížiť proces rozdeľovania Európy a potom aj jednotlivé aspekty studenej vojny v československom priestore. V prvej kapitole *Vznik studenej vojny*, postavenej predovšetkým na odbornej literatúre domácej i zahraničnej proveniencie, M. Štefanský popisuje, ako sa formovali názory najvyšších predstaviteľov víťazných mocností na novú podobu povojnovkej Európy a aké miesto v nich zohrávalo Československo. Potom si všíma, ako sa Československo, ktoré Sovietsky zväz pokladal za jednu zo strategických krajín svojho vplyvu, stávalo čoraz väčším poľom sovietskeho záujmu, analýz a následne aj zásahov do jeho vnútornej politiky cez Komunistickú stranu Československa. M. Štefanský v prehľadovej forme vymenoval najväčšie a podstatné zmeny v politickom zápase komunistickej strany a jej nekomunistických rivalov a priebeh februárového prevratu v roku 1948 v Československu, ktorý jednoznačne potvrdil zaradenie Československa do sovietskej mocenskej sféry. V tretej časti prvej kapitoly sa zaoberal prvými medzinárodnými studenej vojny, kde ukázal, ako sa postupne menili protihitlerovskí spojenci na zásadných nepriateľov, vťahujúc do svojho mocenského zápasu aj malé krajiny strednej Európy. Osobitne si všimol československých komunistov a ich vystúpenia na medzinárodných komunistických fórach, najmä na zasadnutiach Informbyra, kde generálny tajomník ÚV KSČ Rudolf Slánsky hodnotil pomery v Československu s kritikou zameranou predovšetkým na Slovensko. V závere tejto kapitoly autor priblížil politické procesy a mocenské zmeny v samotnej komunistickej strane.

Druhá kapitola má názov *Militarizácia studenej vojny*. Začína komunistickým prevratom v Československu, ale teraz už s akcentom na ozbrojené zložky a diplomatické kruhy, ktoré zvonku sledovali udalosti vo vlasti a odmietali ich akceptovať. Do zahraničia emigrovali aj mnohí československí politici, ktorí tu zakladali rôzne organizácie a potom sa v nich angažovali v zápase proti komunizmu. M. Štefanský v tejto kapitole priblížil proces rozdelenia Nemecka a uvádza ho ako kľúčový problém vo vzťahu USA a ZSSR. Dokonca uvažuje nad tým, „či vývoj v Nemecku zrodil studenú vojnu, alebo studená vojna spôsobila existenciu nemeckej otázky?“ (s. 76). Vznik NATO v apríli 1949 ako reálnej spojeneckej vojenskej sily, ale už namierenej proti ZSSR a jeho satelitom viedol k vzniku Varšavskej zmluvy (1955), teda druhého vojenského zoskupenia, a k naštartovaniu pretekov v zbrojení, ktoré pritvrdzovala výroba i skúška atómovej

bomby Sovietskym zväzom v auguste 1949. Všetky tieto i ďalšie udalosti medzinárodnej politickej scény sa odrážali v budovaní československej armády, jej reorganizácii i dislokácii. Československá armáda sa začala prebudovávať podľa sovietskeho vzoru. Ďalším impulzom pre posilnenie militarizácie v Československu bola vojna v Kórei, kde sa Československo angažovalo na strane Kórejskej ľudovodemokratickej republiky. Československá armáda prechádzala výraznými zmenami – aj kádrovými, čo Sovietsky zväz priamo i nepriamo kontroloval a usmerňoval. „Spustenie železnej opony“ sa viazalo aj na informačnú blokádu, čo najviac negatívne pociťovali štáty pripadajúce do sovietskej zóny. Západné štáty v Československu zatvárali svoje konzuláty, organizácie a spolky podporného charakteru (Armáda spásy, YMCA a WCA), uvalovali embargo na strategické technológie i suroviny. Komunistické Československo zas obmedzovalo informácie ideologického a iného charakteru, ktoré sa na územie krajiny dostávali rôznymi kanálmi. O tom a inom píše M. Štefánský v štvrtej časti druhej kapitoly.

Posledná, tretia kapitola *Režim studenej vojny a jeho fungovanie* je priestorom, v ktorom autor najskôr charakterizuje politickú situáciu v Československu a osobitne na Slovensku, potom prechádza na ekonomiku studenej vojny. Tu píše o procese spriemyselnovania Slovenska a budovaní priemyselnej štruktúry v Československu. Tá bola ovplyvnená ďalšou z inštitúcií sovietskeho bloku – Radou vzájomnej hospodárskej pomoci (RVHP). Päťročnica, na ktorú československé hospodárstvo prešlo, však nebola úspešná. M. Štefánský si v tejto časti osobitne všima zbrojársky priemysel, ktorého rozvoj súvisel s medzinárodnou situáciou a spájaný bol s úvahami o možnom vojenskom konflikte. Neobišiel ani kolektivizáciu poľnohospodárstva, ktorá okrem iného urýchlila sociálne zmeny najmä na vidieku, a celú knihu končí podkapitolou *Začiatok ekonomickej a sociálnej krízy*, ktorá sa výraznejšie začala prejavovať v roku 1953, ale pretrvala aj v nasledujúcom období.

Kniha Michala Štefánskeho uviedla mnohé známe fakty spoločensko-politického a hospodárskeho vývoja povojnového Československa do širších medzinárodných súvislostí a súčasne dala väčší dôraz na slovenské reálie tohto obdobia. V tom, myslím si, spočíva aj jej význam a aj opodstatnenosť jej zdanlivo oneskorenej anotácie, ktorá by takto chcela upozorniť čitateľskú verejnosť na to, že pri utváraní si obrazu našich povojnových dejín to bude určite jeden z prínosných kameňkov do ich kompletizovanej mozaiky.

Peter Švorc

VASILOVÁ, Darina et al.: *Osobnosti prešovského školstva z radov študentov v historickom kontexte 17. – prvej polovice 20. storočia : Multimediálny slovník/Persönlichkeiten des Prešover Schulwesens aus den Reihen der Studenten im historischen Kontext des 17. bis in die erste Hälfte des 20. Jahrhunderts : Multimedia-Wörterbuch*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2009. 406 s. ISBN 978-80-7165-771-2.

Prínosnú sériu troch dvojjazyčných slovensko-nemeckých slovníkov *Osobnosti prešovského školstva – študenti. /Persönlichkeiten des Prešover Schulwesens – Studenten. Wörterbuch I (2007), II (2008), III (2009)*, troch zborníkov elektronických verzií

príspevkov na CD-ROM (2007, 2008, 2009) spolu s tromi zborníkmi abstraktov, uzatvára multimediálny slovník *Osobnosti prešovského školstva z radov študentov v historickom kontexte 17. – prvej polovice 20. storočia* spolu s printovou verziou *Sprivodcu multimediálnym slovníkom* (VASIĽOVÁ, Darina (Ed.): *Osobnosti prešovského školstva z radov študentov v historickom kontexte 17. – prvej polovice 20. storočia* : *Sprivodca multimediálnym slovníkom*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2009. 24 s. ISBN 978-80-7165-771-2.)

Recenzovaný multimediálny slovník je finálnym výsledkom výskumu a realizácie vedeckého projektu VEGA 01/4537/07 *Osobnosti prešovského školstva z radov študentov v historickom kontexte 17. – prvej polovice 20. storočia*. Cieľom grantového projektu bolo prezentovať životné osudy, verejnú a vedeckú prácu najvýznamnejších osobností prešovského stredného, vyššieho a vysokého školstva z radov študentov regionálneho, celoslovenského a európskeho významu v časovom rozpätí od 17. do prvej polovice 20. storočia s dôrazom na spoločensko-politický, konfesijný a kultúrny aspekt.

Prezentovaných 65 biografických profilov v podobe slovníkových hesiel bolo spracovaných členmi grantového tímu vysokoškolských pedagógov Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove: doc. PhDr. Libuša Franková, CSc. – Inštitút histórie, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín (18 hesiel – Ján Csipkay, Štefan Marko Daxner, Ján Francisci-Rimavský, Štefan Mikuláš Ferienčík, Pavol Galli, Ľudovít Jaroslav Haan, Michal Miloslav Hodža, Samuel Hojts, Ľudovít Miloslav Hroboň, Ján Chalupka, Ladislav Jesenský, Gustáv Adolf Koriczanský, Ján Prostoslav Moravčík, Augustín Samuel Schulek, Jozef Srnka, Karol Samuel Benjamín Szereday, Ján Slavofub Volko, Jonáš Záborský; PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD. – Inštitút histórie, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín (4 heslá – Andrej Halaša, Gustáv Lehotský, Ján Simonides, Vojtech Wick); Mgr. Annamária Kónyová, PhD. – Inštitút histórie, Katedra stredovekých a ranonovovekých dejín (2 heslá – Juraj Ottlyk, Imrich Thököly); Mgr. Jarmila Kredátusová, PhD. – Inštitút rusistiky, ukrajinistiky a slavistiky, Katedra ukrajinistiky (2 heslá – Olexandr Anatolij Kralyckyj, Julij Ivanovič Stavrovskij-Popradov, spoluautorka 2 hesiel – Mikuláš Beskyd, Mikuláš Rusznák); doc. PhDr. Eduard Lukáč, PhD. – Inštitút edukológie a sociálnej práce, Katedra andragogiky (3 heslá – Andrej Čuma, Marián Prídavok, Peter Prídavok); PhDr. Ľubomíra Millá, PhD. – Inštitút rusistiky, ukrajinistiky a slavistiky, Katedra ukrajinistiky (1 heslo – Dezider Milly); doc. PhDr. Ján Mojdis, CSc. – Inštitút histórie, Katedra novovekých a najnovších všeobecných dejín (2 heslá – Teodor Duka, Ján Lajčiak); PhDr. Darina Vasiľová, PhD. – Inštitút histórie, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín (27 hesiel – Daniel Bachát-Dumný, Koloman Banšiel, Daniel Šimon Beniač, Anton Beskyd, Július Botto, Michal Ivanovič Čabiňák, Gustáv Dérer, Ján Dérer, Andrej Dianiška, Alexej Duchoň, Ján Alexander Fábry, Dušan Fajnor, Milan Ivanka, Gustáv Izák, Janko Jesenský, Daniel Jonatán Záboj Lauček, Gustáv Lojko, Ján Maliarik, Gustáv Maršall-Petrovský, Ľudovít Miloš Mičátek, Pavol Országh-Hviezdoslav, Ján Ružiak, Andrej Sokolík, Otto Škroviňa, Ján Vansa, Karol Viest, Samuel Weber, spoluautorka 1 hesla s Erikom Trejbalom –

Dušan Brucháč); interná doktorandka Mgr. Ivana Škulecová – Inštitút histórie, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín (3 heslá – Ondrej Brózik, Juraj Langsfeld, Samuel Novák), ako aj stredoškolský učiteľ Mgr. Juraj Kredátus, PhD. – bývalý externý doktorand Inštitútu histórie, Katedra novovekých a najnovších všeobecných dejín (spoluautor 2 hesiel – Mikuláš Beskyd, Mikuláš Russnák).

Tím renomovaných autorov, prevažne historikov, ako aj zvučné mená recenzentov – prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., a doc. PaedDr. Martin Pekár, PhD. – a prekladateľov – doc. PhDr. Pavol Zupal, PhD., a Július Alcnauer st. – dávajú vysokú záruku hodnotnosti publikácie ešte pred jej otvorením.

Multimediálna publikácia slovníka je zaujímavá nielen svojím obsahom, ale veľmi pôsobivá i prevedením. Jej autormi sú PaedDr. Július Alcnauer, PhDr. Darina Vasil'ová, PhD., a Ing. Matúš Molčányi. Keďže ide o mediálnu CD-ROM publikáciu, na jej otvorenie je, čo sa týka hardverového vybavenia, potrebná CD mechanika so zobrazovacím médiom, najlepšie osobný počítač, a softvér, ktorý dokáže pracovať s flash prezentáciami. Hneď po vložení disku upúta zaujímavé spracovanie slovníka, ktoré sa čitateľovi pokúša navodiť atmosféru historickosti (doby). Úvodná strana – otvorená kniha pripomínajúca, že ide o slovník, nad ktorou sa dvojjazyčne objavuje názov celého slovníka, napísaný gotickým písmom, nad tým historické tableau študentov a po stranách neprehliadnuteľná možnosť výberu slovenskej a nemeckej jazykovej verzie slovníka, to celé v sépiovom odtieni, pôsobí jemne, vkusne a funkčne. Po výbere jazykovej verzie ponúkne slovník čitateľovi nové okno, ktoré sa nesie v podobnom grafickom duchu. Na čiastočne roztočenom pergamene je dominantný názov slovníka, pričom na jeho stočených častiach sa nachádzajú písmená abecedy, ktoré sú začiatočnými písmenami priezvisk tých osobností študentstva prešovských škôl, ktoré autorský kolektív spracoval do podoby slovníkových hesiel. Výberom príslušného písmena sa zobrazí prvé heslo náležiacie vybranému písmenu abecedy, pričom zoznam ostatných prislúchajúcich hesiel osobností je abecedne zobrazený na pravom bočnom paneli. Jednotlivé heslá sú rovnako graficky spracované – čiastočne, tentoraz ale horizontálne, roztočený pergamen ponúka čitateľovi v pomerne malom okne u väčšiny hesiel i podobizeň osobnosti. Samotné slovníkové heslo má pevnú štruktúru biograficko-bibliografického charakteru: meno a priezvisko osobnosti, dátum a miesto narodenia i úmrtia, význam, rodina, štúdium, práca, dielo, bibliografické zdroje.

Spolu s multimediálnym CD-ROMom bol PhDr. Darinou Vasil'ovou, PhD., zostavený a publikovaný i prehľadový printový Sprievodca multimediálnym slovníkom, ktorý obsahuje stručný výpis hesiel osobností s deskripciou ich spoločenského významu.

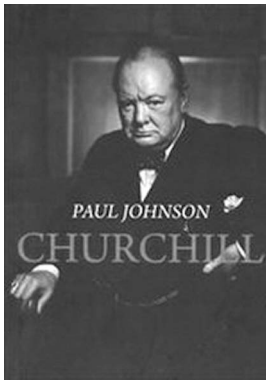
Pri vypracovaní hesiel – biografických profilov osobností z radov študentov prešovského školstva od 17. storočia do prvej polovice 20. storočia – autori vychádzali najmä z primárnych archívnych prameňov. Okrem toho autori využívali aj dobovú literatúru. Pri spracovaní biografických profilov do slovníkových hesiel boli použité aj skoršie práce autorov a internetové zdroje.

Multimediálnym završením edície slovníkov sa podarilo naplniť ambície, teraz možno už naplno povedať – úspešného grantového vedeckého projektu VEGA pod vedením koordinátorky projektu PhDr. Dariny Vasil'ovej, PhD., vypátrať, spracovať a publikovať často nepoznaný rozmer biografii mnohých známych i menej známych osobností verejného, politického, kultúrno-spoločenského života, ktorých pobyt a štúdiá v Prešove vedomostne a osobnostne obohatili natoľko, že možno konštatovať, že Prešov a jeho školstvo

sa nemalou mierou podpísali pod ich celospoločenský prínos. Multimediálny slovník svojou lákavou modernou elektronickou formou iste spopularizuje, zatraktívni a rozšíri možnosti ďalšieho využitia výsledkov precízneho vedeckého historického výskumu, pričom túto ambíciu nemusí vzťahovať len na územie Slovenska, ale svojou dvojjazyčnosťou sa priam ponúka laickej i odbornej verejnosti i do nemecky hovoriacich krajín.

Martin Ďurišin

JOHNSON, Paul: *Churchill*. Brno : Barrister &Principal, 2010. 186 s. ISBN 978-80-87029-87-9

Paul Johnson (*1928) je dobre známym spisovateľom aj v slovenskom a českom prostredí. Napísal spolu viac ako 40 kníh, z ktorých väčšina vyšla aj v slovenčine alebo češtine. Jeho najnovšou knihou (z roku 2010) je *Churchill*. Táto práca rozhodne nie je profesionálnym, z historického hľadiska kvalitným životopisom, ale to zrejme ani nebolo Johnsonovým zámerom. Skôr ide o pútavo a zaujímavo opísaný životný príbeh jednej z najvýznamnejších postáv 20. storočia. Monografia je rozdelená na sedem kapitol, Epilóg a krátku poznámku k literatúre.

Prvá kapitola, *Mladý troufalec*, sa venuje predovšetkým Churchillovmu detstvu, jeho vzťahu k rodičom i rodičom samotným. Keďže na neho rodičia nikdy nemali čas, významnou osobou v jeho živote bola jeho opatrovatelka. V škole mladý Churchill veľmi nevynikal (okrem vynikajúcej práce so slovami), no túžil po sláve, a tak sa rozhodol pre vojenskú kariéru. Zúčastnil sa niekoľkých vojen a získal niekoľko vyznamenaní. Zároveň bol aktívnym dopisovateľom pre viaceré významné denníky – čím si zarobil dostatok peňazí na pohodlné živobytie. V dvadsiatich šiestich rokoch sa dostal Churchill prvýkrát do Dolnej snemovne.

Druhá kapitola, *Liberálni státnik*, sa venuje jeho pôsobeniu v snemovni, problematickému zaradeniu medzi konzervatívcov, liberálov či labouristov (Churchill bol tak trochu každým z nich) i jeho manželstvu, ktoré bolo podľa Johnsona veľmi úspešné a robilo mu radosť (s. 36). Druhá kapitola rozoberá aj Churchillovo nominovanie a činnosť na poste Prvého lorda admirality (ministra námorníctva), keď bolo britské námorníctvo na vojnu výborne pripravené práve vďaka svojmu šefovi.

Ako napovedá aj názov, *Lekce nezdaru*, ďalšia kapitola je o Churchillovom neradostnom období života po nevydarenej operácii v Dardanelách, ktorú mu mnohí neprávom dávali za vinu. V tomto ťažkom období začal maľovať. Tejto forme relaxu potom ostal verný do konca života. Lloyd George, ministerský predseda Spojeného kráľovstva od roku 1916, si Churchilla vážil a využíval jeho rady vo vojenskej oblasti, no do vlády ho (pre kritiku kvôli Dardanelskej operácii) dostal až v roku 1917 ako ministra zbrojnej výroby. Po prvej svetovej vojne prišiel ďalší Churchillov pád, keď sa v roku 1922 ocitol takmer na dne, čo sám komentoval: „V jednom okamihu som sa ocitol bez úradu, bez kresla, bez strany a bez slepého čreva.“ Späť na výslnie sa dostal, až keď ho nový ministerský predseda Stanley Baldwin vymenoval za Kancelára pokladu (minister financií).

Názov štvrtej kapitoly je *Úspech a pohromy*. Prechádza obdobím Churchillovho života od jeho menovania za ministra financií až do začiatku 30. rokov. Ako minister financií bol jedným z hlavných strojcov zavedenia zlatého štandardu v roku 1925. Celkovo boli 20. roky pre neho veľmi šťastným obdobím. Zmenilo sa to príchodom Veľkej krízy, v ktorej aj on sám prišiel o nemalé množstvo peňazí. V roku 1931 bol zas takmer na dne. Nielen že prišiel o peniaze, prišiel aj o ministerský post, miesto v strane (pohneval si Baldwina) a v New Yorku ho zrazil taxík (keď prechádzal cez cestu, pozrel sa na zlú stranu – tak ako bol zvyknutý z Veľkej Británie) a skoro podľahol zraneniam.

V 30. rokoch, ktorým sa venuje kapitola *Opomíjený prorok*, sa Churchill stal jedným z prvých, ktorí varovali pred Hitlerom. Ak zväžíme vlnu pacifizmu, ktorá zasiahla Spojené kráľovstvo v tomto období, bol to pre politika obzvlášť riskantný krok, ísť proti verejnej mienke. Počas abdikačnej krízy v roku 1936 sa Churchill postavil na stranu kráľa a zdalo sa, že jeho dni ako politika sú spočítané. V druhej polovici 30. rokov však začínalo čoraz viac ľudí chápať, že mal Churchill pravdu a že Hitler predstavuje pre ich ostrovné kráľovstvo vážnu hrozbu. Churchillova hviezda začala znovu stúpať, stal sa znova Prvým lordom admirality a nakoniec aj Ministerským predsedom.

Šiesta a najrozsiahlejšia kapitola, *Nejvyšší moc a zklamání*, je venovaná druhej svetovej vojne a Churchillovmu pôsobeniu počas nej. Práve v tomto období sa prejavilo Churchillovo nadanie, keď neúnavne povzbudzoval svojich spoluobčanov v boji. Predniesol niekoľko pamätných prejavov, pracoval šesť hodín denne (čo sa odzrkadlilo na jeho zdravotnom stave, dostal mŕtvicu a prekonal niekoľko zápalov pľúc), a keď malo dôjsť k operácii *Overlord*, rozhodol sa jej priamo zúčastniť. Odhovoriť ho od toho dokázal až samotný panovník, ktorý vyhlásil, že ak ide Churchill, je jeho povinnosťou sa zúčastniť tiež.

Záverečnou kapitolou je *Zárny soumrak*, ktorá sa venuje poslednému obdobiu Churchillovho života. Po tom, čo vybojoval druhú svetovú vojnu, nevyhral voľby a sústredil sa na odpočinok (maľoval, písal a prednášal po celom svete). V roku 1951 sa ešte raz stal ministerským predsedom, no v roku 1955 (vo veku 80 rokov) skončil s politikou definitívne a venoval sa už len rodine, maliarstvu a písaniu. V roku 1953 získal (ako druhý historik) Nobelovu cenu za literatúru. Zomrel 27. januára 1965 ako 90-ročný.

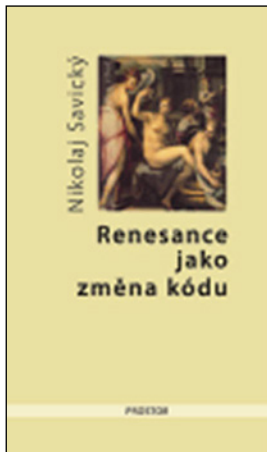
Johnson obohatil svoju knihu mnohými Churchillovými výroky a anekdotami – známymi aj neznámymi. Úsmevne pôsobia Churchillove výroky na adresu viacerých osobností svetovej politiky. O ministerskom predsedovi Veľkej Británie 1945 – 1951 Clementovi Atleem sa vyjadril niekoľkokrát. „*Pred Dolnou snemovňou zastal prázdny taxík. A vystúpil z neho Atlee*“ alebo „*Áno, Atlee je skromný človek. Však má aj plno dôvodov, prečo byť skromný*“. Zaujímavý je aj výrok na adresu ministra zahraničných vecí Spojených štátov J. F. Dullesa: „*Tento človek sa pekne stupňuje: Dull, Duller, Dulles (hlúpy, hlúpejší, najhlúpejší)*.“ O Churchillovom vtipe a zmysle pre humor a iróniu svedčia aj ďalšie výroky, ktorých môžeme nájsť v knihe nadostač. K svojmu známemu prejavu: „*budeme bojovať na pobrežiach, budeme bojovať na prístavných plochách, budeme bojovať v uliciach, budeme bojovať v kopcoch. Nikdy sa nevzdáme!*“ dodal po ukončení vysielania v rádiu: „*budeme bojovať s vidlami a palicami z metiel. To je asi tak všetko, čo máme*.“ O krížniku *Enchantress*, ktorý používal pred prvou svetovou vojnou ako Prvý lord admirality (minister námorníctva, 1911 – 1915), sa vyjadril ako o „*najlepšej hračke, akú som v živote mal!*“

Aj keď vyšlo niekoľko vysoko odborných a kvalitných biografii Winstona Churchilla, úroveň ktorých Johnsonova kniha nedosahuje (sám Johnson v závere spomína

napríklad práce Martina Gilberta či Roya Jenkinsa), autor podal v skratke zaujímavý pohľad na najvýznamnejšieho politika Veľkej Británie 20. storočia. Historikovi bude zrejme prekážať (často úplne zbytočné) heroizovanie osobnosti W. S. Churchilla. Johnson o ňom píše s až prílišným obdivom a používa pri tom veľkolepé slová, pri ktorých sa niekedy stráca objektivnosť. Ide skôr o „komerčnú“ knihu, ktorá nie je určená odbornej historickej verejnosti.

Jakub Drábik

SAVICKÝ, Nikolaj: *Renesance jako změna kódu*. 2. vyd. Praha : Prostor, 2010, 264 s. ISBN 978-80-7260-236-0

Savického kniha *Renesance jako změna kódu* s podtitulom *O komunikaci slovem a obrazem v italském rinascantu* vychádza v druhom vydaní s novou grafickou úpravou a doplnenou bibliografiou, čo spôsobilo zvýšenie jej odbornej erudovanosti. Autor, historik a historik umenia, ju adresoval širšiemu publiku, zaujímavú sa o dejiny a kultúru.

Vznik talianskej renesancie a jej umenia je hlavným motívom publikácie. Spolu s analýzami konkrétnych príkladov a prejavov skúmaného obdobia sú sledované zmeny, oproti predchádzajúcej etape, zodpovedné za premenu dovtedy používaného „kódu“ v umení. Istý transformačný postoj autor vidí vo využití odkazu antických vzorov vo verbálnej a výtvarnej komunikácii. Všimá si renesanciu aj z hľadiska jej vplyvu na rozvoj talianskych mestských štátov a moderného

individualizmu, ktorému položila základy.

Publikácia pozostáva z piatich väčších častí, ktorým predchádza krátky úvod s pozastavením sa nad otázkou dilemy druhých vydaní, aplikovanou na uvedenú publikáciu, a nie príliš obsiahla pasáž s názvom *Předznamenání*. V nej nastoľuje skúmanú problematiku od jej začiatku, od východísk, ktoré k nej viedli, a uvádza hlavné témy jeho záujmu, o ktorých kniha pojednáva. Prvou je téma legitimizácie politických postojov prostredníctvom antických príkladov, v rámci ktorej uprednostňuje iba jeden aspekt vplyvu na renesančnú spoločnosť, jej politiku, literatúru, výtvarné umenie a dejepisectvo. Nadväzujúcou je druhá téma legitimizácie nových postupov výtvarného umenia 15. storočia, založená na hľadaní ich predobrazu v antickej literatúre so zameraním na architektúru, sochárstvo a maliarstvo. Obsahom tretej témy je význam geometrickej perspektívy a jej aplikácia v renesančnej maľbe a sochárstve, nové chápanie výtvarného umenia.

Cieľom predkladanej práce nebolo vytvoriť ucelené dejiny renesančnej kultúry severného Talianska a systematizovať ich, ale ďalšími prvkami, pridanými do skladačky, dopomôcť k vytvoreniu komplexného obrazu mozaiky zvanej renesancia.

Názov prvej časti knihy, akéhosi predslovu k prvej kapitole, znie *Několik starých, ale dosud nezodpovězených otázek aneb Od Burckhardta k Burkeovi*. S pomocou množstva

citátov odhaľuje postavenie talianskej renesancie v rámci moderného myslenia a nastroľuje jej miesto v európskej historiografii. Vymenováva množstvo učených mien ako Heinrich Wölfflin, Erwin Panofsky, Frederick Antal a i. a ich prác, na ktorých zakladá svoj výklad. Na pozadí diel významných autorov, predkladá charakteristické rysy renesančného humanizmu, posudzuje chápanie dobového umenia, spôsoby myslenia umelcov v aplikácii na ich konečné dielo a jeho výraz. Poodhaľuje „komunikačný kód“ zavedený talianskou renesanciou a radí k nemu matematickú formalizáciu obrazu sveta a nové využitie antického literárneho, prírodovedeckého a historiografického odkazu, odlišujúc ho od myslenia stredovekých vzdelancov. Zavedenie nového kódu, podľa autora, spôsobilo zmenu spoločenských štruktúr, životného štýlu a všetkých oblastí umenia a kultúry i samotného formovania mentality moderného človeka.

Kapitola *Antické exemplum jako zdroj politické legitimacy aneb Čtenáři Tita Livia* pokračuje v ukázkach diel talianskej renesancie a ich miesta v európskej kultúre. Antický príklad mal silnú argumentačnú váhu, na ktorú autor upozorňuje v rámci všimania si politickej stránky obdobia renesancie v Taliansku. Uvádzané sú mnohé významné umelecké diela a ich praktický politický význam, často v rukách agitácie. Pri opisovaní konkrétnych historických faktov a politických udalostí autor vkladá slávne literárne diela (Tita Livia, Petrarku, Machiavelliho a pod.) na dotvorenie obrazu a umocnenie hodnoty umenia pre obdobie talianskej renesancie. Analyzované sú literárne práce, fresky, maľby, kroniky, diela filozofov, výroky právnikov. Príslušnosť k antickej tradícii bola, na základe Savického príkladov, manifestovaná súčasne na viacerých poliach umenia vtedajšej doby.

Názov nasledujúcej kapitoly, citát z diela Mattea Palmieriho, je „... *teprve on je zbavil figur budících smích...*“ *aneb Obdivovatelé Giottovi*. Venuje sa spočiatku dielam Giotta di Bondoneho, stojaceho na začiatku fiktívnej línie maliarstva *rinascimenta*. Bezprostrednosť prijímania antických vzorov vychádzala zo snahy o zmenu paradigmy, hlbokú premenu komunikácie na poli architektúry, plastiky či maliarstva. Autor vytyčuje dva smery, ktorými nadväznosť na antiku prebiehala, a to klasické antické motívy vyjadrené neklasickým významom, figúrami či prostredím. Dôležitú úlohu zohrávala humanistická vzdelanosť a jej dôraz na písomné pramene. Ako pre renesanciu najdôležitejšieho antického autora, píšuceho o umení, autor uvádza Plínia Staršieho. Pozoruhodné je tvrdenie, že antické príklady „*postupovaly místy skryté a ovlivňovaly i úvahy těch, kteří se proti jejich používání vzpouzeli*“.

Kapitola „...*kterak přicházejí obrazy v oko...*“ *aneb Pokračovatelé Vitruvioví* je venovaná antickým kompilátorom a ich dielam. Načrtnutá je rola matematiky pre renesanciu ako základnej štruktúry pre jej použitie v architektúre, sochárstve, maliarstve, ale aj v astronómii, geografii či kartografii. Autor hodnotí skutočnosť postavenia umelcov v spoločnosti v priebehu storočí, ktoré charakterizuje ako meniace sa kvôli skúmaniu zákonitostí ľudského tela umelcami na jednej strane a na strane druhej ich znovuobjavením v antickom umení. Do 15. storočia je tak kladená konštitúcia vizuálneho komunikačného kódu, ktorého nepostrehnuteľnou súčasťou sa stala centrálna perspektíva. Podľa slov autora, prostriedok vytvárania obrazu sveta musel odpovedať novému postaveniu človeka v ňom. Jeho princípy objavili talianski majstri *quattrocenta*.

Krátka záverečná časť *Renesance jako měřítko věcí*, ktorá prostredníctvom mnohých autorov poukazuje na legitimizujúci zmysel antického „*exempla*“, si všíma aj jeho zdroj, a to znalosť gréckych a rímskych dejín. Autor prechádza na zmenu vizuálneho kódu ako

súčasťou kódu komunikačného. Vďaka úsiliu literátov a pišúcich umelcov sa renesancia stala meradlom pre klasicistické umenie 18. a 19. storočia tak, ako pre ňu bola antika.

Kniha je ukončená zoznamom prameňov a literatúry, stručnou edičnou poznámkou, menným registrom, čiernobiou obrazovou prílohou a krátkou informáciou o autorovi, Nikolajovi Savickom.

Publikácia, doložená množstvom citátov vo vzájomnom porovnaní a konfrontácii, dáva možnosť poznania kódov talianskej renesancie, dodnes používaných často bez vedomia ich pôvodu.

Viera Vallová

Prešovské kolegiálne gymnázium v historickom kontexte rokov 1804 – 1918 (história, osobnosti, konfesijný, spoločenský a kultúrny aspekt) I./Prešovser kollegiales Gymnasium im historischen Kontext der Jahre 1804 – 1918 (Geschichte, Persönlichkeiten, konfessioneller, gesellschaftlicher und kultureller Aspekt) I. : Zborník elektronických verzii príspevkov na DVD./Sammelband von elektronischer Versionen der Beiträge auf DVD. Ed. Darina Vasil'ová. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2010. 163 s. ISBN 978-80-7165-823-8

Zborník elektronických verzii príspevkov na DVD spolu s rovnomennou printovou verziou zborníka abstraktov (Prešov 2010. 18 s.) je prvým z čiastkových výstupov grantového projektu VEGA – *Prešovské kolegiálne gymnázium v historickom kontexte rokov 1804 – 1918 (história, osobnosti, konfesijný, spoločenský a kultúrny aspekt)*, riešeného v rokoch 2010 – 2011. Prezentuje problematiku prešovského evanjelického kolegiálneho gymnázia v období existencie dištriktuálneho gymnázia. Predmetom vedeckého výskumu, ako uvádza koordinátorka projektu v úvode zborníka, „je *história školy (vývoj, medzníky, charakteristika, edukácia, záujmové aktivity) a životné osudy, verejná a vedecká práca najvýznamnejších osobností školy (profesori, študenti) celoslovenského a európskeho významu s dôrazom na spoločensko-politický, konfesijný a kultúrny aspekt*“ (s. 6). Tím autorov si za cieľ určil, „na základe primárnych prameňov a dobovej literatúry slovenskej i zahraničnej proveniencie, poukázať na výrazné udalosti v dejinách školy a osobnosti školy – profesorov i študentov, ktoré sa do dejín zapísali aj ako významní politici, kultúrno-osvetoví a spolkoví pracovníci, historici, pedagógovia, filozofi, spisovatelia a vedeckí pracovníci v oblasti spoločenských a prírodných vied“ (s. 6).

V úvode zborníka sa dočítame, že súbor publikovaných štúdií je zameraný na priblíženie histórie kolegiálneho gymnázia a životných osudov, procesu vzdelávania s dôra-

zom na málo publikovaný rozmer – štúdium v Prešove, ďalšie pôsobenie, najmä verejnú spoločenskú činnosť a národné aktivity, spolkovú organizátorskú prácu, národnoosvetovú činnosť a vedecké i literárne aktivity osobností, ktoré v premenách času – od roku 1804 do roku 1918 študovali na škole (s. 6). Vedecké štúdie sú výsledkom výskumu tematiky v archívnych fondoch a spracovania primárnej a sekundárnej literatúry k uvedenej tematike.

Autormi elektronického zborníka sú: doc. PhDr. Libuša Franková, CSc., PhDr. Darina Vasiľová, PhD., a Mgr. Ivana Škulecová z Inštitútu histórie, Katedry novovekých a najnovších slovenských dejín; Mgr. Annamária Kónyová, PhD., z Inštitútu histórie, Katedry stredovekých a ranonovovekých dejín. Do elektronickej podoby zborník redakčne pripravili člen grantového tímu PaedDr. Július Alcnauer, PhD., z Katedry kvantitatívnej matematiky a manažérskej informatiky, Fakulty manažmentu Prešovskej univerzity v Prešove a koordinátorka grantového vedeckého projektu PhDr. Darina Vasiľová, PhD. Záruku kvality popri autoroch dodávajú i zvučne mená renomovaných recenzentov prof. PhDr. Petra Švorca, CSc., a doc. PhDr. Eduarda Lukáča, PhD.

Zborník je rozdelený do niekoľkých častí. Prvá časť prináša dva príspevky *Z histórie prešovského kolegiálneho gymnázia* z pera autorky doc. PhDr. Libuše Frankovej, CSc. Ako konštatuje autorka v príspevku s názvom *K histórii prešovského evanjelického kolegiálneho gymnázia v kontexte spoločenskopolitických a konfesijných pomerov od polovice 17. do konca 18. storočia* (s. 7 – 22), gymnáziu patrí významné miesto v národnokultúrnych dejinách Slovákov, keďže zohralo významnú úlohu v rozvoji ich vzdelanosti. Štúdia doc. PhDr. Libuše Frankovej, CSc., *K vzdelávacej a vedeckej činnosti na prešovskom evanjelickom kolegiálnom gymnáziu do začiatku 19. storočia* (s. 23 – 41) poukazuje na skutočnosť, že spomedzi evanjelických škôl na Slovensku nadobúdalo prešovské kolégium, vyhlásené v roku 1804 za dištriktuálne osemtriedne evanjelické gymnázium v Prešove – Kerületi Collegium, charakter vyššej školy poskytovaním vyššieho vzdelania, vyučovaním filozofických a teologických disciplín, a to navyše významnými osobnosťami pedagogického a vedeckého života vtedajšieho Uhorska.

Druhá časť zborníka, nesúca názov *Osobnosti prešovského kolegiálneho gymnázia – Študenti*, prináša biografický profil šiestich absolventov, ktorí sa významnou mierou zapísali do verejného života.

Každá osobnosť je spracovaná do podoby biografického profilu s charakterom vedeckej štúdie. Po dvojazyčnom slovensko-nemeckom názve nasledujú dvojazyčné resumé a kľúčové slová, a napokon samotná štúdia, ktorá je v slovenskom jazyku.

Z pera autorky Mgr. Annamárie Kónyovej, PhD., sa dozvedáme o životných osudoch dvoch maďarských osobností, účastníkov revolúcie 1848/49, o prešovskom rodákovi, básnikovi Fridrichovi Kerényim v príspevku *Fridrich Kerényi – významný básnik maďarského romantizmu* (s. 43 – 48) a o podplukovníkovi národnej gardy a ministrovi obrany v revolučnej vláde 1849 Artúrovi Görgeyim v príspevku *Artúr Görgey – významný generál revolúcie 1848/49* (s. 52 – 59).

Kornel Milan Stodola – politik, podnikateľ, národohospodár, organizátor slovenského hospodárstva, publicista, propagátor slovenskej turistiky – je predmetom štúdie PhDr. Dariny Vasiľovej, PhD., (s. 62 – 77) *Kornel Milan Stodola – politik a vedúci predstaviteľ podnikateľských kruhov na Slovensku v medzivojnovom období (Príspevok k štúdiu na prešovskom kolegiálnom gymnáziu v roku 1882)*, v ktorej autorka približuje nielen životné osudy tejto významnej osobnosti slovenských dejín, ale najmä prešovský

rozmer jej štúdia na kolegiálnom gymnáziu s dôrazom na rok 1882 a obdobie obvinenia z panslavizmu. PhDr. Darina Vasil'ová, PhD., je autorkou ešte ďalších dvoch štúdií o absolventoch prešovského kolegiálneho gymnázia. Štúdia *Ivan Stodola – významný slovenský dramatik, prozaik, lekár (Príspevok k štúdiu na prešovskom kolegiálnom vyššom gymnáziu v rokoch 1901 – 1903)* (s. 114 – 131) pojednáva o priekopníkovi moderných metód boja proti tuberkulóze, osvetovom pracovníkovi a výraznej osobnosti slovenskej literatúry – tvorcovi spoločenskej komédie a spolutvorcovi modernej slovenskej historickej hry, ale najmä zakladateľovi preventívneho zdravotníctva po prvej svetovej vojne. Štúdia *Jozef Uram – študent na prešovskom kolegiálnom vyššom gymnáziu v rokoch 1899 – 1903 (Príspevok k životu a dielu)* (s. 96 – 110) sa viaže k signatárovi martinskej Deklarácie slovenského národa, lekárovi, organizátorovi či zakladateľovi slovenského verejného zdravotníctva po prvej svetovej vojne, najmä na východnom Slovensku, aktívnemu spolkovému pracovníkovi a funkcionárovi v oblasti lekárskej vedy.

Mgr. Ivana Škulecová v štúdií *Známy-neznámy Ivan Daniel Šoltés* (s. 81 – 91) odhalila biografické reálie so zreteľom na prešovské štúdium na kolegiálnom gymnáziu tohto syna známej matky Eleny Maróthy-Šoltésovej, doktora práv, kultúrneho pracovníka, člena Slovenského spevokolu a mladej martinskej hereckej generácie.

Za každým heslom v zborníku nasleduje veľmi zaujímavá fotografická príloha, ktorá je efektívnym a nesmierne cenným obohatením každého profilu i celého zborníka a čitateľovi názorne pomáha dotvoriť si reálny obraz osobnosti i doby, v ktorej žil.

Záverečná kapitola zborníka elektronických verzií príspevkov na DVD má názov *Kolégium, kolegiálne gymnázium a Prešov v premenách roku 2010* a obsahuje 16 fotografií z objektívu PaedDr. Júliusa Alcnauera, PhD., ktorý okom skúseného fotografa vo fotogalérii s takmer identickým názvom *Prešovské kolégium, kolegiálne gymnázium a Prešov v roku 2010* zachytil v rôznych ročných obdobiach dominanty mesta Prešov, ku ktorým budova evanjelického kolégia a kolegiálneho gymnázia bezpochyby a neodmysliteľne patria.

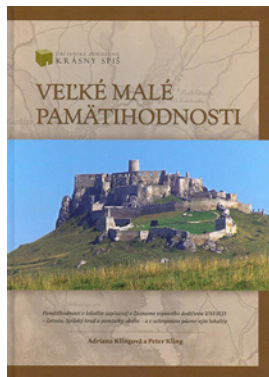
Záverečné strany zborníka patria zoznamu autorov a ich kontaktných adries, ako aj vydateľským údajom.

Zborník elektronických verzií príspevkov na DVD je doplnený o printovú verziu Zborníka abstraktov elektronických verzií príspevkov na DVD, ktorý okrem úvodného slova zostavovateľky obsahuje 9 dvojazyčných slovensko-nemeckých abstraktov štúdií, ktoré sú umiestnené na recenzovanom DVD nosiči, a je tak veľmi dobrým sprievodcom, ktorý poskytuje stručný a prehľadný pohľad na obsah DVD.

Zborník na DVD svojou modernou elektronickou formou ponúka okrem atraktívneho vzhľadu širšie možnosti využitia štúdií, no v prvom rade je zaujímavým zdrojom prínosných informácií o prešovskom kolegiálnom gymnáziu a jeho významných osobnostiach.

Martin Ďurišin

KLING, Peter – KLINGOVÁ, Adriana. *Veľké malé pamätihodnosti*. Košice : Vydavateľstvo Harlequin, 2011. 343 s. ISBN 978-80-89082-31-5

Veľké malé pamätihodnosti je názov najnovšej publikácie venujúcej sa regiónu Spiš. Už samotný názov knihy nám prezrádza, že hlavnou témou budú kultúrno-historické pamiatky. Autori – Ing. arch. Peter Kling a Ing. arch. Adriana Klingová – pre veľký rozsah materiálu museli zúžiť sledované územie „len“ na lokalitu „Levoča, Spišský hrad a pamiatky jeho okolia“, zapísanú do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO, a na územie v ochrannom pásme tejto lokality.

Pojem pamätihodnosti vysvetľujú autori ako objekty, ktoré nie sú zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu ako národné kultúrne pamiatky. Hodnota národných kultúrnych pamiatok už bola dávno identifikovaná a ochránená osobitnou legislatívou. Tieto významné pamiatky sú spomenuté na začiatku každej kapitoly venujúcej sa jednotlivým obciam. Na mimoriadnych hodnotách sledovaného územia sa tiež podieľajú prírodné pamiatky a chránené prírodné územia, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou krajiny a regiónu Spiš.

V úvodnej kapitole s názvom *Všeobecný popis územia* urobili autori geograficko-historickú sondu do skúmaného územia Spiša. V nej stručne predstavili jeho vývoj od najstarších čias, v ktorých sa na Spiši objavili predchodcovia dnešného človeka, a potom predstavili historické obdobia, zachytené nielen archeológmi, ale aj historikmi v zachovaných písomných a rôznych hmotných prameňoch. Tých je, našťastie, na Spiši dosť, čo umožňuje historikom pomerne podrobne a presne identifikovať regionálne dejiny tejto zaujímavej oblasti východného Slovenska.

Hlavnú a najobsiahlejšiu časť publikácie tvorí identifikácia, dokumentácia a prezentácia pamätihodností v katastrach pätnástich obcí, ležiacich v širšom okolí Spišského hradu. Nachádzame ju v kapitole *Pamätihodnosti na území jednotlivých obcí*. Ide v podstate len o spišské dediny Baldovce, Beharovce, Bijacovce, Bugľovce, Granč-Petrovce, Jablonov, Klčov, Lúčka, Nemešany, Ordzovany, Pongrácovce, Spišské Podhradie (miestne časti Katúň, Krížová hora, Pažica, Sivá Brada), Studenec, Žehra, Žehra-Hodkovce. Táto kapitola je rozdelená na pätnásť podkapitol, v ktorých sa autori venujú každej obci zvlášť. V úvode sa môžeme stručne oboznámiť s históriou danej obce. Potom nasleduje zoznam národných kultúrnych pamiatok a chránených území. Zaujímavosťou je aj grafická dokumentácia, ktorá zahŕňa nielen aktuálnu katastrálnu mapu obce s vyznačenými skúmanými pamätihodnosťami, ale aj mnohé historické mapy vojenského či katastrálneho charakteru. Na zoznam pamätihodností v obci nadväzuje ich detailný popis a fotografická dokumentácia. Pri každej pamiatke je zadaná presná lokalita, kde nechýba jej parcelné číslo či GPS-súradnice. V historickom popise sa dočítame nielen jej stručné dejiny, ale aj mnohé zaujímavosti o iniciátoroch, vlastníkoch či užívateľoch týchto objektov. Nesporne dôležité je porovnanie súčasného a pôvodného stavu pamiatky, vďaka čomu si môžeme lepšie dotvoriť reálnejší obraz o objekte a jeho osudoch. Dokumentácia každej pamätihodnosti končí určením jej pamiatkovej hodnoty, ktorá môže byť historická, dokumentačná, umelecká, pamätná, urbanistická či architektonická.

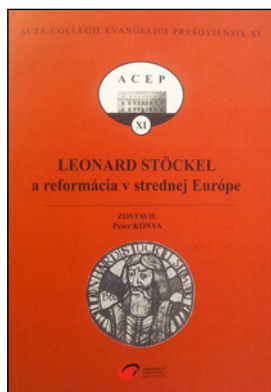
Mestám (mestské pamiatkové rezervácie miest Levoča, Spišská Kapitula, Spišské Podhradie), ktoré sú osobitne chránené Zákonom o ochrane pamiatkového fondu (Zákon č. 49/2002), sa kniha nevenuje. Týmto mestám chcú autori pre ich veľkú obsiahlosť historicko-kultúrnych pamiatok venovať samostatnú publikáciu.

Hoci je súpis týchto hmotných, prevažne stavebných pamätihodností popísaných v publikácii *Veľké malé pamätihodnosti* pomerne obsiahly, nie je úplne kompletný. V skúmanej lokalite sa nachádza aj množstvo hnutelných a aj nehmotných pamiatok v podobe výtvarných, remeselných a technických diel, erbov, pečatí, zvykov, krojov, piesní, receptov či miestnych názvov. Tak isto neboli zmapované ani zaniknuté sídla s ich objektmi. Takýto komplexný a kompletný súpis všetkých hodnôt územia Spiša by si vyžadoval komplexnejšiu a tímovú prácu, aby sa to, čo sa na Spiši zachovalo, mohlo zozbierať a zdokumentovať a potom následne aj uviesť a sprístupniť širokej verejnosti.

Publikácia *Veľké malé pamätihodnosti* nebude nápomocná len pre odborníkov pracujúcich v oblasti ochrany pamiatok, historikov, archivárov, geografov, miestne samosprávy či stavebné úrady, ale pre každého, kto sa zaujíma o historický región Spiš.

Branislav Švorc

Leonard Stöckel a reformácia v strednej Európe. Zost. Peter Kónya. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2011. 262 s. ISBN 978-80-555-0315-8

Významný pedagóg, teológ, náboženský spisovateľ a humanista Leonard Stöckel (1510 – 1560) bol rektorom bardejovskej školy, autorom prvého školského poriadku na našom území i autorom vyznania viery piatich hornouhorských slobodných miest, známeho ako Confessio Pentapolitana. Ctiteľmi je nazývaný aj Praeceptor Hungariae – Učiteľ Uhorska.

V roku 2010 sme si pripomenuli 500. výročie jeho narodenia a 450. výročie jeho smrti. Pri tejto príležitosti vznikol vedecký zborník s názvom *Leonard Stöckel a reformácia v strednej Európe*, ktorý je jedenástym zväzkom edície *Acta Collegii Evangelici Prešovensis*. Je výsledkom medzinárodnej vedeckej konferencie *Leonard Stöckel a protestantizmus v strednej Európe*, ktorá sa konala 7. – 8. októbra 2010 v Stöckelovom rodisku a dlhoročnom pôsobisku, v Bardejove. Organizovali ju Biskupský úrad Východného dištriktu Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku, Evanjelický cirkevný zbor Bardejov, Prešovská univerzita v Prešove, mesto Bardejov a Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove.

Zborník zostavil prof. PhDr. Peter Kónya, PhD., a recenzovali ho erudovaní historici prof. PhDr. Jozef Baďurik, CSc., prof. ThDr. Imrich Belejanič, CSc. a Mgr. Ján Adam, PhD. Obsahuje 27 príspevkov nielen v slovenskom, ale aj maďarskom, českom a nemeckom jazyku. Vykresľuje osobnosť, názory a dielo Leonarda Stöckela, reformáciu v Uhorsku a Bardejove, a tak aj dobu tejto významnej osobnosti. Pozostáva z piatich

časť: Osobnosť Leonarda Stöckela, Dielo Leonarda Stöckela, Reformácia v Uhorsku, Reformácia v Bardejove, K dejinám protestantského školstva.

Prvý príspevok s názvom *Leonard Stöckel – profil osobnosti* oboznamuje čitateľa s osobnosťou a dielami L. Stöckela. Autor *Miloš Klátik*, podáva krátky životopis, vplyvy formujúce osobnosť L. Stöckela, jeho pedagogickú a teologickú činnosť i najvýraznejšie povahové črty, ktoré približuje jeho korešpondencia, najmä listy adresované F. Melanchtonovi. Pozornosť zameril na názory a charakter, ktoré sú prezentované cez činnosť Stöckela ako pedagóga a teológa. Ako pedagóg a rektor bardejovskej školy uplatňoval Leonard Stöckel humanistické myšlienky a reformačné zásady prostredníctvom Zákonov bardejovskej školy – *Leges scholae Bartphensis* zavedením neustáleho opakovania učebnej látky, školských divadelných predstavení a antických diel do výučby. Stöckel uplatňoval vo svojich teologických dielach zásady reformácie wittenberského smeru. Autor sa v príspevku venuje Šarišským článkom, Prešovským článkom, *Confessio* Penapolitana a homiletickej tvorbe.

Na význam a veľkosť L. Stöckela poukazuje nasledujúci príspevok „*Lumen et reformator ecclesiarum superioris Hungariae*” *Der Melanchtonschüler Leonhard Stöckel (1510 – 1560) – ein schil- und Kirchenreformer im karpatenraum* („*Lumen et reformator ecclesiarum superioris Hungariae*” *Melanchthonov žiak Leonard Stöckel (1510 – 1560) – reformátor školstva a cirkvi v karpatskom priestore*). Jeho autorom je *Karl W. Schwarz*. Pozostáva zo štyroch častí. Hovorí o podmienkach šírenia reformácie v Uhorsku, zdrojoch poznania života L. Stöckela, jeho význame, dielach a výchovno-historickom význame.

David P. Daniel v príspevku *Melanchton, Stöckel a teologická orientácia evanjelikov v Uhorsku* analyzuje vplyv Melanchtona na teológiu Leonarda Stöckela a prostredníctvom neho na orientáciu evanjelikov v Uhorsku v období reformácie. Autorovi ide hlavne o poznanie, „do akej miery korešpondovala teológia Melanchtona a jeho prívržencov s Lutherom a evanjelickou ortodoxiou”. (s. 31) Poukazuje, že pedagogické a hlavne teologické diela L. Stöckela zaznamenali vplyv F. Melanchtona. F. Melanchton bol „najvydávanejším a najčítanejším predstaviteľom wittenberskej reformácie v Uhorsku”. (s. 31) V príspevku dokladuje, že Stöckel bol vo svojej metodológii a jazyku nielen melanchtonovec, ale hlavne evanjelik v duchu wittenberskej reformácie.

Štúdia klasického filológa, bardejovského rodáka *Daniela Škovieru* nazvaná *Patrimonium antiquitatis a Leonard Stöckel* vykresľuje Stöckelov postoj k gréckym a rímskym filozofom i osobnostiam literatúry – Homérovi, Vergíliovi, Ovídiovi. L. Stöckel považoval za najlepšieho antického filozofa zhodne s F. Melanchtonom Aristotela. Štúdia začína postojom prvých kresťanov (sv. Pavla apoštola), cirkevných otcov (sv. Bazila Veľkého, sv. Hieronyma a sv. Augustína) k svetskej vzdelanosti antiky. Cez alegorický výklad doby v stredoveku a pozitívnejší postoj k humanizmu odštartovaný talianskym humanistom Leonardom Brunim z Arezza sa autor danej štúdie dostáva až k L. Stöckelovi.

Druhá časť zborníka je venovaná dielu Leonarda Stöckela. V úvode sa venuje problematike rozšírenia jeho knižných diel, ktorú prináša zaujímavá štúdia *Viliama Čičaja: Percepčia Stöckelových diel v meštianskom prostredí v 16. – 17. storočí*. Na základe súkromných knižníc a zoznamov kníh mešťanov Banskej Bystrice, Banskej Štiavnice, Kremnice, Levoče a Košíc sleduje výskyt Stöckelových publikácií, pričom vychádza predovšetkým zo súpisov pozostalostí. Najviac diel bardejovského rodáka bolo zo skúmaných miest zistených v Banskej Bystrici. Najznámejším a najrozšírenejším bolo dielo *Postilla*, nachádzajúce sa v jedenástich knižniciach. Ani ďalšie diela sa „v záplave homi-

letickej a ostatnej európskej náboženskej knižnej literatúre v meštianskych knižniciach v období 16. – 17. storočia nestratili” (s. 53) Jeho dielo je evidované v meštianskej knižnici ešte aj v roku 1705.

Nasledujúca štúdia *Vasila Gluchmana, Etické a morálne názory Leonarda Stöckela (Leonard Stöckel a Erazmus Rotterdamský)* prezentuje vplyv E. Rotterdamského na L. Stöckela z filozoficko-etického hľadiska. Tejto problematike sa doteraz venovala len veľmi malá pozornosť, podobne ako aj osobnosti L. Stöckela z hľadiska dejín filozofie. Príspevok analyzuje a porovnáva Stöckelove názory s názormi E. Rotterdamského prezentovanými v spisoch Adagia, Výchova kresťanského vladára a O výchove detí.

Leonard Stöckel a Prešov je názov príspevku *Eduarda Lukáča*, v ktorom popisuje vzťah L. Stöckela k mestu a Prešovčanom. V personálnej rovine ho tvorí vzťah s prešovským notárom a rektorom mestskej školy Jurajom Wernerom, o ktorého syna sa v Bardejove staral i so zaťom Žigmundom Geleyom (Tordom). S týmto učencom a neskorším rektorom prešovskej školy sa poznal z obdobia, keď po ňom Geley prebral pomyselnú štafetu vzdelávania Révajových chlapcov. Ďalšou osobnosťou, ktorá spája L. Stöckela s Prešovom, je jeho žiak Lukáš Fábrius Popradský, neskorší prešovský rektor. Pobyty L. Stöckela v Prešove sú spojené s cirkevnými a teologickými otázkami. Najznámejším pobytom je účasť na synode Pentapolitany 2. 10. 1546, na ktorej boli prijaté Prešovské články. Stöckel na nej aj viedol modlitbu. Spojitosť medzi Stöckelom a Prešovom autor nachádza aj v prevzatí Zákonov bardejovskej školy Prešovskou mestskou školou. Používali sa v nej takmer celé 16. storočie. Podľa nich bola škola organizovaná ako trojstupňová škola.

Integrálnou súčasťou Stöckelovej činnosti sú jeho hudobné aktivity. Podľa slov autorky príspevku *Leonard Stöckel a hudba Janky Petőczovej: „z hľadiska muzikológie nejde len o malý doplnok k výskumu jeho teologickej a pedagogickej činnosti v Bardejove”* (s. 70) Dosvedčujú to aj jeho dve učebnice hudby *De Musica [I.]* a *De Musica [II.]*. V príspevku autorka ďalej vyzdvihuje aj ďalšie Stöckelove hudobné aktivity, a to: dohliadanie na kvalitu učebníc hudobnej výchovy, na výber hudobného repertoáru a predvádzanie duchovných piesní, kantorovanie v kostole, vedenie a dirigovanie žiackeho speváckeho zboru a ďalšie. Počas svojho života v Bardejove vytvoril prosperujúci kantorát, čiže hudobný organizmus, v ktorom sa spájalo pôsobenie školy a hudby v kostole na bohoslužbách. Z jeho školského poriadku „vyplýva, že hudba bola integrálnou súčasťou vtedajšieho školského systému” (s. 74) V príspevku je aj fotografia titulného listu (resp. prvej strany) učebníc *De Musica [I.]* a *[II.]*. V prílohe je konvolút sign. N 139 z Liceálnej knižnice v Kežmarku, ktorého súčasťou sú učebnice *De Musica* a spis *Arithmetica* Leonarhi Stöckelii [1567], ktorému sa venuje nasledujúca štúdia *Leonard Stöckel a matematika*. Autorka *Slávka Kopčáková* v ňom popisuje vyučovanie počtov na mestských školách v Uhorsku v 15. – 17. storočí. Následne v súlade so stanoveným cieľom predstavuje Stöckelov spis *Arithmetica* z matematicko-pedagogického hľadiska i z pohľadu prepojenia Stöckelovho matematického a hudobno-teoretického uvažovania. Takéto prepojenie bolo od pytagorovskej filozofie až do neskorého stredoveku, kedy sa väzba hudby s disciplínami siedmich slobodných umení začala uvoľňovať. Súčasťou príspevku je ukážka titulného listu a poslednej strany Stöckelovej *Arithmeticy*.

István Szabadi v príspevku *Stöckel és a lutheri – kalvin hitviták (Stöckel a luthersko-kalvínske vieroučné spory)* píše o vieroučných sporoch, ktoré L. Stöckel viedol s nasledovníkmi Kalvína, s Francescom Stancarom a Martinom Sánta Kálmáncsehim. Nezhody boli najmä okolo chápania Večere Pánovej.

Nové poznatky ku genealógii bardejovského rodu Stöckel od Jozefa Petroviča uzatvárajú druhú časť recenzovaného zborníka. Ide o popis genealógie od prvého výskytu mena Stöckel v roku 1435 s dôrazom na otca prezentovanej osobnosti a potom aj rektorových synov. Značná pozornosť je venovaná aj Leonardovmu bratovi Petrovi, jeho rodine a končí jeho vnúčatami. Štúdia je obohatená o grafické znázornenie potomkov Mikuláša Stöckela, o fotografiu rodinného domu v Bardejove a pečatí.

Tretiu časť recenzovanej publikácie *Reformácia v Uhorsku* tvorí päť príspevkov. V prvom *A reformáció kezdetei a Partium és az Erdélyi városokban (Začiatky reformácie v mestách v Sedmohradsku a Partiu)* autorka Klára Papp popisuje šírenie reformácie v spomenutých oblastiach už od 1518, kedy obchodníci priniesli Lutherovo dielo do Sedmohradska, do konca 60. rokov 16. storočia.

Zborník následne oboznamuje so šírením reformácie v západnom Uhorsku v príspevku *Istvána Bitskeya: Začiatky reformácie v západnom Uhorsku*. Autor v ňom poukazuje na výskyt wittenberských ideí už oveľa skôr pred Moháčskou porážkou v meste Šopron. Nato opisuje priebeh reformácie v Prešporku, Trnave a Pápe. V ďalších častiach príspevku sa venuje vyobcovaniu kazateľa a typografa Gála Huszára, reformácii hradov a aristokratických dvorov a v závere stručne výsledkom reformácie.

Nasledujúci príspevok *Reformácia a počiatky rekatolizácie na Spiši* od Moniky Bizoňovej poukazuje na postup reformácie v Spišskom prepoštví, Confessio Scepusiana a aj na následné pokusy o rekatolizáciu uvedením katolíckych kňazov, vrátením kostolov katolíkom, príchodom jezuitov na Spišský hrad a piaristov do Podolíncu. V závere podáva zaujímavé údaje o percentuálnom pomere katolíkov a luteránov podľa vizitácie z rokov 1700, 1712 a 1731. Svedčia „o istých úspechoch rekatolizácie na území Spišského prepoštva. No zároveň to svedčí aj o úspechoch reformácie a o sile a udržaní sa protestantizmu na tomto území“. (s. 138)

Proces prechodu od lutheranizmu k druhej reformácii, teda ku kalvínskej reformácii, a formovanie kalvínskych seniorátov na území Horného Uhorska opisuje štúdia *Petra Kónyu Kalvinizmus v hornouhorských slobodných kráľovských mestách*. Slobodné kráľovské mestá a spišské mestá boli ťažko prístupné kalvínskej reformácii šíriacej sa po lutheranizme, preto sa väčšina pozornosti v príspevku v tomto smere venuje významnej Zemplínskej stolici, tiež Užskej stolici, z miest Košiciam a Prešovu.

Tretiu časť recenzovaného zborníka uzatvára štúdia *Jiřího Bílýho nazvaná Melanchthonův kroužek. Pavel Sperat a počátky Českého lutherství*, v ktorom autor vyzdvihuje osobnú úlohu Filipa Melanchtona a nemeckého luteránskeho kazateľa Pavla Sperata pri šírení reformácie. Pavla Sperata, Melanchtonovho spolužiaka a priateľa, charakterizuje aj ako najväčšieho ekumenika svojej doby, ktorý sa snažil zbaviť reformný nástup polemického vyostrenia.

Štúdia *Cirkev v Bardejove v predreformačnom období* otvára časť *Reformácia v Bardejove*. Autorka Mária Petrovičová si dala za cieľ načrtnúť niektoré aspekty vzťahu mesto – cirkev na príklade cirkevnosprávnych pomerov v meste Bardejov, najmä v období 15. storočia. Venuje sa slobodnej voľbe farára vo vývoji Bardejova, hmotnému a finančnému zabezpečeniu farnosti sv. Egídia, augustiniánskeho kostola a kláštora, nad ktorými tiež mesto uplatňovalo svoj patronát. Popisuje aj práva a povinnosti mestského farára i sťažnosti na mestského farára.

Následne sa čitateľ dozvedá o začiatkoch šírenia reformácie v Bardejove. *Zoltán Csepregi* v štúdii *A Bártfai reformáció Stöckel fellépése előtt (Reformácia v Bardejove pred*

Stöckelom) oboznamuje s osobnosťou Wolfganga Schustela, pochádzajúceho z Griesbachu pri Pasove, bardejovského kazateľa v rokoch 1526 – 1530. Autor skúma, či tento radikálny reformátor zastával také názory už počas pôsobenia v Bardejove. Túto problematiku ďalej vykresľuje *Miloslava Bodnárová* v príspevku *Reformácia v Bardejove v 16. storočí*. Začína Schustelom a pokračuje cez L. Stöckela až po rektora (v rokoch 1601 – 1606) Alexandra Socovského a farára Severína Škultétyho (farár v rokoch 1591 – 1600).

Štúdia *Libora Berdáta Pastori a učítelia Trenčianskej, Oravskej a Liptovskej stolice a Bardejov* podáva na základe prosopografického výskumu zoznam luteránskych duchovných a učiteľov zo superintendencie Trenčianskej, Oravskej a Liptovskej, ktorí predtým študovali na bardejovskej škole, učiteľov z bardejovskej školy, ktorí učili na území spomínaných superintendencií i tých, ktorí predtým pôsobili ako rektori na školách v skúmaných superintendenciách. V závere príspevku popisuje, kto a ako z danej superintendencie využíval služby bardejovskej tlačiarne. Príspevok spestruje graf počtu študentov, neskorších evanjelických duchovných a pedagógov v superintendencii Trenčianskej, Liptovskej a Oravskej počas doby jedenástich rektorov bardejovskej školy od Stöckela po Schwartzu.

András Szabó v príspevku *Párhuzamos élejtárszok: Leonard Stöckel – Szikszai Fabricius Balázs (Bártfa – Sárospatak) (Paralelné životopisy: Leonard Stöckel – Blažej Szikszai Fabricius (Bardejov – Blatný Potok)* porovnáva reči (declamatio) o dvoch rektoroch škôl, o Leonardovi Stöckelovi a Blažejovi Szikszaim Fabriciovi, a dve školy: školu v Bardejove so školou v Blatnom Potoku.

Vzťahy medzi Blatným Potokom a Bardejovom sa venuje aj nasledujúci veľmi krátky príspevok *Egy Újhelyi és egy Pataki prédikátor Bartfán (Újhelyský a patacký kazateľ v Bardejove)*. Jeho autor *Dénes Dienes* sa zamerá na odchod patackého farára a dvorného kňaza Petra Perényiho Mateja Dévaia, újhelyského kazateľa Michala Siklósiho od sedmohradského vojvodu a pána Pataku Petra Perényiho, keď títo odišli do Bardejova a stali sa priateľmi L. Stöckela.

Materiálne, kultúrno-literárne a duchovné bohatstvo Bardejova analyzuje *Edmund Hleba*. V príspevku sa venuje bardejovskej tlačiarňi, vzniku troch bardejovských papierní, remeselnej a továrenskej výrobe, udeleniu mestských výsad, bardejovskej škole a jej rektorovi L. Stöckelovi, maliarskej a literárnej tvorbe osobností pôsobiacich v Bardejove. V závere sa autor odkláňa od problematiky bohatstva Bardejova a pozornosť upriamuje na interpretáciu pribitia 95 téz vo Wittenbergu a na to, či je to pravda, že ich osobne pribil Martin Luther. V tomto príspevku chýbajú citácie aj zoznam použitej literatúry.

Poslednú časť zborníka K dejinám protestantského školstva tvorí príspevok *Jany Gašparovičovej: Leonard Stöckel a bardejovská humanistická škola*. Je komparáciou Zákonov bardejovskej školy a školského poriadku Gymnázia L. Stöckela v Bardejove, dvoch školských poriadkov, ktoré vznikli a platili na školách v Bardejove v časovom odstupe viac ako 450 rokov. Príspevok stručne analyzuje Zákony bardejovskej školy, porovnáva ich a v závere i hodnotí.

V nasledujúcom krátkom, len dva a pol stranovom príspevku *K proměnám mentality východoslovenského měšťanstva v raném novověku na příkladu rekatolizace školství* autorka *Maria Merečková* poukazuje na to, že aj po storočí systematického rekatolizačného úsilia a budovania poväčšine kvalitného katolíckeho školstva mešťania v Kežmarku a Levoči preferovali základné vzdelanie na protestantských školách. Pridáva stav v mestách Prešov, Košice, Sabinov a Bardejov. Informácie dopĺňa tabuľkou počtov žiakov navštevujúcich v roku 1778 katolícke či protestantské školy v spomenutých šiestich mestách.

Kalvínske školy na východnom Slovensku v 16. – 18. storočí popisuje Annamária Kónyová. Podáva stručný prehľad o existencii a činnosti kalvínskych škôl v jedenástich zemepanských mestečkách dnešného východného Slovenska: v Sečovciach, Vranove nad Topľou, Trebišove, Kráľovskom Chlmci, Michalovciach, Zemplíne, Veľkých Kapušanoch, Sobranciach, Humennom, Moldave nad Bodvou a Plešivci. Následne krátko analyzuje školský poriadok reformovanej školy v Košiciach z roku 1656, ktorý bol pravdepodobne značne podobný so školskými poriadkami kalvínskych škôl v spomenutých mestách.

Zborník uzatvára príspevok *Stöckel peldája Miskolcon. Protestáns oktatás a kora újkorban (Školstvo a vzdelávanie v období reformácie v Miškolci)* od Judith Baloghovej. Na začiatku hovorí o vzťahu protestantizmu a vzdelania. Uvádza aj mená ľudí z Miškolca, ktorí odišli študovať do Wittenbergu, teda mená budúcej protestantskej inteligencie. V príspevku sú aj mená učiteľov zo 16. a 17. storočia a ich dostupné životopisné údaje.

Tematický záber zborníka je v odbornej historickej aj historicko-pedagogickej literatúre veľmi vítaný a nesmierne potrebný, pretože Stöckelov život a dielo boli veľmi málo spracované. Tak recenzovaná publikácia vypĺňa toto prázdne miesto. Prináša najnovšie poznatky o osobnosti, diele a súčasníkoch Leonarda Stöckela, ako aj o danom období, reformácii a protestantskom školstve. Zborníku by sa dali vytknúť niektoré menšie formálne nedostatky a nejednotnosť v použitej metóde citovania, ale vzhľadom na celkový prínos a význam práce sú pri jeho sumárnom hodnotení irelevantné. V predloženej podobe predstavuje fundovanú publikáciu. Podľa môjho názoru je hodnotnou publikáciou podobne ako predchádzajúce vydania z edície Acta Collegii Evangelici Prešovienis. Tá od roku 1997 prináša nové poznatky o evanjelickej cirkvi a protestantizme na území dnešného Slovenska z viacerých spoločenských vied: z histórie, dejín školstva a pedagogiky, teológie, filozofie, humánnej geografie, vied o umení a pod.

Veronika Hašková

***Lexikon stredovekých miest na Slovensku.* Ed. Martin Štefánik, Ján Lukačka. Bratislava : Historický ústav SAV, 2010. 629 s. ISBN 978-80-89396-11-5**

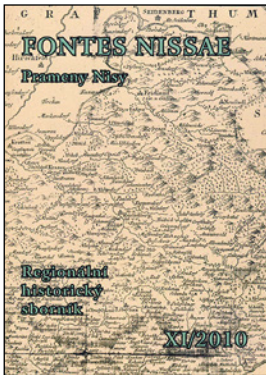

Problematika dejín stredovekých miest patrí už niekoľko desaťročí medzi najviac skúmané a diskutované oblasti slovenskej medievistiky. Stav výskumu dejín stredovekých miest na Slovensku reprezentujú na jednej strane vydané štúdie a monografie, na strane druhej aj množstvo dosiaľ nespracovaného archívneho materiálu nachádzajúceho sa vo fondoch štátnych archívov. Jednou z prác, ktorá má ambíciu prispieť k spracovaniu problematiky dejín miest najnovšími poznatkami slovenskej medievistiky a archívneho výskumu, je Lexikon stredovekých miest na Slovensku, ktorý vznikol ako výsledok projektu Agentúry pre vedu a výskum (APVV), realizovaného na Oddelení stredovekých dejín Slovenska Historického ústavu Slovenskej akadémie vied. Autorský kolektív tvorilo 20 medievistov nielen z Historického ústavu Slovenskej akadémie vied, ale aj z prostredia slovenských univerzít a odborných pracovísk. Z Inštitútu histórie Filo-

zofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove sa na ňom podieľala Mgr. Karin Fábrová, PhD., ako spoluriešiteľka projektu a Mgr. Marcela Domenová, PhD., s PhDr. Ferdinandom Uličným ako externí autori. Cieľom autorov a zostavovateľov Lexikonu bolo vytvorenie jednozväzkovej monografie o počiatkoch a dejinách miest a lokalít mestského charakteru na území Slovenska v stredoveku, ktorá by mapovala každú lokalitu na základe prameného výskumu a dosiaľ publikovanej literatúry. V práci je zahrnutých 47 miest a lokalít mestského charakteru, pričom aj samotní autori v úvode diela priznávajú, že hoci sa výber týchto lokalít riadil náročnými odbornými kritériami, môže byť do istej miery diskutabilný. Ako najdôležitejšie kritériá mestskosti jednotlivých lokalít zaradených do Lexikonu sa uvádzajú doba a rozsah udelenia základného mestského privilégia, jeho neskoršie potvrdenia, dobová kategorizácia lokality (vyjadrená termínom *civitas*), sídliskový charakter, hospodárska a kultúrna vyspelosť lokality a napokon cirkevno-správne pomery. Od týchto základných kritérií sa odvíja štruktúra jednotlivých hesiel Lexikonu, ktoré sú rozdelené do jedenástich kapitol. V prvej kapitole sa čitateľ dozvie základné informácie o najstaršej zachovanej písomnej zmienke, o názvoch lokality v jazykoch stredovekých prameňov a dobovej charakteristiky sídla (*possessio*, *villa*, *oppidum*, *civitas*). Druhá kapitola sa zaoberá polohou a prírodnými podmienkami lokality, napojenosťou na cestnú sieť, existenciou mýtnych a tridsiatkových staníc a rozsahom chotára skúmaného mesta. Tretia kapitola obsahuje informácie o najstaršom osídlení lokality a archeologických nálezoch. V štvrtej kapitole sa autori zaoberajú vznikom a formovaním mesta, mestskými privilégiami a príslušnosťou mesta k okruhom mestského práva. V piatej kapitole venovanej stavebnému vývoju a mestskej topografii sa uvádzajú informácie o formovaní mestského jadra, charaktere zástavby a významných architektonických pamiatkach mesta (kostol, kláštor, radnica, škola). Prehľad najvýznamnejších udalostí a medzníkov v stredovekých dejinách mesta je obsahom šiestej kapitoly. V siedmej kapitole autori podávajú obraz o demografických a etnických pomeroch mesta. Obsahom ôsmej kapitoly sú hospodárske pomery v meste, zahŕňajúce informácie o existencii trhu a jarmoku, trhových a hospodárskych privilégiách, remeslách a cechoch. Vývoj a štruktúru mestskej správy obsahuje deväta kapitola. Významnými osobnosťami mesta sa zaoberá desiatka kapitola. V jedenástej kapitole autori analyzujú oblasť cirkevných dejín – najmä cirkevno-správnu príslušnosť mesta, otázku platenia desiatku, výsadu slobodnej voľby farára, existenciu sakrálnych objektov v meste a činnosť rádov a náboženských bratstiev. Časové ohraničenie tém spracovaných v Lexikone je dané medzníkom roku 1526. Rozsah citácií na konci každého hesla poukazuje na skutočnosť, že spracovanie dejín jednotlivých miest vychádzalo najmä z archívneho výskumu v domácich a zahraničných archívoch. Takto prináša Lexikon množstvo nových, doteraz nepublikovaných poznatkov o dejinách jednotlivých miest a zároveň reviduje závery starších výskumov. Výsledkom úsilia autorov a zostavovateľov je komplexný obraz o dejinách vybraných stredovekých miest, ktorý sa neobmedzuje len na chronologické hľadisko, ale mapuje všetky vrstvy a štruktúry mestského života. Z tohto hľadiska môžeme označiť Lexikon stredovekých miest na Slovensku za priekopnícke dielo, ktoré je zatiaľ ojedinelé v súčasnej slovenskej medievistike a zároveň predstavuje odborné východisko k ďalšiemu čiastkovému a podrobnejšiemu výskumu stredovekých miest na Slovensku. Prezentácia Lexikonu stredovekých miest na Slovensku sa uskutočnila 20. apríla 2011 v prednáškovej sále Univerzitetnej knižnice v Bratislave.

Mária Petrovičová

Fontes Nissae, Prameny Nisy, XI/ 2010

Historický časopis *Fontes Nissae* je odborným regionálně zaměřeným periodikem, které od roku 2000 vydává katedra historie Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci, Státní okresní archivy v Liberci a v Jablonci nad Nisou a Krajská vědecká knihovna v Liberci. Studie publikované v tomto časopise se nevztahují striktně pouze k dějinám Liberecka a Jablonecka. Zabývají se rovněž historií přeshraničních regionů, konkrétně německou Horní Lužici a polským Dolním Slezskem. V roce 2010 vstoupil jedenáctým číslem do druhé dekády své existence. Aktuální číslo nabízí pěti studií pojednávajících o regionálních dějinách v širokém časovém horizontu od počátku 17. do konce 20. století.

V úvodním příspěvku seznamuje *Petr Hrachovec* čtenáře s tematikou uctívání Panny Marie v luteránské Horní Lužici v předbělohorském období. V centru autorovi pozornosti leží funkce a způsob vnímání sakrálních prostor v luteránském prostředí. To staví do ostrého protikladu k prostředí katolickému, respektive kalvinistickému, a ukazuje, do jaké míry se tato problematika stává předmětem ideologicko-politických bojů mezi křesťanskými konfesemi. Zároveň nastiňuje proměnu samotné luteránské koncepce sakrality kostelního prostoru, ke které došlo na přelomu 16. a 17. století. Problematika je pojednána zejména na příkladu dosud téměř neznámého kázání vzešlého z pera žitavského primária, tj. prvního faráře, Kašpara Tralla, které bylo sepsáno při příležitosti vysvěcení mariánské oltáře v kostele Pany Marie v Žitavě roku 1619.

V následující stati přibližuje *Miloslava Melanová* život významného člena libereckého měšťanstva Ludwiga Ehrlicha, od jehož narození uplynulo v roce 2010 kulatých dvě stě let. Politické ambice měšťanstva v Liberci narůstaly již před rokem 1848 a zrcadlily hospodářský rozvoj, který město v průběhu 19. století zažívalo. Ehrlich se od roku 1841 angažoval ve vedení Živnostenského spolku, který tvořil jedno z nejdůležitějších hospodářských a společenských center ve městě v době předbreznové. V revolučním roce 1848 stanul Ehrlich v čele Měšťanského výboru, orgánu, který se podílel na spoluřízení obce. Jako výrazná osobnost politického života byl roku 1851 poprvé zvolen do funkce starosty, kterou vykonával až do roku 1866, kdy se musel ze zdravotních důvodů stáhnout do ústraní. Ve funkci starosty přispěl k rozvoji Liberce jak po stránce hospodářské, tak kulturní. Ehrlich nebyl pouze starostou, fungoval i jako aktivní člen mnoha místních i nadregionálních spolků a od roku 1860 působil jako zemský poslanec.

Studie *Anny Habánové* se zabývá tématem z dějin liberecké architektury. Konkrétně se jedná o zdokumentování pokusů vybudovat v severočeské metropoli v první polovině 20. století novou galerijní budovu. Autorka se obšírně věnuje peripetiím, které toto úsilí doprovázely. První snahy vybudovat výstavní prostory, kde by mohla být zpřístupněna městská sbírka uměleckých předmětů, spadají již do roku 1907. Městu se záhy podařilo bezplatně získat pozemky na výstavbu a z městského rozpočtu byly za tímto účelem vyčleněny finanční prostředky. Roku 1909 byla vypsaná architektonická soutěž, která měla rozhodnout o podobě galerijní budovy. Přes tyto konkrétní kroky nebyl nakonec projekt nikdy realizován. Soutěž samotná nicméně představuje zajímavý vhled do dějin německé architektury počátku 20. století. Studie přináší prostřednictvím bohatého ob-

razového materiálu vizuální podobu jednotlivých projektů. *Markéta Lhotová* se věnuje životu a rozsáhlé tvorbě významného rakouského architekta židovského původu Carla Königa. Tento muž patřil k nejvýznamnějším představitelům rakouského konzervativního historismu, který stál v opozici proti rozvíjející vídeňské secesi. Zvláštní pozornost je věnována jeho libereckému opus magnum – synagoze. Představena je nejenom vizuální podoba budovy, která podlehla zkáze během Křišťálové noci, ale také vnitřní zařízení tohoto svatostánku a jeho funkce. Zevrubná pozornost je rovněž věnována problematice, která doprovázela výstavbu židovského svatostánku, a to jak po stránce technické, tak administrativní. Studie přináší rovněž některé informace ze života židovské komunity v Liberci na přelomu 19. a 20. století.

Dějiny doby nedávno minulé předkládá čtenářům *Jaroslav Pažout*, který zkoumá perzekuci odpůrců komunistického režimu na Liberecku v 80. letech 20. století. Podrobná analýza je věnována činnosti, kterou provozoval Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS) ve snaze intervenovat ve prospěch lidí postižených pronásledováním ze strany komunistické strany. Liberecký okres sice nepatří v dokumentech VONS mezi nejfrekventovanější oblasti, přesto se také zde odehrála řada případů perzekuce československých občanů. Tato skutečnost svědčí o poměrně široké škále nonkonformních aktivit, jako bylo rozšiřování protistátních tiskovin nebo nezávislá náboženská činnost spojená v regionu především s komunitou františkánů. Autor dále na konkrétních případech demonstruje postupy policejního a soudního aparátu, který měl za úkol potlačit jakékoliv projevy občanské nespokojenosti.

Sekce *Materiály* přináší dvojici příspěvků *Jana Kašpara*. První podává přehled a obsah osobních fondů uložených v SOKA Jablonec nad Nisou. Druhý seznamuje čtenáře s dalšími novinkami v oblasti komunální symboliky, tentokrát se autor zabývá obcí Bedřichov.

Následující studie přináší biografické črty kleriků pocházejících z Jablonecka. *Borek Tichý* představuje osudy držkovského rodáka pátera Petra Kopala, žurnalisty a jednoho z nejvýznamnějších představitelů křesťanské literární moderny. *Jana Nová* podává základní přehled životních osudů dvou jabloneckých farářů Antona Miksche a Josefa Ressele, kteří se do dějin města a okolí zapsali rozsáhlou pedagogickou a vlastivědnou činností.

V oddíle *Zprávy o institucích* jsou obsažena dvě sdělení studentů katedry historie. První referuje o přípravě edice a prezentaci výsledků projektu, jenž se zabýval dvěma kázáními k 50. výročí svatby manželů Kittelových z roku 1777. Druhý text je nejzdařilejší esejí vztahující se ke studentské exkurzi do Terezína, která se uskutečnila v dubnu roku 2010. Následují zprávy o trojici konferencí – *Turek, Švéd, Prajz. Vojenský živel versus město a venkov českého raného novověku, Politické perzekuce a procesy 50. let 20. století v Československu a Dějiny – paměť – sebeidentifikace, Písemná kultura a vzdělání ve vedlejších zemích České koruny ve 14. – 18. století*. Součástí této sekce jsou rovněž abstrakty diplomových a bakalářských prací obhájených na katedře historie Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické (dříve Fakulty pedagogické) Technické univerzity v Liberci v letech (2006 – 2010).

V rubrice *Zprávy o literatuře* je představena pestrá paleta nejaktuálnějších studií, které se váží k historii Liberecka a přilehlých oblastí. Následuje podrobný soupis bibliografie k dějinám Libereckého kraje za rok 2009. Závěr publikace tvoří přehled všech příspěvků obsažených v předchozích deseti ročnících.

Jaroslav Zelenka

KRONIKA

*Hrad Šariš / Castle Šariš
Foto Branislav Švorc*

Trojmesačný študijný pobyt v hlavnom meste Ruskej federácie – v Moskve

Moskva 1. október – 24. november 2010

Viktor ŠIŠIN

Mgr. Viktor Šišin pred mauzóleom
V. I. Lenina. Foto Viktor Šišin

Mgr. Viktor Šišin pred Ruskou štátnou
knižnicou. Foto Viktor Šišin

Na základe konkurzu, ktorý zrealizovala agentúra SAIA (*Slovenská akademická informačná agentúra*) v spolupráci s Ministerstvom školstva, mládeže a telovýchovy Slovenskej republiky (MŠMT SR), bol autor vybraný na trojmesačný študijný pobyt v Ruskej federácii, konkrétne na Moskovskej pedagogickej štátnej univerzite. Tento pobyt sa uskutočnil v čase od 1. októbra 2010 do 24. novembra 2010. Študijná stáž prebiehala pod záštitou Ministerstva školstva Ruskej federácie a jej garantom bol prof. Viktor Knyazev, DrSc. z MPGU (Moskovskej pedagogickej štátnej univerzity). Účelom stáže bolo prehĺbenie si doterajších poznatkov z oblasti histórie (konkrétne dejiny Byzancie a križiackych výprav s dôrazom na kyjevsko-byzantské vzťahy).

Autor príspevku je doktorandom Inštitútu histórie FF PU v Prešove (Katedra najstarších dejín a dejín religii) a súčasne pracovníkom na Katedre histórie a sociológie Vysokej školy bezpečnostného manažerstva VŠBM v Košiciach. Vedúcim dizertačnej práce autora je prof. ThDr. Imrich Belejkanič, CSc. Autor sa zaoberá problematikou byzantských dejín v období križiackych

výprav s dôrazom na kyjevsko-byzantské vzťahy.

Uskutočnená stáž poslúžila k prehĺbeniu vedomostí v oblasti byzantských dejín a rusko-byzantských vzťahov, súčasne aj k získaniu mnohých primárnych zdrojov pre potreby dizertačnej práce, ktoré sa nachádzajú v archívoch a depozitároch ruských knižníc. Autor sa pokúsil o uskutočnenie systematického výskumu s cieľom nachádzať primárne pramene, ktoré absentujú na domácej scéne. Súčasne sa autor pokúšal o konzultácie s významnými odborníkmi pôsobiacimi v danej oblasti histórie. Počas pobytu mal autor možnosť priamo konzultovať niektoré naliehavé problémy práce so svetovými autoritami v danej oblasti, akými sú napríklad dekan Fakulty histórie Moskovskej štátnej univerzity prof. Dr. Sergej Karpov, DrSc., ako aj Dr. Sergej Agišiev, PhD. a ďalšími odborníkmi z katedry byzantských dejín.

Samozrejme, okrem vedeckej práce autor využil pobyt v hlavnom meste Ruskej federácie aj na zmysluplné trávenie voľného času, keď navštívil mnohé významné pamätihodnosti, ktoré Rusko ponúka. Jedným zo spomínaných prominentných stredísk bolo Červené námestie (Krasnaja ploščad'), ktoré sa pýši svojou architektúrou a históriou,

v rámci neho sú alokované aj ďalšie významné pamiatky a múzeá, taktiež aj Mauzóleum V. I. Lenina (pri ktorom sa, mimochodom, každú nedeľu stretávajú priaznivci socialistickeho zriadenia a stúpenci politiky V. I. Lenina, pričom niektorí z nich boli aj vo veku autora) a tiež významná pamiatka, ktorá svojou históriou spája Byzanciu a Rus, a tou je Chrám Vasilia Blaženého. Nemožno opomenúť ani kremel'ský palác. Autor tiež navštívil aj múzeum kozmonautiky, ktoré v tomto období zažíva neuveriteľný progres vzhľadom na 50. výročie prvého letu do vesmíru, ktorý uskutočnil Sovietsky zväz. Medzi ďalšie zaujímavé zastávky patrila aj návšteva VDNCH (ВДНХ -Vystavka dosiahnutia narodnovo chazjajstva), v ktorej nájdeme viac ako 70 budov jednotlivých sovietskych republík a administratívnych celkov bývalého Sovietskeho zväzu, ktoré sa vynímajú svojou historickosťou a architektúrou s cieľom pripomínať bývalé úspechy socializmu.¹

V tejto súvislosti je potrebné spomenúť, že aj jednotlivé budovy Moskovskej štátnej univerzity (Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова, skratka МГУ - MGU) rovnako pripomínajú skvosty socializmu (budova na Vorobio-vých gorách predstavuje jeden zo Stalinových mrakodrapov). Celkovo má univerzita okolo 600 budov.

Po príchode autora na pracovisko autor spolu s ďalšími účastníkmi absolvoval uvítacie stretnutie na oddelení medzinárodných vzťahov MPGU a po úvodnom vyplnení viacerých byrokratických formulárov (ktoré sú pre Rusko typické) sme absolvovali zdravotnú prehliadku v jednom z moskovských medicínskych zariadení. Následne sme boli ubytovaní na jednom z internátov pre zahraničných študentov, v priebehu ďalších dní sme sa mali možnosť oboznámiť so školským prostredím. Jednotlivé budovy školy boli od seba oddelené pomerne rozsiahlou vzdialenosťou. Túto vzdialenosť bolo možné prekonávať priam vynikajúco fungujúcim moskovským metrom, ktoré malo zastávky v blízkosti jednotlivých budov (len pre porovnanie, moskovské metro sa považuje za jedno z najväčších na svete, autor ho prirovnáva k metru v New Yorku, pričom moskovské je z autorovho pohľadu omnoho sofistikovanejšie, je možné sa v ňom ľahko zorientovať, aj keď ste v meste po prvýkrát. Pričom pre orientáciu je potrebné naznačiť, že Moskva má oficiálne podľa štatistik 12 miliónov obyvateľov, neoficiálne sa však predpokladá, že má až 15 miliónov obyvateľov. Frekvencia metra v jednotlivých líniiach sa pohybuje okolo jednej minúty.)

Pracovná náplň v nasledujúcich dňoch pozostávala zo zberu materiálov, štúdia literatúry (v knižniciach, archíve, múzeách a galériách - Štátna knižnica Leninova, Štátna historická knižnica, Gagarinova knižnica, knižnica Ilion a RGADA – rossijskij gosudarstvennyj archiv drevnich aktov, štátne historické múzeum, Treťiakova galéria) a konzultácií u popredných vyššie uvedených odborníkov vrátane profesora Knyazeva.

Nevyhnutnou podmienkou dosiahnutia stanovených cieľov bola aktívna znalosť jazykov (minimálne ruského), bez ktorej by výskumný pobyt nespĺňal potrebný zámer.

Na záver je potrebné dodať, že spomínaný výskumný pobyt naplnil všetky autorove ciele a očakávania, ba dokonca ich v mnohom prekonal.

Autor vrelo odporúča všetkým mladým výskumníkom a doktorandom uchádzať sa o podobné výskumné pobyty, ktoré majú za cieľ obohatiť odborný, ale i ľudský a spoločenský rozhľad študentov a pedagógov a prispieť k vytváraniu vzájomnej spolupráce a kooperácie na medzinárodnej úrovni.

---

1 Poznámka autora.

Študenti Gymnázia Pavla Horova v Michalovciach opäť na návšteve Inštitútu histórie Filozofickej fakulty PU v Prešove.

Prešov 12. január 2011

Marcela DOMENOVÁ – Matej STARJÁK

Spolupráca Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity (IH FF PU) v Prešove a Gymnázia Pavla Horova (GPH) v Michalovciach¹ sa datuje od konca 90. rokov 20. storočia. Na jej počiatku stála iniciatíva PhDr. Vladimíra Hirjaka (GPH), absolventa FF PU v Prešove (resp. FF UPJŠ Košice – Prešov), a jeho spolužiaka z čias vysokoškolských štúdií – doc. PhDr. Mariána Vizdala, CSc. (IH FF PU v Prešove), pôvodcom z Michaloviec, absolventa GPH. V tom čase bola žiakom 4. ročníka michalovského gymnázia ponúknutá možnosť navštíviť – v sprievode svojho pedagóga – filozofickú fakultu a informovať sa o možnostiach a podmienkach štúdia na nej (konkrétne išlo o vtedajšiu Katedru dejín FF PU v Prešove).

Po roku 2002 a po nástupe PhDr. Ondreja Tomovčíka a Mgr. Mateja Starjáka (rovnako úspešných absolventov FF PU v Prešove) na GPH sa táto spolupráca medzi oboma inštitúciami ešte zintenzívnila a rozšírila aj na ďalšie katedry, resp. inštitúty (filozofie, etiky, estetiky, politológie, anglistiky a amerikanistiky či ruského jazyka a kultúry) – jej praktickou realizáciou sa potom stali každoročné novembrové návštevy na FF PU v Prešove. Išlo o tzv. *Deň otvorených dverí* pre výber žiakov 3. a 4. ročníka GPH, pričom organizačné záležitosti za FF PU v Prešove zabezpečoval doc. PhDr. Marián Vizdal, CSc. spolu s ostatnými kolegami z IH FF PU v Prešove.

Medzi posledné stretnutia, zamerané na informovanie o možnostiach štúdia, možno zaradiť i pracovnú návštevu PhDr. Vladimíra Hirjaka a Mgr. Mateja Starjáka spolu s vybranými žiakmi 3. a 4. ročníka GPH (spolu 40 žiakov) 12. januára 2011, a to v rámci už spomínaného neoficiálneho *Dňa otvorených dverí*. Zrealizovaný bol v zasadačke dekana FF PU v Prešove a možným budúcim študentom PU sa tu predstavila naša Alma mater. Žiakov GPH vybrala Predmetová komisia náuky o spoločnosti a Predmetová komisia dejepisu pri GPH (ich členmi sú práve spomínaní stredoškolskí pedagógovia). Program konferoval doc. PhDr. Marián Vizdal, CSc., pozvanie na stretnutie prijala riaditeľka IH FF PU v Prešove – doc. PhDr. Lubica Harbuľová, CSc., za vedenie IH bola prítomná Mgr. Marcela Domenová, PhD. Michalovskí gymnazisti sa stretli aj s PhDr. Vladimírom Dančišinom, PhD. – prodekanom pre študijné záležitosti FF PU v Prešove, ktorý prítomných oboznámil s podmienkami prijatia a štúdia na FF PU v Prešove. Riaditeľka IH FF PU v Prešove zas predstavila celý Inštitút histórie a jeho 60-ročnú tradíciu vedecko-výskumnej, pedagogickej a organizačnej činnosti, ako aj jednotlivé katedry. Zdôraznila najmä možnosť výberu zo štyroch akreditovaných študijných programov v bakalárskom a magisterskom stupni (história, učiteľstvo akademických predmetov – dejepis v kombinácii s druhým vybraným predmetom, archívnictvo a dejiny relígií). Na jej slová následne nadviazal doc. PhDr. Marián Vizdal, CSc., ktorý špeciálne predstavil

---

1 Gymnázium Pavla Horova, Masarykova 1, 071 79 Michalovce, <http://www.gphmi.sk>

študijný program dejiny religii a jeho obsah, zameraný predovšetkým na štúdium svetových monoteistických náboženských systémov (judaizmus, kresťanstvo, islam), ako aj personálne garancie, resp. možnosti pre študentov (napr. prepojenie na prvotný vedecký výskum, t. j. možnosť zapájať sa do terénneho výskumu a publikovať). Mgr. Marcela Domenová, PhD. potom osobitne predstavila i odbor archívnictvo, pričom charakterizovala najmä bakalársky študijný program a vybrané jednotky študijného programu v podobe pomocných vied historických. Zamerala sa aj na profil a uplatnenie absolventa v praxi. PhDr. Vladimír Dančišin, PhD. a prítomní zástupcovia IH FF PU v Prešove následne odpovedali na otázky žiakov – tie boli dominantne zamerané na možnosť štúdia histórie, prípadne na možnosti štúdia dejepisu v kombinácii s vybraným predmetom (cudzí alebo svetový jazyk, filozofia či etika), alebo na možnosť štúdia učiteľstva akademických predmetov – dejepis na bakalárskom stupni s následným pokračovaním v štúdiu histórie na magisterskom stupni, resp. opačne. Po prezentácii a diskusii sa žiaci michalovského gymnázia mohli oboznámiť aj so širším akademickým prostredím univerzity, ponúknutá im tiež bola možnosť navštíviť vybrané inštitúty FF PU v Prešove, katedry IH FF PU v Prešove, mohli si prezrieť seminárnu miestnosť Inštitútu histórie, univerzitnú knižnicu i študovne.

Zástupcovia GPH z radov pedagógov tiež rokovali so zástupcami IH FF PU v Prešove o ďalších podmienkach a perspektívach spolupráce, ktorá by mala v blízkej budúcnosti dostať podobu Dohody o spolupráci.

Vybraní žiaci 3. a 4. ročníka GPH (spolu 41 žiakov) sa pod vedením vyššie menovaných pedagógov zúčastnili 2. februára 2011 aj oficiálneho Dňa otvorených dverí na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove a Inštitúte histórie FF PU v Prešove.

Študijno-výskumný pobyt v Taliansku.

Rím 1. február – 31. júl 2011

Lucia MARCINKOVÁ

Študenti a doktorandi vysokých škôl disponujú v súčasnosti značnou škálou možností, ktorá im umožňuje absolvovať časť ich štúdia formou študijného alebo výskumného pobytu v zahraničí. Túto možnosť ponúka aj Národný štipendijný program Slovenskej republiky, prostredníctvom ktorého som absolvovala študijno-výskumný pobyt v Taliansku. Miestom môjho šesťmesačného pobytu sa stal Rím, hlavné mesto tejto krajiny.

Rím patrí medzi najnavštevovanejšie mestá Európy aj vďaka rozmanitosti historických stavieb a pamiatok siahajúcich do dôb antiky. Každoročne navštívia večné mesto milióny turistov v túžbe vidieť Koloseum, Panteón, Forum romanum, Fontanu di Trevi, ako aj ďalšie pamiatky. Kroky veriacich smerujú predovšetkým k Bazilike sv. Petra, Santa Maria Maggiore a ďalším kostolom, k hrobu pápeža Jána Pavla II. či vatikánskym múzeám. V meste, ktoré doslova dýcha históriou na každom kroku, má dlhú tradíciu aj jej štúdium a výskum. Svedčí o tom množstvo knižníc, múzeí, archívov, univerzít, medzinárodných výskumných ústavov a ďalších inštitúcií, ktoré zabezpečujú vzdelávanie študentov, ako aj výskum v oblasti histórie. Rím je aj významným centrom štúdia

Saleziánska univerzita v Ríme (Università Pontificia Salesiana). Foto Lucia Marcinková

pápežom Levom XIII. v roku 1881. Od roku 1924 sa aplikuje pravidlo, podľa ktorého je archívny materiál sprístupňovaný po obdobiach zodpovedajúcich jednotlivým pontifikátom. V súčasnosti je vedcom umožnený prístup k dokumentom časovo ohraničených februárom 1939, t. j. do konca pontifikátu Pia XI. Archívny materiál uložený v 600 fondoch je sústredený v dvoch archívoch. Prevažná časť fondov sa nachádza v *Archivio Segreto Vaticano*. Časť fondov z obdobia 1846 – 1939 (pontifikáty ostatných štyroch pápežov) je uložená v archíve nazvanom *Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari*. Ide o časť archívneho materiálu *Segreteria di Stato*, v ktorej sú uložené fondy týkajúce sa napríklad diplomatickej korešpondencie Vatikánu s jednotlivými krajinami atď. V priestoroch Vatikánskeho tajného archívu majú výskumníci k dispozícii tri sály. V sále nesúcej meno po pápežovi Levovi XIII. sa nachádzajú katalógy a indexy fondov archívu. Výskumníci môžu nimi požadované dokumenty študovať v sále Pia XI. a k dispozícii majú aj sálu Sixta V., v ktorej sú uložené rôzne slovníky, encyklopédie, časopisy a monografie umožňujúce rýchle a ľahké získanie či overenie informácií.

Hneď vedľa vchodu do Vatikánskeho tajného archívu sa nachádza vstupná brána do Vatikánskej knižnice (*Biblioteca Apostolica Vaticana*), ktorej počiatky siahajú do 4. storočia. Moderná história knižnice sa začala písať až v 14. storočí počas pontifikátu Gregora XI. V priebehu storočí sa knižnica rozrastala prirodzeným spôsobom, t. j. systematickým umiestňovaním rôznych dokumentov súvisiacich s činnosťou pápežskej kúrie, ako aj nákupom obsahu celých knižníc či súkromných zbierok rukopisov, tlačených kníh, rytín atď. V súčasnosti Vatikánska knižnica ponúka viac ako 180 000 rukopisov, 1 600 000 tlačených kníh rôznej proveniencie, 300 000 mincí a medailí, 150 000 fotografií, 8 400 prvotlačí, 150 000 výkresov a rytín. Z hľadiska historické-

a výskumu cirkevných dejín vzhľadom na prítomnosť mestského štátu Vatikán nachádzajúceho sa v strede mesta, ktorý vznikol na základe Lateránskych zmlúv v roku 1929.

Z hľadiska historického výskumu primárnych a sekundárnych prameňov týkajúcich sa cirkevných dejín sú kľúčovými predovšetkým dve inštitúcie nachádzajúce sa za hradbami Vatikánu, a to Vatikánsky tajný archív a Vatikánska knižnica. Vatikánsky tajný archív (*Archivio Segreto Vaticano*) patrí k najdôležitejším inštitúciám historického výskumu vo svete. Písomné pramene vo forme listín, dokumentov, spisov, osobnej korešpondencie či korešpondencie diplomatického charakteru uložené vo fondoch archívu zachytávajú viac ako dvanásť storočí histórie nielen samotnej katolíckej cirkvi, ale aj celého ľudstva. Toto bohatstvo bolo sprístupnené po prvýkrát odbornej verejnosti

ho výskumu disponuje teda Vatikánska knižnica značnou škálou nielen sekundárnych prameňov predovšetkým v podobe kníh a časopisov, ale aj písomných a hmotných primárnych prameňov. Vstup do Vatikánskej knižnice, ako aj do Vatikánskeho tajného archívu, je bezplatný. Spoplatnené sú len reprodukčné služby. Obe inštitúcie ponúkajú vynovené a moderne vybavené priestory, ktoré poskytujú výskumníkom maximálny komfort pri ich práci, t. j. každé miesto je vybavené vlastným osvetlením, pripojením do siete a v prípade Vatikánskej knižnice aj wi-fi internetom. Obe inštitúcie požadujú od výskumníka zaslanie publikácií, ktoré vypracoval s použitím materiálov, ktoré skúmal. V prípade, že tak neurobí, inštitúcie majú právo zamietnuť výskumníkovi vstup, pokiaľ nebude daná podmienka splnená.

Časť svojho výskumu som popri vyššie uvedených inštitúciách realizovala aj v knižniciach pápežských univerzít Gregoriana a Saleziána a v Národnej knižnici v Ríme.

Štúdium cirkevných dejín zabezpečujú v Ríme predovšetkým pápežské univerzity. Už počas predošlého študijného pobytu som mala možnosť zoznámiť sa s činnosťou Fakulty cirkevných dejín a cirkevných kultúrnych pamiatok (*Facoltà di Storia e Beni Culturali della Chiesa*), ktorá zabezpečuje štúdium cirkevných dejín na Gregoriánskej univerzite (*Pontificia Università Gregoriana*). Svoju pozornosť som teraz sústredila na ďalšiu pápežskú univerzitu, pod záštitou ktorej prebiehal môj štipendijný pobyt. Saleziánska univerzita bola založená v roku 1940. Súčasný názov *Università Pontificia Salesiana* nesie od roku 1973. V súčasnosti pozostáva univerzita zo šiestich fakúlt. Aj napriek tomu, že univerzita nemá zriadenú samostatnú fakultu cirkevných dejín, ich štúdium zabezpečuje Fakulta teológie prostredníctvom širokej škály kurzov, ktoré vedú interní, ako aj externí historici, poprední odborníci na jednotlivé obdobia či konkrétnu problematiku. Saleziánska univerzita sa stala miestom, kde som absolvovala študijnú časť svojho pobytu, v podobe účasti na kurzoch, ktoré mi umožnili prehĺbiť si poznatky z oblasti cirkevných dejín 19. storočia, ako aj sociálnej náuky katolíckej cirkvi či teológie. Súčasťou štúdia na Saleziánskej univerzite je aj bohatý kultúrny život. Keďže univerzita predstavuje miesto, kde sa stretávajú študenti z rôznych krajín a kontinentov, každoročne pripravuje podujatie *Incontro dei popoli*. Počas jedného týždňa je prezentovaných päť krajín, ktorých študenti študujú na univerzite. Podujatie predstavuje príležitosť, kedy študenti môžu nielen spoznať kultúru a zvyky iných krajín, ale aj nadviazať ľudské kontakty. Okrem toho univerzita ponúka ďalšie kultúrno – spoločenské podujatia a realizuje množstvo exkurzií po pamiatkach Ríma a blízkeho okolia.

Na záver musím konštatovať, že možnosť stráviť študijný pobyt v zahraničí je nesmiernym obohatením odborného aj osobného života každého, kto ho absolvuje.

Vatikánska knižnica. Foto Lucia Marcinková

Prezentácia knihy „Tretia ríša“ a vznik Slovenského štátu. Dokumenty II

Bratislava 10. február 2011

Zuzana TOKÁROVÁ

V rámci série pravidelných prezentácií kníh vydaných Ústavom pamäti národa (ÚPN) sa 10. februára 2011 uskutočnila v priestoroch bratislavského kníhkupectva Svet knihy prezentácia publikácie „Tretia ríša“ a vznik Slovenského štátu. Dokumenty II autorov PhDr. Michala Schvarca, PhD. a Davida Schrifflla, Dr. Phil.

Prezentáciu otvoril moderátor podujatia *Mgr. Peter Jašek, PhD.* z Ústavu pamäti národa a následne predal vstupné slovo predsedovi Správnej rady ÚPN *Mgr. Ivanovi A. Petranskému, PhD.*

Po úvodnom príhovore sa prítomným prihovoril prvý z dvojice autorov rakúsky historik *David Schriffll, Dr. Phil.*, ktorý v krátkosti predstavil prezentovanú publikáciu. Poukázal na to, že ide o druhý diel dvojjazyčnej edície dokumentov, zameraný na obdobie od konca októbra 1938 do marca 1939. Táto druhá časť edície sa neodklonila od koncepcie prvého zväzku, ktorý prezentuje kontakty autonomistov s predstaviteľmi Nemeckej ríše. V publikácii dominuje niekoľko hlavných problémov, ako napríklad otázka vývinu autonómie Slovenskej krajiny, sčítanie ľudu na Slovensku 31. decembra 1938, ustálenie slovensko-maďarských či slovensko-poľských hraníc a s tým súvisiace pohraničné kon-

Účastníci prezentácie zľava: doc. PaedDr. Martin Pekár, PhD., prof. PhDr. Róbert Letz, PhD.; PhDr. Valerián Bystrický, Dr.Sc.; Mgr. Peter Jašek, PhD.; Mgr. Ivan A. Petranský, PhD.; David Schriffll, Dr. Phil.; PhDr. Michal Schvarc, PhD. Foto B. Kinčok.

flikty s Maďarskom alebo neúspešné rokovania medzi Prahou a Bratislavou, ktoré mali prispieť k stabilizácii vnútro politickej situácie a podobne. Druhý z autorov *PhDr. Michal Schvarc, PhD.* následne doplnil, že nosnou časťou publikácie sú dokumenty diplomatickej povahy nemeckej proveniencie. Ide o listy, telegramy, hlásenia či správy nemeckého konzulátu v Bratislave, nemeckého vyslanectva v Prahe alebo záznamy nemeckej bezpečnostnej služby Sicherheitsdienstu. Do druhého zväzku dokumentov sú však zaradené aj pramene mimo oficiálneho nemeckého politického aparátu, napríklad novinové články či dokumenty z pozostalostí. Autor zároveň vyzdvihol, že druhý diel edície zahŕňa i pramene slovenského pôvodu, napríklad tri správy z proveniencie slovenského ministerstva hospodárstva. Práca obsahuje okrem krátkeho dvojjazyčného úvodu 105 dokumentov v slovenskej i nemeckej verzii, opatrených regestom a menný register.

Po uvedení knihy prevzali slovo recenzenti práce, historici *PhDr. Valerián Bystrický, DrSc.* z Historického ústavu SAV, *prof. PhDr. Róbert Letz, PhD.* z Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a *doc. PaedDr. Martin Pekár, PhD.* z Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, ktorí zhodnotili prínos publikácie, spočívajúci okrem iného aj v spracovaní nových prameňov mapujúcich situáciu na Slovensku v čase jeho vzniku. Dokumenty poskytujú pohľad na nemeckú nacistickú politiku voči Slovenskému štátu a nadradený postoj najvyšších nemeckých inštitúcií voči slovenskému byrokratickému aparátu i voči schopnostiam slovenskej politickej reprezentácie vládnuť v podmienkach nedostatočne silného mocenského aparátu. V závere akcie bol vytvorený priestor na diskusiu a otázky pre autorov prezentovanej knihy.

Zámerom tohto podujatia, ktoré sa konalo v príjemnej atmosfére, bolo predstaviť laickej i odbornej verejnosti novú publikáciu z edície dokumentov k slovenským dejinám, ktorej cieľom je podľa vlastných slov autorov „zaplniť existujúcu medzeru, keďže takáto edícia k dejinám vzniku Slovenského štátu doposiaľ chýbala“ (s. XIX). Práca prináša množstvo hodnotných archívnych prameňov a zároveň poukazuje na perspektívny trend v publikovaní dokumentov k našim národným dejinám.

Diskusie nad II. poľskou republikou (1918 – 1939). Stretnutie s mimoriadnym a splnomocneným veľvyslancom Poľskej republiky na Slovensku Jeho excelenciou Andrzejom Krawczykom.

Prešov 24. február 2011

Jakub DRÁBIK

Dňa 24. februára 2011 zorganizovala Katedra slavistiky Inštitútu rusistiky, ukrajinských slavistiky a slavistiky Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove spolu s Inštitútom histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove a Univerzitnou knižnicou Prešovskej univerzity v Prešove stretnutie s mimoriadnym a splnomocneným veľvyslancom Poľskej republiky na Slovensku Jeho excelenciou Andrzejom Krawczykom.

Andrzej Krawczyk sa narodil v poľskom mestečku Ozorków v roku 1954. V roku 1976 vyštudoval históriu na katedre histórie Varšavskej univerzity a v roku 1982 získal

v obore histórie aj titul doktora. Špecializuje sa predovšetkým na históriu strednej Európy v 20. storočí, ako odborný asistent pracoval na Varšavskej univerzite i na Katolíckej univerzite v Lubline. Publikoval viacero kníh a odborných článkov, je tiež autorom niekoľkých textov v poľskej tlači pod pseudonymom Jan Koszycki. V rokoch 2001 – 2005 pôsobil ako veľvyslanec Poľska v Českej republike, v rokoch 2005 – 2007 zas ako námestník ministra zahraničia v kancelárii prezidenta Poľska Lecha Kaczyńskiego. Od roku 2009 je veľvyslancom Poľskej republiky na Slovensku.

Stretnutia sa zúčastnili predovšetkým študenti, interní doktorandi a pracovníci Inštitútu histórie FF PU, prítomní však boli aj členovia ďalších katedier a inštitútov FF PU a iní hostia. Témou úvodnej prednášky Andrzeja Krawczyka boli *Diskusie nad II. poľskou republikou (1918 – 1939)*. Jeho excelencia začala svoju prednášku krátkym náčrtom dejín Poľska až do konca prvej svetovej vojny. Pokračovala rozborom rôznych pohľadov historiografie na medzivojnové Poľsko v rôznych obdobiach a rôznych sférach od pohľadu oficiálnej odbornej historickej spisby až po pohľady bežných ľudí. Najväčšiu pozornosť venoval Andrzej Krawczyk dvom najvýznamnejším postavám poľského medzivojnového štátu: Józefovi Piłsudskému (1867 – 1935) a Romanovi Dmowskemu (1864 – 1939). Predstavil ich rozdielne politické koncepcie a svoju prednášku obohatil aj niekoľkými zaujímavosťami z ich života. V závere prednášky sa ešte v krátkosti venoval otázke rôznych koncepcií štátoprávneho a územného usporiadania Poľska po roku 1918 a tiež poľskému medzivojnovému hospodárstvu a problémom, ktorým muselo čeliť.

O pútavosti a poučnosti prednášky svedčí aj živá diskusia, ktorá po nej nasledovala. Jeho excelencia ochotne odpovedala na viaceré otázky študentov i vyučujúcich FF PU v Prešove.

Študijný pobyt na Univerzite Karlově v Praze v rámci programu CEEPUS

Praha 1. marec – 1. máj 2011

Jakub DRÁBIK

Praha, hlavné mesto Českej republiky, je domovom približne 1,3 milióna obyvateľov (2,3 milióna v metropolitnej oblasti). Bola a je jedným z najdôležitejších politických, kultúrnych a ekonomických centier Európy už približne 11. storočí. Zohrala významnú úlohu v dejinách Svätej rímskej ríše nemeckého národa, počas reformácie, 30-ročnej vojny, rovnako ako aj v 20. storočí, v oboch svetových vojnách i v povojnovej socialistickej ére.

Štúdium histórie má v Prahe dlhú tradíciu. Známý prívlastok „Praha stovžatá“ zrejme použil ako prvý český historik Josef Hormayer začiatkom 19. storočia. Najvýznamnejšou pražskou inštitúciou, kde sa história skúma na odbornej úrovni, a to už po stáročia, je Karlova univerzita. Tá vznikla v roku 1348 a radí sa tak medzi najstaršie univerzity na svete. Mala štyri fakulty: teologickú, právnickú, medicínsku a fakultu slobodných umení. Významným obdobím v dejinách univerzity je 15. storočie, kedy tu pôsobil ako rektor Jan Hus, rovnako ako obdobie vlády Rudolfa II., ktorý z Prahy urobil kultúrne

centrum. Spolu s tým sa pozdvihla i úroveň univerzitného vzdelávania na Univerzite Karlově. Univerzita zohrala svoju rolu i počas 30-ročnej vojny a počas revolúcií 1848/49. V 19. a 20. storočí tu pôsobili či študovali viacerí významní vedci, bádatelia a budúce vedúce osobnosti kultúrneho, politického a spoločenského života. Menovite napríklad Albert Einstein, prvý prezident samostatnej Československej republiky profesor Tomáš Garrigue Masaryk či profesor Jaroslav Heyrovský, ktorý v roku 1959 získal Nobelovu cenu. Po období rokov 1948 – 1989, počas ktorého bol prerušený slobodný rozvoj činnosti univerzity a výučba i bádanie bolo dlhodobo podriadené ideológii a politike, univerzita znovu nadviazala medzinárodné styky a výskum i veda dostali nový impulz. Študenti Univerzity Karlovy vystúpili 17. novembra 1989 v demonštrácii proti totalitnému režimu a tým dali podnet k zvrhnutiu režimu.

Štúdium dejín prebieha v rámci Univerzity Karlovy na Filozofickej fakulte. Tá je tradičným centrom českej vzdelanosti. Z jej absolventov sa často stávajú vedúce osobnosti spoločenského života Českej republiky, ale i Slovenska. Jej dejiny siahajú stovky rokov dozadu, keď vznikla ešte v roku 1348 ako fakulta slobodných umení. Medzi najvýznamnejšie osobnosti Filozofickej fakulty patria Jan Hus, Bernard Bolzano, Tomáš Garrigue Masaryk, Jaroslav Goll, Jan Mukařovský, Bedřich Hrozný, Josef Pekař, Jan Patočka alebo Václav Černý.

Na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovy existuje hneď niekoľko katedrií a ústavov, ktoré sa špecializujú na štúdium dejín v rôznych obdobiach (*Český egyptologický ústav, Katedra pomocných vied historických a archívneho studia, Ústav českých dějin, Ústav hospodářských a sociálních dějin, Ústav pro klasickou archeologii, Ústav pro dějiny umění, Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou, Ústav světových dějin* a ďalšie). Počas svojho pobytu som mal možnosť študovať práve na jednom z týchto pracovísk, a to na *Ústave světových dějin*. Môj študijný pobyt pozostával predovšetkým z individuálneho štúdia odbornej literatúry k dejinám Veľkej Británie v 20. storočí v knižnici

*Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
Foto Jakub Drábik*

*Národní knihovna České republiky, Klementinum.
Foto Jakub Drábik*

Ústavu světových dějin i v České národní knihnici v neďalekom Klementine. V oboch knižniciach je literatúra k tejto problematike hojne zastúpená. Množstvo odborných publikácií, zborníkov, časopisov či pramenných edícií, ktoré sa nachádzajú v inventároch týchto knižníc, nie je na Slovensku dostupných. Knižnice neumožňujú výpožičky pre študentov bez trvalého pobytu na území Českej republiky, literatúra je dostupná len prezenčne. Bádania si však literatúru za menší poplatok môžu ofotiť priamo na mieste. Prítomný personál oboch knižníc je ochotný a rád poradí.

Okrem týchto inštitúcií sa v Prahe nachádza i niekoľko archívov. Medzi najdôležitejšie patria *Archív hlavného mesta Prahy* (<http://www.ahmp.cz/>), ktorý patrí medzi najstaršie archívne inštitúcie v Českej republike a sústreďuje dokumenty týkajúce sa dejín Prahy, *Národní archiv České republiky* (<http://www.nacr.cz/>), ktorý je zrejme najvýznamnejším archívom v Českej republike a ústredným archívom štátu, alebo *Archiv Ministerství zahraničních věcí ČR* (<http://www.mzv.cz/>), ktorý sústreďuje dokumenty týkajúce sa zahraničnej politiky Československa a Českej republiky od roku 1921. Vo všetkých archívoch sa personál snaží vychádzať bádateľom čo možno najviac v ústrety. Štúdium v archíve ministerstva zahraničných vecí je však možné len na základe vybavenej žiadosti o povolenie štúdia (je vhodné mať odporúčanie z domácej inštitúcie). Na rozdiel od väčšiny iných archívov je tu možné si zadarmo urobiť fotografické kópie materiálov.

Počas svojho študijného pobytu som mal možnosť sa na Ústave svetových dejín Filozofickej fakulty Univerzity Karlovy zoznámiť sa a konzultovať svoj výskum s viacerými poprednými českými historikmi, menovite s profesorom PhDr. Alešom Skřivanom, CSc. a docentom PhDr. Martinom Kovářom, Ph.D. Predovšetkým konzultácie, odborná pomoc a rady riaditeľa *Ústavu světových dějin* doc. Kovára sa ukazujú ako neoceniteľné. Jeho erudovanosť, ochota a ľudský prístup vo mne zanechali hlboký dojem.

ERASMUS mobility na Inštitúte histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove.

Prednášky PhDr. Jaroslava Pažouta, Ph.D. z Katedry historie Přírodovědně-humanitní a pedagogické fakulty Technické univerzity v Liberci

Prešov 21. – 24. marec 2011

Peter KOVAL

V marci 2011 navštívil Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D., kolega z Katedry historie Přírodovědně-humanitní a pedagogické fakulty Technické univerzity v Liberci (Česká republika). Jeho návšteva sa uskutočnila v rámci pravidelných učiteľských mobilít programu ERASMUS, konaných na našom pracovisku. Išlo už o tretiu návštevu pedagóga – historika z libereckého pracoviska (pred PhDr. Jaroslavom Pažoutom, Ph.D. realizovali svoje prednáškové pobyty u nás aj PhDr. Miroslava Melanová a Mgr. Kateřina Lozoviuková, Ph.D.).

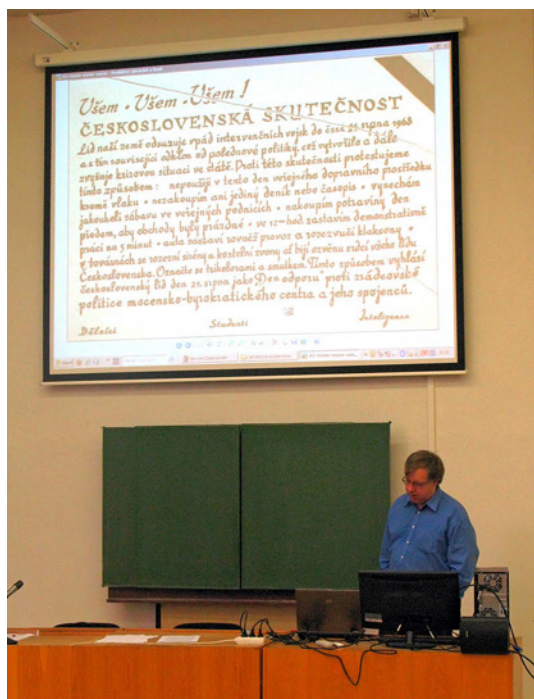

*PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D. pri prednáške.
Foto Peter Koval'*

PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D. sa vo svojom vedec-
kom výskume zameriava
na dejiny českých krajín 20.
storočia, preto aj jeho pred-
nášky na pôde Prešovskej
univerzity mali takéto ča-
sovo-obsahové zameranie.
Vo svojej prvej prezentácii
sa zameril na predstavenie
študentského hnutia v 60.
rokoch 20. storočia. Nazna-
čil vývoj hnutia v západoeu-
rópskych krajinách a pokú-
sil sa aj o jeho komparáciu
s obdobným hnutím vo
vtedajšom Československu.

Zdôraznil, že korene tohto hnutia možno hľadať v celom vývine povojnového obdobia, poznačeného nielen politickými zmenami, ale aj mnohými zásadnými zmenami hospodárskeho či demografického charakteru. Aktivita študentského hnutia vzrástla práve na začiatku 60. rokov 20. storočia, kedy sa jeho činnosť značne spolitizovala a zradikalizovala. PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D. vidí hlavné pozitíva v rámci študentského hnutia v poukazovaní na negatívne stránky vývoja spoločnosti, čím sa prispievalo aj k vnútornej demokratizácii. Pozitíva podľa neho jednoznačne prevládali nad tienistými stránkami, ku ktorým zaradil nebezpečný ľavicový terorizmus či rozšírenie tzv. drogovej kultúry medzi mladými ľuďmi. Pri porovnaní hnutí v západnej Európe a v Československu tiež upozornil na hlavný rozdiel vo vnímaní vlastnej a západoeurópskej spoločnosti z pohľadu československých študentov. Väčšina z nich totiž nechápala dištancovanie sa ich kolegov zo „západu“ od svojej tzv. konzumnej spoločnosti, ktorú si oni tak idealizovali, nakoľko bol pre nich „západný život“ veľmi atraktívny. PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D. vo svojej prednáške zdôraznil, že aj napriek všetkým týmto negatívam, zohralo toto hnutie významnú úlohu aj v krajinách sovietskeho bloku (Poľsko, Juhoslávia, Československo). Študentov 1. ročníka magisterského štúdia a interných doktorandov na Inštitúte histórie v následnej diskusii zaujímal aj fakt, do akej miery mala na aktivizáciu československého študentského hnutia vplyv západná kultúra a konkrétnejšie západná hudobná scéna.

Študentom 3. ročníka bakalárskeho štúdia bola určená druhá prednáška PhDr. Jaroslava Pažouta, Ph.D. V nej sa kolega z Liberca sústredil na charakteristiku opozície v Československu a jej perzekúcií v rokoch 1969 – 1989. Keďže ide o pomerne mladé historické obdobie, téma spadá stále do dostatočne neprebádanej oblasti v československej historiografii. Historická etapa po roku 1969 znamenala odklon od proreformnej politiky vedenej v období tzv. Pražskej jari. K zlomu dochádza v pádom vojsk Varšavskej zmluvy v auguste 1968, s ktorým občania Československa spontánne vyjadrovali všeobecný nesúhlas. Medzi najznámejšie prejavy odporu voči tejto udalosti a následnej zmene v politickom vedení krajiny, ktoré sa dostalo pod priamu kontrolu ZSSR, patrili napríklad štrajk študentov v novembri 1968, upálenie Jána Palacha v januári 1969 či oslava víťazstva československých hokejistov nad tímom ZSSR na Majstrovstvách sveta

PhDr. Jaroslav Pažout, Ph. D. pri prednáške.
Foto Peter Koval'

bola následne spájaná hlavne s opozičným programom schváleným všetkými skupinami opozície. Súvisel so Záverečným aktom konferencie KBSE v Helsinkách, konkrétnejšie s ľudskými a občianskymi právami. V zmysle ochrany a rešpektu týchto práv vznikol aj manifest *Charty 77*. Na ňu potom ideovo nadväzovala nezávislá iniciatíva, s cieľom zhromažďovať informácie o perzekúciách opozície, viesť nezávislé vyšetrovania a zverejňovať ich. Iniciatíva dostala názov *Výbor na obranu nespravodlivo stíhaných* a ako aj PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D. podčiarkol, paradoxom bolo, že práve na jeho príslušníkov sa spustila najsilnejšia vlna perzekúcií a represálií. V závere svojej prednášky náš kolega z Liberca zdôraznil, že predstavitelia komunistického režimu a represívneho aparátu sa snažili opozíciu, resp. tých tzv. nonkomformných obyvateľov, napádať a kriminalizovať nielen na základe politickej činnosti, ale hlavne na nich vykonštruovali častokrát absurdné obvinenia. Následne potom boli títo ľudia prenasledovaní a stíhaní napríklad za nedovolené podnikanie, za trestný čin krádeže, za šírenie pornografie, výtržníctvo a pod. Študentov v diskusii zaujímala napríklad aj otázka najväčších trestov, ktorým musela opozícia čeliť. Tými boli tresty za tzv. vyzvedačstvo, končiace sa často päť až šesťročnými trestami odňatia slobody.

PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D. svojou návštevou určite oživil záujem študentov a kolegov z Inštitútu histórie o nové poznatky z nových tém historického výskumu československých dejín 20. storočia. A to je koniec-koncov jeden z hlavných cieľov učiteľských mobilít v rámci programu ERASMUS.

vo Švédsku v marci 1969. V KSČ dochádza k reorganizácii vedenia a k postupnému odstraňovaniu reformistov a podporovateľov obrodného procesu, pričom tí sa stávajú základom pre opozíciu vykonávajúcu svoju činnosť už na nelegálnej báze.

PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D. vo svojej prednáške spomenul aspoň najvýznamnejšie organizované skupiny z prvej fázy odporu do polovice 70. rokov 20. storočia (*Hnutie revolučnej mládeže*, *Petíciu 10 bodov*, *Socialistické hnutie československých občanov*, *Československé hnutie za demokratický socializmus*) a niektoré z ich akcií, na základe ktorých dochádza následne k ich perzekúcií. Nemohol tiež obísť a nevyzdvihnúť aj ľudí spájaných s týmito organizáciami, ako boli napríklad Václav Havel, Petr Uhl, Ivan Dejmal, Luděk Pachman, Ludvík Vaculík, Jan Tesař a iní. Druhá polovica 70. rokov

Odborný seminár Virtuálna knižnica – knižnica tretieho tisícročia

Banská Bystrica 22. marec 2011

Marcela DOMENOVÁ

XI. ročník odborného seminára Virtuálna knižnica – knižnica tretieho tisícročia pripravila Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici (ŠVK) spolu so Spolkom slovenských knihovníkov a Goetheho-Institutom v Bratislave. Miestom rokovania sa stala spoločenská sála ŠVK Banská Bystrica. Odborným garantom seminára s medzinárodnou účasťou bol *prof. Dušan Katuščák, PhD.* (SNK Martin) a organizačným garantom vedúca Bibliografického oddelenia ŠVK v Banskej Bystrici *PhDr. Blanka Snopková*. Podujatie podporila spoločnosť Multidata, s.r.o. Praha (<http://www.multidata.cz/>).

Po slávnostnom otvorení pokračoval oficiálny program. *Prof. PhDr. Dušan Katuščák, PhD.* (SNK Martin, Žilinská univerzita v Žiline, www.snk.sk) prezentoval príspevok *Národný projekt Digitálna knižnica a digitálny archív (DIKDA)*, realizovaný v SNK Martin – Vrútky. Venoval sa celkovo európskemu kontextu (stratégii), napríklad iniciatíve známej ako Digitálna agenda pre Európu (http://ec.europa.eu/information_society/digital-agenda/index_en.htm) a Europeane, ako strategickému a metodologickému vzoru (umožňuje Image, Text, Sound, Video) slovenskej DIKDA (len Text). Dominantne sa zamerával na ciele projektu, špecifikáciu a kvantifikáciu objektov digitalizácie, na sprístupňovanie digitálneho obsahu. Venoval sa ale aj sociálnemu a profesionálnemu významu projektu (hl. efektívnosť, dostupnosť aj vzácných či unikátnych materiálov,

Účastníci odborného seminára *Virtuálna knižnica – knižnica tretieho tisícročia* v Banskej Bystrici.
Foto Mária Bôbová

vyhľadávanie a získanie plných textov, vyhľadávanie v plných textoch, indexoch či klasifikáciách). Súčasťou procesu digitalizácie je aj zabezpečenie čistenia, sterilizácie, deacidifikácie, oprava, reštaurovanie a konzervovanie dokumentov. Cieľom je teda zvládnutie masovej digitalizácie slovacikálnych dokumentov (knihy, periodiká, staré a vzácne tlače, archívne a iné dokumenty) a následné sprístupnenie tohto kultúrneho dedičstva cez full texty. Orientačný rozpočet projektu je vo výške vyše 41 miliónov eur. Predpokladá sa zdigitalizovanie 1 439 000 objektov (234 937 000 strán). MV SR a Slovenský národný archív plánuje zdigitalizovať 1 400 000 objektov. Digitálny obsah bude majetkom štátu v správe SNK a partnerov, bude dostupný v súlade s právnymi predpismi (všetkým bude voľne dostupných minimálne 30 % z digitálnych objektov). Využitie DIKDA je viacúčelové, až po vedu a výskum, ale aj pre etiku citovania a vysoké školy v rámci aplikovania antiplagiátorských systémov.

Virtuální přístup ke službám a dokumentům ve Studijní a vědecké knihovně v Hradci Králové predstavila *Mgr. Lenka Málková* (Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové, <http://www.svkhk.cz>). Knižnica predstavuje partnerskú knižnicu pre ŠVK v Banskej Bystrici, systematicky buduje a aktualizuje web stránky (správcom je študent – dobrovoľník) a zlepšuje virtuálnu komunikáciu s užívateľmi, on-line služby, reaguje na podnety verejnosti – akvizícia nových titulov do knižnice, Spýtajte sa knižnice, on-line dotazníky/formuláre; poskytuje elektronické dodávanie dokumentov (e-book, pošta, @) a od roku 2009 je na sociálnej sieti Facebook. Novinkou je projekt Kreativna knižnica, skenovanie obálok vybraných dokumentov (<http://www.obalkyknih.cz/>) a ich sprístupnenie – prepojenie v on-line katalógu, World eBook Library – skúšobný prístup k databáze. Knižnica ponúka virtuálny prístup k dokumentom z domu, vzdialený prístup do plnotextových databáz (napríklad EBSCOhost, ProQuest). Vyvíja aktivity v súvislosti s digitalizáciou dokumentov a budovaním Krajského digitalizačného repozitára. Informácie sa vzťahovali aj na formu vyhľadávania literatúry k téme portál Citace.com, ktorý je venovaný citáciám a citovaniu podľa normy ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2 (<http://www.citace.com/>), a testovanie systému Primo – pre možnosti využitia jednotného rozhrania pre viac zdrojov v súvislosti s vyhľadávaním a dodávaním informácií. Takéto „Discovery systémy“ existujú aj na Slovensku, testujú ich najmä akademické knižnice. Napríklad aj Univerzitná knižnica Prešovskej univerzity v Prešove umožňuje prístup na vyhľadávacie informačné portály, napríklad Primo Central (<http://www.pulib.sk/>; http://scientia.cvtisr.sk/V/AMRMGJ7IQSGFF78AT743YE6NN87E2MBXJJU8MX5Y-AHNG8Q48QP-16545?RN=237494050&pds_handle=GUEST).

Mgr. Krzysztof Kutyla (Wojewodska Biblioteka Publiczna, Opole; <http://www.wbp.opole.pl/>) predstavil v referáte *Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Opolu w świetle technologii cyfrowych* (Vojevodská verejná knižnica v Opole vo svetle digitálnych/elektronických technológií) prevádzkovanie digitálnej knižnice od roku 2009, prezentáciu aktivít najmä cez web a web stránku. Pozornosť sa venovala Federácii Bibliotek cyfrowych (Federácia elektronických knižnic, <http://fbc.pionier.net.pl/owoc/list-lib/>), kde sa združujú poľské knižnice, nateraz 66, a kde je na webe dostupných už vyše 600 000 plnotextových publikácií. Na stránke je dostupný a zverejnený aj digitalizačný plán, aby nedošlo k možnej duplicite prác, štatistiky. Web stránku navštevujú bádatelia z celej Európy. Do budúcnosti sa plánuje do digitalizácie dokumentov zapojenie archívov a múzeí. Čiastočne sa prezentoval projekt Bibliothekarz Opolszki. Knižnicu možno nájsť aj na sociálnej sieti Facebook a plánuje zverejňovať svoje podujatia na youtube.

Bc. Kateřina Vojířová (Městská knihovna Praha; <http://www.mlp.cz/cz/>) predstavila aktuálne trendy v pražskej Městskej knihovne v referáte *Od Karla Čapka po Sherlocka Holmesa – e-publikování Městské knihovny v Praze*. Knížnica má 42 pobočiek, 2 bibliobusy, na svojej stránke poskytuje vyše 163 e-kníh k stiahnutiu a sprístupňuje 11 on-line databáz. Pozornosť sa venovala aj predchádzajúcemu projektu HISPRÁ a digitalizácii titulov určených pre odbornú verejnosť (2008 – 2010). Ako prvé zdigitalizovali a sprístupnili práce K. Čapka (53 titulov), B. Němcovej (16 titulov) alebo S. Holmesa (7 titulov). Prednášajúca sa venovala aj kritériám výberu publikácií (fyzický stav dokumentu, autorské práva), kritériám k ich spracovaniu – digitalizácii ako e-knihy, t. j. rekatalogizácii zdrojového dokumentu, skenovaniu predlohy, OCR, korektúram, grafickej úprave textu, prevodom do vybraných formátov cez Open Source SW a MS Office až po ochranu a archiváciu dát. Prevod sa realizuje až do siedmich vybraných formátov (pre zobrazenia), a to: PDF (najčastejšie), TXT (do starších typov mobilných telefónov, ktoré nepodporujú grafiku), RTX (offline na PC a notebooku), HTML (e-book na webe) a napokon pre elektronické čítačky v EPUB, PRC (MOBI), PDB. On-line sprístupňovanie je dostupné cez katalóg alebo cez špeciálne stránky alebo portály, napríklad www.e-knihovna.cz.

Marcus Rahm (Städtische Bibliotheken Dresden; <http://www.bibo-dresden.de/>) prezentoval aktivity Mestských knižníc v Drážďanoch v referáte *Digitálna ponuka Mestských knižníc v Drážďanoch*. Dominantne sa zamerával na predstavenie knižnice, systém Joomla (www.joomla.com), t. j. Open Source systém pre správu obsahu s veľkou komunitou používateľov. Medzi jeho výhody patrí bezplatný systém – veľa bezplatných rozšírení, rôznosť autorských práv, jednoduchosť aktualizácií. Predstavil aj virtuálnu knižnicu a služby – ponuky digitálnej knižnice eBibo (www.eBibo-Dresden.de), t. j. Deutsche internet Bibliothek, ktorá je aktuálna od roku 2009 a prezentuje päť platforiem, a to: 1) eLearning (elektronické učenie, napríklad jazykové kurzy on-line, počítačové aplikácie MS Office, ekonomika riadenia projektov, vodičský preukaz podnikateľa), 2) databázy plných textov – spoločnosti Munzinger, t. j. Brockhaus a Databázy (Osoby, Krajiny, Film, Kronika, Pamätne dni), 3) Genios – tlačový portál, ktorý predstavuje najväčšiu nemeckú databázu tlače (dennej, víkendovej atď.) regionálnych aj nadregionálnych zdrojov, umožňuje prístup k všetkým článkom v plnotextovej verzii. Vyhľadávať na ňom možno posledných 10 ročníkov daného titulu. 4) Nemecká internetová knižnica, ktorá spája vyše 50 knižníc, umožňuje bezplatné info cez elektronickú poštu a má komentovaný katalóg odkazov. 5) Onleihe – sťahovanie digitálnych médií s kompletným riešením spoločnosti DiViBib GmbH. Zabezpečené je riadenie digitálnych a licenčných práv (DRM). Keďže k dokumentu je jedna licencia, vypožičať sa môže jeden exemplár – jedna výpožička – používateľom. Digitálne médiá v systéme Onleihe sú ePaper, eBook, eAudio, eMusic a eVideo, formáty súborov v PDF, WMA, WMV a epub. Systém licencií je dostupný cez Adobe LiveCycle Server; Microsoft DRM alebo digitálny vodoznak. Existujú aj osobitné licenčné podmienky podľa typu média. M. Rahm sa venoval aj možnosti nepredvídateľnosti problému, ako napríklad autentifikácia používateľa/účtu, rozhraniu, ale aj výhodám pre knižnicu, akými sú napríklad získanie nových skupín používateľov, nízke administratívne náklady, vysoký obrat médií a iné. Pozornosť bola zameraná aj na náklady na systém Onleihe a jeho využitie v iných nemeckých knižniciach.

Ing. Martin Vojnar z MULTIDATA s.r.o. Praha (<http://www.multidata.cz>) prezentoval potrebu a možnosti jednotného rozhrania pre používateľov v príspevku *Jednotné*

Účastníci odborného seminára *Virtuálna knižnica – knižnica tretieho tisícročia* v Banskej Bystrici.
Foto Mária Bóbová

rozhraní: klíč k úspěchu vyhledávání nové generace (Ing. Martin Vojnar, MULTIDATA s.r.o., Praha), a to cez zdroje, možnosti (ukážkou na www.librarytechnology.org/discovery.pl), anatómiu vyhľadávania discovery systému, Primo až po dodávanie informácií – export dát.

Ing. Danica Zendulková (CVTI SR, Bratislava) predstavila *Centrálny informačný portál pre výskum, vývoj a inovácie a jeho úloha v oblasti sprístupňovania vedeckých informácií*. Informácie sa týkali historického exkurzu od roku 1999, kedy sa ISVVP vytvoril a prevádzkoval ho Infostat, až po rok 2008, kedy bol CIP VVI uvedený do prevádzky; grantového systému MŠ SR, web stránky a prevádzky portálu. Dominantné informácie sa spájali s technológiami – Info Path (formulár na vyplnenie VV projektov) –, budovaním databázy SQL, technológiou ASP.NET, obsahovým okruhom (organizácie, projekty, experti, infraštruktúra). Spomenuli sa aj menšie nedostatky portálu, napríklad zložitá registrácia na portál (VVČ, spôsobilosť), validácia a oznamy o chybách, pomalosť systému pri zbere správ dát a aj vyhľadávani dát, chýbajúce info v anglickom jazyku, resp. predstava o tom, aký by mal byť systém (funkcionalita, vyhľadavanie, tezaurus a iné). Autorka príspevku predstavila aj informačný systém o súčasnej vede EuroCRIS (<http://www.eurocris.org>) a snahy o prepojenie s centrálnym registrom publikačnej činnosti.

Mgr. Katarína Pekařová, PhD. (Univerzitná knižnica Bratislava, <http://www.ulib.sk/sk/>) predstavila *Experimentálny projekt Pramene k dejinám vedy na Slovensku*. Spomenula aj on-line databázy a katalógy (elektronické, lístkové) dostupné na www.ulib.sk/sk/katalogy. Aktivity Odboru digitalizácie sa spájajú aj so spoluprácou na medzinárodných a národných projektoch, ako napríklad www.difmoe.eu, kde sú dostupné periodiká v nemeckom jazyku, resp. aj tie, ktoré vyšli aj mimo Nemecka. Aktivity Kabinetu rukopisov, vzácných a starých tlačí, on-line sprístupnenie arabských rukopisov – Basagičova zbierka (<http://sigma.ulib.sk/digi/Basagic/frames.htm>), inkunábuly (<http://sigma.ulib.sk/digi/Incunabula/>) s bibliografickým popisom a obrazovou ukážkou titulného listu a kolofónu. Zaujímavé sú aktivity Kabinetu retrospektívnej bibliografie, najmä rozpis nepravých

periodík (zborníky, ročenky, kalendáre), on-line databázy, a to Výročné školské správy z rokov 1701 – 1850 na území Slovenska (<http://retrobib.ulib.sk/wwwisis/retro.htm>), Bibliografia článkov výročných školských správ zo školských rokov 1918/19 – 1952/53 (<http://retrobib.ulib.sk/wwwisis/biografiaVSS.htm>, <http://retrobib.ulib.sk/wwwisis/biografiaVSS.htm>) a Bibliografia almanachov, ročeniek a zborníkov na Slovensku 1701 – 1918 (<http://retrobib.ulib.sk/wwwisis/azr.htm>), kde sú dostupné full texty dokumentov. Experimentálny projekt v Univerzitnej knižnici v Bratislave – Pramene k dejinám vedy na Slovensku (<http://tinyurl.com/2qdguz>, <http://digitalna.kniznica.info/cgi-bin/library>) vznikol v spolupráci s Kabinetom retrospektívnej bibliografie a Digitalizačného odboru UKB. Cieľom je sprístupnenie plnotextových vybraných slovacikálnych dokumentov (kritérium jedinečnosť, neprístupnosť, fyzické ohrozenie) najmä z oblasti dejín prírodných a lekárskeho vied. V UKB je už takto dostupná napríklad Ročenka Uhorského karpatského spolku, Ročenka Lekársko-lekárnického spolku Gemerskej župy alebo Ročenka Spišského spolku lekárov a lekárníkov.

Mgr. Denisa Krajčirová (SNK Martin, Sekcia služieb, Oddelenie digitálnych služieb, www.snk.sk) sa venovala téme *Knižnica vo virtuálnom priestore sociálnej siete Facebook*, a to v rámci sledovania trendov, google generácie (*90 r.), ktorá je informačne gramotná a využíva nové typy komunikačných kanálov – textové správy, chaty, blogy, youtube, sociálne siete. Má tendencie byť neustále on-line a vyžaduje si okamžité dodanie informácií. Venovala sa najmä aktuálnemu Web 2.0., Knižnici 2.0, otázke služby Spýtajte sa knižnice cez ICQ, Skype, možnostiam sociálnych sietí pre knižnice a knihovnícke komunity (Library 2.0 Interest Group, LITA, IFLA, Libraries Around the World), prezentácii na Youtube a Facebooku (FB, *2004 r.), kde je nateraz registrovaných 63 slovenských knižníc (7 akademických knižníc, 1 vedecká knižnica, národná knižnica, 1 špeciálna knižnica, 53 verejných knižníc), čo je 1,52 % zo všetkých 4 147 knižníc. Dôležitú otázku podľa nej zohrávajú aj dôvody popularity social network marketingu (obľúbenosť využívania sociálnych sietí, dostupnosť, časová neobmedzenosť, spätná väzba, prezentácia, finančná výhodnosť a iné).

Na záver podujatia mali účastníci možnosť prostredníctvom videomosta vypočúť si príspevok *Sheily McAlister* (Digital Library of Georgia, University of Georgia Libraries, Athens – USA, <http://dlg.galileo.usg.edu/?Welcome>) na tému *Digitálna knižnica štátu Georgia (USA) – vznik a vývin projektu od roku 2005*, v ktorom predstavila projekty, výskum, napríklad kultúru Afroameričanov; digitalizáciu dokumentov, napríklad zbierok k miestnej a rodinnej histórii, zbierkam o hnutí pre civilné práva, systém Galileo, prístup k informáciám, spoluprácu s inými knižnicami, múzeami a archívami. Knižnica predstavuje centrum pre historické centrum Atlanty, sprístupňuje dáta napríklad aj k dejinám občianskej vojny.

Na odbornom seminári zaznelo celkovo deväť referátov, z toho štyri slovenské a päť od zahraničných účastníkov. Z uvedeného podujatia je plánovaný zborník v printovej podobe. Organizátorom seminára možno poďakovať za veľmi zaujímavé a podnetné podujatie, sledujúce moderné trendy, najnovšie projekty spojené s digitalizáciou knižničných, ale aj archívnych dokumentov, ktoré sa, dúfame, čoskoro aplikujú a úspešne zrealizujú aj v slovenskom prostredí.

Konferencia České, slovenské a československé dějiny 20. století VI.

Hradec Králové 22. – 23. marec 2011

Ivana ŠKULECOVÁ

V dňoch 22. – 23. marca 2011 sa v meste Hradec Králové uskutočnil v poradí už šiesty ročník konferencie mladých vedeckých pracovníkov s názvom *České, slovenské a československé dějiny 20. století*. Organizátorom podujatia bol Historický ústav Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové. Zámerom organizátorov a cieľom

*PhDr. Jan Mervart, Ph.D., prof. RNDr. PhDr. Antonín Slabý, CSc.
a prof. PhDr. Vilém Prečan, CSc. pri otvorení konferencie. Foto Martin Ďurišin*

konferencie, ako bolo spomenuté už v samotnej pozvánke, malo byť príspevok k zmapovaniu nových teoretických a metodologických prístupov, ktoré by boli využiteľné vo výskume súčasných dejín, a zároveň príspevok k reflexii nových tém v slovenskej a českej historiografii. Z tematického hľadiska bolo podujatie rozdelené do blokov, zaoberajúcich sa: hospodárskymi a sociálnymi dejinami, kultúrnymi dejinami a politickými dejinami, posledný blok bol zameraný na dejiny a teóriu historickej vedy. Uvedené rozdelenie otváralo možnosť aktívne sa zúčastniť podujatia širokému okruhu mladých historikov a doktorandov, ktorých predmetom záujmu sú slovenské a české dejiny 20. storočia.

Podujatie sa začalo 22. marca 2011 slávnostným otvorením, na ktorom prítomných účastníkov, poslucháčov a hostí za organizačný tím privítal *PhDr. Jan Mervart, Ph.D.* Následne zúčastnených v krátkom príhovore privítal jeden z hostí podujatia, prorektor *prof. PhDr. RNDr. Antonín Slabý, CSc.*, ktorý pripomenul tradíciu tohto podujatia. Po spomenutom príhovore odovzdal *PhDr. Jan Mervart, Ph.D.* slovo *prof. PhDr. Vilémovi Prečanovi, CSc.*, predsedovi Českej časti česko-slovenskej komise historikov. Profesor

Prečan sa k prítomným prihovril zaujímavými, k zamysleniu podnecujúcimi slovami. Pripomenul im, že „*historik má hodnotiť a súdiť a zároveň byť ohľaduplný. Lebo ďalší po nás nás budú hodnotiť a svet bude horší, ako je teraz*“. Zhodnotil, že tohtoročného šiesteho ročníka sa zúčastnilo 59 referujúcich, z ktorých je 12 slovenských. Zároveň však spomenul, že zo spomenutých 59-tich referátov a referujúcich je len jeden Čech, ktorý sa zaoberá slovenskými dejinami, a ani jeden Slováčok zaoberajúci sa českými dejinami. Týmito slovami dal zároveň účastníkom podnet k inšpirácii a zmene pre budúce ročníky.

Po slávnostnom otvorení nasledovali za sebou v prvý deň konferencie štyri bloky, ktoré prebiehali paralelne v dvoch častiach v dvoch miestnostiach. Druhý deň konferencie bol realizovaný v dvoch blokoch, ktoré sa opätovne uskutočnili v dvoch súbežných častiach. Prítomní tak mali možnosť výberu a spomenutý spôsob zároveň umožnil aktívne sa zúčastniť konferencie viacerým záujemcom. Prednášané referáty zo všetkých už vyššie spomenutých oblastí slovenských a československých dejín 20. storočia, t. j. kultúry, politiky, hospodárstva, sociálnych dejín a dejín a teórie historickej vedy, sa často vyznačovali nielen pútavými názvami, ktoré priťahovali k ich vypočutiu si, ale aj zaujímavým obsahom. Preto bolo ťažké vybrať si. Zároveň rozdelenie do viacerých blokov otváralo možnosti pre väčšiu a podnetnejšiu diskusiu, nakoľko v jednotlivých blokoch sa stretli prednášajúci s tematicky blízkymi okruhmi zamerania svojho výskumu. Diskusii s podnetnými návrhmi sa zúčastnil aj ďalší z hostí konferencie *PhDr. Vojtech Čelko*.

Z nášho Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove sa konferencie aktívne zúčastnili doktorandi *PhDr. Martin Ďurišin* s témou *Prvá vojna Československej republiky v roku 1919 a jej dopad na slovensko-české vzťahy pri konštituovaní atribútov štátnosti na miestnej úrovni (vo vybraných lokalitách východného Slovenska)*, ďalej *PhDr. Richard Pavlovič, PhD.*, riaditeľ Štátneho archívu v Prešove,

Účastníci konferencie. Foto Martin Ďurišin

Mgr. Ivana Škulecová v historickom centre mesta Hradec Králové. Foto Martin Ďurišín

Mgr. Ivana Škulecová pri prezentácii príspevku. Foto Martin Ďurišín

pobočka Svidník a v čase konferencie okrem spomenutého aj externý doktorand inštitútu. Vo svojom príspevku sa venoval téme vzťahu Jozefa Lenárta a jeho manželky Emilie Lenártovej v príspevku s názvom *Emilie Lenártová a Jozef Lenárt*. Poslednou zúčastnenou z prešovského Inštitútu histórie bola *Mgr. Ivana Škulecová*, ktorá vo svojom príspevku analyzovala prednáškovú činnosť spolku Živena v období Prvej Československej republiky.

Prvý deň podujatia organizátori ozvláštnili panelovou diskusiou na tému *Opozície a rezistencie v komunistickom Československu*, ktorú moderoval *PhDr. et JUDr. Jakub Rákosník, Ph.D.* z Filozofickej fakulty Univerzity Karlovy v Praze a diskutujúcimi boli: *Mgr. Petr Cajthaml* z Filozofickej fakulty Univerzity Hradec Králové, už spomenutý *PhDr. Jan Mervart, Ph.D.*, rovnako z miestneho pracoviska, ďalej *Mgr. Vítězslav Sommer, Ph.D.* z ÚSTR; Masarykovho ústavu AV ČR Praha a posledným bol *PhDr. Ondřej Vojtěchovský, Ph.D.* z Filozofickej fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Prvý deň podujatia bol ukončený spoločnou večerou a druhý spoločným obedom. Poďakovanie patrí organizačnému tímu konferencie, aj vďaka ktorému sa celé podujatie uskutočnilo v priateľskej a podnetnej atmosfére, vyvolávajúcej záujem a očakávania zúčastniť sa ho aj nasledujúci rok.

PhDr. Martin Ďurišín pri prezentácii príspevku. Foto Ivana Škulecová

Prezentácia monografických prác pedagógov Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove za rok 2010.

Prešov 30. marec 2011

Viera VALLOVÁ

V spolupráci Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove a Univerzitnej knižnice Prešovskej univerzity v Prešove sa dňa 30. marca 2011 na pôde Centrálnej študovne Univerzitnej knižnice Prešovskej univerzity v Prešove konala prezentácia vedeckých monografií z produkcie pedagógov Inštitútu histórie. Jej cieľom bolo predstaviť najnovšie publikácie vydané za rok 2010 a oboznámiť s ich témou, zameraním a obsahovou náplňou.

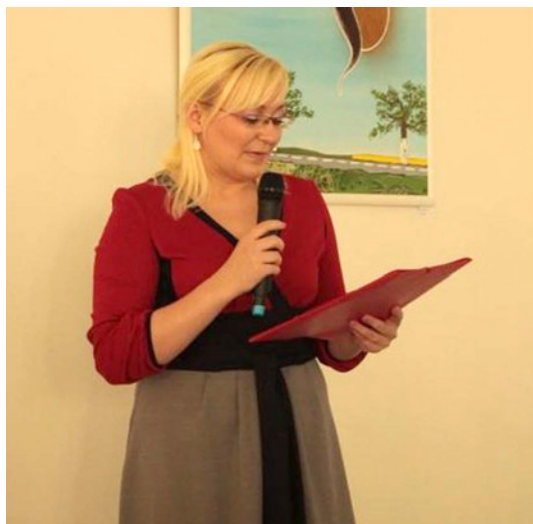
Na podujatie pozvanie prijali viacerí členovia Inštitútu histórie: prof. PhDr. Peter Kónya, PhD., doc. PhDr. Ľubica Harbuľová, CSc., doc. PhDr. Libuša Franková, CSc. a PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD., Mgr. Annamária Kónyová, PhD. sa ospravedlnila. Podujatie organizačne pripravili: doc. PhDr. Ľubica Harbuľová, CSc., PhDr. Darina Vasiľová, PhD. a Mgr. & Mgr. Luciána Hoptová.

S úvodným privítaním a predstavením všetkých prezentujúcich vystúpila *Mgr. & Mgr. Luciána Hoptová*, ktorá celý program moderovala. Prizvaní vysokoškolskí pedagógovia boli postupne predstavovaní internými doktorandmi inštitútu, ktorí sa v rámci prezentácie ich osobného profilu zameriavali na priblíženie pôsobenia pedagógov na Inštitúte histórie. Prezentovaná bola ich pedagogická činnosť a vedecký výskum, doterajšia najvýznamnejšia publikačná činnosť doplnená o štatistické údaje o počte monografických a iných prác, vedeckých štúdií, odborných článkov vo vedeckých a odborných periodikách a pod. Profil poukazoval aj na vedenie a participáciu na vedeckých grantových projektoch či členstvo v rôznych komisiách, radách, výboroch a historických spoločnostiach. V pozadí súčasne prebiehala prezentácia jednotlivých účastníkmi predstavovaných vedeckých monografií, ktorú pripravili PhDr. Darina Vasiľová, PhD. a PhDr. Martin Ďurišin.

S priblížením profilu prof. PhDr. Petra Kónyu, PhD. vystúpila *Mgr. Monika Bizoňová*. Slova sa následne ujal *prof. PhDr. Peter Kónya, PhD.*, ktorý postupne oboznámil prítomných s obsahom a myšlienkovým zameraním svojich prezentovaných monografických prác ako autor publikácie *Dejiny Sobraniec od stredoveku do roku 1918* a spo-

Publikácie členov Inštitútu histórie FF PU
v Prešove. Foto Martin Sabo

Mgr. Luciana Hoptová pri moderovaní akcie.
Foto Martin Sabo

luautor monografických prác *Konfesionalizácia na Slovensku v 16. – 18. storočí a Budkovce: historické a súčasné*, v rámci ktorých sa venoval obdobiu stredoveku a novoveku. V autorskom čítaní vystúpila Mgr. Monika Bizoňová s úryvkom z kolektívnej monografie *Konfesionalizácia na Slovensku v 16. – 18. storočí*, výberom ktorého sa snažila prítomným priblížiť vymedzenie a charakter jednej z najnovších vedeckých prác prezentovaných autorom.

Odborný profil doc. PhDr. Libuše Frankovej, CSc., predstavila jej interná doktorandka Mgr. Ivana Škulecová, po ktorom nasledovala prezentácia predloženej publikácie samotnou autorkou doc. PhDr. Libušou Frankovou, CSc..

Predstavovaná monografia s názvom *Ján Francisci-Rimavský (1822 – 1905) niesla podtitul politik a národovec, predstaviteľ vznikajúceho moderného slovenského meštianstva*. Pribeh interpretácie obsahu vedeckej práce a oboznamovania s hlavnou líniou v nej skúmaného problému bol prelínaný s čítaním Mgr. Ivany Škulecovej z jednotlivých k výkladu prislúchajúcich pasáží z publikácie, ktoré vzájomne dopĺňali komentár doc. PhDr. Libuše Frankovej, CSc. ku charakteristike publikácie.

V poradí nasledujúci s predstavením odborného profilu pedagóga nadviazal svojim prejavom interný doktorand Mgr. Martin Klempay. Priblížil odborné pôsobenie PhDr. Nadeždy Jurčišinovej, PhD. na Inštitúte histórie. Po príspevku Mgr. Martina Klempaya vystúpila autorka PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD., ktorá oboznámila prítomných s cieľovým a obsahovým zameraním svojej monografickej práce *Československá jedno-*

Zlva: prof. PhDr. Peter Kónya, PhD., PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD.,
doc. PhDr. Lubica Harbulová, CSc., doc. PhDr. Libuša Franková, CSc.

Foto Martin Sabo

ta a Slováci (*Kultúrno-spoločenské aktivity spolku*). Prostredníctvom krátkych úryvkov všetkých účastníkov podujatia do práce hlbšie zasvätil Mgr. Martin Klempay v autorском čítaní.

Mgr. Annumáriu Kónyovú, PhD., prostredníctvom profilu jej dovtedajšej pedagogickej a vedeckej činnosti predstavila *PaedDr. Viera Vallová*. Monografiu *Kalvínska reformácia a reformovaná cirkev na východnom Slovensku v 16. – 18. storočí* za autora predstavil a charakterizoval vo svojom vystúpení prof. PhDr. Peter Kónya, PhD., uvedený ako druhý autor publikácie. Poukazujúc na kmeňové črty práce, vyzdvihol jej podstatné princípy a obsahovú náplň. Nasledujúce čítanie konkrétnej ukážky z práce *PaedDr. Vierou Vallovou* pomohlo k osvetleniu charakteru celej prezentovanej vedeckej práce.

Ako v poradí posledná sa uvedenia profilu zhostila *Mgr. & Mgr. Luciána Hoptová*, ktorá oboznámila prítomných s pôsobením a výsledkami pedagogickej a vedeckej činnosti riaditeľky Inštitútu histórie *doc. PhDr. Ľubice Harbulovej, CSc.*, ktorá sa následne ujala slova. Vo svojom prejave dôkladne priblížila prezentovanú vedeckú monografiu s názvom *Sibírsky autonomizmus. zdroje, prejavy, reflexie (1917 – 1939)*. Prítomných upozornila na celkový charakter práce a dôvody výberu predkladanej problematiky a jej aplikáciu pre slovenskú odbornú verejnosť. Čítaním krátkeho úryvku z prezentovanej práce *Mgr. & Mgr. Luciána Hoptová* uzavrela prezentáciu monografie.

Prítomným bol v závere ponúknutý priestor na rozmanité otázky v rámci voľnej diskusie. *Mgr. & Mgr. Luciána Hoptová* následne ukončila celé podujatie poďakovaním sa prezentujúcim za prijatie pozvania a vyčerpávajúce predstavenie a priblíženie svojich vedeckých prác a rovnako všetkým prítomným za hojnú účasť.

Súčasťou prezentácie bola aj výstavka výberovej publikačnej činnosti celého Inštitútu histórie za uplynulé roky 2006 – 2010, ktorú pripravili pracovníci Univerzitetnej knižnice. Úmysel a kľúčový cieľ uskutočneného podujatia, predostrieť aktivity Inštitútu histórie prostredníctvom monografických prác jeho pedagógov a ich prezentácie samotnými autormi, bol naplnený.

XIV. zjazd a Valné zhromaždenie Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV v Bratislave

Prešov 26. – 28. apríl 2011

Viera VALLOVÁ

S päťročnou periodicitou sa tento raz v Prešove v dňoch 26. až 28. apríla konal už v poradí štrnásty zjazd významnej ustanovizne, Slovenskej historickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied, jednej z najstarších spoločností na Slovensku, združujúcej kvalifikovaných a profesionálnych historikov a pracovníkov z oblasti histórie a jej príbuzných vedných disciplín. Tradičnou súčasťou zjazdu bolo aj valné zhromaždenie prítomných členov.

Miestom konania v prvý deň rokovania bola Dvorana Evanjelického kolégia v Prešove, vo zvyšných dňoch aula (Auditorium Magnum) Prešovskej univerzity na pôde

Študenti IH FF PU v Prešove v dobových odevoch pred vstupom do historickej budovy Kolégia v Prešove pri privítaní účastníkov XIV. zjazdu SHS pri SAV. Foto Martin Ďurišin

novootvoreného rektorátu. Stretnutie odborníkov, členov i sympatizantov organizácie spolu so Slovenskou historickou spoločnosťou pripravil Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove pod vedením riaditeľky doc. PhDr. Ľubice Harbuľovej, CSc.

Medzi účastníkmi zjazdu nechýbal samotný predseda Slovenskej historickej spoločnosti PhDr. Viliam Čičaj, CSc., a desiatky ďalších zúčastnených z celého Slovenska i okolitých susedných krajín a Francúzska.

Otvorenie a vystúpenie s úvodným referátom v prvý rokovací deň zjazdu patrilo podpredsedovi Slovenskej historickej spoločnosti *prof. PhDr. Petrovi Švorcovi, CSc.*, z Katedry novovekých a najnovších slovenských dejín FF Prešovskej univerzity v Prešove. Následne vystúpili aj rektor Prešovskej univerzity *prof. RNDr. René Matlovič, PhD.*, a poľský hosť *dr hab. Zdzisław Noga*, profesor Akademii Pedagogicznej, predseda Towarzystwa polkiego historycznego. *PhDr. Viliam Čičaj, CSc.*, ocenil niektorých členov spoločnosti za ich celoživotný prínos či aktivity v oblasti publikačnej činnosti. Nasledovala podrobná správa o činnosti Slovenskej historickej spoločnosti za roky 2006

Prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., vo Dvorane Kolégia v Prešove pri otvorení rokovania XIV. zjazdu SHS. Foto Martin Ďurišin

– 2011 v rézii jej predsedu, ktorý priniesol pohľad na súborné fungovanie spoločnosti, jej stanovy, členskú základňu vrátane čestných členov, jej sekcie, pobočky i celkovú vnútornú informovanosť. Zdôraznil úspechy spoločnosti, zahraničnú spoluprácu, priblížil finančné záležitosti a prítomným načrtnol program celého zjazdu.

So svojím prejavom sa po predsedovi Slovenskej historickej spoločnosti zúčastneným prihovril *PhDr. Dušan Kováč, DrSc.*, predseda Slovenského národného komitétu historikov, vedeckej organizácie reprezentujúcej Slovenskú historickú spoločnosť v zahraničí. Predstavil zloženie členov organizácie a príslušnosť k celosvetovej obdobe, akou je Svetová organizácia historikov. Ilustroval svetové kongresy historikov a ich charakter, hovoril o účasti slovenských zástupcov na kongresoch a uviedol aj pripravovaný celosvetový zjazd v Číne.

Druhý blok prvého dňa tvorilo postupné predstavenie činnosti všetkých odborných sekcií spoločnosti, klubov a krúžkov pod vedením jednotlivých predsedov. Ako prvý vystúpil predseda Sekcie pre dejiny miest *PhDr. Vladimír Segeš, PhD.* Vo svojom prejave podčiarkol prínos najaktívnejších členov a vyzdvihol a predstavil konferencie a ďalšie vedecké podujatia organizované sekciou.

V správe *PhDr. Bohumily Ferenčuhovej, CSc.*, predsedníčky Sekcie pre všeobecné dejiny, odzneli referencie publikačnej činnosti, ocenenia sekcie a účasť a organizovanie odborných podujatí.

Sekciu pre hospodárske a sociálne dejiny reprezentoval jej predseda *PhDr. Miroslav Kamenický, CSc.*, ktorý v rámci hodnotenia činnosti predostrel medzinárodnú spoluprácu sekcie, účasť na vedeckých kongresoch, prípravu vedeckých seminárov, sympózií, kolokvií a podobne a upozornil na plánované podujatia a projekty v aktuálnom roku.

Predsedníčka Sekcie pre cirkevné dejiny, *doc. PhDr. Mária Kohútová, CSc.*, rovnako stručne priblížila fungovanie sekcie a jej participáciu na organizovaní konferencií i samotnú účasť na rôznych vedeckých podujatiach a akciách.

Účastníci XIV. zjazdu SHS vo Dvorane Kolégia v Prešove.

Foto Martin Ďurišin

Vo vystúpení predsedu Sekcie pre vojenské dejiny *Mgr. Miloslava Čaploviča, PhD.* zazneli hodnotenia k publikačnej činnosti a rovnako k podielu na organizovaní vedeckých podujatí. Predostretá bola prítomným aktivita sekcie v priebehu predsedníctva úradujúceho predsedu.

V poradí ďalšia, Sekcia pre rodové štúdie, bola posudzovaná jej predsedníčkou *PhDr. Tünde Lengyelovou, CSc.*, ktorej stručná správa spomínala organizovanie vedeckých akcií, seminárov a podobne, kde z celkového množstva boli uvádzané tie najvýznamnejšie.

Novovzniknutú Sekciu pre dejiny dvorskej kultúry reprezentovala *Mgr. Diana Duchoňová, PhD.*, ktorá z dôvodu ani nie polročného fungovania sekcie predstavila budúce ciele a hlavné tematické zameranie sekcie a avizovala už pripravované publikácie, podujatia a konferencie vedeckého charakteru.

PhDr. Eva Frimmová, CSc., predsedníčka Sekcie pre dejiny knižnej kultúry, stručne zhodnotila pôsobenie sekcie, jej aktivity na vedeckom poli pri organizovaní a účasti na odborných podujatiach, konferenciách, seminároch. Zmienila sa aj o budúcich, sekciou pripravovaných akciách.

Ako v poradí poslední s hodnotiacimi správami vystúpili *PhDr. Helena Greždová*, zastupujúca Krúžok topoľčianskych historikov, a *Mgr. Patrik Kunec, PhD.*, za Spolok banskobystrických historikov.

Zľava: prof. *PhDr. Ferdinand Uličný, DrSc.*, prof. *PhDr. Ladislav Tajták, CSc.*, prof. *PhDr. Imrich Sedlák, CSc.* Foto Martin Ďurišín

Slávnostná recepcia pri príležitosti XIV. zjazdu SHS vo Dvorane Kolégia v Prešove. Zľava: *PhDr. Dušan Kováč, DrSc.*, prof. *PhDr. Peter Švorc, CSc.*, doc. *PhDr. Ľubica Harbul'ová, CSc.*, *PhDr. Katarína Hradská, CSc.*, *PhDr. Viliam Čičaj, CSc.* Foto Martin Ďurišín

Príspevky a hodnotiace referencie aj neprítomných predsedov nespomenutých sekcií (Sekcie pomocných vied historických a archívnicka, Sekcie pre najnovšie dejiny, Sekcie pre staroveké, byzantské a slovanské dejiny) budú uverejnené na internetovej stránke Slovenskej historickej spoločnosti.

V závere rokovania predseda PhDr. Viliam Čičaj, CSc. komplexne zhodnotil všetko počuté a načrtol niekoľko podnetov do diskusie. V následnej rozprave odzneli poznámky k členskej základni, stavu a smerovaniu Slovenskej historickej spoločnosti i slovenskej historiografii. Konštruktívne boli otázky samotného statusu spoločnosti či jej atraktívnosti nie len pre mladšiu generáciu.

Druhý deň zjazdu vyplnili odborné príspevky zamerané na široké tematické okruhy: spoločnosť, politika, história. Po úvodnom pozdrave českého hosťa *prof. PhDr. Petra Vorela, CSc.*, viedol začiatočnú rokovaciu sekciu *prof. PhDr. Peter Kónya, PhD.* Prvý prednášajúci, *prof. PhDr. Peter Švorc, CSc.*, vo svojom vystúpení s názvom *Spoločnosť a história – dve stránky jednej mince* upozornil na závažné problémy historického bádania, adekvátne strasti historiografie či samotnej výučby dejepisu v 21. storočí. *Profesia a ideologické výzvy. Scylla, Charybda a CISH* je príspevok *PhDr. Dušana Kováča, DrSc.*, v ktorom sa zameral na povolanie a prácu historikov, kritiku prameňov. Apeloval na skutočnosť neustálej prítomnosti ideologických výziev v prácach historikov.

Ďalšia rokovacia sekcia prebiehala pod vedením *PhDr. Bohumily Ferenčuhovej, CSc.* V kratšej úvahe, ako svoj príspevok *Ako sa vidíme sami a ako nás vidí verejnosť – reflexia po 20. rokoch* nazval *PhDr. Ivan Kamenec, CSc.*, hodnotil postavenie historikov ako odborníkov z viacerých stránok pohľadu. V reláciách predchádzajúcej témy pokračoval v úvahách *Mgr. Miroslav Michela, PhD.*, v článku nazvanom *Diskusia o dejinách a historici na Slovensku*, ktorým sa snažil prostredníctvom svojho vystúpenia formulovať impulzy do diskusie. Aktuálnu tému *Politici a politická história* si zvolil *Mgr. Norbert Kmeť, CSc.*

Prof. PhDr. Peter Kónya, PhD., sa prezentoval príspevkom *Spoločnosť, politika, štát a konfesia v ranonovovekých slovenských dejinách*, v ktorom vzájomne skĺbil viacero dejinných aspektov. Slobodomurárom sa venoval *PhDr. Martin Javor, PhD.*, v príspevku *Fenomén slobodomurárstva v Uhorsku v 18. storočí*. V oblasti východného Slovenska sa pohyboval *prof. PhDr. ThDr. Peter Zubko, PhD.*, svojou prednáškou s názvom *Vlastenectvo košických biskupov 1804 – 1962*. *PhDr. Stanislav Konečný, CSc.*, a jeho príspevok *Politické ambície Rusínov a Ukrajincov na Slovensku a ich výsledky* pojednával o národnostných menšinách a ich ctižiadostivých aspiráciách. Do diskusie prispel aj *doc. PhDr. Andriaj Kováč, CSc.*, svojím príspevkom, ktorý nazval *Synonyma nášho etnosu v likvidačnom politickom zrkadle*. Vo vystúpení pokračoval *doc. PaedDr. Martin Pekár, PhD.* s prednáškou na tému *Občania dvoch kategórií – vzťah občan a politika 1939 – 1945* a *prof. PhDr. Ladislav Tajták, CSc.*, ktorý sa vyjadril *K otázkam koncepcie dejín východného Slovenska*. Rad prednášok ukončil osobitým prejavom *prof. PhDr. Ferdinand Uličný, DrSc.*, ktorý priniesol pohľad na dnešných odborníkov z oblasti histórie v téme *O niektorých problémoch tvorby súčasných slovenských historikov*. Záverečná vecná diskusia dala priestor v príspevkoch načrtnutým problematickým otázkam. Celú sekciu riadila *PhDr. Katarína Hradská, CSc.*

Ukončením celého, v poradí druhého, rokovacieho dňa bola prechádzka po historikom Prešove pre prítomných hostí so sprievodom a odborným výkladom, ktorej priebeh zabezpečila *Mgr. Marcela Domenová, PhD.*, z Inštitútu histórie FF PU v Prešove.

Prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., pri poďakovaní PhDr. Viliamovi Čičajovi, CSc., za vykonanú prácu vo funkcii predsedu SHS. Foto Martin Ďurišín

Posledný deň zjazdu bol venovaný Valnému zhromaždeniu prítomných členov. Samotnému priebehu volieb predchádzalo čítanie správy o činnosti výboru, správy o hospodárení a správy revíznej komisie. Po obdržaní hlasovacích lístkov a doplnujúcom navrhovaní ďalších členov do nadchádzajúcich volieb sa pristúpilo k voľbe členov výboru, členov revíznej komisie a členov Slovenského národného komitétu historikov. Vyslovenie absolutória odstupujúcemu výboru a vyhlásenie výsledkov

volieb znamenali záverečný akt ukončujúci trojdňový zjazd Slovenskej historickej spoločnosti.

Odborné príspevky odprezentované na zjazde i erudovanosť samotných prednášateľov a hostí rozšírili a prehĺbili rozhľad zúčastnených na rôzne témy z oblasti histórie i súčasných problémov spojených s historickou vedou. Samotný priateľský duch sprevádzajúci rokovania spríjemnil prítomným účasť počas všetkých dní trvania zjazdu. Cieľ celého stretnutia historickej obce bol naplnený a pomohol k utvoreniu komplexnejšieho obrazu o súčasnom fungovaní a stave Slovenskej historickej spoločnosti, upevnil vzájomnú kooperáciu jednotlivých jej súčastí a vytvoril fundamenty pre ďalšie nové smerovanie, možnosti a výzvy budúcnosti Slovenskej historickej spoločnosti i existencie historickej vedy na Slovensku.

7. Študentská vedecká konferencia na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove

Prešov 28. apríl 2011

Ján DŽUJKO

28. apríla 2011 sa uskutočnil už siedmy ročník študentskej vedeckej konferencie konanej pod záštitou dekana Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove prof. PhDr. Rudolfa Dupkalu, CSc. Účastníci tohto podujatia, ktoré malo nesúťažnú podobu, boli rozdelení do deviatich sekcií: sekcie estetiky, kulturológie a vied o umení, sekcie filozofie a etiky, sekcie histórie, sekcie politológie, sekcie masmédií, sekcie jazykovedy, sekcie prekladateľstva a tlmočníctva, sekcie literárnej vedy, sekcie psychológie, pedagogiky, andragogiky a sociálnej práce.

Rokovanie už tradične najpočetnejšej sekcie histórie začalo tohto roku neskôr ako v iných sekciách. Dôvodom bol Zjazd Slovenskej historickej spoločnosti, ktorý sa prvýkrát od roku 1946 konal v Prešove. Vzhľadom na pokročilý čas a vysoký počet prihlá-

Účastníci 7. študentskej vedeckej konferencie – sekcie histórie. Foto Martin Ďurišin

sených záujemcov o vystúpenie na Študentskej vedeckej konferencii, boli v rámci tejto sekcie ustanovené dve komisie pre posúdenie prezentovaných prác študentov. V rámci komisie v zložení PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD., PhDr. Annamária Kónyová, PhD. a Mgr. Ján Adam, PhD. predniesli svoje referáty interní a externí doktorandi: Mgr. Daniel Haník – *Kelti vo včasnohistorických dejinách Slovenska (4. – 1. storočie pred n. l.)*; PhDr. Lucia Tokárová – *Nálezy spôn z doby rímskej na východnom Slovensku*; Mgr. Viktor Šišin – *Nikeforos Briennius, manžel Anny Kommeny a jeho dielo Historické zápisky (976 – 1087)*; Mgr. Martin Konečný – *Normani v byzantských službách v 11. storočí*; Mgr. & Mgr. Mária Petrovičová – *Obnova orgánov mestskej správy v Bardejove v 14.*

a 15. storočí; Mgr. Monika Bizoňová – *Ostrihomský biskup Mikuláš Oláh a jeho činnosť*; PaedDr. Viera Vallová – *Taliansky element v protitureckej obrannej línii slovensko-osmanského pohraničia*; Mgr. Lucia Marcinková – *Wilhelm Emmanuel Freiherr von Ketteler a najdôležitejšia otázka 19. storočia*; Mgr. & Mgr. Luciána Hoptová – *Náčrt vývoja Bieloruska v roku 1917*; PhDr. Martin Ďurišin – *Hrdinstvo v pravej chvíli*; Mgr. Jakub Drábik – *Zbrojenie alebo Appeasement? Britské všeobecné voľby 1935*; Mgr. Ivana Škulecová – *Živena – spolok slovenských žien, miestny odbor Živeny v Bardejove od jeho vzniku do roku 1939*; Mgr. Zuzana Tokárová – *Štátny policajný úrad v Michalovciach v rokoch 1939 – 1941 ako súčasť mocensko-represívneho aparátu Slovenskej republiky*; Mgr. Martin Jarinkovič – *Aktivity slovenského vyslanectva v Belehrade v prospech zlepšenia obrazu Slovenska v srbskej tlači v rokoch 1939 – 1941*; Mgr. Dagmar Kuzmová – *Vplyv moskovského patriarchátu na vývoj pravoslávnej cirkvi v Poľsku po druhej svetovej vojne.*

Mgr. Martin Konečný pri prezentácii príspevku. Foto Martin Ďurišin

Pred druhou komisiou tvorenou PhDr. Petrom Kovaľom, PhD., PaedDr. Patrikom Derfňákom, PhD. a PhDr. Jánom Džujkom, PhD. vystúpili so svojimi príspevkami: Bc. Katarína Brendzová – *Vybrané architektonické objekty v Šarišských Michalancoch od praveku po novovek*; Bc. Jana Becková – *Hermes a jeho postavenie vo vybraných dielach antických autorov*; Petronela Sopková – *Apolón a jeho miesto v starovekých dejinách a mýtoch*; Bc. Peter Lacher – *Útok na Lindisfarne v roku 793 – začiatok éry Vikingov*; Bc. Lenka Belejová – *The verity of facts depicted in Breveheart*; Bc. Zuzana Dzimková – *Antisemitizmus v stredovekom Uhorsku, jeho korene a prejavy*; Bc. Filip Lampart – *Vývoj ochrannnej zbroje na príklade dvoch cyklov Ladislavovských legiend z Veľkej Lomnice a Bijacoviec*; Bc. Eva Sendeková – *Mužský odev v obraze testamentov a ikonografie gotických oltárov Baziliky sv. Egídia v Bardejove v stredoveku*; Matúš Kmec – *Zvony evanjelického kostola v Giraltovciach*; Bc. Mariana Kosmačová – *Majetkové pomery v Demjate, Fričkovciach a Janovciach v 16. a 17. storočí*; Bc. Adrián Džugan – *Františkáni v Humennom do konca 18. storočia*; Bc. Viera Jurková – *Prvé delenie Poľska vo svetle viedenskej diplomacie*; Mária Zorvanová – *Kapitoly zo života Jozefa Zorvana Kárpatyho*; Bc. Simona Kováčová – *Simon Petruľa a pogromy Židov v Ukrajinskej národnej republike*; Bc. Ján Kováčič – *Obraz zahraničnej politiky Veľkej Británie na stránkach dobovej tlače v rokoch 1933 – 1938*.

V oboch komisiách po prezentácii piatich príspevkov nasledovala diskusia. V rámci nej prítomní študenti vyjadrili svoj názor k predneseným témam, prípadne položili otázky referujúcim. Rokovanie v sekcii histórie tejto študentskej vedeckej konferencie tak nebolo len strohou prezentáciou prác študentov, ale prinieslo aj konštruktívnu diskusiu k jednotlivým témam, ktoré zaujali prítomných poslucháčov i členov jednotlivých komisií. Na záver možno skonštatovať, že úroveň prezentovaných príspevkov v sekcii histórie sa každoročne kvalitatívne zvyšuje.

Dva mesiace vo Viedni. Výskumný pobyt v Rakúskej republike.

Viedeň 1. máj 2011 – 30. jún 2011

Monika BIZOŇOVÁ

Vďaka Stredoeurópskemu výmennému programu pre univerzitné štúdiá CEEPUS som mala možnosť zúčastniť sa dvojmesačného výskumného pobytu v Rakúskej republike, v hlavnom meste Viedeň. Výskumný pobyt sa uskutočnil v mesiacoch máj a jún a realizoval sa na Viedenskej univerzite (Universität Wien), na Evanjelickej teologickej fakulte (Evangelisch-Theologische Fakultät). Mojm škooliteľom bol Ao. Univ. Prof. Dr. Karl Schwarz, pôsobiaci na Inštitúte praktickej teológie a náboženskej psychológie (Institut für Praktische Theologie und Religionspsychologie) Evanjelickej teologickej fakulty. Prof. Karl Schwarz je odborníkom na dejiny cirkvi a dejiny reformácie v strednej a východnej Európe a zároveň aj odborníkom na dejiny práva, či už štátneho, ale aj cirkevného.

Výskumný pobyt sa uskutočnil v hlavnom meste Viedeň, ktoré má vyše 1,7 milióna obyvateľov a môže sa pýšiť svojou, naozaj bohatou históriou, ktorá siaha až do obdobia

starovekého Ríma, keď bolo sídlom rímskej pevnosti Vindobona (15 pr. Kr.). Na území niekdajšej Vindobony si v 12. storočí nechali Babenbergovci postaviť svoje sídlo a od roku 1533 stojí na tomto mieste Hofburg, teda „dvorný hrad“ vybudovaný Habsburgovcami. Viedeň bola v podstate až do polovice 19. storočia stiesnená do tohto pomerne nevelkého priestoru, ktorý bol chránený kľukatou mestskou hradbou, ktorá obyvateľom mesta poskytla dvakrát ochranu pred tureckými nájazdmi. Po tom, ako sa mesto ubránilo pred Turkami v roku 1683, stalo sa z neho stále sídlo (Residenzstadt alebo Kaiserstadt) Habsburgovcov a v priebehu nasledujúcich sto rokov zmenilo svoju tvár, keď tu vzniklo množstvo krásnych barokových palácov. Ďalšie dve obliehania zažili Viedenchania v roku 1805 a 1809 počas napoleonských vojen a v roku 1815 vo chvíli, keď bol Napoleon na pokraji porážky, sa mesto stalo miestom konania Viedenského kongresu. Zlatý vek mesta je spájaný hlavne s osobou panovníka Františka Jozefa I. (1848 – 1916), ktorý až do dnešných čias užíva u Viedenchanov veľkú úctu spoločne aj s jeho manželkou Alžbetou. Po skončení druhej svetovej vojny sa Viedeň na desať rokov dostala pod správu víťazných mocností – bola rozdelená na francúzsky, americký, britský a východný ruský sektor. V roku 1955 po odchode spojeneckých vojakov sa situácia v meste stabilizovala a mesto sa stalo jedným zo sídel Organizácie spojených národov.

*Mgr. Monika Bizoňová pred Rakúskou národnou knižnicou (Österreichische Nationalbibliothek).
Foto Monika Bizoňová*

*Viedenská univerzita (Universität Wien).
Foto Monika Bizoňová*

Radnica (Rathaus) vo Viedni. Foto Monika Bizoňová

Azda najrušnejšou časťou Viedne je prvý obvod Innere Stadt, teda Vnútorne mesto, ktorého prirodzeným centrom je bezprostredné okolie veľkolepej Katedrály sv. Štefana, známej ako Stephansdom, ktorej veže sú známym orientačným bodom. V bezprostrednej blízkosti katedrály sa nachádzajú hlavné nákupné zóny stredu mesta: Kärntnerstrasse, Graben a Kohlmarkt. Neďaleko Kärntnerstrasse sa nachádza Kapucínsky kostol a Kaisergruft, miesto posledného odpočinku členov Habsburskej dynastie.

Ďalšou z dominant mesta je Hofburg, neobyčajná stavba bez prirodzeného centra, symetrie či hlavného vstupu, ktorá bola kedysi sídlom Habsburgovcov a dnes jedna jej časť slúži ako sídlo rakúskeho prezidenta. Ostatné časti Hofburgu sú využívané rôznymi organizáciami či múzeami. Najviac vyhľadávané sú cisárske komnaty, v ktorých žil a pôsobil cisár František Jozef I. so svojou manželkou Alžbetou Bavorskou. Za prehliadku stojí aj Schatzkammer, pokladnica so skvelou zbierkou korunovačných klenotov, a Prunksaal, bohato zdobená baroková knižnica. Palác sa pýši aj ďalšími skvelými múzeami a galériami, z ktorých je potrebné spomenúť hlavne Albertinu, v ktorej sa nachádza jedna z najväčších svetových zbierok grafiky, Hofjagd-und Rüstkammer (Zbierka dvorného lovu a zbraní), Sammlung alter Musikinstrumente (Zbierka starých hudobných nástrojov) a Ephesos Museum (Efezské múzeum). V areáli Hofburgu sa nachádza aj Hofburgkapelle z 15. storočia, v ktorej dodnes vystupuje Viedenský chlapčenský zbor, ktorý bol založený ešte v roku 1498 cisárom Maximiliánom I. Ďalšou neoddeliteľnou súčasťou Hofburgu je Spanische Reitschule, Španielska jazdecká škola, ktorej vznik sa datuje až do 15. storočia. Najnovšie krídlo Hofburgu – dokončené v roku 1913 – známe ako Neue Burg (Nový hrad), je v súčasnosti sídlom hlavnej čítarne Rakúskej národnej knižnice (Österreichische Nationalbibliothek).

Hlavné mesto Rakúska sa môže pýšiť aj ďalšími významnými pamiatkami či miestami. Najviac vyhľadávaným je nepochybne letné sídlo rodu Habsburgovcov, Schönbrunn, ktoré návštevníkom ponúka pohľad na bežný život členov tejto dynastie a ktorého súčasťou je skvostný zámocký park a aj najstaršia zoologická záhrada na svete. Okrem tohto zámku sa vo Viedni nachádza množstvo ďalších palácov, ktoré slúžia ako galérie, z najznámejších azda Belveder či paláce Liechtensteinovcov.

Viedeň je mesto doslova preplnené múzeami, ale Kunsthistorisches Museum (Umeleckohistorické múzeum) ich všetky o hlavu prevyšuje. Vďaka bohatstvu a umeleckým ambíciám jednotlivých habsburských vládcov sa tu môžeme stretnúť so štvrtou najrozsiahlejšou zbierkou obrazov na svete, ale neobyčajne cenné sú aj egyptské, grécke a rímske umelecké predmety. Jeho najväzácnejšou časťou je nepochybne Obrazová galéria, ktorá zahŕňa množstvo obrazov autorov zvučných mien, ako Pieter Bruegel starší, Dürer, Cranach, Holbein, Arcimboldo, Rubens, Rembrandt, Tizian či Caravaggio. Ďalším z okázalých múzeí je Naturhistorisches Museum (Prírodovedné múzeum), ktoré sa vyhlo modernizačným tendenciám a vyzerá takmer rovnako ako v roku 1889, keď bolo po prvýkrát sprístupnené verejnosti. Neobyčajne dynamickým, veľmi moderným viedenským kultúrnym centrom otvoreným v roku 2001 je MuseumsQuartier, ktoré je sídlom mnohých galérií, múzeí, divadelných priestorov, kaviarní, reštaurácií a obchodov.

Jednou z najkrajších častí Viedne, ktorá mala byť zároveň ukážkovým miestom, je mestská trieda Ringstrasse, ktorá vznikla po roku 1857, keď cisár František Jozef I. prikázal zbúrať staré kľukaté hradby a na tomto mieste bolo v rokoch 1860 – 1890 postavených celkovo dvanásť nových budov, medzi nimi divadlo, štátna opera, parlament, múzea či nová radnica. Na námestí Rathausplatz sa teda nachádza množstvo budov,

z ktorých najmenej výraznou je budova Viedenskej univerzity (Alma Mater Rudolphina Vindobonensis), založená 12. marca 1365 Rudolfom IV. Po univerzitách v Prahe a Krakove je to tretia najstaršia univerzita v strednej Európe. Jej súčasťou je aj univerzitná knižnica, ktorej dejiny siahajú taktiež do roku 1365. Dnes táto knižnica disponuje vyše 6,9 miliónmi výtlačkov kníh, 20 000 e-books, 38 000 elektronickými časopismi a vyše 10 000 časopismi. Rozdelená je na celkovo 42 oddelení, z ktorých najväčším je Hlavná knižnica. Pre dejiny cirkví je dôležitá Katolícka a evanjelická teologická knižnica, pre dejiny východnej Európy zasa Knižnica dejín východnej Európy či Knižnica historických štúdií.

Viedeň však ponúka aj ďalšie možnosti štúdia. V Hofburgu – Neue Burg sa nachádza Rakúska národná knižnica (Österreichische Nationalbibliothek), rozdelená na množstvo oddelení, v ktorých sa dajú študovať najnovšie publikácie z celého sveta, ale aj napríklad staré manuskripty. Ďalšou z možností štúdia je Viedenská mestská knižnica, ktorá sa nachádza v jednom z krídel Novej radnice a ponúka taktiež množstvo publikácií k štúdiu. Ďalej sú to mnohé archívy, či už Österreichisches Staatsarchiv, ktorého súčasťou sú ďalšie oddelenia archívov, napríklad Kriegsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Ďalším zo zaujímavých archívov je aj Archiv der Österreichischen Jesuitenprovinz.

Na záver chcem podotknúť, že Viedeň môžeme považovať za mesto mnohých tvárí: na jednej strane je to mesto zachovávajúce si svoju tradíciu a históriu, na strane druhej je to aj mesto, ktoré sa každým rokom rozrastá, modernizuje a stáva sa internacionálnym. No to neznamená, že by sa rakúska pohostinnosť a hrdosť na svoje korene z neho vytrácala.

Heraldika a sfragistika očami súčasníka. Odborný seminár z pomocných vied historických

Prešov 3. máj 2011

Mária PETROVIČOVÁ

Jedným z cieľov Katedry archívniectva a pomocných vied historických Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove je priblížiť výsledky súčasného výskumu v oblasti pomocných vied historických širšiemu okruhu študentov a odbornej verejnosti formou vedeckých seminárov. Prvým podujatím z pripravovaného cyklu prednášok odborníkov a archivárov na témy z pomocných vied historických bol seminár *Heraldika a sfragistika očami súčasníka*, ktorý sa uskutočnil dňa 3. mája 2011 o 14.00 v Centrálnej študovni Univerzitnej knižnice PU v Prešove. V rámci neho vystúpili s prednáškami PhDr. František Žifčák, riaditeľ Štátneho archívu v Levoči, a Mgr. Jozef Petrovič, riaditeľ bardejovskej pobočky Štátneho archívu v Prešove. Témami seminára boli: *Špeciality spišskej heraldickej tvorby (PhDr. František Žifčák)* a *Historické symboly obecných pečatí ako pramene pri tvorbe súčasných obecných erbov Šariša (Mgr. Jozef Petrovič)*. PhDr. František Žifčák poukázal vo svojom príspevku na výnimočnosť regiónu Spiša, ktorá sa prejavila aj vo vyspelej heraldickej tvorbe. Príkladom toho je pečať spišského župana Rolanda z roku 1274, ktorá stále vyvoláva otázky

ohľadom identifikácie jej majiteľa. Vo svojej prednáške sa prvý prednášajúci zameral na vývoj heraldických symbolov a pečatenia jednotlivých správnych štruktúr, ktoré pôsobili na Spiši od stredoveku. Poslucháčom predstavil výnimočné pečate Stolice spišských kopijníkov, Spoločenstva spišských Sasov, spišských miest a Spišskej župy v ich heraldickom a sfragistickom vývoji. Zároveň poukázal na význam a funkčnosť pečatí nielen v procese vydávania písomností, ale aj v súvislosti s činnosťou spomenutých samosprávnych celkov. Prednáška Mgr. Jozefa Petroviča sa týkala obecných pečatí Šariša, ich historických symbolov a súčasnej podoby obecných erbov. Prednášajúci predstavil poslucháčom historické pečate a pečatidlá obcí z 18. a 19. storočia a porovnal ich so súčasnou podobou týchto obecných erbov. Poukázal na výskyt poľnohospodárskych, zamestnaneckých či cirkevných motívov vyskytujúcich sa na historických pečatiach. Zároveň sa zmienil o viacerých špecifických prípadoch v obecnej heraldike šarišských obcí (napríklad vzájomne sa dopĺňajúce symboly susedných obcí). Po prednáškach nasledovala obohacujúca diskusia, v ktorej sa poslucháči dozvedeli aj zaujímavé informácie o procese tvorby mestských a obecných erbov, ich schvaľovaní Heraldickou komisiou, ale aj sporných prípadoch, ktoré stále čakajú na svoje definitívne heraldické vyriešenie (napríklad erb Smolníka).

O tom, že odborný seminár *Heraldika a sfragistika očami súčasníka* bol vydareným podujatím, nesvedčila len účasť študentov, ale najmä kladené otázky a veľký záujem o problematiku mestskej a obecnej heraldiky a sfragistiky. Veríme, že cyklus prednášok z PVH bude pokračovať v ďalšom akademickom roku, a že študentom a odbornej verejnosti budeme môcť sprostredkovať ďalšie zaujímavé témy a takýmto spôsobom obohatiť výučbu pomocných vied historických na našom inštitúte.

Prezentácia publikácie doc. PhDr. Vasil'a Franka, CSc. – Personálna bibliografia v Knižnici P. O. Hviezdoslava v Prešove

Prešov 17. máj 2011

Marcela DOMENOVÁ

Knižnica P. O. Hviezdoslava v Prešove vydala personálnu bibliografiu významnej regionálnej osobnosti, pedagóga ukrajinskej národnosti doc. PhDr. Vasil'a Franka, CSc. (*1926). Vo vedeckom výskume a vo výučbe sa orientoval na metodiku a didaktiku dejepisu a vlastivedy. Bol kultúrno-osvetovým pracovníkom, píšucim hlavne slovensky a ukrajinsky.

17. mája 2011 Knižnica P. O. Hviezdoslava zrealizovala vo svojich priestoroch prezentáciu publikácie (*Vasil' Franko : personálna bibliografia*. Prešov : Knižnica P. O. Hviezdoslava, 2011. 87 s. ISBN 978-80-88845-21-8), ktorej zostavovateľkou je dlhoročná bibliografka Terézia Hajduková. Podujatie otvorila a moderovala riaditeľka knižnice

*Účastníci prezentácie a krstu Personálnej bibliografie doc. PhDr. Vasil Franka, CSc.
Foto Martin Ďurišin*

Mgr. Marta Skalková. Po úvodnom slove nasledovalo predstavenie samotnej publikácie jej zostavovateľkou, ktorá stručne prezentovala ideu vzniku bibliografie, spoluprácu so samotnou osobnosťou. Zostavovateľka sa poďakovala za spoluprácu pri transkripcii, úprave azbučných textov, resp. ukrajinských záznamov a ich prekladov bibliografke Emílii Kudlovej (Podduklianska knižnica vo Svidníku) a najmä bibliografke Bc. Zuzana

Doc. PhDr. Vasil Franko, CSc., pri predstavovaní Personálnej bibliografie. Foto Martin Ďurišin

ne Džupinkovej (Štátna vedecká knižnica v Prešove), ktorá daný titul aj redigovala a lektorovala. Jubilant *doc. PhDr. Vasil' Franko, CSc.* si spomenul na svoje časy štúdia, pedagogické pôsobenie, metodickú činnosť a publikačné aktivity i obdobie poznačené bývalým režimom. Slovo dostala aj autorka úvodného textu *PhDr. Darina Vasil'ová, PhD.*, ktorá pôsobí ako vysokoškolská pedagogička, historička a didaktička dejepisu na Inštitúte histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Systematicky sa zaoberá odbornou-metodickou prípravou študentov a je nasledovníčkou docenta Vasil'a Franka, ktorý ako vysokoškolský pedagóg pôsobil na UPJŠ – FF v Prešove v rokoch 1987 – 1991. Stala sa spolu s *doc. PhDr. Andrejom Kováčom, CSc.* – dlhoročným vysokoškolským pedagógom a kolegom Vasil'a Franka – aj jedným z krstných rodičov prezentovanej publikácie.

Bibliografia obsahuje 287 záznamov, mapuje publikačnú činnosť Vasil'a Franka, ktorú delí do rubriek: monografie, vysokoškolské učebnice a skriptá, učebnice a metodické príručky pre ostatné typy škôl, štúdie, odborné články, popularizačné články, recenzie a literárne práce. Zahŕňa aj jeho lektorské posudky, rozhlasové relácie a vystúpenia na odborných vedeckých podujatiach doma i v zahraničí, resp. aj ohlasy na výsledky jeho práce. Dokumentačný materiál, mapujúci jeho život, je zaradený do podkapitoly Vyznamenania, uznania a diplomy. Publikácia je doplnená o autobiografiu a pestrú obrazovú prílohu. Pre lepšiu orientáciu v publikácii slúži menný a vecný register.

Knižnica P. O. Hviezdoslava pripravuje v rámci svojej edičnej činnosti vydanie ďalších personálnych bibliografií regionálnych osobností, ktoré svojou výpovednou hodnotou poslúžia najmä na dokumentovanie života a aktivít vybraných osobností a budú dobrou súhrnnou orientačnou pomôckou pre bádateľov.

Zľava: PhDr. Darina Vasil'ová, PhD., pri krste publikácie, doc. PhDr. Vasil' Franko, CSc., doc. PhDr. Andrej Kovač, CSc. Foto Martin Ďurišin

Zľava: doc. PhDr. Vasil' Franko, CSc., pri autogramiáde, doc. PhDr. Andrej Kovač, CSc. Foto Martin Ďurišin

Jubilejný 15. ročník Archívnych dní.

Humenné 24. – 26. máj 2011

Ferdinand ULIČNÝ

Prirodzenou súčasťou pracovného, odborného života ľudskej komunity stali sa aj profesijné združenia, ktoré vznikali, resp. jestvujú, v rozličných pracovných sférach.

Pracovníci štátnych a ostatných archívov na Slovensku, ale nielen oni, pristúpili k etablovaní takéhoto združenia na začiatku roku 1990. Od apríla 1990 Spoločnosť slovenských archivarov jestvuje v podobe dobrovoľnej záujmovej organizácie s pôsobnosťou na území SR.

K rôznorodej činnosti, ktorú (spolu)organizuje Spoločnosť slovenských archivarov, prináleží aj odborné-stretnie, ktoré nesie názov Archívne dni. Od roku 1997, kedy na podnet vtedajšej predsedníčky Spoločnosti slovenských archivarov Veroniky Novákovej stretli sa archívári prvýkrát v meste Poprad, patrí toto podujatie k pravidelným každoročným stretnutiam desiatok, ba takmer stovky účastníkov nielen zo Slovenska, ale aj z blízkeho, či vzdialenejšieho zahraničia.

V roku 2011 pripadla česť hostiť účastníkov stretnutia zamestnancom Štátneho archívu Prešov, pobočka Humenné. A tak sa v dňoch 24. – 26. mája 2011 stretli účastníci Archívnych dní na jubilejnom 15. ročníku v meste Humenné, kde sídli najvýchodnejšie situovaný štátny archív na území Slovenskej republiky. Spoluorganizátorom tohtoročného stretnutia boli okrem spomínaného archívu v Humennom aj nasledovné inštitúcie: Spoločnosť slovenských archivarov, Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky – odbor archívov, Sekcia archívnictva a pomocných vied historických Slovenskej historickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied.

Ako býva tradičným a dobrým zvykom, aj 15. Archívne dni 2011 sľubovali pestrý program s množstvom nečakaných, ale príjemných prekvapení.

Prvý deň začal pre mnohých účastníkov v skorej ranej hodine, keďže, vzhľadom na dopravné a vzdialenostné pomery na Slovensku, úvodné rokovanie Archívnych dní tradične začína v obedňajšom čase. Prezentácia prichádzajúcich účastníkov, prvé zvitania a krátke slová, ale aj možnosť zhliaďnuť výsledky edičnej činnosti Genealogicko-heraldickej spoločnosti v Martine, ale aj Zemplínskej spoločnosti v Michalovciach, boli príjemným úvodom, ktorý predchádzal oficiálnej časti rokovania.

15. Archívne dni 2011 otvorila z pozície hlavnej hostiteľky *Mgr. Mária Novosadová*, riaditeľka Štátneho archívu Prešov, pobočka Humenné. Krátky úvodný príhovor spojila s uvítacím protokolom a predstavením hostí z partnerských inštitúcií a archívov zo zahraničia. Nasledovné pozdravné príhovory viceprimátora mesta Humenné a zahraničných hostí zo Slovinska a Maďarska (keďže hostia z Česka zdolávali posledné kilometre predľhej cesty) rámcovali prvú oficiálnu časť rokovacieho dňa. V nasledovnom krátkom kultúrnom programe prítomných účastníkov pozdravili detské umelecké súbory, ktoré opätovne pripomenuli, aké výrazné – nielen – spevácke talenty žijú na východnom Slovensku.

Odbornú časť podujatia otvoril *PhDr. Radoslav Ragač, PhD.*, referátom, ktorý nazval: *Ako nevytvárať zbierky v archívoch*. Aj názov tohto úvodného príspevku pripomenul, že 15. Archívne dni 2011 budú naplnené nielen komentárovými, ale aj úvahovými referátmi na tému „Zbierky v archívoch“.

V nasledujúcom referáte *PhDr. Veronika Nováková* (nie prvýkrát) otvorene poukázala na skutočnosti, ktoré dlhodobo jestvujú v systéme správy písomností v štruktúre štátnych archívov na Slovensku. Základný problém vidí v kontradikcii základného princípu správy písomností (provenienčný princíp nakladania s písomnosťami) a v skutkovom stave, ktorý je prezentovaný (neorganickými) zbierkami, ktoré by v prípade uplatňovania provenienčného princípu, ale aj ostatných základných postulátov správy a organizácie písomností, nemuseli jestvovať.

Prvý blok príspevkov uzatvorilo emotívne vystúpenie *PhDr. Vladimíra Wolfshörndla*, ktorý neopakovateľným – jedinečným spôsobom snažil sa priblížiť zložitú problematiku archívnej zbierky z teoreticko-metodologického aspektu vnímania skutočnosti.

Druhý blok príspevkov, ktorý nasledoval po plánovanej krátkej prestávke, ktorá sa predĺžila na dlhé minúty osobných rozhovorov, naplňali referáty, v ktorých sa jednotliví referujúci predstavili ako výborní znalci konkrétnych zbierok, ktoré opatrujú vo „svojich“ archívoch.

Mgr. Katarína Magurová predstavila Zbierku dokumentácií v Slovenskom národnom archíve v Bratislave, *Mgr. Lucia Krchnáková, PhD.*, priblížila zbierku máp a plánov v Štátnom ústrednom banskom archíve v Banskej Štiavnici. Odborné príspevky prvého dňa 15. Archívnych dní 2011 uzatvorilo vystúpenie *PhDr. Mileny Ostrolúckej*, ktorá informovala o širokej tematickej palete zbierok, ktoré sú sústredené v Štátnom archíve Košice, a vizuálne prezentovala niektoré zaujímavé a jedinečné artefakty z prostredia tohto archívu.

Dobрым a pravidelným zvykom na odborných podujatiach je diskusia, ktorá poskytuje množstvo odborných, ale aj veľmi emotívne pojatých pohľadov na prezentovanú problematiku. Škoda, že v tomto prípade to tak nebolo aj na záver prvého dňa. Prítomní účastníci registrovali len vystúpenie *Mgr. Lukáša Svěchotu* s návrhom na oficiálnu vlajku Spoločnosti slovenských archivárov. Návrh nepochybne zaujímavý, ktorý po jeho odbornej a legislatívnej implementácii vhodným spôsobom doplní jestvujúcu symboliku tejto organizácie.

Neoficiálna časť programu 15. Archívnych dní 2011 pokračovala v priestoroch Skanzenu Humenné, ktoré je organizačnou súčasťou Vihorlatského múzea. Expozícia ľudovej architektúry a bývania, ktorej dominuje jedinečný drevený kostol svätého archanjela Michala z roku 1764 s pôvodnou lokáciou v Novej Sedlici, poskytla príjemný priestor na poznávanie umu a šikovnosti našich predkov, ale aj súčasníkov, prezentované vystúpením speváckeho a hudobného ľudového súboru. Pohostenie domácimi múčnymi dobrotami a kališkom z domácej úrody bolo veľmi príjemným zavíšením prvého dňa 15. Archívnych dní 2011. Diskusie a rozhovory však pokračovali v neoficiálnom prostredí aj naďalej a príjemným spôsobom rezonovalo najmä ocenenie Milana Antoniča z Archívu Slovenskej televízie, ktoré v nedávnych dňoch prevzal z rúk ministra kultúry Slovenskej republiky za dlhodobý prínos k ochrane hodnôt audiovizuálneho dedičstva.

Druhý rokovací deň začínala naplňat' poldenná šnúra odborných referátov, ktoré sa venovali rozličným aspektom zbierok a ich obsahovej súvzťažnosti v prostredí rozličných typov štátnych archívov.

Otvárací referát predniesla *doc. PhDr. Miloslava Bodnárová, CSc.* Predstavením Štátneho archívu v Prešove uviedla prítomných do prostredia zbierok tohto archívu, ktoré vytvárajú nielen klasické súbory písomností z cirkevného prostredia, zastúpené

cirkevnými matrikami. Zaujímavým portfóliom tohto archívu sú aj zbierky iluminácií, sústredené v archívnom súbore písomností Evanjelického kolégia v Prešove.

Súborom cirkevných matrik, nachádzajúcich sa v Štátnom archíve v Bytči, pokračovala *Mgr. Mária Hešková* v predstavovaní zrejme najbežnejšej zbierkovej podstaty v prostredí štátnych archívov na Slovensku. Priblížila aj zaujímavé, hoc všeobecne známe skutočnosti, ktoré môžeme vnímať z obsahového prostredia tohto druhu písomností.

Osobitý typ zbierky predstavila *PhDr. Božena Malovcová*. V Štátnom archíve Levoča, pobočka Poprad nachádza sa špecifický súbor písomností, ktorý je evidovaný pod názvom Krompacherova zbierka. Obsahová, ale nepochybne aj formálna variabilita tohto zbierkového materiálu poskytuje aj v súčasnosti mnohostranné podnety na jeho podrobné štúdium, ktoré môže byť implementované nielen pri poznávaní regionálnych dejín našej dávnej či takmer prítomnej minulosti.

Nasledovný referát bol troška z iného súdka. *Ing. Božena Marušicová* poskytla veľmi zaujímavý pohľad na problematiku spracovávaní, uschovávaní a ošetrovania v tom najširšom slova zmysle pre materiál veľmi špecifický – a to fotografický materiál ako nosič informácie. Keďže rozličné typy nosičov fotoinformácie vyžadujú odlišný postup pri štúdiu a uschovávaní, v tomto slova zmysle boli prezentované informácie nepochybne veľmi cenné a podnetné pre mnohých pracovníkov v archívoch.

Ostatný bod programu vyplnilo vystúpenie *PhDr. Kataríny Bodnárovej, PhD.*, ktorá informovala o postupujúcom procese digitalizácie a s tým súvisiacich činností a metodických postupov v Archíve výtvarného umenia Slovenskej národnej galérie v Bratislave. Realizáciou tejto, nepochybne nevyhnutnej, činnosti by mala byť lepšia prístupnosť a informovanosť o obsahu a predmete súborov nielen digitálnych fotografií, ktorá by následne mohla byť aplikovaná na širšie spektrum výtvarných diel zo slovenských zbierkotvorných galérií.

Nasledovná diskusia nepochybne svojím obsahom a zameraním zaplňala aj prázdne miesto, ktoré zostalo na tomto poli po prvom dni. Diskutujúci reagovali nielen na vystúpenia referujúcich, ale vyjadrovali sa, a v písomnom stanovisku konkretizovali svoj pohľad, aj k širším súvislostiam, resp. k podstate archívnej činnosti ako takej, ktorá je síce dlhotrvajúcou skutočnosťou, ale je významným spôsobom ovplyvňovaná aktuálnymi spoločensko-ekonomicko-personálnymi otázkami.

Poobedňajší program poskytol účastníkom stretnutia príležitosť navštíviť svedectvá minulosti v blízkom okolí. Výstup a prehliadka hradu Brekov preverili nielen fyzickú zdatnosť prítomných archivárov, ale poskytli aj jeden z príkladov vzniku, vývoja a zániku sídliskovej architektúry, ktorá sa kumulovala v priestore hradobného komplexu Brekov. Následná návšteva kaštieľa v Humennom bola prezentáciou architektonického, ale aj dispozično-lokačného vývoja sídliskovej aglomerácie špecifického typu nielen v tomto geografickom priestore severného Zemplína. Vo výbornom technickom stave zachovaný prítomný kaštieľ predstavuje výraznú sídliskovú architektúru, ktorú iniciovali príslušníci rodu Drugeth po príchode na územie východného Slovenska na začiatku 14. storočia.

Večernú časť dňa ukončil spoločenský večer spojený s príjemným posedením v spoločnosti nielen archivárskej society.

Posledný, tretí deň bol naplnený referátmi, v ktorých boli predstavené zbierky a ich predmetová náplň z prostredia špecializovaných archívov. V úvodnom referáte *Mgr. Magdaléna Brincková* predstavila zbierkové súbory v Archíve literatúry a umenia Slo-

venskej národnej knižnice. *Mgr. Iveta Gažová, Mgr. Jana Gubášová-Baherníková, Mgr. Júlia Pavlová* informovali o zbierkových artefaktoch Ústredného archívu Slovenskej akadémie vied. V nasledovnom referáte predniesli *PhDr. Elena Machajdíkova* a *Mgr. Michala Sedláčková* zaujímavé informácie o obsahu a rozsahu zbierok, ktoré sa nachádzajú v Archíve Slovenského národného múzea.

Mgr. Mária Grófová, Mgr. Jana Macounová a *Mgr. Jana Očenášová* predstavili zbierky v Archíve Univerzity Komenského, ktorý predstavuje, vzhľadom na jeho bohatú a obsahovo rôznorodú minulosť, absolútne špecifický a v slovenskom prostredí jedinečný typ archívu z akademického prostredia, čo v konečnom dôsledku potvrdzujú aj jeho zbierkové súbory.

Neporovnateľne kratšiu minulosť má za sebou Archív Archívu Ústavu pamäti národa. Jeho zbierkotvornú činnosť a jej obsahovú a predmetovú náplň prezentoval vo svojom vystúpení *Mgr. Ján Valo*.

Avizovaný program stretnutia uzatváralo vystúpenie *Mgr. Evy Grešovej* a *Aleny Kulíkovej* z Archívu Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši, ktoré predstavili proces vytvárania virtuálneho prostredia zbierok s obsahovým zameraním na virtuálny archív.

Tradičné stretnutie archivárov a pracovníkov archívov a registratúr, umocnené okrúhlym výročím, ktoré je rámcované 15. stretnutím tohto spoločenstva, opätovne poskytlo široký priestor na rozširovanie, cizelovanie a konkretizáciu vedomostí, s ktorými sa stretávajú archivári každodenne. A napriek tomu, že história takýchto stretnutí čoskoro začne písať svoju druhú pätnástku, otázok nových, aktuálnych aj nezodpovedaných je stále dostatočné množstvo na to, aby sa podobné stretnutie uskutočnilo aj na budúci rok.

Do videnia na 16. Archívnych dňoch 2012.

Politik a národno-osvetový pracovník dr. Vavro Šrobár v centre pozornosti historikov a politológov. Vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou

Martin 23. – 24. jún 2011

Nadežda JURČIŠINOVÁ

Medzi popredné osobnosti slovenského národného života pred prvou svetovou vojnou a najmä po nej patrili rodák z Liskovej pri Ružomberku lekár Vavro Šrobár (1867 – 1950). Svojou spoločensko-politickou angažovanosťou sa výrazne zapojil do života Slovákov, už pred prvou svetovou vojnou patrili k popredným prívržencom česko-slovenskej vzájomnosti a významnou mierou sa podieľal na vzniku Československa. Šrobárovi činnosť a pôsobenie v rôznych sférach spoločenského života od konca 19. storočia až do jeho smrti hodnotili historici a politológovia na vedeckej konferencii s medzinárodnou účasťou pod názvom Dr. Vavro Šrobár politik, publicista a národno-osvetový pracovník, ktorá sa uskutočnila 23. a 24. júna 2011 v priestoroch Slovenskej národnej knižnice (SNK) v Martine. Jej organizátormi boli Ústav politických vied Slovenskej akadémie vied (ÚPV SAV), Historický ústav (HÚ) SAV v Bratislave a SNK v Martine.

Konferencia bola súčasťou Dní Milana Hodžu 2011, ktoré uvedení organizátori usporiadali pod záštitou predsedníčky vlády SR Ivety Radičovej. Tohtoročný 7. ročník dní trval 21. až 25. júna. Začiatky Dní Milana Hodžu spadajú do roku 2005, keď sa ich prvým garantom a spoluiniciátorom vzniku stal vtedajší premiér SR Mikuláš Dzurinda. Od začiatku sa ako ich súčasť ujali vedecké konferencie s medzinárodnou účasťou, venované osobnostiam slovenskej politickej scény. Popri Milanovi Hodžovi to boli Ferdinand Juriga, Martin Rázus, Ivan Dérer a Vavro Šrobár. Výstupmi z konferencií boli cenné vedecké práce vydané v edícii Monografie a štúdie (s podtitulom *Osobnosti slovenskej politiky*) vydavateľstva Veda z iniciatívy ÚPV SAV v Bratislave: *Milan Hodža – politik a žurnalista*,¹ *Milan Hodža a agrárne hnutie*,² *Martin Rázus – politik, spisovateľ a cirkevný činiteľ*,³ *Ferdinand Juriga ľudový smer slovenskej politiky*,⁴ *Dr. Ivan Dérer politik, právnik a publicista*⁵ a iné. Približujú jednotlivé aspekty činnosti uvedených slovenských politikov konca 19. a 20. storočia.

Pravidelným účastníkom Hodžových dní bol vnuk Milana Hodžu John Palka,⁶ ktorý venoval aktívnym účastníkom poslednej konferencie svoju monografiu *Moje Slovensko, moja rodina*,⁷ v ktorej zhrnul osudy svojich predkov Michala Miloslava Hodžu, Milana Hodžu a Jána Pálku.

O vystúpenie na konferencii v júni 2011 – upriamenú na osobnosť V. Šrobára – prejavilo záujem 38 prednášateľov. Po otváracom príhovore predstaviteľa hostujúcej organizácie, zástupcu riaditeľa SNK *Mgr. Petra Cabadaja* vystúpil *Róbert Adamec*, člen zboru poradcov premiérky I. Radičovej, ktorý tlmočil jej pozdrav účastníkom konferencie a zaželel jej úspešný priebeh. Zúčastnení privítali medzi sebou hostí – jedného zo synovcov V. Šrobára a zástupkyňu rodiny M. Hodžu Jelu Bučkovú, ktorá prečítala list adresovaný účastníkom podujatia od Johna Palku žijúceho v USA.

V priebehu dvoch dní si účastníci konferencie vypočuli zaujímavé, podnetné a aj do budúcnosti inšpirujúce príspevky. Sondu do minulosti rodu Šrobárovcov urobil pracovník SNK v Martine *Mgr. Zdenko Ďuriška*. Po ňom vystúpil riaditeľ ÚPV SAV *PhDr. Miroslav Pekník, CSc.*, ktorý sa zastavil pri niektorých dôležitých momentoch v Šrobárovom živote najmä v predvojnovom období. O spolupráci V. Šrobára so slovakofilským spolkom Československá jednota v Prahe, ako aj o niektorých Šrobárových aktivitách na pôde slovenského spolku Detvan v Prahe hovorila *PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD.*, z Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity (FF PU) v Prešove. Šrobárovo pôsobenie v národnooslobodzovacom procese počas prvej svetovej vojny zhodnotil pracovník ÚPV SAV *PhDr. Marián Hronský, DrSc.* Po vzniku republiky 28. októbra 1918 až do roku 1948 sa V. Šrobár nachádzal v centre politického diania. Na zákone o vzniku republiky nachádzame aj jeho podpis a Šrobár sa po vzniku ČSR aktívne podieľal na organizovaní verejného a politického života na Slovensku. Ako minister s plnou mocou pre

1 *Milan Hodža – politik a žurnalista*. Ed. Miroslav Pekník. Bratislava : VEDA, 2008.

2 *Milan Hodža a agrárne hnutie*. Ed. Miroslav Pekník. Bratislava : VEDA, 2008.

3 *Martin Rázus – politik, spisovateľ a cirkevný činiteľ*. Bratislava : VEDA, 2008.

4 PEKNÍK, Miroslav a kol. *Ferdinand Juriga ľudový smer slovenskej politiky*. Bratislava : VEDA, 2009.

5 PEKNÍK, Miroslav a kol. *Dr. Ivan Dérer politik, právnik a publicista*. Bratislava : VEDA, 2010.

6 John Palka je profesorom biológie na Emeritus University vo Washingtone.

7 PALKA, John. *Moje Slovensko, moja rodina*. Bratislava : Kalligram, 2010.

pod záštitou
premiéry vlády SR
Ivety Radičovej

<http://www.snk.sk/>
eva.augustinova@snk.sk
anna.kucianova@snk.sk

ÚSTAV POLITICKÝCH VIED SAV
HISTORICKÝ ÚSTAV SAV
SLOVENSKÁ NÁRODNÁ KNIŽNICA

Vás pozývajú
na vedeckú konferenciu s medzinárodnou
účasťou

Dr. Vavro Šrobár
politik, publicista
a národno-osvetový pracovník

Martin, 23. – 24. júna 2011
Slovenská národná knižnica
Konferenčná sála

PROGRAM KONFERENCIE

☛ Štvrtok 23. 6. 2011

8,45 – 9,15 h Prezentácia

9,15 – 10,00 h

Otvorenie – generálny riaditeľ SNK
Príhovory hostí (Úrad vlády SR, mesto Martin,
rodina M. Hodžu – John Paška, rodina V. Šrobára,
J. Jablonický)

10,00 – 10,15 h Prestávka

10,15 – 12,15 h

Sondá do minulosti rodu Šrobárovcov
Mgr. Zdeněk Duriška
Slovenská národná knižnica, Martin

Dr. Vavro Šrobár a polstoročie slovenskej politiky
PhDr. Miroslav Pekník, CSc.
Ústav politických vied SAV, Bratislava

Slovenská otázka na prelome 19. a 20. storočia
PhDr. Milan Podrmanický, CSc.
Historický ústav SAV, Bratislava

Spolupráca Vavra Šrobára s Československou Jednotou
(1896 – 1914)
PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD.
Filozofická fakulta PU, Prešov

Kontakty Vavra Šrobára so sociálnymi demokratmi
Prof. PhDr. Roman Holec, CSc.
Historický ústav SAV, Bratislava

Boj proti alkoholizmu na Slovensku na začiatku 20. storočia
Mgr. Janka Bagojlová
Filozofická fakulta UK, Bratislava

Vavro Šrobár v národnoslobodzovacom procese
počas prvej svetovej vojny
PhDr. Marián Hromský, DrSc.
Ústav politických vied SAV, Bratislava

Prvomájové zhromaždenie v Liptovskom Mikuláši
v roku 1918
PhDr. Vojtech Dangl, CSc.
Historický ústav SAV, Bratislava

12,15 – 13,00 h Obed

13,00 – 15,00 h

Vzťah vonšných a vnútorných faktorů při vzniku Československa
Prof. PhDr. Zdeněk Veselý, CSc.
Vysoká škola ekonomická, Praha, ČR

Pozvánka a program konferencie Dr. Vavro Šrobár – politik,
publicista a národno-osvetový pracovník.

Foto Nadežda Jurčišinová

správu Slovenska urobil veľký kus práce pri obnovovaní chodu verejnej správy a hospodárskeho života. Zhodnoteniu Šrobárovho pôsobenia na ministerstvom poste a formovaniu legislatívy v rokoch 1918 – 1920 sa venoval prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc., z Právnickej fakulty Univerzity Komenského (UK) v Bratislave. Prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc., z Filozofickej fakulty Karlovej univerzity v Prahe oboznámil prítomných s názormi V. Šrobára na štátoprávne postavenie Slovenska s hlavným dôrazom na objasnenie Šrobárovho ponímania otázky čechoslovakizmu. Tematicky naňho nadviazal doc. PhDr. Ivan Dubnička, PhD., z Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa (UKF) z Nitra problematikou čechoslovakizmu a postoja V. Šrobára k nemu. Špecifickej problematike na tému Vavro Šrobár a evanjelická cirkev a. v. v medzivojnovom období sa venovala pracovníčka ÚPV SAV Mgr. Milena Sokolová, PhD. Častejšie sa v súvislosti so Šrobárovou činnosťou pertraktovala otázka česko-slovenskej jednoty. Práve ona

bola v centre pozornosti *Mgr. Martina Vašša, PhD.*, z FF UK v prednáške na tému Názory Vavra Šrobára na problematiku slovenskej otázky v rokoch 1918 – 1938. Medzivojnovému pôsobeniu V. Šrobára sa venovali aj ďalšie tri príspevky: *PhDr. Peter Zelenák, CSc.*, z FF UK hovoril o Šrobárovi a národnostnej otázke, *PhDr. Ferdinand Vrábel* priblížil dva zaujímavé prejavy V. Šrobára v Československom rozhlase v roku 1937 a *PhDr. Dagmar Podmaková, CSc.*, poukázala na miesto divadla v Šrobárovom živote. Pracovník Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR z Prahy predstavil Vavra Šrobára očami jeho súčasníkov. Do životných osudov V. Šrobára zasiahla nielen prvá, ale aj druhá svetová vojna. Rôznym momentom z tohto obdobia spätých so Šrobárovou osobnosťou sa venovali viacerí prednášajúci. Odbojovú činnosť Vavra Šrobára v rokoch 1939 – 1944 na základe zaujímavých archívnych dokumentov popísala *PhDr. Daniela Baranová, PhD.*, pracovníčka Poštového múzea z Banskej Bystrice. Ďalší zástupca tohto mesta *prof. PhDr. Karol Fremal, CSc.*, z Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici sa venoval zapojeniu Šrobára do odbojovej činnosti a do SNP (1943 – 1945). Tretí Bystričan *Mgr. Marek Syrový, PhD.*, z Múzea SNP hovoril na tému Straníckopolitická scéna na Slovensku v rokoch 1944 – 1948. Proces so Šrobárom a jeho právne a politické pozadie analyzoval riaditeľ Sekcie vedeckého výskumu Ústavu pamäti národa v Bratislave *Mgr. Ondrej Podolec, PhD.* Problematike politickej osobnosti a Vavra Šrobára sa venoval *prof. PhDr. Svetozár Krno, CSc.*, z FF UKF v Nitre. Na tému Vavro Šrobár v labyrinte kríz moderny prednášal *doc. PhDr. Jozef Lysý, CSc.*, z Pedagogickej fakulty UK. Záverečnú etapu politickej činnosti V. Šrobára v povojnovom období (1945 – 1950) zhodnotila pracovníčka HÚ SAV *PhDr. Viera Hlavová, CSc.* Vedeckú konferenciu ukončilo podnetné vystúpenie *doc. PhDr. Vladimíra Goněca, CSc.*, z Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne, ktorý predložil návrh témy na vedeckú konferenciu na jubilejný desiaty ročník Dní Milana Hodžu. Upozornil na zaujímavé a dosiaľ málo spracované témy súvisiace s činnosťou M. Hodžu ako mysliteľa a praktika v politike, zvlášť medzinárodnej.

Počas Dní Milana Hodžu 2011 sa už v rámci tradície realizovalo niekoľko zaujímavých podujatí, ako Hodžov novinový článok, Hodžova esej, stretnutie seniorov Turca a Sučianske slávnosti, v programe ktorých bolo kladenie vencov pri pomníku M. Hodžu na Národnom cintoríne v Martine, kladenie vencov pri buste M. Hodžu na Námestí SNP v rodných Sučanoch a kultúrny program.

Dni Milana Hodžu 2011 boli koncipované ako spoločensko-vedecké, kultúrno-spoločenské, prezentačné a osvetové podujatie určené nielen odbornej obci, ale najmä širokej verejnosti. Mottom tohtoročných tak ako aj predchádzajúcich podujatí k pamiatke M. Hodžu bolo upevňovanie kultúrnych tradícií, objasňovanie histórie a hľadanie východísk pre súčasnosť i budúcnosť.

O AUTOROCH

BIZOŇOVÁ, Monika (monika.bizonova@gmail.com)

Interná doktorandka, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra stredovekých a ranonovovekých dejín

DOMENOVÁ, Marcela, Mgr., PhD. (domenova@unipo.sk)

Vysokoškolská pedagogička, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra pomocných vied historických a archívniectva; vedúca katedry

DRÁBIK, Jakub, Mgr. (drabik.jakub@googlemail.com)

Interný doktorand, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších všeobecných dejín

ĎURIŠIN, Martin, PhDr. (durisin.martin@gmail.com)

Interný doktorand, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín

FORRAIOVÁ, Zuzana, Mgr. (forraio vazuzana@gmail.com)

Archivárka, lektorka, Východoslovenské múzeum Košice

HAŠKOVÁ, Veronika, Mgr. (veronika.hasko@gmail.com)

Interná doktorandka, Ústav pedagogiky, andragogiky a psychológie Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra pedagogiky

JURČIŠINOVÁ, Nadežda, PhDr., PhD. (jurcisin@unipo.sk)

Vysokoškolská pedagogička, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín

KOVÁČOVÁ, Ľubica, Mgr. (kovacova.lubica@sapo-ppo.vs.sk)

MV SR, Štítny archív Prešov, pobočka Prešov; riaditeľka

KOVAL, Peter, PhDr., PhD. (peter.koval@yahoo.com)

Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín

MAGDOŠKO, Drahoslav, Mgr. (dmagdosko@gmail.com)

Interný doktorand, Katedra histórie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

MARCINKOVÁ, Lucia, Mgr. (lmarcinkova@gmail.com)

Interná doktorandka, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších všeobecných dejín

MARCINOVÁ, Františka, Mgr. (frantiska.marcinova@gmail.com)

Doktorandka, Katedra archívniectva a pomocných vied historických Filozofickej fakulty Univerzity Komenského Bratislava; archivárka, dokumentaristka, Ľubovnianske múzeum

MATAVOVÁ, Katarína, Mgr. (katarina.matavova@gmail.com)
Doktorandka, Katedra histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity

PETŐCZOVÁ, Janka, PhDr., CSc. (jana.petoczova@savba.sk)
Samostatný vedecký pracovník, Slovenská akadémia vied, Ústav hudobnej vedy, Bratislava

PETROVIČOVÁ, Mária, Mgr. & Mgr. (petrovicova.mary@gmail.com)
Interná doktorandka, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra pomocných vied historických a archívniectva

STARJAK, Matej, Mgr. (matejstarjak@centrum.sk)
Stredoškolský učiteľ, Gymnázium Pavla Horova Michalovce

SZEGHY, Gabriel, PhDr. (szeghfalvi@historica.sk)
Archivár, Archív mesta Košice

ŠKULECOVÁ, Ivana, Mgr. (ivana.skulecova@gmail.com)
Interná doktorandka, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín

ŠVORC, Branislav, Mgr. (branislav.svorc@gmail.com)
Interný doktorand, Fakulta manažmentu Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra turizmu a hotelového manažmentu

ŠVORC, Peter, prof., PhDr., CSc. (psvorc@unipo.sk)
Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín

TOKÁROVÁ, Zuzana, PhDr. (zuzana.tokarova@hotmail.com)
Interná doktorandka, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších všeobecných dejín

ULIČNÝ, Ferdinand, PhDr. (ulicnyf@gmail.com)
Doktorand, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra pomocných vied historických a archívniectva

VALLOVÁ, Viera, PaedDr. (vallova@unipo.sk)
Interná doktorandka, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra stredovekých a ranonovovekých dejín

VESELOVSKÁ, Eva, Mgr., Ph.D. (eva.veselovska@savba.sk)
Samostatný vedecký pracovník, Ústav hudobnej vedy SAV Bratislava

ZELENKA, Jaroslav, Mgr. (jaroslavzelenka@post.cz)
Vysokoškolský pedagóg, Katedra historie, Fakulta prírodovedne-humanitní a pedagogická, Technická univerzita v Liberci, ČR

Informácie pre autorov

Časopis *Dejiny. Internetový časopis Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity Prešove* vychádza od roku 2006 dvakrát ročne. Je evidovaný v najväčšej špeciálnej elektronickej databáze **EZB OPAC** riadenej **Staatsbibliothek Berlin**, na serveri **Deutsche Nationalbibliothek** a stránkach **Universitätsbibliothek Regensburg**, ako aj v databáze **Dalhousie Libraries** v jednej z popredných kanadských univerzít **Dalhousie University v Halifaxe** (Nové Škótsko, Kanada); má ISSN.

Príspevky v rubrikách *Štúdie, Ľudia a doba, Študijné materiály* sú recenzované, pre knižnice na Slovensku uvádzané v kategórii ADF – Vedecké práce v domácich nekarentovaných časopisoch.

V prípade záujmu publikovať v jednom z čísel časopisu, v niektorej z uvedených rubrik, Vás prosíme poslať príspevky predsedovi redakčnej rady periodika prof. PhDr. Petrovi Švorcovi, CSc. (psvorc@unipo.sk), alebo zodpovednej redaktorky periodika PhDr. Darine Vasiľovej, PhD. (dvasil@unipo.sk), vždy do **20. 3.**, resp. **20. 9.** v uvedenom roku s dvadsaťriadkovým resumé v slovenskom, resp. v anglickom jazyku.

Pri spracovaní príspevkov žiadame uvádzať **poznámkový aparát pod čiarou** a poznámky spracovať podľa platnej bibliografickej normy, zodpovedajúcej medzinárodnému štandardu pre publikovanie dokumentov STN ISO 690 (priezvisko, plné meno, miesto vydania, vydavateľstvo, rok, strany, ISBN; pri zborníku aj zostavovateľov; pri časopise ročník, rok, číslo, strany). Príspevok poslať v elektronickej podobe, prípadné fotografie, mapy, ilustrácie a pod. materiály preskenované (formát jpg; 300 dpi).

Information for contributors

Dejiny, an e-journal of the Institute of History of the Faculty of Arts of the University of Prešov in Prešov is issued twice per a year since 2006. It is registered in the biggest special electronic database **EZB OPAC** managed by **Staatsbibliothek Berlin**, on server of **Deutsche Nationalbibliothek** and on pages of **Universitätsbibliothek Regensburg**, as well as in database of **Dalhousie Libraries** in one of the most significant Canadian universities **Dalhousie University in Halifax** (Now Scotia, Canada); has ISSN.

The papers in sections *Scientific articles, People and time, Study materials* are reviewed; for libraries in Slovakia are in category ADF – Scientific papers in the Slovak non-current contents journals.

If you are interested in publication in our journal, in one of the above mentioned sections, please send your contributions to the chairman of the Editorial board, prof. PhDr. Peter Švorc, CSc. (psvorc@unipo.sk) or the responsible editor, PhDr. Darina Vasiľová, PhD. (dvasil@unipo.sk), until **March, 20**, or **September, 20** of the current year, with the 20-line resume in Slovak or English language.

At elaboration of the contributions, **the footnotes** and notes shall be specified in accordance with a valid bibliographic standard, corresponding with the international standard for documents publication STN ISO 690 (surname, full name, place of publication, publisher, year of publication, pages, ISBN; while quoting the proceedings, the name of editor has to be given; in case of the journal, specify volume, year, number,

pages). The contribution shall be sent in e-form; eventual photos, maps and illustrations and other materials shall be scanned (jpg format; 300 dpi).

Informationen für die Autoren

Die Zeitschrift *Dejiny. Internetzeitschrift des Instituts für Geschichte an der Philosophischen Fakultät der Universität Prešov* erscheint seit dem Jahre 2006 zweimal jährlich. Sie wird in der grössten speziellen elektronischen Databasis **EZB OPAC** evidiert, die von der **Staatsbibliothek Berlin** geleitet wird, am Server **Deutsche Nationalbibliothek** und auf den Seiten der **Universitätsbibliothek Regensburg**, sowie auch in der Databasis **Dalhousie Libraries** in einer der führenden Universitäten in Kanada **Dalhousie University in Halifax** (Neues Schottland, Kanada); sie besitzt ISSN.

Die Beiträge in den Rubriken *Studien, Leute und Zeit, Studienmaterialien* werden rezensiert, für die Bibliotheken in der Slowakei in der Kategorie ADF- Wissenschaftliche Aufsätze in den einheimischen nichtcurrentierten Zeitschriften..

Im Falle des Interesses für die Veröffentlichung in einer der Nummern der Zeitschrift, in einer der angeführten Rubriken bitten wir Sie, die Beiträge dem Vorsitzenden des Redaktionsrats des Periodikums Prof. PhDr. Peter Švorc, CSc. (psvorc@unipo.sk) oder der verantwortlichen Redakteurin des Periodikums PhDr. Darina Vasil'ová, PhD. (dvasil@unipo.sk), immer bis zum **28. März**, bzw. **28. September** in dem angeführten Jahre mit der Zusammenfassung von 20 Zeilen in der slowakischen bzw. in der englischen Sprache zu versenden.

Bei der Verarbeitung der Beiträge verlangen wir **die Fussnoten** anzuführen und die Verarbeitung der Bemerkungen laut der gültigen bibliographischen Norm, entsprechend dem internationalen Standard fürs Publizieren der Dokumente STN ISO 690 (Vorname, vollständiger Name, Ort der Herausgabe, Verlag, Jahr, Seiten, ISBN, beim Sammelband auch die Editoren, bei der Zeitschrift Jahrgang, Jahr, Nummer, Seiten). Der Beitrag ist in der elektronischen Form zu versenden, eventuell die Photographien, Karten, Illustrationen und ähnliche scannende Materialien (Format jpg, 300 dpi).

DEJINY

1/2011

Ročník / Volume VI

internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove
e-Journal of Institute of History, Faculty of Arts,
University of Prešov in Prešov
http://dejiny.unipo.sk/Dejiny_1_2011.pdf

Sadzba / Typesetting
Ing. Stanislav Kurimai

Grafická úprava / Graphical layout
UNIVERSUM-EU, spol. s r. o.

© Vydáva
Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove
v spolupráci
s vydavateľstvom UNIVERSUM (www.universum-eu.sk)
a Historickou spoločnosťou kráľovského mesta Prešov

© Issued by
Institute of History, Faculty of Arts, University of Prešov in Prešov
in cooperation with
publishing house UNIVERSUM-EU, spol. s r. o. (www.universum-eu.sk)
and Historical society of royal town Prešov

ISSN 1337-0707

ISSN 1337-0707